istorie&ficțiune

DMITRI S. MEREJKOVSKI

MOARTEA ZEILOR

Romanul lui Iulian Apostatul

SIGMA

DMITRI S. MEREJKOVSKI

MOARTEA ZEILOR

Romanul lui Iulian Apostatul

Traducere din limba franceză:
Meliné Poladian Ghenea

Introducere:
Alexandru Barnea

SIGMA

Redactor: *Daniel Focșa*
Tehnoredactor: *Mihai Niță*

© 2008 Editura SIGMA
Toate drepturile de editare aparțin Editurii SIGMA.
Nicio parte a acestei lucrări nu poate fi reprodusă fără acordul scris al editurii.
Traducere după versiunea franceză: Dmitry de Mérejkovsky, *La mort des dieux. Le roman de Julien l'Apostat.*
Pe coperta I: gravură de Bance și Baltard, Muzeul Paul Arbaud, Aix-en-Provence.

ISBN: 978-973-649-419-2

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MEREŽKOVSKIJ, DIMITRIJ SERGEEVIČ
Moartea zeilor : romanul lui Iulian Apostatul / Dmitri S. Merejkovski ; trad.: Meliné Poladian Ghenea ; pref.: Alexandru Barnea. - București : Sigma, 2008
ISBN 978-973-649-419-2

I. Poladian Ghenea, Meliné (trad.)
II. Barnea, Alexandru (pref.)

94(37) Apostatul,I.
929 Apostatul,I.

Editura SIGMA
Sediul central:
Str. General Berthelot nr. 38, sector 1, București, cod 010169
Tel. / fax: 021-313.96.42; 021-315.39.43; 021-315.39.70
e-mail: *office@editurasigma.ro*; web: *www.editurasigma.ro*
Distribuție:
Tel. / fax: 021-243.42.40; 021-243.40.52; 021-243.40.35
Puteți transmite comenzi folosind apelul UniTel la numerele:
080.10000.10; 080.10000.11 (în rețeaua ROMTELECOM)
e-mail: *comenzi@editurasigma.ro; sigmadistrib@yahoo.com*
Anticariat:
e-mail: *comenzi_anticar@anticar.ro;* web:*www.anticar.ro*

Introducere

Cartea aceasta are o valoare beletristică remarcabilă, în ciuda faptului ca textul este filtrat printr-o traducere. Dacă nu voi mai reveni asupra acestei calități, îi va rămâne cititorului să o aprecieze la o valoare care, sigur, îi depășește epoca din punct de vedere estetic. Mai departe, prin conținut, ea dă mult de gândit ca roman istoric. Pe scurt, acesta aduce mai aproape de noi povestea reală a încercării dramatice a lui Iulian, supranumit de contemporanii săi creștini „Apostatul", de a-și readuce imperiul pe care l-a condus între anii 361 și 363 la credințele tradiționale, în pofida creștinismului aflat pe atunci în plin progres. Până la subiectul propriu-zis însă, mai există cel puțin două motive importante care vor da de gândit cititorului. Ele sunt legate direct de viața, formația și personalitatea autorului pe de o parte, iar pe de alta de epoca și societatea în care a trăit și s-a stins.

Dmitri Sergheevici Merejkovski s-a născut într-o familie aristocratică la Sankt Petersburg în 1866 și a murit la Paris în 1941. Pentru formația lui intelectuală, fie și numai o analiză a romanului de față din punctul de vedere al unui istoric arată o cunoaștere atentă și serioasă a surselor antice conținând informații despre epoca și evenimentele din secolul al IV-lea al erei noastre. Mai mult încă, marele

istoric al vremii, Ammianus Marcellinus (cca 330-400), martor ocular al epocii, apare chiar ca personaj în roman. Îi revine acestuia, grație lui Merejkovski, formularea inteligentă a unei încheieri la toate cele petrecute, în spiritul obiectivității recunoscute a istoricului roman de limbă latină. Aceeași obiectivitate pe care chiar un savant rus din anii epocii lui Stalin reușea să o afirme despre cronicarul roman, strecurând-o printre numeroase deformări la care era obligat să recurgă într-o istorie a Romei publicată atunci.

Revenind la personalitatea lui Merejkovski, erudiția lui se poate recunoaște și prin înscrierea în curentele de gândire ale epocii sale, care își au rădăcinile mai ales în filosofia lui Friedrich Nietzsche (1844-1900). Or, literatura europeană romantică a secolului al XIX-lea produsese și producea deja opere cu tematică și chiar subiecte asemănătoare, unele probabil deja cunoscute de tânărul scriitor rus, inclusiv prin traduceri în rusă din alte limbi europene. Cu alte cuvinte, suntem în fața unui autor din generația rusă a unor mari oameni de cultură și artă care au marcat sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor. Între aceștia, așa cum s-a mai afirmat, Merejkovski a făcut o figură aparte, mai ales prin a-și fi menținut o linie de gândire proprie care nu s-a supus politicilor dominante din țara sa nici înainte și nici după anul 1917. Este și motivul pentru care s-a sugerat intenția intrării în rolul lui Iulian a însuși autorului acestui roman, segment central, am putea spune, al unei serii încă necunoscute cititorului român.

Notam ceva mai sus motivația interesului pentru cartea de față în funcție de epoca și evenimentele cărora le-a fost martor însuși autorul. Parțial, am încercat să lămurim acest aspect în pasajul anterior.

Urmează, într-o completare la care țineam și care era inevitabilă, momentul deja sugerat al schimbării tragice a tablei de valori din Rusia după așa-numita revoluție din 1917. Așa s-a făcut că primul studiu mai atent și mai obiectiv despre Merejkovski după acea dată apărea în țara sa natală abia în 1989. Era intitulat „Despre trilogia lui D.S. Merejkovski *Hristos și Antihrist*" și a apărut ca prefață la ediția reimprimată a celei publicate în anul 1914, sub semnătura lui Z.G. Minț. Aflăm de aici, între altele, că titlul romanului privindu-l pe Iulian și apărut în 1895, *Moartea zeilor*, fusese într-o variantă anterioară cel de *Oropsitul*. Totodată, trebuie spus că, până în 1989, cititorul de limba rusă din Uniunea Sovietică putea afla din *Enciclopedia scurtă a literaturii* că „în 1920, Merejkovski a emigrat și a trăit cu deosebire la Paris. În legătură cu Rusia Sovietică, a avut o poziție foarte dușmănoasă..." Amintirea scriitorului va mai reveni într-un articol din revista sovietică „Problemele literaturii" nr. 11/1986, sub titlul semnificativ „Traiectoria căderii. Despre concepțiile literar-critice ale lui D.S. Merejkovski".

Așadar, se înțelege că publicul rus a fost până de curând privat de cunoașterea acestui scriitor de mare talent, mai bine cunoscut în Franța în perioada interbelică, când a existat și o traducere românească, de mult uitată. Iată de ce ne bucurăm să-i invităm pe cititorii noștri la această experiență nouă, de privit și de gândit măcar din cele trei direcții evocate în rândurile de față.

București, 13 februarie 2008

Prof.dr. Alexandru Barnea

Prefață

Pleiada marilor scriitori care, la sfârșitul secolului al XIX-lea și în prima parte a secolului trecut, au ilustrat cu strălucire romanul istoric și biografic nu apare completă fără menționarea lui Dmitri Sergheevici Merejkovski, deși dramaticele împrejurări sociale și politice care au zguduit Rusia acelei perioade nu au favorizat o difuzare directă și firească a majorității lucrărilor sale în limba rusă, în care au fost concepute, ci prin intermediul unor traduceri în limba franceză.

Mediul aristocratic în care s-a născut (în 1865, la Sankt Petersburg) i-a îngăduit să aibă acces la o aleasă pregătire culturală umanistă, axată pe cunoașterea și aprofundarea marilor epoci trecute, a curentelor și a personalităților pe care le-au generat și care constituie, mai departe, punctul de pornire a unor cercetări personale necesare abordării lucrărilor sale. Neputându-se adapta însă mentalităților închistate ale timpului – nici ale nobilimii și autocrației țariste și nici ale ortodoxiei ruse, dar nici răsturnărilor provocate de Revoluția bolșevică din 1917 –, a ales calea emigrării în Franța, stabilindu-se la Paris, unde s-a desfășurat cea mai consistentă etapă a activității sale de romancier și gânditor social-politic.

Această inadaptabilitate la atmosfera timpului și-a pus de la început o amprentă vizibilă asupra creației sale, făcându-se simțită încă de la una dintre primele sale lucrări romanești: *Moartea zeilor* (1895). Subintitulată *Romanul lui Iulian Apostatul*, cartea are ca erou un personaj istoric, considerabil în multe privințe ca fiind un alter-ego al autorului, pe care-l precede cu peste un mileniu și jumătate, într-o epocă străbătută de frământări politice, ideologice și sociale nu mai puțin dramatice și hotărâtoare pentru personalitatea și destinul ambelor personalități.

Nepoții împăratului Constantin cel Mare, Iulian și Gallus, ultimi urmași ai nefericitei familii Flavia, trăiesc ascunși de lume într-o fortăreață de lângă Cezareea Capadociei, sub amenințarea tacită a suprimării din ordinul unchiului lor Constanțiu, devenit împărat după ce-l asasinase pe tatăl lor și propriul său unchi Iulius Constanțiu, frate și el al marelui împărat*.

Cei doi tineri, potențiali pretendenți la domnie, sunt ocrotiți de bătrâna lor doică Labda – cu superstițiile ei păgâne amestecate cu puținele învățături creștine – și de nu mai puțin bătrânul preceptor Mardonius, admirator al înțelepciunii stoicilor, pe care caută s-o transmită elevului său Iulian; catehismul este predat de un călugăr fanatic și antipatic, plin de ură față de clasicii filosofiei grecești, pe care Iulian îi citește însă pe ascuns și cu o pasiune crescândă.

În atmosfera confuză și apăsătoare în care sanctuarele păgâne, tot mai golite de credincioși, se învecinează cu cele noi – creștine – ale căror enoriași le dușmănesc și le profanează, în populația sărăcită mocnește revolta împotriva abuzurilor împăratului Constanțiu, care-l suprimă prin vicleșug pe Gallus, fratele lui Iulian. La vârsta de 17 ani, acesta caută fără încetare răspuns la întrebarea legată de Dumnezeu; neaflându-l la înțelepții eleni, apelează la „divinul" Iamblichos din Efes, elev al neoplatonicianului Porfirius, de la care nu află decât că „există, atât timp cât dorești tu". Populația creștină a orașului distruge între timp celebrul templu al Artemisei, îl batjocorește și dă foc celebrei ei statui de marmură și argint, foc în care atât „divinul" filosof cât și Iulian aruncă, cu ipocrizie, câte o bucată de lemn. La Pergam și în alte centre ale filosofiei platoniciene și pitagoreice, acesta din urmă primește același răspuns ambiguu și nesatisfăcător: vechii zei își încetează existența și sunt pe cale să fie înlocuiți cu cei noi care se ridică acum, iar misterele și minunile care le însoțiseră cultul nu sunt reale; Iulian însuși duce existența dublă a novicelui care-și petrece zilele la biserică și nopțile în bibliotecă, unde studiază operele sofiștilor greci, până când unul dintre partizanii acestora – Maxim din Efes – îl convinge, în

* Pentru detalii privind familia împăratului Constantin cel Mare, vezi datele genealogice de la Anexe (n. red.).

urma unei magii înscenate, să-l renege pe „Galilean” (Iisus), în favoarea lui Prometeu și Lucifer, cei răsculați împotriva lui Dumnezeu, câștigându-l pe tânăr de partea sa.

Ajuns la Atena, unde urmează să depună jurământul monahal, acesta trezește suspiciunile lui Grigore de Nazianz și ale lui Vasile cel Mare în ce privește buna sa credință. Se apropie de tânăra Arsinoe – asiduă practicantă a jocurilor sportive de tradiție spartană, a fizicii și sculpturii, crescută – ca și sora ei Myrrha – în spiritul admirației pentru arta și concepțiile anticilor și în ură față de creștinism; Arsinoe simte și ea oscilația tânărului între cele două lumi contradictorii, dar și înclinația către putere, chiar și cu prețul minciunii. Împăratul îl numește pe Iulian moștenitor al tronului, dar conducător al luptei împotriva galilor – în dorința ascunsă de a scăpa în acest fel de el; Iulian câștigă însă victorii după victorii împotriva „barbarilor” (alamani și franci), dar și simpatia oștirii romane, provocând până la urmă invidia împăratului și regretul de a nu-l fi suprimat la timp și pe el.

Creștinismul câștigă tot mai mulți adepți, dar destramă totodată legături vechi dintre oameni; Iulian o pierde astfel pe Arsinoe care, după stingerea surorii sale Myrrha, hotărăște să se însingureze în pustiul Tebaidei, fiind roasă de propriile ei îndoieli la care caută răspuns.

Între timp, stratagemele lui Constanțiu de a se descotorosi de Iulian duc la propria sa cădere și la proclamarea tânărului ca împărat. Întrucât Iulian nu simte nici bucuria, nici liniștea așteptată, Maxim îi promite să-l scape de teama care-l urmărește din copilărie, să-l „curețe de concepția galileană, de umbra Golgotei, prin lumina lui Mithra... să-i încălzească trupul înghețat de apa botezului, prin sângele cald al Zeului-Soare”; îl supune sângerosului mister al „tauroboliei”, interzis de legile romane, după care Iulian declară că Soarele este „singura lui coroană”; în calitate de împărat, le cere ostașilor să le mulțumească zeilor Olimpului pentru victoria dobândită, dar cei creștini, dându-și seama de întoarcerea sa la păgânism, îl declară Antihrist. La Constantinopol se revine la cultul vechilor zei, iar Iulian își îndeplinește îndatoririle de *Pontifex Maximus* cu o pricepere și un zel care-i surprind pe participanți. Dându-și seama însă de vulgaritatea și prefăcătoria

acestora, îl cuprinde dezgustul și jena față de zeii săi. Dramatica oscilație dintre nostalgia pentru un trecut pur și luminos, în contrast cu neregulile, incertitudinea, ipocrizia, decadența fizică și morală din prezent, până și tristul sfârșit al reîntâlnirii cu Arsinoe care, la rândul ei, nu-și găsise idealul visat în însingurarea monahală, îl chinuie în continuare.

Punându-și speranțele într-o victorie asupra perșilor, în pofida relelor prevestiri, își începe campania după pregătiri minuțioase, mânat de ambiție și de gândul: „Dacă zeii mă părăsesc, îi voi renega!" – lucru pe care îl și face, de altfel. Capcanele teritoriului străin, ispitele spionilor dușmani, bolile, foametea, nemulțumirile și neîncrederea ostașilor săi în propria sa sănătate mintală nu-i stăvilesc ambiția de a duce mai departe lupta pentru „a stăpâni lumea". În ziua înfruntării decisive cu armata persană superioară numeric, se avântă imprudent în luptă, până când este răpus cu lancea de un luptător persan. Moare în cortul său, nu înainte ca răsăritul Soarelui-Mithra să lumineze cerul și lumea.

Înfrântă, decimată, supusă unei păci umilitoare și cu imense pierderi materiale, teritoriale și de vieți omenești, armata romană se întoarce în țară, unde au loc festivitățile de înscăunare a noului împărat, însoțite de aceleași nereguli și falsități ca și în trecut.

Arsinoe se întoarce la rându-i din sihăstrie, cu întrebările ei fără răspuns, pentru a-și continua viața în liniștea vilei sale de pe țărmul mării, cu preocupările sale artistice și cu vechii săi prieteni, la care se adaugă tânărul istoric Ammianus Marcellinus – „judecător imparțial al pasionatului nostru secol", notând cu conștiinciozitate evenimentele trăite în timpul campaniei la care luase parte.

Pe o insulă singuratică, un tânăr cioban și iubita lui își aduc modesta ofrandă zilnică – lapte de capră și miere – pe altarul de la statuia lui Pan, zeul bucuriei, al dragostei și al libertății, în timp ce din depărtare se aude cântarea de seară a călugărilor dintr-o mânăstire.

*

* *

Cu câțiva ani în urmă s-au aniversat 1700 de ani de la un eveniment crucial al creștinătății mondiale, petrecut în anul 301, prin creștinarea definitivă a Regatului Armeniei – prima țară din lume care adopta noua credință și ideologia respectivă. Evenimentul se petrecea într-o epocă tulbure, frământată de contradicțiile politeismului păgân care, necunoscând și nerecunoscând semnificația noii gândiri, îi supunea pe adepții ei clandestini persecuțiilor și unor martirizări dramatice.

În Armenia, curajoasa hotărâre a fost consfințită prin botezul oficial al regelui țării, Drtad (Tiridates) al III-lea (277-330), împreună cu familia regală, nobilimea, armata și, până la urmă, întreaga ei populație. Aceasta a amplificat reacția adversă a puternicelor imperii din vecinătate: cel persan-sasanid pe de o parte și Imperiul roman care își trăia declinul propriului politeism – pe de altă parte, reacție manifestată în strădaniile ambelor puteri de a adânci împărțirea țării între ele, printr-o corespunzătoare deznaționalizare a populației sale, pe tărâmurile religiei și culturii.

Rezultatul s-a dovedit însă invers celui preconizat: atât entuziasmul stârnit de noua credință prin prelații ei, cât și intelectualitatea, nobilimea și populația însăși au declanșat o puternică mișcare de reviriment și o reacție națională pe multiple domenii, impunând țara însăși ca pe o valoroasă creatoare de gândire, de artă și civilizație pe baza propriilor sale tradiții, prefațând într-un fel propriu viitoarele mișcări similare europene de mai târziu.

Considerând aceste lucruri mult prea importante și interesante, pentru a se putea trece pe lângă ele fără a le lua în seamă, autoarea traducerii cărții de față a realizat un grupaj de lucrări care să le evidențieze semnificația, cuprinzând atât traduceri ale unor opere literare, cât și lucrări proprii de armenologie editate până în prezent, în vederea marcării evenimentului menționat.

Din această din urmă categorie fac parte:

– *Epoca de aur a culturii armene* (București, 1995, Editura Holding Reporter, cu contribuția unei subvenții a Fundației „C. Gulbenkian" din Lisabona, 268 pp.) care, după înfățișarea principalelor condiții ale cadrului istoric și social, se referă la elementul de bază: crearea alfabetului armean după caracteristicile limbii respective, alfabet aflat în funcție și în prezent. Actul a avut urmări directe în inițierea traducerilor în limba armeană ale *Noului* și *Vechiului Testament*, precum și a principalelor opere filosofice, istorice, literare ale contemporaneității și ale Antichității, dar mai ales a impulsionat o vastă mișcare – condusă de cler și oblăduită de regalitate și nobilime – de înființare a unor puternice centre monahale, nu numai ca centre de cult, dar în primul rând ca focare de cultură, menite să efectueze și să răspândească în popor învățământul de toate gradele în limba națională, să susțină crearea unor lucrări de istoriografie, filosofie, știință, literatură etc., precum și domeniile lor anexe: meșteșugurile și arta cărții, artele vizuale și decorative ș.a.

– Următoarea lucrare de armenologie, legată strâns de prima, ca o ilustrare vizual-estetică și filosofică a ei – *Ipostazele simbolului cruciform în arta armeană* (București, 2001, Editura Ararat, 176 pp.) urmărește, după cum sugerează titlul, câteva dintre „ipostazele" realizate de creatori armeni de artă, ale sintezei dintre vechiul și tradiționalul simbol al „crucii" pe de o parte, și dogmele creștine, pe de altă parte, cu contribuțiile și realizările respective în ambele direcții. Ele sunt urmărite în patru dintre domeniile caracteristice artei armene: miniatura de carte, covoarele cu noduri, sculptura în relief a „pietrelor-cruce" (khacikar) și arhitectura bisericească. În acest din urmă domeniu se ajunge la una dintre capodoperele acesteia – catedrala Zvartnoț (în prezent în ruine) – ca un simbol al universalizării conceptului de cruce: motivul central al clădirii repetat pe cele trei etaje ale ei, încadrându-se într-un contur general circular, care reprezintă lumea.

– Urmează romanul istoric *Samvel* al marelui scriitor armean Raffi, în traducerea în limba română a autoarei acestei prefețe (Editura RAO, București, 1999, 507 pp.), care completează seria, cu ilustrarea

atmosferei generale prin redarea unor fapte consemnate în *Istoria armenilor* de Pavsdos Puzant (Faustus din Bizanț, secolele IV-V).

– Seria lucrărilor se deschide de fapt prin ultima carte recomandată aici: romanul mai puțin cunoscut de publicul nostru *Moartea zeilor* de Dmitri Merejkovski. Fără a se referi în mod direct și explicit la situația din Armenia, lucrarea are meritul de a pătrunde cu erudiție, finețe, dar adesea și cu ironie, în multe detalii ale atmosferei generale a epocii de sfârșit a Antichității care trăiește „moartea zeilor" proprii, fără a le face încă loc pe deplin altora care să-i suplinească.

Născut la St. Petersburg în 1865, autorul a apărut pe arena literară într-o perioadă în care romanul istoric – gen pe care l-a ilustrat cu precădere și cu notabile succese – ajunsese la o mare înflorire în Europa occidentală. Fiind descendent al unei familii aristocrate ruse de origine cazacă și posesor al unei solide și alese culturi umaniste, aprofundate prin propriile sale traduceri din clasicii greci, prin pătrunderea în concepțiile unor popoare cu străvechi tradiții culturale și a unor personalități proeminente (Pascal, Luther, Calvin, Michelangelo, Napoleon, Dostoievski etc.) care și-au pus amprenta pe gândirea sa personală și pe inspirația literară, el a pornit în creația romanească încă din prima etapă a carierei scriitoricești.

Inadaptabilitatea la cerințele străine personalității sale i-a marcat gândirea creatoare, încă de la primul său roman istoric: *Moartea zeilor – romanul lui Iulian Apostatul* (1895). El cuprinde în germene, în afară de redarea multiplelor aspecte ale vieții sociale-politice-culturale-psihologice din Imperiul roman sub domnia eroului titular, și propria sa concepție asupra raportului dintre viață-activitate-religie, într-un moment de răscruce a istoriei politice și spirituale. În lupta interioară a acestui personaj istoric, dominată de dramatica oscilație dintre raționalismul antic grecesc și mistica creștină, se pot recunoaște trăsături ale frământărilor sufletești ale autorului însuși, ce vor reveni mereu, în creațiile sale ulterioare.

Ca o caracteristică generală a acestora, trebuie relevată gruparea lor în mari cicluri romanești, dintre care se impune, în primul rând, chiar cel în care se încadrează romanul de față: *Crist și Anticrist*. Astfel,

Moartea zeilor – romanul lui Iulian Apostatul se plasează pe al doilea loc în cadrul acestui ciclu, trebuind să fie precedat din punct de vedere istoric de *Nașterea zeilor – Tutankamon la Creta* și *Mesia*, și urmat de *Leonardo da Vinci – Renașterea zeilor*, care l-a făcut celebru pe autor în toată lumea, și de *Petru și Alexei*, toate scrise ulterior.

O altă preocupare importantă a scriitorului a constituit-o starea societății și culturii ruse din vremea sa, redată în lucrări de critică literară și socială: *Despre cauzele decadenței și noi tendințe ale literaturii ruse contemporane, Gogol și diavolul, Lermontov – poet al superumanității, Tiutcev și Nekrasov* etc., dominate de lucrarea sa fundamentală în domeniu: *Tolstoi și Dostoievski*. S-a aplecat de asemenea, cu luciditate de istoric și pătrundere de psiholog și sociolog, asupra unor personalități și momente-cheie ale istoriei ruse: romanul *Alexandru I*, drama *Pavel I*, lucrarea *Țarul și Revoluția*, articole de critică socială și politică – precum *Rusia bolnavă* etc. Un mare număr de poezii și o intensă activitate social-culturală, desfășurată atât la St. Petersburg, cât și la Paris, completează de asemenea profilul intelectual și creator al acestui interesant scriitor și gânditor rus.

În speranța că prezentarea acestui grupaj de lucrări va înlesni mai buna înțelegere a semnificației marelui eveniment comemorat de curând, recomandăm totuși lectura acestora în ordinea indicată.

Meliné Poladian Ghenea

PARTEA ÎNTÂI

I

La douăzeci de stadii depărtare de Cezareea Cappadociei, din povârnișurile împădurite ale muntelui Argos țâșnea chiar lângă drumul roman un izvor termal renumit pentru puterea sa tămăduitoare. O placă de granit, împodobită cu sculpturi grosolane și cu o inscripție grecească, dovedea că izvorul acesta fusese închinat cândva fraților Dioscuri – Castor și Pollux – ceea ce nu împiedica pe nimeni să considere imaginea a acestor semizei păgâni rămasă intactă drept întruchiparea sfinților Cosma și Damian.

În partea cealaltă a drumului, în dreptul izvorului sfânt, se afla o cârciumioară cu acoperișul de paie, ce se continua cu un grajd murdar și cu un coteț în care mișunau găini și gâște. Din această cârciumioară, pe care o ținea istețul armean Syrax, se puteau obține brânză de capră, pâine neagră, miere, ulei de măsline și un vinișor cam aspru, produs al viilor de prin partea locului.

Cârciuma era despărțită în două printr-un perete: o parte era destinată oamenilor de rând, iar cealaltă oaspeților mai de vază. De tavanul înnegrit atârnau hălci de carne afumată și smocuri de ierburi aromate de la munte, ca o dovadă că Fortunata, nevasta lui Syrax, era o excelentă gospodină; ceea ce nu acoperea însă nicidecum proasta reputație a casei.

Călătorii cinstiți nu îndrăzneau să înnopteze acolo, gândindu-se la povestirile care circulau pe seama lucrurilor tenebroase ce se urzeau în această colibă; Syrax însă, priceput la intrigi și la alegerea oamenilor cărora să le strecoare obolul, nu se sinchisea deloc de acestea.

Peretele era alcătuit din două colonete subțiri, între care atârna, în chip de ușă, o hlamidă veche și decolorată a Fortunatei. Cu naiva lor pretenție de stil doric, colonetele constituiau fala lui Syrax și singurul lux al tavernei. Fuseseră cândva aurite, dar se umpluseră de mult de crăpături și se coșcoviseră.

Cât despre stofa hlamidei, ce fusese odinioară de un violet aprins, ajuns acum albastru murdar, era garnisită cu o mulțime de cârpituri și pete, provenind de la toate mesele de dimineață, de prânz și de seară care-i aminteau harnicei Fortunata de lustrul celor două căsnicii.

În partea curată a odăii, pe singurul pat de odihnă care exista acolo, și acela plin de rupturi, se întinsese din spatele mesei pe care erau puse cupele tribunul roman Marcus Scuda, din cohorta a IX-a a legiunii a XVI-a. Era un provincial cu pretenții de eleganță, una dintre acele figuri la a căror vedere sclavele cele mândre și curtezanele de mâna a doua strigau, cu sinceră admirație: „Ce bărbat frumos!”.

La picioarele tribunului se ghemuise, într-o poziție incomodă dar respectuoasă, un roșcovan pântecos, cu țeasta goală și părul rar și cenușiu adus către tâmple; era centurionul Publius Aquila, din centuria a VIII-a; ceva mai departe, doisprezece legionari, întinși pe podea, jucau arșice.

– Pe Hercule, strigă Scuda, aș prefera să fiu ultimul om la Constantinopol, decât primul în gaura aceasta de șoareci! Asta-i viață, Publius? Răspunde-mi sincer! Ce viață-i asta?... Să știi că nu te mai așteaptă nimic în viitor, în afară de cazarmă și de tabără... Să fii nevoit să putrezești în mocirla asta împuțită, fără să vezi măcar lumea!

– Da, îl aprobă Publius. Se poate spune că prea veselă nu este viața pe-aici; dar, totuși, e atâta liniște!

Pe bătrânul centurion îl preocupau arșicele. Partida pe care o jucau legionarii era interesantă. Făcându-se că ascultă vorbăria superiorului său, după părerea sa – cam bogată, trăgea cu coada ochiului la jocul soldaților și se gândea: „Dacă roșcovanul ochește bine, va câștiga sigur”.

Publius îl întrebă totuși, de formă, pe Scuda, ca și cum l-ar fi interesat problema:

– De ce-ai stârnit mânia prefectului Helvidius?

– Din pricina unei femei, prietene; din pricina unei femei...

Și luându-l sincer gura pe dinainte, Marcus Scuda mărturisi misterios la urechea centurionului că prefectul – „țapul ăla bătrân de Helvidius"– fusese gelos pe el, din pricina deosebitelor favoruri pe care i le acordase o curtezană libiană.

Scuda urmărea să redobândească bunăvoința prefectului, făcându-i un oarecare serviciu important. Își fixă astfel planul.

Nu departe de Cezareea, în fortăreața Macellum, trăiau Iulian și Gallus, veri ai împăratului domnitor Constanțiu, nepoți ai lui Constantin cel Mare și ultimi urmași ai nefericitei familii Flavia.

Temându-se de rivali, la urcarea sa pe tron, Constanțiu își ucisese unchiul – pe Iulius Constanțiu, tatăl lui Iulian și al lui Gallus și fratele lui Constantin. Iulian și Gallus fuseseră însă cruțați și închiși în castelul singuratic Macellum, unde trăiau sub stăpânirea veșnicei amenințări a morții. În culmea descumpănirii, știind cât de mult îi ura noul împărat pe cei doi orfani care-i aminteau de crimă, Helvidius, prefectul de Cezareea, voia să afle dorința stăpânului său, temându-se totodată de ea.

Iscusitul tribun Scuda, care urmărea o cale de a-și face un rost la Curte, înțelese din vorbele superiorului său că acesta nu îndrăznea să-și asume o răspundere atât de grea și tremura la gândul că zvonul despre intenția de a fugi a moștenitorilor lui Constantin să nu se transforme cumva în faptă. Scuda hotărî atunci să vină la Macellum, să-i aresteze pe prizonieri și să-i aducă, conduși de legionarii săi, la Cezareea, gândind că nu avea niciun motiv să se teamă de cei doi orfani nevârstnici, părăsiți de toți și detestați de împărat.

Nădăjduia ca, prin această ispravă de mare preț, să redobândească favoarea prefectului Helvidius, pe care o pierduse din pricina roșcovanei libiene.

Fiind fricos la culme, nu-i mărturisi însă lui Publius decât o parte din planurile sale.

– Ce ai să faci atunci, Scuda? Ai primit instrucțiuni de la Constantinopol?

– N-am primit nimic și nici nu știe careva ceva. Dar vezi că umblă zvonurile; speranțele ies la iveală, se aruncă vorbe în doi peri, amenințări, aluzii, taine, mistere fără sfârșit! Primul neghiob care apare ar fi în stare să execute ceea ce i s-a spus. N-are altceva de făcut decât să ghicească voința negrăită a stăpânului. Ăsta-i lucrul cel mai mărunt, care aduce după sine răsplata. Trebuie să vedem, să căutăm, să încercăm. Important este să fii expeditiv și să ai curaj, după ce te-ai pus sub ocrotirea sfântului semn al crucii! Îmi pun nădejdea în tine, Publius. S-ar putea ca, în curând, să bem la Curte, eu și cu tine, un vin mai bun decât ăsta.

Prin mica fereastră cu zăbrele se strecura lumina tulbure a unui apus mohorât. Ploua monoton. Un simplu perete de lut crăpat despărțea încăperea de grajd. Se simțea mirosul iute de bălegar; se auzeau cotcodăcitul găinilor, piuitul subțire al puilor și grohăitul porcilor. Zgomotul curgerii ritmice a unui lichid te ducea cu gândul la mulgerea vacii de către gospodină. Soldații se certau cu voce joasă, tocmindu-se pentru bani. Lipit de podea, un purcel își strecurase căpățâna grasă și trandafirie prin rețeaua de stuf unsă cu un strat subțire de humă; nu putea să-și scoată râtul, care se prinsese printre despărțiturile prea mici ale împletiturii, și scâncea dureros.

Publius gândi:

„Pe Jupiter! Ne aflăm mai degrabă într-o ogradă cu orătănii, decât la Curtea împăratului!”

Grijile îl părăsiseră. După valul de flecăreală, tribunul începuse să cadă în tristețe. Privi prin fereastră cerul cenușiu care se dizolva în apă, apoi botul tâmp al purcelului, drojdia groasă de la vin rămasă în cupe, legionarii murdari, și simți cum îl cuprinde furia.

Lovi cu pumnul în masa care se clătină pe picioarele ei șchioape.

– Hei, Syrax, ticălosule! Vânzător al lui Hristos! Vino-ncoace!

Cârciumarul veni în grabă. Avea părul și barba încrețite în inele mărunte, negre ca abanosul și cu reflexe albăstrii, ceea ce o făcea pe Fortunata să spună, în accesele ei de tandrețe conjugală, că barba lui Syrax semăna cu un ciorchine de struguri de Samos. Ochii îi erau de

asemenea negri și deosebit de lucioși, iar zâmbetul mieros nu-i părăsea buzele purpurii. Semăna cu o caricatură a lui Dionysos și părea să fie, sub toate aspectele, negru și lipicios. Ca răspuns la furia lui Scuda, cârciumarul se jură pe Moise și pe Deidamis, pe Hristos și pe Hercule că vinul său era excelent; tribunul nu se lăsă totuși și declară că știa casa în care fusese asasinat de curând Glabrion, negustorul cel bogat din Pamfilum, și că-l va denunța pe Syrax la cine trebuie. Cuprins de spaimă, cârciumarul se repezi în pivniță și, cu un zâmbet triumfător, aduse o butelcă ciudată, groasă, cu baza turtită și gâtul subțire, acoperită în întregime de mușchi care părea încărunțit de bătrânețe. Prin stratul de mucegai se deslușea pe ici pe colo sticla, care nu mai era străvezie, ci irizată, iar pe eticheta de chiparos legată de gât se puteau descifra inițialele de la *Anthosmium* și, sub ele, *Annorum centum.*

Syrax garanta că vinul acela număra, încă din vremea împăratului Dioclețian, peste o sută de ani.

– Vin negru? întrebă Publius, respectuos.

– Ca smoala, și parfumat ca ambrozia... Hei, Fortunata! Pentru vinul acesta trebuie niște cupe ușoare de vară, cupe de cristal. Și mai adu-ne de la ghețărie niște zăpadă cât se poate de albă!

Fortunata aduse două cupe. Obrajii îi străluceau de sănătate, cu pielea de un alb mat, ca al unei creme grase emanând, toată, prospețimea vieții romane, a laptelui și a bălegarului.

Cârciumarul își contemplă cu drag butelca, ba o mai și sărută pe gât, și-i scoase cu toată atenția pecetea de ceară. Vinul se prelinse gros, negru, parfumat, topind zăpada, întunecând treptat cristalul cupelor și aburindu-l la atingerea sa rece.

Atunci Scuda, care se pretindea un erudit (era în stare să-l confunde pe Hercule cu Hecate), rosti plin de mândrie singurul vers de care-și aducea aminte din Marțial:

– *Candida nigrescant vetulo crystalla Falerno!*

– Aveți răbdare. Vine ceva și mai bun.

Syrax băgă mâna în buzunar, scoase un flacon mic de onix și, cu un zâmbet senzual, turnă în vin o picătură din prețioasa cinnamomă

arabă. Picătura căzu ca o perlă lucioasă și se topi în lichidul negru. Un parfum de o ciudată putere amețitoare umplu încăperea.

În timp ce tribunul își sorbea încet licoarea, Syrax plescăia din limbă și șoptea:

– Doi bani nu fac vinurile de Byblos, de Marothaea din Phracia, de Latheea din Chios, din Icaria... pe lângă acesta!

Se lăsa noaptea. Scuda dădu poruncă să se pornească la drum. Legionarii își puseră platoșele, își fixară apărătoarele pentru piciorul drept, își luară scuturile și lăncile. Când intrară în prima încăpere, ciobanii icarieni care ședeau lângă foc, mai degrabă tâlhari decât ciobani, se ridicară respectuoși în picioare, în fața tribunului roman. Încredințat de propria sa valoare și plin de considerație față de sine însuși, Scuda își simțea capul și sângele fierbându-i, sub efectul minunatei băuturi.

Un om se apropie de prag. Purta un costum oriental, ciudat, compus dintr-o tunică albă cu dungi late și roșii și o căciulă înaltă din păr de cămilă – o tiară persană ce semăna cu un turn. Scuda se opri.

Medul avea fața subțire, prelungă, slabă; pielea gălbuie dădea în măsliniu; ochii înguști și pătrunzători luceau maliții și toate mișcările sale erau pătrunse de o măreție ponderată. Era unul dintre acei magicieni nomazi care se dădeau cu mândrie drept chaldeeni, magi și matematicieni. Îi declară îndată tribunului că se numea Nogodares.

Trecuse pe la Syrax în drumul său început în îndepărtata Hyrcanie, de-a lungul coastei Mării Ionice, ducându-se către celebrul filosof-teurg Maxim din Efes. Magul ceru încuviințarea să-și dovedească priceperea și să-i ghicească tribunului soarta fericită.

Se închiseră obloanele. Magul își pregătea ceva, pe jos. Deodată, se auzi o pocnitură ușoară. Tăcură toți. Se înălță atunci o flacără ca o limbă lungă și roșie.

Din mijlocul rotocoalelor de fum alb care umplură încăperea, Nogodares își duse la buzele palide un fluier dublu, care gemu tânguitor, languros, amintind de cântecele funebre din Lydia. Flacăra îngălbeni, se stinse, apoi licări din nou, palid. Magul aruncă în foc un pumn de

ierburi uscate, care arseră cu un miros pătrunzător, răspândind la rându-le o vagă senzație de tristețe, asemenea unor buruieni pe jumătate veștejite, în serile neguroase din pustiurile aride ale Aracosiei și Dranghianei. La sunetul tânguitor al fluierului, un șarpe uriaș se strecură afară din lada neagră de la picioarele magicianului, cu un foșnet de pergament mototolit; își întinse fără grabă inelele, a căror strălucire metalică se înviora la lumina flăcării. Magul cântă atunci, cu un glas subțire ce părea să vină de la mari depărtări, și repetă de mai multe ori același cuvânt: *Mara, mara, mara*! Șarpele se încolăci pe trupul său slab și, cu un susur drăgăstos, își apropie mângâietor capul plat și verde, pe care ochii îi străluceau ca niște nestemate, ajungând foarte aproape de urechea vrăjitorului. Se auzi un șuierat și limba bifurcată luci, ca și cum reptila și-ar fi șoptit taina magicianului, care-și aruncă fluierul la pământ. Flacăra umplu din nou încăperea cu un fum gros, răspândind de astă-dată un miros înăbușitor asemenea unei emanații sepulcrale, și se stinse îndată. Întunericul și frica puseră stăpânire asupra tuturor; simțeau cu toții o apăsare. Dar când obloanele fură deschise și lăsară să pătrundă lumina plumburie a asfințitului, nu mai rămăsese nici urmă din șarpe și din lada cea neagră. Fețele erau, totuși, livide.

Nogodares se apropie de tribun:

– Bucură-te!... Te așteaptă o favoare mare și rapidă, din partea marelui stăpân, augustul Constanțiu.

Timp de câteva clipe, cercetă cu toată atenția mâna lui Scuda și, aplecându-se la urechea sa, îi șopti, în așa fel încât să nu-l audă decât el:

– Mâna aceasta e pătată cu sânge... cu sângele unui mare prinț!

Scuda se înspăimântă:

– Cum îndrăznești, câine blestemat de chaldelan? Eu sunt un slujitor credincios.

Celălalt îl fixă însă, cam ironic, cu ochii săi iscoditori și răspunse:

– De ce te temi? În câțiva ani... Iar gloria poate veni ea oare fără vărsare de sânge?

Mândria și bucuria îi umpleau inima lui Scuda atunci când, punându-se în fruntea ostașilor săi, părăsi cârciuma. Se apropie de izvorul sfânt, se închină, bău din apa binefăcătoare, invocându-i într-o rugă fierbinte pe sfinții Cosma și Damian, în speranța că prezicerea lui Nogodares nu va rămâne fără urmări. Sări apoi pe un minunat armăsar de Cappadocia și le dădu ostașilor semnalul de plecare.

„Dragonarul" înălță deasupra capului său descoperit stindardul de forma unui dragon, din stofă purpurie lucrată cu fir de aur.

Neputând rezista dorinței de a se afișa în fața mulțimii adunate la ușa cârciumii, deși conștient de primejdie, dar fiind încă sub puterea vinului și a orgoliului, tribunul își îndreptă spada către drumul întunecos și porunci cu glas tare:

– La Macellum!

Un murmur de mirare străbătu mulțimea; se pronunțară numele lui Iulian și al lui Gallus. Legionarul din fruntea coloanei trâmbiță către cer din cornul său răsucit, de țap de munte, iar sunetul cornului roman ajunse până în munți, însoțit de propriul său ecou.

II

O beznă deasă cuprinsese marea încăpere de dormit de la Macellum, fostul palat al nobililor cappadocieni.

Patul tânărului Iulian era foarte tare: un culcuș din lemn, acoperit cu o blană de panteră. El însuși hotărâse astfel, fiindcă fusese crescut în spiritul principiilor severe ale filosofiei stoice de către preceptorul Mardonius, admirator pasionat al înțelepciunii anticilor.

Iulian nu dormea. Vântul sufla în rafale și se vânzolea prin crăpăturile zidurilor, ca o fiară sălbatică prinsă de vie. După un timp, totul se cufunda din nou în tăcere. Iar în liniștea aceea înfricoșătoare răsunau, în căderea lor de pe acoperișul înalt pe dalele sonore de piatră, stropi mari de ploaie. Urechea sensibilă a lui Iulian părea să deslușească uneori fâlfâitul zborului iute al câte unui liliac. Auzea respirația regulată a fratelui său cel gingaș și efeminat, care dormea pe un pat moale, sub niște draperii prăfuite, ultime rămășițe ale luxului din acest castel părăsit. În încăperea de alături, Mardonius sforăia greoi.

Deodată, ușa de la scara secretă ascunsă în perete se răsuci ușor din balamale; o lumină puternică îl orbi pe Iulian.

Bătrâna sclavă Labda intră, ținând în mână o lampă de metal.

– Mi-e frică, doică! Nu lua lampa...

Bătrâna puse lampa într-o nișă de piatră, deasupra capului lui Iulian.

– Nu dormi? Nu ți-e cumva rău? Vrei să mănânci ceva? Păcătosul ăsta bătrân de Mardonius vă tot pune să postiți. Ți-am adus plăcinte cu miere. Sunt bune... ia și gustă!

Să-l pună pe Iulian să mănânce: aceasta era îndeletnicirea preferată a Labdei; nu o punea însă în practică peste zi, de teama austerului Mardonius; își aducea bunătățile noaptea, în mare taină. Aproape oarbă și trăgându-și anevoie picioarele, Labda purta tot timpul negrul veșmânt monahal. Deși era o creștină plină de evlavie, oamenii o socoteau o vrăjitoare thesaliană. Cele mai întunecate superstiții, mai vechi sau mai noi, i se amestecaseră în minte și dăduseră naștere unei religii ciudate, vecină cu nebunia. Combina rugăciunile cu descântecele, zeii olimpici cu demonii, slujbele creștinești cu vrăjile. Era plină, din cap până-n picioare, de cruci, amulete cioplite din oase de morți și săculețe conținând moaște de martiri. Bătrâna nutrea o pioasă afecțiune pentru Iulian, considerându-l drept singurul urmaș legitim al lui Constantin cel Mare, iar pe Constanțiu îl socotea un ucigaș și un uzurpator al tronului.

Labda cunoștea mai bine ca oricine arborele genealogic și tradițiile familiei Flavia; își amintea până și de bunicul lui Iulian, Constanțiu Chlorus. Păstra intacte în memorie sângeroasele taine ale Curții și i le povestea adesea, în fapt de noapte și fără discernământ, lui Iulian, care își simțea inima strângându-i-se de spaimă și de indignare față de multe lucruri pe care mintea sa de copil nu le putea încă pricepe. Cu privirea stinsă, cu glasul monoton și indiferent, Labda povestea îngrozitoarele fapte de viață, ca și cum ar fi fost vorba despre legende vechi.

După ce puse lampa în nișa de piatră, Labda îl binecuvântă pe Iulian făcând semnul crucii, se încredință că amuleta de chihlimbar era la locul ei, rosti mai multe descântece pentru a alunga duhurile rele și plecă.

O stare apăsătoare, între somn și veghe, puse stăpânire pe Iulian... Îi era cald; picaturile grele de ploaie ce cădeau liniștite ca pe fundul unei cupe sonore îl enervau. Nu-și dădea seama dacă dormea sau era treaz; dacă era vântul care bătea, sau Labda care, asemenea unei Parce, îi șoptea la ureche înfricoșătoarele secrete ale familiei. Tot ceea ce aflase de la ea și tot ce văzuse în copilărie se topea într-un coșmar îngrozitor.

Îi apăru în vis cadavrul marelui împărat, pe un catafalc superb. Era fardat, cu capul împodobit de o pieptănătură ingenioasă, lucrată cu păr fals și executată de cei mai iscusiți peruchieri. Lui Iulian, adus acolo spre a săruta pentru ultima oară mâna unchiului său, îi era frică; purpura, diadema ale cărei pietre străluceau sub bătaia luminii, îl orbeau. Simțea pentru prima oară în viață mirosul de cadavru, străbătând prin parfumurile grele de Arabia. Episcopii, eunucii, comandanții de oștire îl aclamau însă pe împărat, ca și cum ar fi fost în viață; ambasadorii i se plecau în față și-i mulțumeau, conformându-se pompoasei etichete; scribii dădeau glas edictelor, legilor, decretelor Senatului, solicitau aprobarea defunctului –, ca și cum i-ar mai fi auzit, iar un murmur măgulitor plana deasupra mulțimii: oamenii declarau că el era atât de mare încât, prin deosebita milă a Providenței, domnea chiar și după moarte.

Copilul știa că cel preamărit își ucisese fiul[1] – pe tânărul erou a cărui singură greșeală constase în faptul că se făcuse iubit prea mult de către popor. Fiul fusese calomniat de către mama vitregă, care-l iubea cu o dragoste nelegiuită și se răzbunase pe el, precum Fedra pe Hyppolit. Soția lui Constantin[2] fusese apoi surprinsă în relații adulterine cu un sclav de la grajdurile împărătești și înecată într-o cadă cu apă fierbinte. Un cadavru după altul, o victimă după alta. Chinuit de propria-i conștiință, monarhul își implorase până la urmă hierofanții să-l dezlege de crime; ruga îi fusese respinsă. Atunci, episcopul Ozius îl convinse că nu exista decât o singură religie, care avea puterea de a-l curăța pe om de asemenea nelegiuiri... Iar acum, somptuosul *labarum* – stindardul purtând monograma lui Hristos brodată cu pietre prețioase – strălucea deasupra catafalcului celui ce-și ucisese fiul.

Iulian voia să se trezească, să-și deschidă ochii, dar nu izbutea.

Picăturile sonore cădeau mai departe, asemenea unor lacrimi grele, iar vântul urla; i se părea că era Labda care, ca o parcă bătrână, îngăima pe lângă el, prin fălcile ei știrbe, teribilele povești ale familiei Flavia.

[1] Crispus, mort în 326 d.Hr. (n. red.)
[2] Împărăteasa Fausta (n. red.)

Iulian visă apoi că se afla în cavoul subteran al lui Constanțiu Chlorus, înconjurat de sarcofagele din porfir în care se aflau osemintele regilor. Labda îl ascundea în colbul cel mai întunecat și-l învelea cu hainele ei pe Gallus bolnav, căzut pradă frigurilor. Răsunară deodată, peste capetele lor, gemete ce străbăteau fiecare încăpere a palatului.

Iulian recunoscu glasul tatălui său, vru să-i răspundă, să alerge la el, dar îl reținu Labda, șoptindu-i: „Taci! Taci! De nu, vin ei!" și îl ascunse sub hlamidă. Pași repezi tropăiră pe scări și se apropiară tot mai mult. Labda îi binecuvântă pe copii și rosti niște invocații. Ușa zbură în țăndări, iar soldații Cezarului, deghizați în călugări, năvăliră în cavou. Îi conducea episcopul Eusebiu din Nicomedia. Zalele de oțel străluceau pe sub sutanele negre. „În numele Tatălui, al Fiului și al Duhului Sfânt, răspundeți! Cine-i aici?" Labda se ghemuise într-un colț, strângându-i pe copii pe lângă ea. Răsună din nou întrebarea: „În numele Tatălui, al Fiului și al Duhului Sfânt, cine-i aici?" Legionarii cercetară, cu sabia în mână, toate colțurile. Labda se aruncă la picioarele lor, îl arătă pe Gallus bolnav, pe Iulian lipsit de apărare. „Aveți frică de Dumnezeu! Ce poate să-i facă împăratului un copil nevinovat de șase ani?" Și legionarii îi obligară pe toți trei să sărute crucea pe care o ținea Eusebiu și să rostească jurământul de credință pentru noul împărat. Iulian își aducea aminte de crucea aceea mare din lemn de chiparos, cu imaginea în smalț a Mântuitorului; în partea de jos, pe fondul întunecat al lemnului învechit, se mai deslușeau pete proaspete de sânge și urmele degetelor ucigașului care ținuse crucea.

Să fi fost oare sângele tatălui său Iulius, sau al unuia dintre cei șase veri ai săi: Dalmatius, Hannibal, Nepoțian, Constantin cel Tânăr... sau poate al altora? Pentru a se urca pe tron, ucigașul trecuse peste șapte cadavre, și toate acestea se făcuseră în numele Celui Răstignit... Și mai trebuie amintit încă un șir nesfârșit de victime, cu neputință de a fi numărate...

Iulian se trezi cuprins de spaimă. Ploaia încetase; vântul nu mai sufla; în nișă, lampa ardea fără să șovăie. Se așeză pe pat, ascultându-și bătăile inimii, în liniștea adâncă, greu de suportat. Se auziră deodată

voci și pași răsunând dintr-o încăpere în alta, sub bolțile înalte de la Macellum, așa cum răsunaseră odinioară, în cavoul familiei Flavia. Iulian se înfioră; i se păru că mai visează încă.

Pașii se apropiau, vocile se deslușeau tot mai bine.

Atunci strigă:

– Frate, frate, dormi? Mardonius! Nu auzi?

Gallus se trezi. În picioarele goale, cu părul cenușiu răvășit, îmbrăcat într-o cămașă scurtă de noapte, cu obrazul buhăit și brăzdat ca al unei babe, Mardonius se repezi spre ușa secretă.

– Ostașii prefectului!... Îmbrăcați-vă... Trebuie să fugim!

Prea târziu. Înțeleseră aceasta după scârțâitul broaștei care încuie ușa pe dinafară. Coloanele de piatră ale scării de onoare căpătară culoare roșiatică de la flacăra torțelor, care luminară totodată stindardul purpuriu și crucea de pe platoșele legionarilor.

– În numele drept-credinciosului și prea-fericitului august, împăratul Constanțiu, eu, Marcus Scuda, tribun al legiunii Fretensis, îi iau sub supravegherea mea pe Iulian și Gallus, fii ai patricianului Iulius Flavius!

În fața ușii închise a încăperii, Mardonius luase o poziție de luptă, ținându-și sabia în mână și barând astfel calea soldaților. Sabia era tocită, scoasă din uz. Îi servea bătrânului pedagog numai pentru a arăta, ca pe o pildă vie, felul cum Hector luptase cu Achile, la lecțiile despre *Iliada*. Deși nu era în stare să taie o găină, Mardonius învârtea în acea clipă sabia în fața lui Publius, după toate regulile artei militare din vremurile homerice.

Publius, care era beat, se înfurie:

– Pleacă de-aici, bășică! Piei din calea mea, auzi? De nu vrei cumva să te spintec!

Îl apucă de gât pe Mardonius și-l zvârli la perete. Scuda alergă la ușa camerei și o deschise.

Îi văzu pentru prima oară în viață pe ultimii doi urmași ai lui Constanțiu Chlorus. Gallus părea mare și puternic, dar avea pielea subțire și delicată ca a unei fete, iar ochii de un albastru deschis erau

leneși și indiferenți. Părul blond ca inul – trăsătură caracteristică a seminției lui Constantin – se revărsa în cârlionți pe gâtul său puternic. Cu tot trupul său masculin, cu tuleiele bărbii ce începeau să răsară și cei optsprezece ani ai săi, Gallus arăta, în acea clipă, ca un copil. Buzele îi tremurau, ca și cum ar fi fost pe punctul să plângă; clipea din pleoapele umflate de somn și murmura, închinându-se întruna: „Doamne, fie-ți milă de mine!".

Iulian era un copil slab, plăpând, cu trăsături neregulate, cu părul aspru, drept și negru; avea nasul cam lung și buza de jos prea proeminentă. Ceea ce uimea însă la el erau ochii, care dădeau fizionomiei sale un aer de neuitat; erau mari, ciudați, schimbători, cu un licăr neobișnuit pentru un copil, concentrat, aproape bolnăvicios, uneori nebunesc.

Publius, care, în tinerețea sa, îl văzuse adesea pe Constantin cel Mare, gândi:

– Puștiul ăsta va semăna cu unchiul său!

În fața soldaților, frica îl părăsi pe Iulian. Nu simțea decât mânie. Cu dinții încleștați, își aruncă pe umeri blana de panteră de pe pat, îl privi fix pe Scuda, în timp ce buza de jos îi tremura de o furie stăpânită. Cu mâna dreaptă ascunsă sub blană, strânse mânerul pumnalului persan cu lama subțire; îi fusese dăruit de Labda și avea vârful muiat într-o otravă puternică.

– Ce pui de lup! spuse un legionar, arătându-l pe Iulian unui camarad.

Scuda se pregătea să treacă pragul camerei, când lui Mardonius îi veni un nou gând salvator. Aruncă sabia care nu servea la nimic și se agăță de mantia tribunului, punându-se să strige cu glas înalt, ca de femeie:

– Ce vreți să faceți, ticăloșilor? Cum îndrăzniți să vă atingeți de un trimis al împăratului Constanțiu? Am sarcina să-i conduc la Curte pe acești doi prinți. Augustul împărat i-a învrednicit cu bunăvoința sa... Iată ordinul de la Constantinopol...

– Ce zici?... Care ordin?

Scuda îl privi pe Mardonius. Chipul său ofilit și brăzdat aducea fără îndoială cu cel al unui eunuc, iar tribunul auzise despre deosebitele favoruri de care se bucurau eunucii, din partea împăratului.

Mardonius căută într-un sertar un sul de pergament și-l întinse tribunului, care-l desfăcu și păli pe loc. Nu citi decât primele rânduri și văzu numele împăratului, intitulându-se în edict *nostra aeternitas*, fără să observe nici ziua, nici anul în care fusese emis.

Când zări marele sigiliu imperial aplicat pe ceară verde închisă și atârnând de firele de aur prinse de marginea pergamentului, privirea i se întunecă, iar genunchii i se înmuiară.

– Iertare... e o greșeală...

– Plecați!... Plecați imediat!... Împăratul va afla tot!... rosti Mardonius, smulgând degrabă decretul din mâinile tremurătoare ale lui Scuda.

– Să nu ne năpăstuiți! Suntem frați cu toții, păcătoși cu toții, te rog, în numele lui Hristos!

– Știu tot ce faceți, în numele lui Hristos!... Plecați... Plecați imediat!

Tribunul dădu poruncă de retragere; un singur legionar, beat, voia cu tot dinadinsul să se repeadă la Mardonius. Îl scoaseră afară cu forța.

Când zgomotul de pași se stinse și Mardonius se convinse că se îndepărtase toată primejdia, îl cuprinse o criză de râs, care-i scutură tot trupul molatic.

Uită de gravitatea, de decența de pedagog și se apucă să danseze, în cămașă de noapte, strigând vesel:

– Copiii mei! copiii mei!... Slăvit fie Hermes! I-am dus de nas, cu iscusința mea. Edictul a fost anulat acum trei ani. Ah, imbecilii... imbecilii!

La ivirea zorilor, Iulian căzu într-un somn adânc.

Se trezi târziu, bine dispus și vesel, în timp ce soarele își trimitea lumina strălucitoare prin fereastra mare și zăbrelită a încăperii.

III

Dimineața avea loc lecția de catehism, pe care o preda un preot arian cu ochi verzi, mâini osoase și veșnic umede, lung și uscățiv ca o prăjină. Călugărul Eutropiu avea neplăcutul obicei de a-și linge ușor palma și a-și netezi apoi părul cărunt, după care plesnea din degete. Iulian știa că o mișcare trebuia s-o urmeze negreșit pe alta, lucru care-l enerva.

Eutropiu purta o sutană veche și neagră, plină de cârpituri și pete, și susținea că o îmbrăca din smerenie, când de fapt singurul motiv era zgârcenia. Acesta era învățătorul ales de Eusebiu din Nicomedia, tutorele lui Iulian în domeniul religios.

Călugărul bănuia că în elevul său exista „o oarecare perversiune morală", care i-ar fi atras, după părerea sa, osânda veșnică, dacă nu și-o corecta.

Vorbea fără încetare de sentimentul de recunoștință pe care copilul trebuia să-l poarte față de binefăcătorul său, împăratul Constanțiu; fie că explica un text din Biblie, dogma ariană sau o pildă de-a apostolilor, le îndrepta deopotrivă spre aceeași țintă – „această rădăcină a sfintei ascultări și supuneri filiale". Și, în timp ce călugărul arian vorbea despre binefacerile împăratului față de Iulian, acesta îl iscodea cu privirea; chiar dacă își cunoșteau reciproc părerile, nici elevul și nici dascălul nu schimbau în acea clipă vreo vorbă în această privință. Numai atunci când Iulian se oprea pentru că uitase un text, se încurcase în succesiunea cronologică a patriarhilor din Vechiul Testament sau în rostirea vreunei rugăciuni pe care nu o învățase bine, Eutropiu îl privea fără a scoate o vorbă, îl apuca mângâietor de ureche

cu două degete, iar copilul simțea cum i se înfigeau încet în carne două unghii tari și ascuțite.

În ciuda înfățișării sale morocănoase, Eutropiu avea o fire de o veselie ironică. Îl chema pe elevul său cu numele cele mai duioase și-și bătea totodată joc de originea sa imperială.

Când îl ciupea de ureche pe Iulian și-l vedea pălind – nu de durere, ci de mânie – șoptea servil:

– Nu cumva binevoiește Majestatea Ta să se înfurie împotriva umilului și ignorantului său rob Eutropiu?

Și după ce-și lingea podul palmei, își netezea smocurile cenușii de pe tâmple și-și pocnea încheieturile mâinilor slabe, adăugând că era bine ca băieții cei răi și leneși să fie bătuți uneori cu biciul; că această învățătură era adesea menționată în cărțile sfinte, ca mijlocul cel mai eficace de a lumina mințile întunecate și îndărătnice.

Nu spunea aceasta decât pentru „a înfrâna diabolicul orgoliu" al lui Iulian, care știa, de altfel, că Eutropiu n-ar fi îndrăznit niciodată să-și pună în practică amenințarea, iar călugărul însuși era convins că tânărul ar fi preferat să moară, decât să îndure o atare umilire. Dar îi făcea plăcere profesorului să vorbească adesea și îndelung despre ea.

La sfârșitul unei lecții, pe când se explica un text, Iulian făcu o aluzie la antipozii despre care-l auzise vorbind pe Mardonius. O făcu din dorința nemărturisită de a-l supăra pe călugăr; dar acesta izbucni în râs.

– Cine ți-a vorbit de antipozi, îngerașul meu? Uite cum mă faci să râd, păcătosul de mine! Într-adevăr, prostănacul acela bătrân de Platon a scris despre asta pe undeva. Iar tu, în naivitatea ta, ai crezut că oamenii merg cu capu-n jos?

Eutropiu se apucă să-i acuze de erezie pe filosofi. Nu era oare scandalos să te gândești că oamenii făuriți după chipul și asemănarea lui Dumnezeu ar fi putut să meargă cu capu-n jos, bătându-și astfel joc de cer? Iar atunci când Iulian, atins în admirația sa pentru filosofii preferați, aduse ca argument forma sferică a pământului, Eutropiu își curmă râsul, se înroși de mânie, se înfurie și bătu din picioare.

– Mardonius, păgânul acela, este cel care te învață minciunile astea ale ateilor!

Când se înfuria, se bâlbâia și-l stropea pe ascultător cu salivă, despre care Iulian își închipuia că trebuie să fie otrăvitoare. Ieșindu-și din fire, călugărul îi atacă cu îndârjire pe toți înțelepții Eladei.

Atins în punctul său sensibil de modul de a gândi al lui Iulian și uitând că elevul său nu era decât un copil, se lansă într-o predică serioasă, acuzându-l pe Pitagora că *o apucase pe calea nebuniei*, cu îndrăznelile sale nerușinate; susținu că *utopiile abominabile* ale lui Platon nu erau vrednice de a fi citite și că învățătura lui Socrate era nesăbuită.

– Citește ce spune Diogene Laerțiu despre Socrate! Vei vedea că era nu numai cămătar, dar practica unele vicii despre care este rușinos până să și vorbești.

Mai cu seamă Epicur îi stârnea întreaga ură:

– Bestialitatea cu care se înfunda în plăceri de tot soiul și josnicia cu care se făcea robul dorințelor sale senzuale sunt de-ajuns pentru a dovedi că nu era un om, ci o brută.

Liniștindu-se puțin, Eutropiu se apucă să explice o imperceptibilă nuanță scolastică în dogma ariană, înverșunându-se cu aceeași înfocare împotriva Bisericii ortodoxe și ecumenice, pe care o socotea eretică.

Prin fereastra deschisă intra o adiere călduță, venind din frumoasa grădină părăsită. Iulian se prefăcea că-l ascultă atent pe Eutropiu. În realitate, se gândea la cu totul altceva: la preceptorul său iubit Mardonius; își amintea de convorbirile pline de înțelepciune, pe care le purta cu el, de lecturile din Homer și Hesiod. Cât de mult se deosebeau ele de lecțiile cu acest călugăr!

Mardonius nu-l citea pe Homer; urmând pilda vechilor rapsozi, îl cânta, spre marele haz al Labdei, care spunea că „urlă ca un câine la lună”. Și într-adevăr, celor neobișnuiți cu asta le stârnea la început râsul. Bătrânul eunuc scanda scrupulos fiecare picior al hexametrului, gesticulând pe măsură, în timp ce pe obrazul său galben și brăzdat se citea o gravitate solemnă.

Vocea înaltă de femeie se învolbura însă, de la o strofă la alta; Iulian nu mai vedea urâțenia bătrânului; nu mai simțea decât un suflet vibrant, pasionat, impresionat de măreața frumusețe. Se înfiora din tot trupul, în timp ce divinele hexametre se topeau și se rostogoleau ca niște valuri. Vedea despărțirea dintre Andromaca și Hector, odiseea lui Ulisse plângând după Itaca în insula lui Calypso, în fața mării triste și pustii. O plăcută durere îi strângea inima: era nostalgicul alean pentru nemărginita frumusețe a Eladei, patrie a zeilor, a tuturor celor care iubesc frumosul. Vocea maestrului tremura de plâns, lacrimile curgeau de-a lungul obrajilor săi ofiliți.

Mardonius discuta adesea cu copilul despre înțelepciune, despre virtutea austeră, despre moartea eroilor pentru libertate. O, cât de puțin semănau aceste discuții cu cele pe care le purta cu Eutropiu!

Mardonius povestea și despre viața lui Socrate și, ajungând la *Apologia* în fața poporului Atenei, bătrânul maestru se ridica în picioare și, luând o atitudine triumfătoare, declama din memorie cuvântarea filosofului, cu fața împietrită într-un dispreț calm. Părea să nu fi fost vorba despre cuvintele celui învinuit, ci de cele ale unui judecător al poporului: „Socrate nu cere să fie grațiat. Întreaga putere, toate legile cârmuirii nu înseamnă nimic, față de libertatea spiritului omenesc. Atenienii îl pot ucide, fără a-i răpi libertatea și fericirea sufletului său nemuritor”.

Și atunci când barbarul ce fusese sclav pe malurile Borysthenei rostea cu glas tare: *libertatea*, lui Iulian i se părea că acest cuvânt cuprindea atâta frumusețe supraomenească, încât păleau în fața lui până și întâmplările lui Homer! Și, fixându-și maestrul cu ochii larg deschiși, aproape nebunești, fremăta de entuziasm...

Mâna cea rece care-i atinse urechea, îl trezi pe Iulian din visare. Lecția de catehism se terminase. Se lăsă în genunchi și rosti rugăciunea de mulțumire; scăpând apoi de Eutropiu, fugi la el în cameră, își luă o carte și se îndreptă către un colț singuratic din grădină, pentru a citi, în deplină libertate, *Symposion*-ul nelegiuitului de Platon, carte ce era absolut interzisă.

Pe scări îl întâlni pe călugărul care tocmai pleca.

– Stai! Așteaptă, dragul meu! Ce carte și-a luat Majestatea Ta?

Iulian îl privi și-i întinse liniștit cartea; pe învelitoarea de pergament, Eutropiu citi titlul scris cu litere mari și groase: *Epistolele Sf. Apostol Pavel.* Înapoie cartea, fără s-o deschidă.

– Bine, bine... Ia aminte că răspund de sufletul tău față de Dumnezeu și față de sublimul împărat. Să nu citești cărți eretice, mai cu seamă de-ale filosofilor a căror lipsă de seriozitate am condamnat-o astăzi.

Era vorba de obișnuitul șiretlic al copilului, de a ascunde cărțile primejdioase sub învelitori nevinovate. Încă din copilărie, Iulian învățase să se prefacă cu o rară perfecțiune și simțea o adevărată plăcere să-i păcălească pe oameni, și mai cu seamă pe Eutropiu.

Se prefăcea și mințea fără să fie nevoie, doar din obișnuință, cu un adânc sentiment de răzbunare și de mânie. Mardonius era singurul pe care îl scutea de aceste prefăcătorii.

La Macellum, intrigile, bârfele, bănuielile, pâra nu mai conteneau în rândurile numeroșilor servitori care n-aveau de lucru. Umblând după favoruri, toată această slujitorime de la Curte îi supraveghea zi și noapte pe cei doi prinți căzuți în dizgrație.

De când se știa și-și aducea aminte, Iulian își aștepta zi de zi moartea și, cu timpul, se obișnuise cu această teamă fără preget, știind că nu putea să facă niciun pas și nicio mișcare, în casă ori în grădină, care să treacă neobservate de miile de ochi iscoditori, chiar dacă nu se zăreau. Copilul vedea și înțelegea multe și era nevoit să se prefacă a nu avea cunoștință de ele. Prinsese odată o discuție între Eutropiu și o iscoadă trimisă de împăratul Constanțiu, în care călugărul îi numea pe Iulian și pe Gallus „cățeii împărătești". Altă dată, aflându-se pe trecerea de sub ferestrele bucătăriei, auzise părerea șefului, furios din pricina unei obrăznicii de-a lui Gallus, cum îi spunea sclavei care spăla vasele: „Să-mi aibă Dumnezeu în pază sufletul, Priscilla, dar mă mir cum de nu i-au strâns încă de gât!".

Când ieși din casă după lecția de catehism și dădu de frunzișul verde al pomilor, Iulian răsuflă mai liber. Cele două culmi ale Argosului,

acoperite de zăpadă, scânteiau sub cerul albastru. Gheţarii din preajmă împrospătau aerul. Aleile se întindeau, nesfârşite; frunzele de un verde închis şi strălucitor ale stejarilor alcătuiau bolţi de nepătruns; ici şi colo, printre crengile platanilor, se strecura câte o rază. Zidul grădinii lipsea pe o singură parte; îi ţinea locul o prăpastie. La picioarele podişului, întinzându-se până la Antitaurus, dormea o câmpie moartă, din care se ridica o căldură toridă, în timp ce şuvoaie proaspete alergau prin grădină, iar cascadele şuşoteau sub tufele dese de oleandru.

În urmă cu un veac, Macellum fusese adăpostul preferat al regelui pe jumătate nebun al Cappadociei, Ariarafos.

Iulian se îndreptă către o peşteră izolată, nu departe de râpă, unde se ridica o statuie a zeului Pan cântând din fluier, deasupra unui mic altar de sacrificii. Din botul unui leu apa curgea într-un bazin de piatră şi o perdea de trandafiri aurii ascundea intrarea, lăsând să se zărească, printre ramuri, dealurile înecate într-o ceaţă albastră ale câmpiei, unduindu-se ca marea. Mireasma trandafirilor umplea peştera, al cărei aer, în lipsa izvorului cristalin, ar fi fost înăbuşitor.

Vântul aducea petalele galbene ale trandafirilor, le presăra pe jos, acoperea cu ele apa din bazin, iar zumzăitul albinelor răsuna în ascunzişul călduţ şi întunecos.

Întins pe muşchiul gros, Iulian citea *Banchetul* de Platon, din care multe pasaje i se păreau de neînţeles. Pentru el însă, frumuseţea operei creştea tocmai prin faptul că-i era interzisă.

Terminându-şi lectura, Iulian înveli la loc cartea în coperta *Epistolelor Apostolului Pavel*, se apropie de altarul lui Pan, îl admiră pe zeul cel vesel ca pe un vechi complice şi, înlăturând o grămadă de frunze uscate, scoase din adâncul unei crăpături acoperite cu o planşă a altarului un obiect înfăşurat cu grijă într-o bucată de stofă. Era opera lui, o mică şi delicioasă triremă liburniană, pe care o puse să plutească în bazin. Nu-i lipsea nimic: avea trei catarge cu piesele respective, vâsle, prora aurită, pânzele dintr-o mătase purpurie, dăruită de Labda. Nu-i mai rămânea decât să-i potrivească o cârmă, şi copilul se puse pe treabă.

Din când în când, în timp ce șlefuia o bucată de scândură, privea în depărtare, la dealurile ce se zăreau printre crengile trandafirilor. Și în fața jucăriei sale, Iulian uită curând de toate jignirile, de întreaga sa ură și de veșnica teamă de moarte.

În această peșteră se închipuia pierdut în mijlocul valurilor, într-o cavernă singuratică, dominând marea, un Ulysse iscusit construindu-și corabia, pentru a revedea Itaca. Acolo însă, printre dealurile presărate cu casele albe ale Cezareei, asemenea spumei de pe suprafața oceanului, o cruce, o mică cruce strălucind peste o biserică îl jena. Tot timpul și în tot locul, din nou crucea!... Se străduia să nu o vadă, concentrându-și întreaga atenție asupra triremei.

– Iulian! Iulian! Unde ești? Te caută Eutropiu, ca să mergeți la biserică.

Copilul tresări și-și ascunse repede lucrarea în altarul lui Pan. Își netezi apoi părul, își scutură hainele și, când ieși din peșteră, chipul său își regăsise expresia de nepătruns a ipocriziei creștine.

Ținând-o în mâna sa osoasă pe cea a lui Iulian, Eutropiu îl conduse la biserică.

IV

Bazilica ariană a Sfântului Mauriciu era construită aproape în întregime cu piatra provenită de la rămășițele templului distrus al lui Apollo. Curtea sfântă – *atrium*-ul – era înconjurată de galerii de coloane. La mijloc susura o fântână destinată abluțiunii credincioșilor. Sub unul dintre porticurile laterale se afla un mormânt vechi, din stejar înnegrit de ani. În acest mormânt odihneau moaștele făcătoare de minuni ale sfântului Mame, pentru care Eutropiu îi obliga pe Iulian și Gallus să cioplească o raclă de piatră. Gallus se dăruise îndeletnicirii ca unui sport, iar munca sa înainta cu repeziciune, în timp ce latura pe care o cioplea Iulian se prăbușea tot timpul; Eutropiu explica fenomenul prin faptul că Sfântul Mame refuza ofranda acestui copil aflat sub puterea orgoliului demonic.

În preajma mormântului se înghesuiau bolnavii, așteptând minunea. Iulian știa pentru ce stăteau în acel loc. Un călugăr ținea în mână o balanță; credincioșii – dintre care unii veneau din cătune aflate la mare depărtare – îi cântăreau cu grijă bucăți de pânză de in, stofe de lână sau de mătase, le puneau pe mormântul Sfântului Mame și se rugau toată noaptea. Dacă greutatea era mai mare ca în ajun, însemna că ruga a fost împlinită, că bunăvoința divină pătrunsese în țesătură, care devenea astfel bună să producă tămăduiri miraculoase.

De multe ori însă, rugăciunea era zadarnică, pânza nu devenea mai grea și pelerinii petreceau zile, săptămâni și luni întregi pe lângă mormânt. Printre ei se afla o bătrână, cu numele Theodula; unii o socoteau nebună, alții o venerau ca pe o sfântă. Trăia de ani de zile în preajma mormântului Sfântului Mame. Venise să-l implore să-i vindece

fiica, dar aceasta murise de mult; Theodula se încăpățâna totuși să se roage mai departe, în fața bucății ei de pânză zdrențuită și decolorată.

Din *atrium* se deschideau trei uși, care duceau la bazilică: una era pentru bărbați, alta – pentru femei, iar a treia – cea de la mijloc – era pentru călugări și clerul mărunt.

Fiind el însuși anagnoste, adică lector consacrat, Iulian intră pe această din urmă ușă, împreună cu Eutropiu și Gallus.

Îmbrăcat cu o rasă lungă, neagră și cu mâneci largi, cu părul uns cu ulei și strâns cu un șnur subțire pentru a nu-l stânjeni intrându-i în ochi în timpul lecturii, el trecu prin mijlocul credincioșilor, privind țintă și cu modestie în jos. Fața lui palidă căpăta, aproape involuntar, expresia indispensabilei și prefăcutei supușenii.

Urcă în galeria înaltă, ariană.

Picturile de pe peretele din dreapta reprezentau martiriul sfintei Euthymia. Un călău o ținea de cap pe osândită, în timp ce altul, deschizându-i gura cu cleștele, îi apropia de buze o cupă cu plumb topit. Pe o altă scenă, călăul reteza, cu un instrument de tortură, picioarele însângerate ale sfintei, legată cu mâinile de un copac. Sub aceste picturi se citea inscripția: „Sângele martirilor este pentru Biserica Ta, Doamne, podoabă de purpură și de mătase".

Pe peretele opus se vedeau păcătoșii arzând în focul Iadului, iar deasupra, Raiul și sfinții săi.

Unul dintre ei culegea fructe din pomul grădinii Paradisului, altul cânta la psalterion, iar al treilea, rezemat de un nor, urmărea cu un zâmbet de mulțumire chinurile iadului. Dedesubt se puteau citi cuvintele: „Acolo va fi plânsul și scrâșnirile dinților".

Adoratorii Sfântului Mame intrară în biserică, alcătuind o panoramă a tuturor beteșugurilor: ologi, orbi, ciungi, slăbănogi, copii chinuiți semănând cu niște bătrâni, posedați, idioți, chipuri palide și cu pleoape umflate; purtau cu toții pecetea unei supuneri stupide și disperate. Când tăcea corul, se auzeau suspinele înăbușite ale văduvelor ecleziastice, monahiile Ordinului Sfântului Vasile, îmbrăcate în veșminte întunecate, sau clinchetul lanțului bătrânului Pamfil care, ani întregi,

nu schimbase cu nimeni o vorbă, în afară de bolboroseala: „Doamne! Doamne! Dă-mi lacrimi, dă-mi dragoste, fă-mă să-mi amintesc de moarte!”

Atmosfera era încinsă ca într-o groapă funerară: greoaie, încărcată de tămâie, de miros de ceară topită, de ulei ars, precum și de răsuflarea tuturor bolnavilor.

În ziua aceea, Iulian trebuia să citească din Apocalipsă.

Scenele Revelației se desprindeau, înfricoșătoare; calul cel alb al Morții despica spațiul pe deasupra grupurilor de pământeni, care plângeau văzând apropierea sfârșitului lumii:

„Soarele este întunecat ca smoala, iar luna – roșie ca sângele. Oamenii se roagă de munți: Prăbușiți-vă peste noi și ascundeți-ne de tronul lui Dumnezeu și de mânia Mielului, căci marea zi a mâniei Sale a venit, și cine este cel ce va putea să-i stea în față?”.

Se repetau mereu prorocirile:

„Oamenii își vor căuta moartea și nu o vor afla; și-o vor dori, dar ea va fugi de ei”.

Răsunară tânguirile: „Ferice de cei morți!”.

„Veni apoi sângeroasa distrugere a popoarelor; strugurii fură aruncați în uriașul teasc al mâniei divine și, când fură striviți, sângele curse până la frâiele cailor, pe o întindere de o mie șase sute de leghe. Iar oamenii îl blestemară pe Dumnezeul ceresc pentru suferințele lor și nu se căiră pentru păcatele lor. Și îngerul strigă: Cine adoră Fiara și chipul ei, va bea din vinul lui Dumnezeu, pregătit în cupa mâniei Sale, și va fi chinuit în foc și pucioasă, în fața Sfinților Îngeri și a Mielului Sfânt. Iar fumul de la chinul său se va înălța în noaptea veacurilor și odihnă nu va cunoaște cel ce se va închina la Fiară și la chipul ei”.

Iulian tăcu; o liniște adâncă plutea în biserică, din mulțimea înfricoșată se ridicau suspine dureroase și zgomotul frunților lovite de podea, iar clinchetul lanțurilor lui Pamfil îi însoțea necontenitul murmur: „Doamne! Doamne! Dă-mi lacrimi, dă-mi iubire, fă-mă să-mi amintesc de moarte!”.

Tânărul își ridică privirea căre semicercul de mozaic dintre coloane și arcade, reprezentând imaginea „ariană" a lui Hristos, întunecat, înfricoșător, cu chipul slăbit sub o aureolă aurie și o coroană asemănătoare cu cea a împăraților bizantini; un chip de moșneag, cu nasul lung și subțire, cu buzele strânse cu strășnicie. Cu mâna dreaptă binecuvânta lumea, iar în cea stângă ținea o carte, pe care era scris: „Pace vouă; Eu sunt lumina lumii".

Ședea pe un tron minunat, iar un împărat roman (Iulian își închipuia că trebuie să fie Constanțiu) îi săruta picioarele.

În partea de jos, în penumbra unde nu licărea decât un opaiț, se mai detașa un basorelief pe sarcofagul simbolizând primele timpuri ale creștinismului, cu nereide, pantere, tritoni veseli și, alături de ei, Moise, Iona cu balena sa, Orfeu fermecând sălbăticiunile cu sunetele lirei sale, o ramură de măslin, un porumbel – simbol naiv al credinței curate și copilărești. La mijloc se afla Bunul Păstor purtând oaia pe umeri – oaia cea rătăcită, sufletul celui păcătos. Era vesel și simplu acest tânăr desculț, cu obrazul fără barbă și modest, ca cel al țăranilor săraci.

Iulian își închipuia că nu-l mai cunoștea și nu-l mai vedea nimeni pe acest Bun Păstor, iar această mică reprezentare din alte timpuri o simțea legată de un vis din copilărie, pe care încerca în zadar să-l reconstituie.

Și privindu-l pe acest adolescent care părea să-i trimită o tainică mustrare, Iulian șopti cuvântul pe care-l auzise de la Mardonius: „Galileanul!". În acea clipă, razele piezișe ale soarelui ce străbăteau fereastra tremurară în norul de tămâie care, plutind ușor, păru să înalțe, incendiată de aureola aurie, imaginea ariană, întunecată și înfricoșătoare, a lui Hristos.

Corul strigă:

„Întreaga făptură de carne omenească să amuțească și să se plece, temătoare și tremurătoare, uitându de tot ce înseamnă lumea pământească. Împăratul împăraților, Stăpânul stăpânilor se dăruiește întru zălog și hrană credincioșilor săi, înconjurat de îngerii înzestrați cu toate

puterile, de heruvimii cu mulți ochi și de serafimii cu câte șase aripi, ascunzându-și fața și cântând: Aleluia! Aleluia! Aleluia!”.

Asemenea unui uragan, cântarea se revărsa peste capetele plecate ale pelerinilor. Imaginea Bunului Păstor se îndepărta; privirea adolescentului rămânea însă pe mai departe, plină de mustrare, fixată asupra lui Iulian, iar inima copilului se strângea, nu sub puterea venerației, ci sub cea a unei spaime de neîndurat față de această taină, pe care nu o va putea nicicând pătrunde.

V

Părăsind bazilica ariană, Iulian se întoarse la Macellum, își luă trirema pe care și-o pregătise dinainte și, nevăzut de nimeni (după slujbă, Eutropiu plecase pentru câteva zile într-o călătorie), se strecură în afara zidului și alergă la templul Afroditei, care era foarte aproape de biserica Sfântului Mauriciu; pădurea sfântă a zeiței era lipită de cimitirul creștin.

Ostilitățile, discuțiile, chiar și procesele dintre cele două sanctuare nu încetau niciodată. Creștinii cereau distrugerea templului spurcat; preotul sacrificator Olympiador se plângea de paznicii bazilicii, care tăiau în taină, noaptea, chiparoșii centenari ai pădurii sfinte și săpau morminte pentru creștini, pe pământul Afroditei.

Iulian intră în pădure; îl învălui o adiere călduță. Stoarsă de căldura după-amiezii, scoarța cenușie, fibroasă, a chiparoșilor plângea cu lacrimi mari și rășinoase. I se păru că simte răsuflarea parfumată a Afroditei.

Câteva statui își marcau strălucirea albă printre copaci. Un Eros fusese mutilat de către un paznic smintit al bazilicii, care-i rupsese arcul de marmură, bătându-și joc de zeu. Arma iubirii, ca și cele două mâini frumoase ale micului zeu, zăceau în iarbă, la baza statuii. Cât era el de ciung, răutăciosul țintea însă mai departe, cu zâmbetul nebunatic pe buze.

Iulian intră în casa sacrificatorului Olympiador. Încăperile erau mici, dar comode, fără obiecte de lux, ci mai degrabă sărăcăcioase. Nu erau nici covoare, nici argintărie. O podea de piatră, mobile din lemn și amfore de lut. Fiecare obiect purta însă pecetea eleganței.

Mânerul lămpii de bucătărie era un minunat obiect de artă, reprezentându-l pe Neptun înarmat cu tridentul; formele zvelte ale vaselor din lut pline cu ulei de măsline atrăgeau admirația tânărului. De-a lungul pereților se desfășurau picturi delicate, în frescă: nereide călare pe inorogi, dansatoare sacre purtând câte un *peplum* lung, cu falduri ondulându-se în volute grațioase.

Totul părea să râdă în căsuța scăldată în soare: nereidele, dansatoarele, inorogii, Neptunul de pe lampă, gazdele pline de veselie și necunoscând nici urâțenia, nici răutatea, nici plictiseala. Le erau de ajuns o duzină de măsline, niște pâine albă, un ciorchine de struguri și câteva cupe de vin amestecat cu apă, pentru a socoti o asemenea masă drept un ospăț; iată pentru ce Diofana, soția lui Olympiador, agățase triumfătoare pe ușă o cunună de lauri.

Iulian intră în grădinița *atrium*-ului. Sub cerul albastru, o fântână arteziană biciuia aerul, iar din mijlocul narciselor, acantei, lalelelor și mirtului se ridica un Mercur înaripat din bronz, râzând și el ca tot ce se găsea în locuință și gata să-și ia zborul.

Deasupra florilor, luându-se la joacă cu soarele, se urmăreau fluturii și albinele. În curte, la umbra porticului, Olympiador și Amaryllis, fiica sa cea frumoasă ce număra șaptesprezece primăveri, se antrenau la elegantul joc atic „kottavos". Pe o colonetă înfiptă în pământ se legăna, asemenea limbii unui cântar, o mică grindă de care atârna, la fiecare capăt, câte o căniță minusculă; sub ele era pus câte un vas plin cu apă, deasupra căreia se află câte o statuetă de metal. Trebuia aruncată, de la o distanță oarecare, o cupă cu vin care să umple una dintre ceșcuțe care, înclinându-se sub greutate, să lovească statueta.

– Joacă! Hai, joacă, e rândul tău! strigă Amaryllis.

– Unu, doi, trei!

Olympiador aruncă conținutul cupei sale și nu-și nimeri ținta.

Avea un râs copilăresc și părea ciudat să-l vezi pe acest om în toată firea și cu părul cărunt, îndeletnicindu-se cu acest joc naiv.

Cu o mișcare grațioasă a brațului gol cu care-și aruncă tunica liliachie, tânăra fată lansă lichidul și cănița de la „kottavos" și făcu să

răsune statueta. Se porni pe râs, bătând din palme.

Deodată, îl zăriră în prag pe Iulian și se repeziră amândoi să-l îmbrățișeze.

Amaryllis strigă:

– Diofana! Unde ești? Vino să vezi oaspetele care ne onorează! Vino repede!

Diofana veni în grabă de la bucătărie.

– Iulian, copilul meu drag! Parcă ai slăbit... Nu te-am mai văzut de mult...

Și adăugă, strălucind de veselie:

– Bucurați-vă, copiii mei! Vom avea diseară un adevărat ospăț! Voi pregăti cununi de trandafiri proaspeți, voi frige trei bibani întregi și vă voi face o prăjitură cu ghimbir.

În acea clipă o sclavă se apropie de Olympiador și-i șopti la ureche că o patriciană bogată din Cezareea dorea să-l vadă, vrând să discute cu preotul sacrificator al Afroditei.

Olympiador o urmă. Iulian și cu Amaryllis jucară mai departe „kottavos".

În acel moment se strecură pe lângă ei o fetiță de vreo zece ani, palidă, bălaie, – copilul cel mai mic al lui Olympiador: Psyché. Avea ochii albaștri foarte triști și părea a fi singura din casă care să nu se fi consacrat Afroditei, rămânând străină de veselia celorlalți. Avea o viață aparte, cădea pe gânduri atunci când ceilalți râdeau și nu-și dădea nimeni seama ce anume o întrista și ce o bucura. Tatăl o socotea o făptură vrednică de milă, suferind de o boală fără leac, fiind atinsă de o privire fatală, de vrăjile veșnicilor săi dușmani, galileenii, care pentru a se răzbuna pe el îi răpiseră copila.

Oacheșa Amaryllis era preferata lui Olympiador; dar mama ei o răsfăța pe ascuns pe Psyché și o iubea cu o pasiune arzătoare pe copila bolnavă, a cărei viață sufletească nu o putea pătrunde. Psyché se ducea, pe ascuns față de tatăl ei, la bazilica Sfântului Mauriciu, fără a ține seama de mângâierile, de rugăminţile, de amenințărilor mamei sale. Sacrificatorul o renegase cu durere-n suflet pe Psyché și, când i se

vorbea despre ea, se întuneca la față și arăta rea-voință. Afirmă că, din pricina nelegiuirii fetei, vița-de-vie, binecuvântată cândva de Afrodita, producea acum rod mai puțin și era de-ajuns ca ea să-și poarte la gât cruciulița de aur, pentru a profana templul zeiței.

– De ce te duci la biserică? o întrebă odată Iulian.

– Nu știu. E bine acolo. L-ai văzut pe Bunul Păstor?

– Da, Galileanul! De unde știi de El?

– Mi-a povestit bătrâna Theodula... De-atunci, mă duc la biserică. Dar de ce, spune-mi, Iulian, de ce îl urăsc toți pe Bunul Păstor?

Olympiador se întoarse triumfător și povesti despre conversația sa cu patriciana, o tânără de neam mare, pe care o părăsise logodnicul, despre care credea că fusese vrăjit cu un talisman de către o rivală. Se dusese de multe ori la biserica creștină, rugându-se sincer Sfântului Mame; dar nici postul, nici prosternările nu rupseseră nefericita vrajă.

– Cum ar putea oare creștinii s-o ajute? conchise Olympiador cu un glas batjocoritor, aruncând o privire ironică înspre Psyché, care asculta cu atenție. La mine a venit creștina; o va vindeca Afrodita!

Arătă cu încântare cei doi porumbei albi legați unul de celălalt, pe care creștina îl rugase să-i ofere în chip de jertfă zeiței iubirii. Amaryllis luă în mâini păsările și le sărută ciocurile trandafirii, insistând că ar fi un mare păcat să le omoare.

– Tată! Le vom oferi zeiței, fără a le vărsa sângele!

– Cum? Jertfa cere sânge.

– Le vom da libertatea! Își vor lua zborul către cer, drept la tronul Afroditei! Zeița se află în cer, nu-i așa? Le va primi. Îngăduie-mi, te rog, tată dragă!

Olympiador nu îndrăzni să se opună și tânăra, dezlegând porumbeii, le dărui libertatea. Păsările bătură vesel din aripile lor albe și zburară la cer, „către tronul Afroditei". Apărându-și ochii cu mâna, preotul sacrificator urmărea cum ofranda creștinei dispărea în văzduh, în timp ce Amaryllis țopăia încântată și striga:

– Afrodita! Afrodita! Primește acest sacrificiu neprihănit!

Olympiador plecă. Cu pas solemn și temător, Iulian se apropie

de Amaryllis; se îmbujoră la față și vocea îi tremură, atunci când rosti numele tinerei fete:

– Amaryllis! Ți-am adus...

– Ah! De mult vroiam să te întreb ce este!

– Este... o triremă...

– O triremă! Ce vrei să spui?

– O triremă adevărată, liburniană...

Se grăbi să-și dezvelească darul și, deodată, în fața tinerei care-l privea fu cuprins de un negrăit sentiment de rușine; se tulbură și, implorând-o cu privirea, strecură jucăria în bazin.

– Vezi, Amaryllis... e o triremă... o triremă adevărată... cu pânze... cu cârmă... Uită-te ce frumos plutește!

Dar Amaryllis râse zgomotos:

– Ce nostim ești! Ce vrei să fac cu trirema ta? Prea departe nu mă duce. Este o barcă bună pentru șoareci și gâze... Fă-i-o cadou lui Psyché, se va bucura grozav de mult.

Cu tot necazul său adânc, Iulian încerca să pară indiferent, deși îl înecau lacrimile; făcând o sforțare uriașă, rosti cu buzele tremurânde și cu dispreț în glas:

– Văd că nu pricepeți nimic... din ale artei!

Amaryllis râse și mai tare.

Ca o culme a afrontului, o chemară lângă logodnicul ei – un negustor bogat din Samos, prost îmbrăcat, parfumat violent și făcând veritabile nelegiuiri gramaticale în vorbire. Iulian îl detesta și, îndată ce află de sosirea lui, simți cum se spulberă tot farmecul casei.

Din camera de alături ajungeau până la el limbuția nebunească a fetei și glasul logodnicului ei.

Iulian nu scoase o vorbă; mânat de o ură rece, își luă trirema dragă, trirema cea cu adevărat liburniană, la care lucrase atât de mult și, de față cu Psyché, cuprinsă de spaimă, îi rupse catargul, smulse pânzele, sfărâmă parâmele, călcă în picioare jucăria, astfel încât să nu mai rămână nimic din ea.

Amaryllis se întoarse. Chipul ei purta amprenta unei fericiri aparte, a acelui surplus de vitalitate, a excesului de bucurie pe care o provoacă, la tinerele fete, nevoia de a săruta și de a strânge în brațe pe cei care le înconjoară.

– Iulian! Iartă-mă! Te-am mâhnit... Iartă-mă, dragul meu! Știi bine că te iubesc.

Până să aibă el răgazul să-și revină, Amaryllis își aruncă tunica și-i strânse capul între brațele ei goale și fragede. O teamă plăcută îi opri lui Iulian inima în loc; vedea atât de aproape de el ochii mari, negri, umezi, o mireasmă atât de pătrunzătoare se răspândea din carnea ei și-l strângea atât de puternic la pieptul ei tare, încât tânărul ameți.

Își închise ochii și simți pe buze o sărutare dureros de lungă.

Vocea negustorului din Samos curmă vraja.

– Amaryllis! Amaryllis! Unde ești?

Iulian o respinse cu toată puterea pe tânăra fată. Cu inima năpădită de durere și de ură, strigă: „Lasă-mă! Lasă-mă odată!”. Se smulse din brațele ei și o rupse la fugă.

Fugi departe de casă, fără să țină seama de nimic, străbătând via și pădurea de chiparoși, pentru a nu se opri decât la templul Afroditei. Auzea vocea veselă a Diofanei cum îl chema, anunțându-l că prăjiturile cu ghimbir erau coapte, dar nu-i răspunse. Cei din casă îl căutau. Se ascunse în tufele de dafin, la picioarele lui Eros; fiind obișnuiți cu ieșirile sale ciudate, ceilalți crezură că s-a dus la Macellum.

Când toate se liniștiră din nou, Iulian ieși din ascunzătoare și privi templul zeiței dragostei, ridicat pe un deal destul de înalt, oferind din toate părțile o perspectivă nelimitată. Sub bătaia soarelui, marmura coloanelor ionice se scălda ușor în azurul întunecat și cald, care le îmbrățișa cu încântare făptura rece și albă ca zăpada.

Fiecare colț al frontonului purta acrostare înfățișând grifoni care, cu labele lor înarmate cu gheare scoase afară, cu ciocul de vultur deschis, cu sânii de femeie, își decupau contururile mândre și severe pe fondul albastru al cerului.

Iulian urcă treptele până la portic, împinse ușa de bronz și pătrunse în interiorul templului, în sacrul *naos*.

Liniștea și răcoarea îl învăluiră. Soarele asfințitului mai lumina încă partea de sus a capitelurilor, ale căror volute fine semănau cu niște bucle de aur, contrastând cu penumbra care umplea partea inferioară a templului. Mirosul de mirt ars se mai răspândea încă, de pe un trepied.

Rezemat de perete, Iulian își ridică temător privirea, ținându-și răsuflarea, care i se stinse pe buze.

Era, într-adevăr, *Ea*.

Sub cerul deschis, în mijlocul templului, se înălța, de-abia născută din spuma mării, rece și albă, Afrodita Anadyomene. Zeița contempla zâmbind cerul și marea, uimită de farmecul lor, fără a-și da încă seama că ceea ce se reflecta în azurul cerului și în apă ca în niște oglinzi fără de sfârșit era propria ei frumusețe. Niciun veșmânt nu-i profana divinul trup; se înălța castă și nudă, asemenea cerului fără nori de deasupra capului ei.

Iulian o privea cu nesaț și, dintr-o dată, simți un freamăt de adorație zdruncinându-i trupul; îmbrăcat în întunecatul său veșmânt monahal, tânărul se lăsă în genunchi în fața Afroditei, cu chipul îndreptat către *Ea*, stăpânindu-și cu mâinile bătăile inimii.

Se așeză apoi, la o oarecare distanță și la fel de intimidat, la picioarele coloanei, fără a-și lua ochii de la statuie; își rezemă obrazul de marmură; pacea îi cobora în suflet; adormi.

Simțea însă, până și în somn, prezența *Ei*.

Cobora la el, apropiindu-se tot mai mult. Mâinile ei fine și albe îi cuprindeau gâtul. Cu zâmbetul pe buze, se lăsa pradă acestor mângâieri nepăsătoare: răceala marmurei îi pătrundea până-n adâncul inimii. Sfintele mângâieri nu semănau în niciun fel cu îmbrățișările pasionale ale lui Amaryllis. Sufletul lui Iulian se elibera de dragostea pământeană, intra în odihna din urmă, asemenea divinei nopți a lui Homer, asemenea dulcelui repaos al morții.

*

* *

Când se trezi, era noapte; în pătratul ce se deschidea către cer, se vedeau lucind stelele; cornul lunii își proiecta lumina argintie pe capul Afroditei. Iulian se sculă. Olympiador probabil că venise, dar nu l-o fi zărit, sau nu o fi vrut să-l trezească pe tânăr, de vreme ce pe trepiedul de bronz se încinseseră acum noi tăciuni și un firicel subțire de fum înmiresmat se înălța către zeiță.

Iulian se apropie zâmbind, luă din cupa de crizolit de la picioarele trepeidului câteva boabe rășinoase și le aruncă peste tăciuni. Fumul se ridică mai gros și lumina roșiatică a focului se aprinse, o dată cu trandafiriul palid al vieții de pe obrazul zeiței, în luptă cu luciul proaspăt al cornului lunii ce începea să iasă la iveală.

Iulian se înclină, sărută picioarele statuii, pe care le stropi cu lacrimile sale și strigă:

– Afrodita! Afrodita! Te voi iubi în vecii vecilor!

VI

La intrarea în centrul Marii Antiohii de pe țărmul Mării Interioare, într-unul din cartierele murdare și sărace ale Seleuciei siriene, niște ulițe strâmte și întortocheate duceau către piața care domina cheiul. Nu se vedea marea, din pricina numărului mare al catargelor și velelor care închideau orizontul.

Casele se compuneau din încăperi mici și sărăcăcioase încărcate cu obiecte desperecheate și erau spoite cu var; în exterior, erau împodobite cu câte un covor rupt, ce aducea a cârpă murdară sau a împletitură destrămată. Peste tot, prin colțuri, printre maghernițe, printre răscrucile pline de miasma provenind de la apele infestate de la spălătorii și băile pentru săraci, mișuna o mulțime nevoiașă și înfometată, de un cosmopolitism ciudat.

Soarele încingea pământul și aluneca spre ospățul zării; se lăsa amurgul, cu arpile sale larg desfășurate; căldura înăbușitoare, praful și pâcla apăsau cu sporită greutate asupra orașului. Dinspre piață venea un miros de carne și legume stricate, rămase multă vreme sub bătaia soarelui. Sclavi pe jumătate despuiați cărau mărfurile de la corăbii. Aveau capul aproape ras: printre zdrențele lor se zăreau vânătăi urâte și cei mai mulți purtau pe obraji cicatricele marcate cu fierul roșu ale celor două litere latine *C* și *F*, ceea ce vroia să însemne: „*Cave furem!*” (Ferește-te de hoți).

Se aprinseră focuri. Noaptea care se apropia nu punea capăt forfotei și discuțiilor de prin fundături. De la fierăria învecinată răsunau, cât să-ți spargă urechile, loviturile de ciocan pe drugii de fier; flăcările se înălțau, împrăștiind în zborul lor funinginea. Sclavii de la brutăria

de-alături, dezbrăcați și purtând din cap până-n picioare pulberea albă și făinoasă, cu pleoapele umflate de căldură, băgau pâinea în cuptor. Instalat într-o bojdeucă în bătaia vântului, ce răspândea o insuportabilă duhoare de pap și piele, un cizmar cosea încălțări, la lumina unei lămpi afumate, ghemuit pe călcâie și cântând în gura mare cântece barbare.

Între cocioabele din preajma răscrucii, două babe cu părul despletit și semănând cu niște vrăjitoare adevărate urlau și se sfădeau, amenințându-se cu pumnii și fiind pe punctul de a se lua la bătaie cu pietre, pentru o frânghie de rufe întinsă. Un negustor de prin satele din depărtare se grăbea către negoțul său matinal, călare pe o iapă bătrână încărcată cu coșuri de răchită ce conțineau grămezi de pește stricat, al căror miros împuțit îi îndepărta pe trecători. Un ștrengar rotofei, roșcat la păr și la piele, se desfăta cu zgomotul pe care-l făcea lovind un lighean mare, în timp ce alți copii, fără de număr, pricăjiți – se nășteau și mureau zilnic cu sutele în această mizerie – se târau, scâncind ca niște purcei, în jurul băltoacelor pline cu coji de portocale și de ouă. Prin fundăturile încă și mai suspecte, locuite de hoți, și prin care cârciumile își răsuflau mirosul de vin acrit, marinari din toate colțurile lumii mergeau la braț, zbierând cântece de beție.

Iar mai presus de toată această gălăgie, de murdăria și mizeria umană, marea din depărtare, nesfârșită, nevăzută, gemea și vuia.

Lângă ferestrele de la bucătăria subterană a unui negustor fenician, câțiva inși zdrențăroși jucau arșice și stăteau de vorbă. De la bucătărie urcau valuri calde de miros de grăsime încinsă, de mirodenii și de vânat, pe care cei înfometați îl trăgeau în nări cu lăcomie, închizându-și ochii.

Un creștin, vopsitor de țesături de purpură, alungat pentru furt dintr-un atelier din Tyr, șopti sugând cu poftă o frunză de nalbă aruncată de bucătar:

– Și la Antiohia, prieteni! Vă apucă groaza gândindu-vă la ceea ce se petrece noaptea! De curând, norodul flămând l-a făcut bucăți pe prefectul Theofil. Și pentru ce anume? Nu se știe! După ce și-a făcut isprava, lumea și-a adus aminte că nenorocitul era un om bun și

cumsecade... N-am apucat să spun că-l alesese cezarul.

Un bătrân cașectic, hoț de buzunare grozav de iscusit, răspunse atunci:

– L-am văzut odată pe cezar. Mi-a plăcut. Tinerel, bălai ca inul, cu obrazul plin și bun. Și totuși, câte crime, Doamne! Câte crime!... Nu mai îndrăznești să ieși în stradă...

– Nu de la cezar vin toate astea, ci de la nevastă-sa Constanția, vrăjitoarea aia bătrână!

Câteva personaje ciudate se apropiară de grup și se înclinară, ca și cum ar fi dorit să ia parte la conversație. Dacă focul de la bucătărie ar fi fost mai puternic, s-ar fi putut observa că fețele lor erau machiate, iar hainele – murdărite și rupte, ca cele ale unor cerșetori de la teatru. În pofida zdrențelor, cel mai murdar dintre ei avea mâinile fine și albe, cu unghiile tăiate și vopsite cu roșu. Unul din aceste personaje îi șopti camaradului său la ureche:

– Ascultă, Agamemnon; e vorba aici despre cezar.

Cel numit Agamemnon părea beat. Se clătina pe picioare. Barba, mult prea lungă și prea aspră pentru a fi naturală, îi dădea înfățișarea unui tâlhar de temut. Dar ochii erau blânzi, de un albastru strălucitor: aproape copilărești. Camarazii săi îl vegheau tot timpul, șoptindu-i:

– Atenție, bagă de seamă...

Bătrânul cerșetor reluă, cu glas plângăcios:

– Nu, spuneți-mi doar atât, prieteni, e bine? Prețul pâinii crește în fiecare zi. Mor oamenii ca muștele. Și deodată... nu, gândiți-vă un pic!... Vine deunăzi, din Egipt, o corabie uriașă. Lumea se bucură, gândind că aduce pâine. Cezarul – ni se spune – a adus-o pentru a hrăni poporul. Și ce credeți că era, oameni buni? Praf de Alexandria, un praf special, trandafiriu, din Libia, pentru a-i freca pe atleți. Praf pentru gladiatorii de la Curte! Praf, în loc de pâine!... Ei?... E bine?

Agamemnon îl împinse cu cotul pe tovarășul său.

– Întreabă-l repede cum îl cheamă!... Întreabă-l!

– Ușurel!... Mai târziu...

Un pielar observă:

– La noi aici, în Seleucia, încă mai trăim liniștiți. În Antiohia însă, nu dai decât de trădări, spionaje, turnătorii.

Sugându-și pentru ultima oară frunza de nalbă, vopsitorul bombăni, încet:

– Așa-i, dacă nu ne ajută Dumnezeu, carnea și sângele de om vor prețui în curând mai puțin decât vinul și pâinea!

– Of! Of, of!... Biete făpturi ce suntem! Divinii olimpieni se joacă cu noi, cum s-ar juca cu mingea! Oamenii plâng, iar zeii râd!

Tovarășul lui Agamemnon izbutise să se bage în vorbă și ceruse, în treacăt și cu iscusință, numele celor de față. Surprinsese știrea pe care cizmarul ambulant o dăduse pielarului, despre complotul pus la cale de către ostașii gărzii pretoriene, împoriva vieții cezarului. Îndepărtându-se apoi cu câțiva pași, scrisese numele vorbitorilor, cu un condei elegant pe tăblițe de ceară moale, care mai purtau încă multe alte nume, scrise dinainte.

Se auziră atunci dinspre piață sunetele aspre, când vesele, când plângătoare, ale unei orgi hidraulice.

Pentru patru parale pe zi, la intrarea unei barăci de bâlci, un sclav orb pompa apa care producea, cu un mecanism anume, aceste sunete ciudate.

Agamemnon își atrase amicii către baraca acoperită asemenea unui cort, cu o stofă albastră brodată cu stele argintii. Un felinar lumina tabla neagră ce ținea loc de afiș, pe care se scrisese cu creta, în limbile siriană și greacă, ordinea programului. Un aer apăsător umplea interiorul, purtând un amestec de miros de usturoi și fum de la lămpi. În afara orgii, mai piuiau două fluiere stridente, în timp ce un etiopian negru bătea la tamburină, dându-și ochii peste cap. Un dansator alerga și se plimba pe o sârmă, bătând măsura din palme și cântând cântecul la modă:

Huc, huc, convenite nunc...
Spatolocinaedi!
Pedem tendite
Cursum addite...

Acest saltimbanc slab și nerușinat era un bătrân dezgustător și vesel. De pe fruntea rasă se scurgeau picături de sudoare amestecată cu farduri; ridurile sale spoite cu alb de plumb semănau cu crăpăturile unui perete a cărui tencuială se topește în ploaie.

La plecarea lui, fluierele și orga tăcură. Pe scenă apăru un copil de cincisprezece ani, pus să execute celebrul dans *kordax*, după care se dădea în vânt poporul. Părinții Bisericii îl anatematizaseră, legile romane îl interziseseră – zadarnic însă. Săraci și bogați, soții de senatori și dansatoare de stradă dansau mai departe și în tot locul *kordax*.

Agamemnon șopti, încântat:

– Ce fată frumoasă!

Cu contribuția pumnilor amicilor săi, își găsise un loc în primul rând.

Trupul zvelt și bronzat al nubienei nu era acoperit decât pe șolduri, cu un văl trandafiriu, ușor și străveziu. Părul îi era ridicat pe creștetul capului în zulufi negri, fini și pufoși, ca la femeile etiopiene. Figura, de cel mai pur tip egiptean, amintea de cea a sfincșilor.

Începu să danseze cu un aer neglijent, ca și cum ar fi fost obosită. Deasupra capului, în mâinile ei fine, zurgălăii mari de oțel – crotalele – vibrau ușor și moale. Mișcările se întețiră apoi și, deodată, de sub genele lungi, străluciră ochii galbeni, limpezi și mândri, ca de sălbăticiune. Se învioră, iar crotalele de oțel se agitară, cu sunetul lor pătrunzător și atât de sfidător, încât întreaga mulțime se înfioră și tăcu.

Fata făcu atunci o piruetă, vioaie, zveltă, suplă ca un șarpe. Nările i se umflară. Un strigăt ciudat îi ieși din gâtlej. La fiecare mișcare bruscă, sânii ei mici și bruni tresăreau ca două fructe coapte la bătaia vântului, fiind reținuți de ochiurile unei plase de mătase verde, iar sfârcurile de un purpuriu aprins se înălțau, voluptuoase.

Mulțimea urla de entuziasm. Agamemnon delira, fiind ținut în frâu de amicii săi. Deodată, fata se opri. Un tremur ușor îi străbătu corpul.

Se lăsă o liniște adâncă. Deasupra capului nubienei, cu vibrații abia deslușite și stingându-se treptat, vioaie și delicate ca aripile unui

fluture captiv, se agitau crotalele. Focul ochilor gălbui slăbise, deși mai arunca încă lumini scânteietoare. Chipul se făcu sever, dar pe buzele groase și purpurii – buze de sfinx – tremura un zâmbet ușor, la fel de slab ca sunetul pe cale să se stingă al crotalelor.

Publicul strigă și aplaudă atât de tare, încât cortul albastru cu stele argintii se legănă ca un văl la suflul puternic al unei furtuni. Stăpânul se temu o clipă să nu i se dărâme baraca. Tovarășii lui Agamemnon nu-l putură reține: ridicând cortina, se năpusti pe scenă către partea rezervată dansatoarelor și actorilor. În zadar îl sfătuiau amicii:

– Așteaptă! Mâine va fi totul după voia ta! S-ar putea ca acum..

Agamemnon îi întrerupse:

– Nu mâine: acum!

Se apropie de proprietar – șmecherul și căruntul grec Mirmes – și, dintr-o singură mișcare, fără explicații, îi vărsă în pulpana tunicii un pumn de monede de aur.

– Dansatoarea e sclava ta?

– Da; ce dorește... înălțimea ta?

Luat prin surprindere, Mirmes se uita când la Agamemnon, când la aur.

– Cum te cheamă, fetițo?

– Phyllis.

Îi dădu și ei galbeni cu nemiluita. Grecul șopti câteva vorbe la urechea fetei, care se juca cu monedele, iar ea, râzând, își fixă ochii strălucitori spre Agamemnon. Acesta îi spuse:

– Vino cu mine!

Phyllis își aruncă pe umeri o hlamidă de culoare închisă și se strecură cu el, în stradă.

Îl întrebă, supusă:

– Unde?

– Nu știu.

– La tine?

– Nu se poate. Locuiesc în Antiohia.

– Iar eu, am ajuns abia azi-dimineață în acest oraș.

– Cum să facem atunci?

– Așteaptă. Am văzut adineauri, în fundătura de-alături, templul lui Priap deschis. Hai acolo.

Phyllis îl atrase, râzând. Amicii lui Agamemnon vrură să-l urmeze dar el le spuse:

– N-are rost. Rămâneți aici.

– Fii atent! Ia-ți măcar o armă... Cartierul e periculos...

Scoțând de sub haină un pumnal cu un mâner minunat, unul dintre însoțitorii lui Agamemnon i-l întinse, respectuos. Împiedicându-se la tot pasul, Agamemnon și Phyllis pătrunseră într-o fundătură întunecoasă, care începea din piață.

– Aici, aici! Nu-ți fie teamă, intră...

Se treziră în vestibulul unui mic templu pustiu, cu coloanele vechi și grosolane, slab luminate de un opaiț care abia pâlpâia.

– Împinge ușa!

Râzând încetișor, Phyllis aruncă la pământ hlamida moale și caldă. Când o strânse în brațe, lui Agamemnon i se păru că în jurul trupului i se încolăcea un șarpe primejdios, călduț și mlădios, ale cărui ochi deveniseră enormi și înfricoșători.

În aceeași clipă, in interiorul templului răsunară gâgâieli ascuțite și bătaia unor aripi stârni un curent atât de puternic, încât opaițul fu pe punctul de a se stinge. Agamemnon îi dădu drumul fetei și îngăimă:

– Ce-i asta?

Forme albe alunecară prin întuneric, asemenea unor năluci. Cuprins de spaimă, Agamemnon se închină.

– Dar ce se-ntâmplă? Prea-sfânta Ta cruce să ne apere!...

Simți în picior o mușcătură puternică. Țipă de durere și de spaimă; apoi îl apucă de gât pe unul dintre dușmanii săi nevăzuți, își înfipse pumnalul în altul... Răsunară țipete asurzitoare, urmate de chelălăieli și bătăi repetate. Opaițul șovăi pentru ultima oară, iar Phyllis strigă, râzând:

– Păi sunt gâscanii, gâscanii sfinți ai lui Priap!... Ce-ai făcut acolo?

Palid și tremurând din tot trupul, învingătorul ținea într-o mână pumnalul plin de sânge și, în cealaltă, gâscanul ucis. Cu torțe aprinse,

mulțimea năvăli urlând în templu, fiind condusă de Scabra, bătrâna jertfitoare a lui Priap.

Aceasta strigă:

– Ajutor! Ajutor! Templul a fost profanat! Gâscanii sfinți ai lui Priap sunt omorâți!... Uite!... Uite-i pe spurcații de creștini!

Ascunsă în hlamida ei, Phyllis fugi, în timp ce mulțimea îl târa pe Agamemnon, care era atât de descumpănit, încât nu-i trecea prin minte să dea măcar drumul gâscanului pe care-l ținea în mână.

Scabra îi chemă pe *agoranomes* – paznicii pieței. Mulțimea sporea din clipă în clipă. Amicii lui Agamemnon alergară să-l ajute: era prea târziu. De prin bârloguri, cârciumi, prăvălii, fundături, se îngrămădea o întreagă lume interlopă, atrasă de zgomot. Fețele purtau expresia unei curiozități vesele, specifică unor gură-cască. Fierarul alerga purtându-și pe umăr ciocanul; cele două babe își uitaseră de gâlceavă; cu urme de aluat pe el, brutarul îl împingea pe cizmarul șchiop și, în urma lor, venea în fugă ștrengarul roșcat, scâncind și râzând, lovindu-și ligheanul, ca și cum ar fi bătut un clopot de alarmă.

Scabra urla, trăgându-l pe Agamemnon de veșminte:

– Stai!... Pun eu mâna pe barba ta blestemată! Niciun smoc nu-ți las din ea!... Of, stârv de cioară ce ești! Nu faci nici cât frânghia de care vei fi spânzurat, lichea nenorocită!

Apărură până la urmă agoranomii, somnoroși, cu înfățișare dubioasă, aducând mai degrabă a vagabonzi, decât a paznici ai ordinii publice.

Mulțimea era dominată de o amestecătură atât de asurzitoare de râsete, de țipete și înjurături, încât nimeni nu înțelegea nimic. Unul striga: „Ucigașul!”, altul: „Hoțul!”, al treilea: „Foc!”.

Răsună deodată deasupra tuturor vocea tunătoare a unui roșcovan uriaș, pe jumătate gol, băiaș de meserie, iar din vocație – orator prin piețe publice.

– Cetățeni, ascultați și credeți-mă!... O urmăresc demult pe licheaua asta și pe tovarășii săi. Notează nume de oameni. Sunt iscoade de-ale cezarului!

Trecând de la gând la faptă, Scabra se agăță cu o mână de barba lui Agamemnon și cu cealaltă – de părul lui. El încercă s-o împingă, dar baba trase din răsputeri și, spre uimirea tuturor, părul și barba neagră rămaseră în mâinile ei, făcând-o să se prăvălească la pământ. În fața mulțimii apărea, în locul lui Agamemnon, un tânăr frumos cu părul bălai și creț și cu o barbă scurtă. Mulțimea stupefiată se liniști. Glasul băiatului răsună însă din nou:

– Ați văzut, cetățeni? Sunt turnători deghizați!

Unul strigă:

– Loviți-l! Bateți-i!

Norodul se ațâță. Se aruncară pietre. Tovarășii lui Agamemnon îl înconjurară, scoțându-și săbiile din teacă. Pielarul fu ucis din prima lovitură și căzu într-o baltă de sânge. Puștanul cel roșcat fu călcat în picioare. Figurile oamenilor deveniră sălbatice. În clipa aceea însă, zece sclavi paflagonieni uriași, purtând pe umeri o litieră de purpură, își croiră drum cu autoritate.

– Suntem salvați! strigă tânărul bălai, sărind în litieră, împreună cu unul dintre amicii săi.

Paflagonienii îi ridicară pe umeri și fugiră, în pas alergător. Mulțimea furioasă vru să pornească pe urmele lor și să-i atace cu pietre. Cineva strigă:

– Cetățeni! Nu vedeți că e însuși cezarul? Cezarul Gallus!

Se opriră atunci cu toții, împietriți de spaimă. Legănându-se pe umerii sclavilor, asemenea unei bărci pe valuri, litiera de purpură dispăru în întunericul străzii.

*

Se scurseseră șase ani de la întemnițarea lui Iulian și a lui Gallus, în fortăreața capadociană Macellum. Împăratul Constanțiu își arătase bunăvoința față de ei. Iulian, în vârstă de douăzeci de ani, fu trimis la Constantinopol și căpătă învoirea de a călători în Asia Mică. Cât despre Gallus, împăratul îl numi co-regent cu titlul de „cezar” și-i încredință

conducerea Orientului. Totuși, aceste favoruri neașteptate nu prevesteau nimic bun. Lui Constanțiu îi plăcea să-și nimicească vrăjmașii, după ce le adormea îndoielile printr-un exces de răsfățuri.

– Vezi, Glycon? Ar putea să mă pună Constanțiu, de-acum încolo, să apar cu păr fals! Dar degeaba!... Nu va merge!

– I-am pus în vedere Majestății Tale că era primejdios...

Întins pe pernele moi ale litierei, cezarul își uitase însă de spaimă. Începuse să și râdă:

– Glycon! Glycon! Ai văzut cum s-a prăvălit vrăjitoarea aceea bătrână la pământ, cu barba mea?

Ajunși la palat, cezarul porunci:

– Repede, o baie parfumată și masa de seară!

– Plimbarea mi-a făcut poftă de mâncare!

Atunci se apropie de el un curier, cu o scrisoare.

– Ce este, Nerban? Nu, nu, treburile se amână pe mâine dimineață.

– Să mă ierte generosul cezar; este un mesaj important, sosit direct de la tabăra împăratului Constanțiu.

– De la Constanțiu! Dă-mi-l.

Gallus rupse sigiliul misivei, o citi și păli; genunchii i se înmuiară și ar fi căzut fără îndoială, dacă nu-i săreau curtenii în sprijin. Cu vorbe alese, foarte laudative, Constanțiu îl poftea pe „mult iubitul văr" să se ducă la Mediolanum. Împăratul mai poruncea totodată să i se trimită fără întârziere singura apărare de care dispunea Gallus, două legiuri aflate în cazarmă în Antiohia. Constanțiu voia să-și dezarmeze vrăjmașul și să-l atragă într-o capcană. Când își reveni în simțiri, Gallus murmură încet:

– Chemați-o pe soția mea...

– Soția Majestății Tale a și plecat, în Antiohia.

– Cum? Nu știe nimic?

– Nu.

– Doamne! Doamne!... Dar ce mai e și asta? Ce mă fac, fără ea? Spuneți-i trimisului împăratului... Nu, nu-i spuneți nimic... Nu-mi dau

seama... Să iau oare o hotărâre, singur? Să se ducă un trimis special la Constanțiu... Spuneți-i că cezarul îl roagă să se răzgândească. Doamne, ce mă fac?

Cuprins de tulburare, pășea în încăpere, ba strângându-și capul în mâini, ba frământându-și nervos barba blondă, repetând întruna:

– Nu, nu, nu voi pleca pentru nimic în lume. Prefer să mor!... O, îl cunosc bine pe Constanțiu!

Un alt curier se apropie de el, cu o hârtie în mână:

– De la soția cezarului. La plecarea ei, Înălțimea Sa a rugat să fie semnată cât se poate de repede...

– Cum?... Încă o condamnare la moarte!... Clement din Alexandria! Zău că e prea mult! Trei, în aceeași zi...

– Măria Ta, soția ta dorește...

– Ah! La urma urmei, mi-e totuna!... Dați-mi condeiul! Nu mai contează, acum... Dar de ce a plecat?... Pot oare să mă descurc singur?

Iscălind condamnarea la moarte, își fixă asupra celor de față ochii albaștri, nevinovați și indiferenți.

– Baia este pregătită și cina va fi servită îndată.

– Cina? Nu mi-e foame. Totuși, ce aveți?

– Trufe din Africa.

– Proaspete?

– Aduse azi-dimineață.

– Nu e mai bine să prind puteri? Ei, ce ziceți, prieteni? Sunt atât de abătut... Trufe? Tocmai mă gândeam, azi dimineață, la trufe.

Pe chipul său descompus alunecă un zâmbet de nepăsare. Înainte de a se băga în apa pe care parfumurile o făcuseră lăptoasă, Gallus schiță cu mâna un gest indiferent.

– Orice-ar fi, mi-e totuna! Nu trebuie să mă gândesc... Doamne, fie-ți milă de noi! Poate că va aranja Constanța ceva...

Și obrazul plin i se lumină deodată, în timp ce-și făcea plăcerea de a se băga în apa înmiresmată.

Strigă vesel:

– Spuneți-i bucătarului să stropească trufele cu sos de ardei iute!

VII

Atingând vârsta de nouăsprezece ani și pornind în căutarea înțelepciunii elene, Iulian auzise vorbindu-se, în Nicomedia, la Pergam, la Smyrna, despre renumitul sofist și teurg Iamblichos din Chaldeea, elev al lui Porphyrius neoplatonicianul, *divinul* Iamblichos, după cum i se spunea. Se duse la Efes, pentru a-l vedea. Iamblichos era un bătrânel slab și zbârcit. Îi făcea plăcere să se plângă de beteșugurile sale, de gută, reumatism, dureri de cap; îi ocăra pe medici, dar căuta să le urmeze îndrumările; vorbea cu multă plăcere despre infuzii și leacuri. Purta tot timpul, chiar și vara, o haină căptușită; nu apuca niciodată să se încălzească și-i plăcea să stea, ca o șopârlă, la soare.

Iamblichos se desobișnuise din adolescență să mănânce carne și nu vorbea despre ea decât cu dezgust; nici măcar nu pricepea cum se poate mânca din carnea unui animal. Îi pregătea slujnica o fiertură specială din orz, vin cald și miere, întrucât bătrânul nu putea, cu fălcile sale știrbe, să mestece pâine.

Era mereu înconjurat de numeroși elevi, admiratori credincioși, originari de la Roma, din Antiohia, Cartagina, Egipt, Mesopotamia și Persia.

Cu toții îl credeau pe Iamblichos capabil să facă minuni, iar el se purta cu ei ca un părinte plictisit să tot vadă în juru-i atâția copii neajutorați. Făcea gesturi mari, urmate de o strâmbătură care exprima durerea fizică. Vorbea încet și avea glasul plăcut, dar pe măsură ce țipau ceilalți mai tare, vorbea și el mai încet. Nu suporta zgomotul, detesta vocile gălăgioase și sandalele care clămpăneau.

Iulian era dezamăgit; îl privea descumpănit pe acest bătrân capricios, friguros și bolnăvicios, neînțelegând puterea cu care îi atrăgea pe toți către el. Își amintea de întâmplarea povestită de către elevii săi, care-l asigurau că într-o noapte, în timpul rugăciunii, *divinul* fusese ridicat de o forță nevăzută la șase coți deasupra pământului, fiind înconjurat de o aureolă aurie. O altă povestire menționa minunea prin care Maestrul făcuse să apară, din două izvoare cu apă caldă dintr-un oraș sirian, pe Eros și Arteros – cele două genii ale Iubirii –, unul vesel, celălalt posomorât. Se mângâiaseră unul pe altul ca doi copii lângă Iamblichos și apoi, la porunca acestuia, se făcuseră nevăzuți.

Ascultând spusele Maestrului, Iulian nu izbutea să descopere forța pe care o cuprindeau vorbele sale. Socotea metafizica școlii lui Porphyrius drept lipsită de viață, seacă și de o complexitate penibilă.

Iamblichos ieșea mereu biruitor, ca dintr-o joacă, din cele mai anevoioase discuții despre dialectică. Învățătura sa despre Dumnezeu, despre Lume, despre Idei, era de o profundă erudiție, dar lipsită de scânteia vitală. Iulian se așteptase la altceva. Și totuși, mai aștepta încă și nu pleca. Ochii lui Iamblichos erau ciudați, verzi și se reliefau cu vioiciune pe chipul său ars de soare. Iulian era încredințat că acești ochi neomenești, și cu atât mai puțin divini, concentrau în ei înțelepciunea ocultă, *înțelepciunea șarpelui*, despre care Iamblichos nu vorbea niciodată elevilor săi. Dar atunci când *divinul* întreba, cu glas stins, pentru ce nu era gata fiertura sa de orz și se plângea de gută, vraja se spulbera.

Iamblichos se plimba odată împreună cu Iulian pe țărmul mării, în afara orașului; era o seară liniștită și melancolică. În depărtare, în spatele fortăreței Panormos, se zăreau, albe, terasele împodobite cu statui ale renumitului templu al Artemisei din Efes.

Pe țărmul nisipos, unde, potrivit legendei, Latona îi adusese pe lume pe Artemisa și pe Apollo, tulpinile întunecate ale stufului nu se mișcau. Fumul de la numeroasele altare din pădurea sacră Orthegia se înălța, în coloane drepte, către cer.

La miazăzi se vedeau, albăstrindu-se în zare, munții din Samos. Briza era calmă, ca răsuflarea unui copil; valurile străvezii luau cu

asalt talazul negru. Ascuns după nori, soarele asfințitului le aurea uriașa masă. Iamblichos se așează pe o stâncă; Iulian se lăsă la picioarele sale. Maestrul mângâia părul negru și bogat al discipolului.

– Ești trist?

– Da.

– Știu. Cauți și nu găsești. Nu ai puterea să spui *Este* și nu îndrăznești nici să spui *Nu este*.

– Cum ai ghicit, Maestre?

– Bietul meu copil! De cincizeci de ani sufăr de aceeași boală... și voi mai suferi încă, până la moarte. Crezi că *Îl* cunosc mai mult decât tine? Crezi că *L*-am găsit? Este vorba de nesfârșitele chinuri ale căutării. Față de ele, celelalte chinuri nu înseamnă nimic. Oamenii își închipuie că suferă de foame, de sete, de sărăcie; în realitate, suferă din pricina gândului că poate *El* nu există. Este singura suferință universală. Cine poate îndrăzni să spună *nu este*, și cine știe ce forță supraomenească trebuie să ai, pentru a spune *este*?

– Dar nici tu, nici măcar tu, nu te-ai apropiat niciodată de *El*?

– De trei ori am trăit, în viața mea, extazul de a mă simți unit pe deplin cu *El*. Plotin l-a simțit de patru ori. Porphyros, de cinci ori. Am avut, în existența mea, trei momente pentru care a meritat să trăiesc.

– I-am întrebat pe elevii tăi despre aceasta: ei nu știu nimic.

– Ar îndrăzni oare să știe? Ei se mulțumesc cu o spoială de înțelepciune. Miezul ei este, pentru aproape toată lumea, ucigător.

– Ei bine, Maestre, chiar de-o fi să mor, dă-mi-l și mie!

– Ai avea curajul?

– Da! Vorbește, spune!

– Ce-aș putea să-ți spun? Nu știu... Și ar fi bine oare s-o fac? Ascultă liniștea înserării: te va lămuri mai bine ea, decât cuvintele...

Îl mângâie mai departe pe creștet pe Iulian, care gândi: „Poftim, uite ceea ce așteptam!” și, îmbrățișând genunchii lui Iamblichos, îngână, implorându-l:

– Maestre! Fie-ți milă! Dezvăluie-mi totul, nu mă lăsa!

Cu ochii verzi fixați, într-o ciudată imobilitate, asupra norilor, Iamblichos șopti, ca și cum și-ar fi vorbit sieși:

– Da, am uitat cu toții vocea lui Dumnezeu. Asemenea copiilor despărțiți încă din leagăn de părintele lor, o auzim și nu o recunoaștem. Pentru a auzi vocea *Sa*, trebuie să tacă în sufletele noastre toate ecourile celor pământene. Atât timp cât rațiunea strălucește și luminează sufletul nostru, rămânem închiși în noi și nu-L vedem pe Dumnezeu. Dar când rațiunea noastră scade, extazul coboară în noi, precum roua nopții. Cei răi nu pot cunoaște extazul; singuri, înțelepții se transformă în liră ce vibrează în mâna lui Dumnezeu. De unde vine raza care luminează sufletul? Nu știm. Vine pe neprevăzute, când nu o aștepți. Nu poți s-o cauți. Dumnezeu nu este departe de noi. Trebuie să te pregătești, trebuie să fii calm și să aștepți, așa cum ochii așteaptă, după spusa poetului, *să se înalțe soarele din întunecatul Ocean*. Dumnezeu nu vine, și nici nu pleacă. Apare. Este negarea Universului, negarea a tot ceea ce există. Nu este nimic, și este totul!

Iamblichos se ridică și-și întinse încet brațele slăbite:

– Încet, încet, v-o spun! Ascultați-L cu toții! Iată-L! Să tacă pământul și marea, ca și cerul însuși!... Ascultați!... El este cel ce umple Universul; atomii sunt pătrunși de răsuflarea Sa; El e cel ce luminează materia, haosul – *motiv de spaimă pentru zei* – așa cum soarele luminează în asfințit norii aceștia întunecați.

Iulian asculta și i se părea că vocea Maestrului, slabă și calmă, umplea lumea, ajungea până la cer, până la cel din urmă hotar al mării. Dar tristețea sa era atât de mare, încât îi țâșni din piept, într-un suspin involuntar:

– Părinte al meu, iartă-mă, dar dacă este așa, ce rost mai are să trăim? Pentru ce acest schimb necontenit între viață și moarte? Pentru ce există suferința? Pentru ce – răul? Pentru ce – trupul? Pentru ce – îndoiala? Pentru ce – tristețea în fața a ceea ce este imposibil?

Iamblichos îl privi cu blândețe și, băgându-și din nou mâna în părul lui Iulian, îi răspunse:

– Iată unde se află misterul, fiul meu. Nu există rău, nu există trup, nu există univers, dacă există *El*. Ori *El*, ori universul. Trupul, răul, universul sunt o închipuire, o înșelătorie a vieții. Ne-am odihnit

cândva cu toții la sânul lui Dumnezeu, în lumina nevăzută. Dar am privit o dată, de sus, materia întunecată și moartă și am văzut fiecare în ea propria noastră imagine, ca într-o oglindă. Și sufletul și-a spus: „Pot, vreau să fiu liber! Semăn cu El! De ce n-aș avea îndrăzneala să-L părăsesc și să țin în mine totul?" Asemenea lui Narcis la oglinda apei, sufletul era fermecat de propria sa imagine, reflectată de trupul său. Și atunci, el a căzut, a vrut să cadă până la capăt, să se despartă pentru totdeauna de Dumnezeu, și nu a putut. Muritorul atinge pământul cu picioarele, dar fruntea îi ajunge dincolo de cer.

Pe nesfârșita scară a nașterilor și a morții, sufletele și fărpturile urcă și coboară întruna, fie către El, fie de la El, încearcă să se despartă de Tatăl și nu izbutesc. Fiecare suflet vrea să fie Dumnezeu... zadarnic; plânge după sânul Tatălui, nu-și află odihna pe pământ și nu-și dorește decât să se întoarcă la Cel ce este Unul singur. Trebuie să revenim cu toții la El, și atunci vom fi toți dumnezei, și Dumnezeu va fi în fiecare. Crezi că ești singurul care-L regretă? Nu simți că *totul* Îl regretă? Ascultă!

Soarele asfințise. Marginile aurite, roșiatice ale norilor se stingeau. Marea se făcu palidă și ușoară ca cerul, iar cerul – adânc și străveziu ca marea. Un tânăr și o femeie trecură pe drum, într-un car; erau pesemne doi îndrăgostiți. Femeia cânta o melodie melancolică de dragoste. Apoi, totul se cufundă din nou în liniște și deveni încă mai trist. Noaptea Orientului se lăsa, cu pas grăbit, pe pământ. Iulian șopti:

– De-atâtea ori m-am întrebat pentru ce natura este atât de tristă, și de ce, cu cât e mai superbă, cu atât este mai tristă...

Iamblichos răspunse, zâmbind:

– Da... da... Privește, ar vrea ea să spună de ce, și nu poate. E mută. Doarme și caută să-și amintească în visele sale, și o strivește materia. Nu-L vede decât într-un chip tulbure. În univers, totul – stelele și marea și pământul și animalele și plantele și oamenii, sunt vise ale naturii, care se gândește la Dumnezeu. Ceea ce contemplă ea astfel se naște și moare. Zămislește prin contemplare, ca în vis, ușor, fără efort, fără piedici. Iată de ce operele ei sunt atât de frumoase și atât de libere,

lipsite de finalitate și atât de divine. Jocul viselor naturii este asemenea jocului norilor, fără început și fără sfârșit. Nu există pe lume nimic altceva în afară de contemplație. Cu cât este mai profundă, cu atât este mai tăcută. Voința, acțiunea, lupta nu sunt decât contemplațiile slăbite și denaturate ale lui Dumnezeu. În măreața ei indiferență, natura creează forme asemenea geometrului, pentru care nu există nimic, în afară de ceea ce vede. Aruncă de la sânul ei matern, una după alta, formele. Dar contemplația ei mută nu este decât imaginea exactității. Natura, Cybelă adormită, nu-și ridică niciodată pleoapele și nu găsește niciodată cuvintele pe care, singur, omul le-a găsit. Sufletul omenesc este natura care și-a deschis ochii, trezită până la urmă și pregătită să-l vadă pe Dumnezeu, nu în aținirea ei, ci în mod real – față către față...

Primele stele se aprinseră pe boltă; păleau uneori, alteori străluceau asemenea unor diamante încastrate în albastrul întunecat. Erau tot mai multe, și se aprindeau mereu altele noi, fără de număr. Iamblichos le arătă lui Iulian:

– Cu ce aș putea compara Universul, toți sorii aceștia, toate stelele acestea? Le-aș compara cu o plasă aruncată de pescari în mare. Dumnezeu va umple universul, așa cum apa va umple plasa, care se mișcă, fără a putea reține apa; ar vrea și Universul s-o facă, dar pe Dumnezeu nu-L poate reține. Plasa se mișcă, dar Dumnezeu este nemișcat. Dacă universul nu s-ar mișca, Dumnezeu n-ar crea nimic, nu și-ar ieși din tihnă; unde să se grăbească, și de ce? Acolo, în împărăția nepieritoarelor Mame, la sânul sufletului Păcii, se ascund grăunțele, Ideile-Forme, a tot ceea ce este, a fost și va fi; sămânța greierului și a atomului și, alături de ele – cea a zeului olimpian.

Iulian strigă atunci, iar glasul îi răsună, în liniștea naturii, ca un țipăt al unei dureri de moarte:

– Dar cine este El? Vreau să-L cunosc, să-L aud și să-L văd. De ce tot fuge de gândul meu? Unde este El?

– Biet copil! Ce înseamnă gândul, față de El? El nu are nume. Este așa cum ne pricepem să spunem că ar trebui să fie, dar ne e cu neputință să spunem ce este. Dar tu ești în stare să suferi, să iubești, să

blestemi, fără să-I înalți laude? Cel ce a creat totul, este El-însuși și nu seamănă întru nimic cu creațiile Sale. Atunci când spui: „*Nu este*" Îl lauzi tot atât de mult, ca atunci când ai spune: „*Este*". Nu se poate afirma nimic cu privire la El, fiindcă este mai presus decât existența, decât realitatea, decât viața. Iată de ce ți-am spus că este negarea universului și a gândirii tale. Renunță la tot ceea ce există și-L vei găsi acolo, în străfund de prăpăstii, în întunericul cel mai adânc ce seamănă cu lumina. Dăruiește-I pe prietenii tăi, familia, patria, cerul și pământul, și pe tine însuți și rațiunea ta. Atunci, nu vei mai vedea lumina: vei fi tu însuți lumina. Nu vei spune: „El și cu mine", pentru că vei simți că El și cu tine sunteți „unul", și sufletul tău va râde de trupul tău, ca de o iluzie. Va fi tăcerea, și nu vei mai găsi cuvinte. Și, dacă, în acea clipă, lumea se va prăbuși, vei fi fericit, căci puțin îți va păsa de lume, de vreme ce vei fi cu El! Sufletul tău nu va avea dorințe, pentru că El nu are dorințe; nu va trăi, pentru că El este mai presus decât viața; nu va gândi, pentru că El este mai presus decât gândirea. Gândirea este căutarea luminii, dar El nu o caută, fiindcă El însuși este lumina. Pătrunde întregul suflet și-l închide în El. Și atunci, sufletul fără gândire și singuratic se află mai presus decât rațiunea, decât binefacerea, decât împărăția ideilor, decât frumusețea, în domeniul infinitului, la sânul lui Dumnezeu, Părinte al Luminii. Sufletul devine Dumnezeu sau, mai degrabă, își amintește că, în negura vremurilor, a fost, este și va fi Dumnezeu... Aceasta este, fiule, viața olimpienilor, aceasta este viața oamenilor înțelepți și eroici: renunțarea la univers, disprețul față de patimile pământene, înălțarea sufletului către Dumnezeu, pe care-L vede la față.

Iamblichos tăcu; Iulian îi căzu la picioare fără a îndrăzni să i le atingă și sărută pământul pe care se odihneau. Își ridică apoi capul și admiră acei ochi verzi, ciudați, în care strălucea *înțelepciunea șarpelui*. Păreau mai calmi și mai adânci ca cerul, ca și cum mana din ei avea o putere miraculoasă.

Iulian șopti:

– Maestre, tu poți orice. Cred! Poruncește-le munților, și se vor apropia! Fii ca El! Fă o minune, creează imposibilul, mântuiește-mă!

Cred!

– Bietul meu copil, ce-mi ceri? Minunea care se poate împlini în sufletul tău, nu este oare mai frumoasă ca aceea pe care aș putea s-o înfăptuiesc eu? Fiul meu, nu este oare o minune înfricoșătoare și binefăcătoare puterea în numele căreia îndrăznești să spui: „*Este*, iar dacă nu este, nu are importanță – *va fi*”? Și mai spui încă: „Să fie, căci așa vreau eu!”.

VIII

La întoarcerea lor de la plimbare, pe când străbăteau Panormos – o zonă intens populată a Efesului, Iamblichos și Iulian observară o frământare neobișnuită.

O mulțime de oameni alergau, agitându-și torțele și vociferând:

– Creștinii distrug templele!... Vai de noi!

Iar alții strigau:

– Moarte zeilor olimpieni!... Astarte a fost biruită de Hristos!

Iamblichos crezu că-și pot croi drum prin străzile mai puțin aglomerate; mulțimea furtunoasă îi târî însă către templul Artemisei din Efes.

Minunata clădire construită de Dynocrates se profila, austeră, întunecată, pe cerul înstelat. Lumina torțelor vibra pe uriașele colonade, împodobite cu grupuri elegante de mici cariatide, cu rol de piedestaluri. Nu numai romanii, dar toate popoarele lumii o adoraseră până atunci pe zeiță. Cineva din mulțime strigă, cu glas nesigur:

– Trăiască divina Artemisa din Efes!

Sute de voci îi răspunseră:

– Moarte zeilor olimpieni și Artemisei tale!

Deasupra monumentului Arsenalului se ridica o lumină sângerie. Iulian se uită la divinul său maestru și nu-l mai recunoscu. Iamblichos devenise din nou un bătrân timid și bolnăvicios. Se plângea de durerea de cap, se temea de o criză de reumatism și de faptul că servitoarea uitase să-i pregătească leacurile. Iulian îi dădu mantaua sa. Senzația de frig nu-i trecu însă și-și astupă urechile ca de durere, pentru a nu auzi strigătele și râsul mulțimii.

Iamblichos se temea de mulțime; spunea că nu există nimic mai stupid și mai dezgustător ca spiritul de gloată. Îi arătă discipolului său fețele oamenilor care treceau pe lângă ei:

– Privește câtă monstruozitate, câtă trivialitate și încredere în propria lor dreptate! Nu-i oare rușinos să fii om, să ai trupul la fel ca al acestui noroi?

O creștină bătrână îngâna:

– Iar nepotul meu bolnav îmi spuse: „Bunico, fă-mi o supă de carne". I-am spus: „Carnea este acum mai puțin scumpă ca pâinea". Am cumpărat cinci oboli și am pus-o la fiert. Și deodată, îmi țipă un vecin:

„Ce fierbi acolo? Nu știi că a fost pângărită azi-dimineață, la piață?" „Cum?" „Sacrificatorii zeiței au stropit toată piața cu apa de la jertfe. Niciun creștin din oraș nu poate să mănânce carnea spurcată. Sacrificatorii sunt omorâți și va fi distrus drăcescul templu al zeiței". Am aruncat supa la câini. Carne de cinci oboli ... nenorocire curată! Nu ajunge o zi întreagă, ca să câștig banii aceia!... Dar totuși nu l-am spurcat pe nepotul meu!

Alții povesteau cum un creștin zgârcit mâncase anul trecut carne spurcată care-i putrezise măruntaiele, iar infecția fusese atât de puternică, încât proprii săi părinți fuseseră nevoiți să-l lepede.

În piață se ridica un templu mic și fermecător al Dianei Selena Phoebe Astarte – tripla zeiță Hecate, mama zeilor. Asemenea unor muște uriașe care se reped la un fagure de miere, călugării împresurau templul din toate părțile, se cățărau pe elegantele cornișe albe, urcau pe scări, spărgeau statuile și basoreliefurile, cântând imnuri religioase. Coloanele se cutremurau pe soclurile lor, așchiile de marmură zburau în toate părțile. Clădirea părea să sufere, asemenea unui trup viu. Încercară, până la urmă, să dea foc templului; fiind însă construit în întregime din marmură, încercările în această privință se dovediră zadarnice.

Deodată, dinăuntru răsună un zgomot ciudat, asurzitor și melodios, în timp ce strigătele victorioase ale poporului se înălțau până la cer:

– Frânghii! Aduceți frânghii! Acoperiți-i picioarele nerușinate!

În învălmășagul de imnuri și de râsete, norodul trase cu frânghiile afară din templu, făcându-l să răsune pe trepte, superbul trup din argint al zeiței, operă a lui Scopas.

– Pe foc! Pe foc!

Și o târâră prin noroiul pieței. Un călugăr jurist declama un fragment din celebrul edict al lui Constantin, fratele lui Constanțiu:

„Cesset superstitio sacrificiorum aboleatur insanio!” (Să înceteze superstiția și să se desființeze jertfele!).

– Nu vă temeți de nimic! Spargeți și prădați tot ce se află în templul acesta demonic!

Un altul citi de pe un sul de pergament, la lumina torțelor, aceste rânduri din *De errore profanorum religionum* de Firmicus Maternus:

„Sfinți împărați! Veniți în sprijinul nefericiților păgâni. Salvați-i mai bine cu forța, decât să-i lăsați să piară. Scoateți podoabele templelor și umpleți-vă vistieria cu tezaurul lor. Cel ce aduce jertfe idolilor, să fie smuls din rădăcină de pe pământ, *sacrificans diis erdicabitur*; să-l dai pradă morții, să-l răpui cu pietre, chiar dacă ți-e fiu, frate sau soție ce a dormit pe pieptul tău!”.

Iar peste mulțime flutura triumfător strigătul:

– Moarte, moarte zeilor olimpieni!

Un călugăr arian uriaș, cu părul negru lipit de obrazul asudat, ridică deasupra zeiței un topor, căutând locul unde s-o lovească.

Cineva îl sfătui:

– Pe pântec, pe pântecul ei cel blestemat!

Corpul de argint se contorsionă, mutilat; loviturile răsunau fără milă, lăsând în urmă mușcături adânci.

Un păgân bătrân își acoperi fața pentru a nu vedea sacrilegiul, gândind că venise în acea clipă sfârșitul tuturor lucrurilor, sfârșitul lumii, iar pământul nu le va mai dărui oamenilor nici măcar un spic de grâu.

Un sihastru venit din pustiurile Mesopotamiei, purtând pe spate o blană de oaie, încălțat cu niște sandale grosolane, înarmat cu un toiag și cu o tărtăcuță goală atârnându-i de umăr, se apropie de statuie.

– Patruzeci de ani încheiați nu m-am spălat, pentru a nu-mi vedea goliciunea și a mă feri de ispită. Dar cum intri prin orașe, nu mai vezi decât zeii ăștia blestemați, fără urmă de veșmânt pe ei. Cât vom mai îndura aceste ispite diavolești și pe acești zei ticăloși, înșirați în tot locul, prin case, pe străzi, pe acoperișuri, în băi, peste tot, pe capul nostru?... Ptiu, ptiu, ptiu! N-o să-mi ajungă nicicând saliva, ca să scuip de scârbă pe ei!

Plin de ură pentru acest trup de femeie, bătrânul îl lovi cu sandaua, cu o îndârjire în care se simțea toată încrâncenarea împotriva păcatului. Călca în picioare pieptul pe care-l socotea viu, se încăpățâna să-l sfârtece, cu cuiele ascuțite ale sandalelor. Bolborosea înecat de furie:

– Na-ți, na-ți... pentru goliciunea ta nerușinată! Na-ți, desfrânato!

Sub piciorul care le lovea, buzele zeiței își păstrau mai departe, ca și până atunci, zâmbetul lor calm.

Mulțimea se apucă să ridice de la pământ statuia, pentru a o arunca pe rug. Un muncitor beat, cu răsuflarea duhnindu-i a usturoi, o scuipă în obraz pe zeiță.

Rugul, alcătuit din toate barăcile spurcate din piață, era uriaș; în ciuda fumului gros pe care-l împrăștia, stelele străluceau însă mai departe, sus de tot, deasupra mulțimii. Aruncară statuia în flăcări, pentru a-i topi trupul de argint; din nou, se auzi sunetul ei dulce și melodios, când se lovi de lemnele în flăcări.

– Un lingou de cinci talanți. Treizeci de mii de bănuți de argint. Îi vom trimite jumătate împăratului, pentru ostași; cealaltă jumătate – pentru cei flămânzi. Măcar așa, să aducă Cibela o alinare pentru oameni. Câte treizeci de mii de bănuți, pentru soldați și nevoiași!

– Lemne!... Mai puneți lemne!

Flacăra se înălță mai vie și se bucurară cu toții.

– Să vedem dacă diavolul își ia zborul. Căci fiecare idol poartă-n el câte un diavol, iar zeițele poartă câte doi sau trei!

– Când va începe să se topească, se va încinge diavolul și-i va ieși din gura spurcată, în chip de șarpe roșu.

– Ba nu, trebuia să facem dinainte semnul crucii; altfel, e în stare să se strecoare în pământ. Anul trecut, când se distrugea templul Afroditei, a stropit cineva cu agheasmă. Și, puteți să mă credeți? De sub statuie au luat-o la fugă drăcușori mici de tot. I-am văzut cu ochii mei: erau verzi și negri, acoperiți cu blană. Iar când s-a spart capul Afroditei, diavolul cel mare i-a ieșit din gât, cu niște coarne uriașe și o coadă jupuită, ca a unui câine râios.

Un sceptic îl întrerupse însă:

– Nu vă contrazic; poate că ați văzut demoni. Dar când a fost spartă de curând, la Gaza, statuia lui Zeus, în loc de diavoli, s-a găsit în ea atâta murdărie, că mi-e și silă să spun. Pe dinafară părea grozavă, nobilă, toată din fildeș și aur, și ținea în mâini fulgerul. Înăuntru nu erau decât pânze de păianjen, șobolani, praf, fiare ruginite, cuie, catran împuțit și dracu mai știe ce mizerii. Iată – ăștia sunt zeii!

În acea clipă, Iamblichos, abătut și cu privirea pierdută, îl apucă pe Iulian de mână și-l trase de-o parte.

– Uită-te, îi vezi pe acești doi oameni? Sunt spioni ai lui Constanțiu. L-au dus pe fratele tău la Constantinopol, sub escortă. Ia seama! Chiar astăzi se va trimite un raport despre tine.

– Ce să fac, maestre? M-am obișnuit cu asta. Știu că mă supraveghează de multă vreme.

– De multă vreme? De ce n-ai spus?

Mâna lui Iamblichos începu să tremure în cea a lui Iulian.

– Ce și-or fi șoptind oare? Bagă de seamă, trebuie să fie niște nelegiuiți!...

– Hei, moșule, mișcă-te! Adu niște lemne! strigă un zdrențăros, care se și socotea victorios.

Iamblichos îi șopti lui Iulian la ureche:

– Să-i disprețuim și să ne resemnăm. Prostia omenească nu-i poate atinge pe zei!

Și „divinul” Iamblichos luă din mâinile unui creștin un butuc și-l aruncă în foc. La început, Iulian nu putu să-și creadă ochilor; iscoadele îl priveau însă acum, zâmbind și cu o ciudată fixitate.

Slăbiciunea, obișnuința ipocriziei față de alții și față de sine însuși puseră atunci stăpânire pe sufletul său. Simțind mai departe privirile iscoadelor ațintite asupră-i, se apropie de grămezile de lemne, alese butucul cel mai gros și-l aruncă, după Iamblichos, în rugul unde începuse să se topească trupul mutilat al zeiței.

Vedea limpede cum îi curgea pe obraz argintul topit, asemenea sudorii care precede moartea, în timp ce buzele își păstrau mai departe zâmbetul cel nebiruit și calm.

IX

– Privește-i, Iulian, pe toți oamenii aceștia în straie negre. Sunt umbre ale nopții, umbre ale morții. Cât de curând, nu se va mai vedea niciun veșmânt alb din vechime, și nicio bucată de marmură scăldată în soare... S-a sfârșit!

Astfel vorbea tânărul sofist Antonin, fiul prezicătoarei Sosypatra și al neoplatonicianului Edesis. Se afla împreună cu Iulian pe terasa templului din Pergam, scăldată în soare, acoperită de cerul albastru. La picioarele balustradei era sculptată *Răscoala titanilor*. Zeii triumfau; copitele cailor înaripați zdrobeau șerpii anticilor uriași. Antonin îi arătă lui Iulian alto-relieful:

– Olimpienii i-au învins pe titani; acum, olimpienii vor fi învinși, la rândul lor, de zeii barbari. Templele se vor preface în morminte...

Antonin era un adolescent frumos, amintind, prin liniile trupului și ale feței, de statuile antice; suferea însă, de ani lungi, de o boală nevindecabilă, care făcea ca figura sa de cel mai pur tip elenic să fie palidă și pătrunsă de tristețe; era o boală necunoscută de strămoșii săi.

– Îi rog pe zei, urmă el, îi rog să nu mă lase să apuc noaptea aceea, să mor înaintea ei. Retori, sofiști, savanți, poeți, artiști, – suntem cu toții de prisos. Am venit prea târziu... și s-a terminat cu noi.

– Și dacă te înșeli? șopti Iulian.

– Nu, s-a sfârșit totul!... Suntem niște bolnavi... ne lipsește forța...

Figura lui Iulian era la fel de slabă și palidă ca cea a lui Antonin. Buza de jos, proeminentă, îi dădea o expresie de aroganță tăcută. Sprâncenele groase se încruntau – a încăpățânare și răutate. În jurul nasului prea lung începuseră să se formeze riduri timpurii. În ochii la

fel de ciudați, ardea un foc aspru, febril, neplăcut. Purta veșmântul monahal.

În timpul zilei se ducea, ca pe vremuri, la biserică, se închina la moaște, citea din Evanghelie în fața credincioșilor, se pregătea pentru hirotonire. Își socotea uneori ipocrizia inutilă. Știa că Gallus nu putea scăpa de moarte și că el însuși trebuia să și-o aștepte, în orice clipă, pe a sa.

Nopțile însă, Iulian și le petrecea la biblioteca din Pergam, unde studia operele celui mai mare dușman al creștinismului: Libanius. Urmărea lecțiile sofiștilor greci: Edesius din Pergam, Chrisantius din Sardinia, Priscius din Thesephros, Eusebiu din Minos, Proeres și Nimphidianos. Îi vorbeau despre ceea ce aflase dinainte de la Iamblichos: triada neoplatonicienilor și extazul sfânt. Își spunea:

– În toate acestea nu e nimic din ceea ce caut; mi se ascunde ceva!

Urmând pilda lui Pitagora, Priscius petrecuse cinci ani în tăcere, în regim vegetarian, fără a folosi nici veșminte de lână, nici sandale de piele. Purta o hlamidă de in alb curat și sandale din frunze de palmier.

– În secolul nostru, spunea el, important este să știi să taci și să știi cum să pieri cu demnitate.

Și disprețuind totul, Priscius aștepta ceea ce numea *catastrofa*, care însemna biruința totală a creștinilor asupra eleniștilor.

Când i se vorbea despre zei, istețul și prudentul Chrisantius își îndrepta ochii spre cer, insistând că nu îndrăznea să discute despre ei, întrucât nu știa nimic și uitase tot ce învățase.

Îi sfătuia și pe alții să facă la fel. Cât despre magie, despre minuni, despre apariții, nu voia să audă vorbindu-se despre ele, afirmând că nu erau decât înșelăciuni criminale, interzise de legile imperiale.

Iulian mânca prost, dormea puțin; sângele îi fierbea de o nerăbdare pătimașă. În fiecare dimineață, când se trezea, se întreba:

– Va fi oare astăzi?

Îi sâcâia pe bieții teologi teurgi cu întrebări referitoare la mistere și minuni. Câte unii râdeau de el, mai cu seamă Chrisantius, care avea

obiceiul de a încuviința toate părerile pe care le socotea dintre cele mai stupide.

Odată, lui Edesius, un bătrân înțelept și temător, i se făcu milă de Iulian, și-i spuse:

– Copilul meu, vreau să mor liniștit. Tu ești încă tânăr. Lasă-mă-n pace. Adresează-te discipolilor mei, îți vor dezvălui totul. Da, există multe lucruri despre care ne e frică să vorbim. Când vei fi inițiat în domeniul misterelor, poate că îți va fi pur și simplu rușine că te-ai născut om și că așa ai rămas până acum.

Euthimiu din Minda, discipol al lui Edesius, îi declară lui Iulian, plin de invidie și venin:

– Nu mai există minuni; nu le aștepta! Oamenii i-au plictisit prea mult pe zei. Magia este o minciună, iar cei care cred în ea sunt niște nerozi. Dacă te supără înțelepciunea și dorești numaidecât să-ți faci iluzii, du-te la Maxim. El disprețuiește dialectica noastră și totuși, el însuși... Dar nu-mi place să vorbesc de rău despre prietenii mei. Ascultă mai degrabă ce s-a întâmplat de curând într-un templu subteran al Hecatei, unde ne dusese Maxim, pentru a ne arăta arta sa. Când am intrat și ne-am închinat în fața zeiței, ne-a spus: „Așezați-vă și veți vedea minunea". Ne-am așezat. A aruncat pe altar un grăunte de phimian, bolborosind ceva, fără îndoială un imn. Și am văzut statuia Hecatei zâmbindu-ne. Maxim ne-a spus: „Să nu vă fie teamă de nimic, atunci când veți vedea aprinzându-se singure cele două torțe pe care le ține zeița. Priviți!" Înainte să-și fi terminat fraza, torțele se aprinseseră.

– Se împlinise minunea! strigă Iulian.

– Da. Eram atât de tulburați, încât ne-am prosternat. Dar părăsind templul, m-am întrebat: Este cu adevărat filosofie ceea ce face Maxim? Citește-i pe Pitagora, pe Platon; acolo vei găsi înțelepciunea. A-ți înălța sufletul prin divina dialectică, nu este oare un lucru mai frumos decât toate minunile?

Iulian nu-l mai asculta; îi scânteiară ochii când se uită la obrazul livid al lui Euthimiu și, la ieșirea din școală, spuse:

– Păstrați-vă cărțile și dialectica! Vreau viața și credința! Pot ele să existe fără minuni?... Îți mulțumesc, Euthimiu. Mi-ai arătat omul pe care-l căutam de mult.

Cu un zâmbet amar, sofistul îi răspunse:

– Nu ai progresat față de strămoșii tăi, nepot al lui Constantin. Socrate nu a avut nevoie de minuni, pentru a crede!

X

În anticamera marii săli a misterelor, Iulian își lepădă, la miezul nopții, veșmintele de *novice*, iar marii preoți care inițiau în tainele sacrificiilor îl îmbrăcară cu tunica de hierofant, țesută din fibre de papirus și îi dădură în mână o frunză de palmier. Rămase cu picioarele desculțe. Pătrunse apoi într-o sală lungă și joasă.

Un șir dublu de coloane de bronz susținea bolțile. Fiecare coloană, reprezentând doi șerpi înlănțuiți, slujea drept sprijin unor talere fixate pe picioare înalte și subțiri, din care se înălțau limbile lungi și roșiatice ale flăcărilor. Un fum gros umplea sala.

În fund străluceau doi tauri înaripați din aur, susținând un superb tron pe care ședea, asemenea unui zeu, îmbrăcat într-o tunică neagră brodată în întregime cu aur, smaralde și rubine, hierofantul suprem, Maxim din Efes.

Glasul tărăgănat al hierodulului anunță începutul misterelor:

– Dacă se află în adunare vreun necredincios, vreun creștin sau vreun epicurian, să plece!

Instruit dinainte asupra răspunsurilor pe care trebuia să le dea, Iulian pronunță cuvintele:

– Să plece creștinii!

Ascuns în umbră, corul hierodulilor reluă, trist:

– Ușile, ușile! Creștinii să plece! Să plece necredincioșii!

Se desprinse atunci din penumbră un grup de douăzeci și patru de adolescenți, în pielea goală și ținând fiecare câte un sitru de argint în formă de semilună. Cu o sincronizare perfectă, ridicară vibrantele instrumente deasupra capului și, cu un gest elegant, loviră corzile, care

scoaseră sunete tânguitoare și languroase.

Maxim făcu un semn.

Cineva se apropie din spate de Iulian, îl legă strâns la ochi și-i spuse:

– Du-te. Să nu te temi, nici de apă, nici de foc, nici de spirite, nici de timp, nici de viață, nici de moarte.

Îl conduseră.

O ușă de fier se deschise scârțâind. Îl împinseră înainte. Un aer înăbușitor îl lovi în față, în timp ce-și simțea picioarele călcând pe niște trepte strâmbe și alunecoase.

Începu să coboare, într-o liniște de mormânt, o scară nesfârșită; i se părea că se află la mare adâncime, sub pământ. Merse apoi de-a lungul unui coridor îngust, ai cărui pereți îi pipăia cu mâinile întepenite pe lângă trup. Deodată, umezeala îi pătrunse sub picioarele desculțe; în apropiere țîșneau niște izvoare; apa îi acoperi gleznele. Își urmă drumul mai departe. Nivelul apei urca la fiece pas, atingându-i gambele, genunchii și, până la urmă, șalele. Îi clănțăneau dinții de frig. Apa îi urcă până la piept și gândi:

– Să fie cumva o capcană? Să vrea oare Maxim să mă omoare, pentru a-i fi pe plac împăratului?

Nu se lăsă însă înfrânt și-și urmă înainte drumul.

Apa scăzu și-l cuprinse o căldură înăbușitoare, ca venind dintr-un cuptor. Pământul se înfierbântă sub picioarele sale; i se păru că se apropie de o vatră încinsă la maximum. Își simțea sângele biciuindu-i tâmplele. Dogoarea căpăta uneori puterea unei flăcări, atingându-i obrazul.

Iulian nu renunță.

Dogoarea slăbi la rându-i, dar mirosuri dezgustătoare îi tăiară răsuflarea. Se împiedică de câteva ori de niște obiecte rotunde și-și dădu seama că erau oase și cranii de morți.

I se păru că cineva merge pe lângă el, strecurându-se fără zgomot, ca o umbră. O mână înghețată i-o apucă pe-a sa. Țipă. Apoi, două mâini se agățară ușor de veșmântul său. Își dădu seama că, prin pielea

pergamentoasă, se simțeau oase descărnate. Aceste mâini care se agățau de el aveau mișcările jucăușe și respingătoarele mângâieri ale femeilor desfrânate. Simți pe obraz o răsuflare încărcată de o duhoare de putregai și de umezeală. Și, deodată, îi răsună la ureche o șoaptă repezită, semănând cu foșnetul frunzelor de toamnă, în noapte.

– Eu sunt!... Sunt eu, eu! Nu mă recunoști? Sunt, eu, eu!

– Care eu? se bâlbâi Iulian.

– Eu, eu... Vrei să-ți dau jos de pe ochi legătura asta? Mă vei recunoaște, ai să vezi.

Cu aceeași prefăcută grabă, degetele osoase se agitară pe obrazul său, căutând să smulgă pânza.

Răceala morții îl pătrunse pe Iulian până-n inimă și, fără să vrea, se închină de trei ori, din obișnuință, ca pe vremea când, copil fiind, o făcea după un vis urât. Răsună un bubuit de tunet, pământul se clătină sub picioarele sale; Iulian se simți prăbușindu-se în neant și-și pierdu cunoștința.

Când își reveni în simțiri, nu mai era legat la ochi, dar fusese întins pe niște perne, în semiîntunericul unei peșteri uriașe. I se dădea să miroasă o pânză îmbibată în miresme pătrunzătoare. În fața lui se găsea un bărbat slab, gol, cu pielea arămie: era gymnosofistul, ajutorul lui Maxim.

Ținea nemișcat deasupra capului un disc de metal. Cineva îi spuse lui Iulian:

– Privește!

Fixă cercul ce strălucea într-un mod aproape dureros. Îl privi îndelung; liniile obiectelor se începețoșară, o slăbiciune plăcută puse stăpânire pe făptura sa. I se păru că cercul luminos nu mai strălucea în gol, ci în el însuși; pleoapele i se lăsară, un zâmbet obosit și smerit îi rătăci pe buze.

O mână îi atinse de mai multe ori capul și o voce îl întrebă:

– Dormi?

– Da...

– Uită-te în ochii mei.

Iulian se supuse cu greu și-l zări pe Maxim, aplecat asupră-i.

Era un bătrân cam de șaptezeci de ani, a cărui barbă albă ca zăpada cobora până la brâu. Părul, răsfirat pe umeri, avea reflexe aurii; fruntea și obrajii erau brăzdați de riduri frumoase și adânci, exprimând gândire și voință, dar nu suferință. Zâmbetul semăna cu cel al femeilor foarte spirituale, mincinoase și fermecătoare. Lui Iulian îi plăcură însă cel mai mult ochii lui Maxim: sub sprâncenele stufoase străluceau vii, pătrunzători, răscolitori, deopotrivă batjocoritori și blânzi.

Maxim întrebă:

– Vrei să-l vezi pe miraculosul Titan?

– Da!

– Atunci, privește! Magicianul îi arătă fundul peșterii, unde se afla un trepied de aramă, din care ieșeau valuri uriașe de fum.

– Hercule! Hercule, scapă-mă!

Prin fumul risipit apăru cerul albastru. Întins pe perne, nemișcat, palid, cu pleoapele lăsate pe jumătate, Iulian urmărea vedeniile repezi ce i se desfășurau în fața ochilor; i se părea că nu le vedea el însuși, ci că îi poruncea cineva să le vadă.

Vedea nori și munți acoperiți de zăpadă; auzea vuiet de valuri în depărtare. Părea un trup imens. Brațele și picioarele îi erau înlănțuite de stânci. Un vultur sfâșia ficatul Titanului. Picături de sânge negru i se prelingeau din coastă. Lanțurile scârțâiau; trupul întreg îi fremăta de durere.

– Scapă-mă, Hercule!

Titanul își înălță capul zbârlit; ochii săi întâlniră privirea celui hipnotizat.

– Cine ești? Pe cine chemi? îl întrebă Iulian, vorbind în vis.

– Pe tine.

– Eu nu sunt decât un biet muritor.

– Ești fratele meu; scapă-mă!

– Cine te-a legat din nou în lanțuri?

– Cei smeriți, cei blânzi, care-și iartă vrăjmașii din lașitate! Sclavii, sclavii!... Scapă-mă!

– Cum aș putea s-o fac?

– Fii ca mine!

Norii de fum de la trepied ascunseră viziunea. Iulian se trezi o clipă și hierofantul îl întrebă:

– Vrei să-l vezi pe Blestematul?

– Vreau.

– Privește.

În fumul alb se profilă ușor un cap între două aripi uriașe. Penele atârnau, ca niște ramuri de molid; o umbră albăstrie tremura trist pe ele.

Cineva îl chemă din depărtare pe Iulian:

– Iulian!... Iulian!... Reneagă-l în numele meu pe Galilean!

Iulian tăcea. Maxim îi șopti la ureche:

– Dacă vrei să-l vezi pe Marele Înger, reneagă-l.

Și Iulian pronunță:

– Îl reneg.

Deasupra capului apariției străluci steaua dimineții, steaua zorilor, iar Îngerul repetă:

– Iulian! Reneagă-l în numele meu pe Galilean!

– Îl reneg.

Pentru a treia oară, Îngerul repetă, cu glasul triumfător auzindu-i-se de aproape:

– Reneagă-l!

Și Iulian răspunse:

– Îl reneg.

Îngerul vorbi:

– Vino la mine!

– Cine ești tu?

– Sunt Lumina, sunt Răsăritul, sunt steaua dimineții!

– Ce frumos ești!

– Fii asemeni mie!

– Câtă tristețe porți în ochi!

– Sufăr pentru toți cei în viață. Nu trebuie să existe naștere, nu trebuie să existe moarte!... Veniți la mine. Eu sunt umbra, repaosul, libertatea!

– Cum te numesc făpturile omenești?

– Cel Rău.

– Tu!

– M-am răsculat.

– Împotriva cui?

– Împotriva Celui căruia îi sunt egal. Voia să fie singurul, dar suntem doi.

– Fă-mă asemenea chipului tău.

– Răscoală-te. Îți voi da puterea!

– Învață-mă.

– Încalcă legea, iubește-te pe tine însuți, blesteamă-L și fii ca mine!

Îngerul dispăru. Vârtejuri de vânt întețiră flacăra trepiedului, care se abătu și se plecă la pământ; apoi, trepiedul se răsturnă și flacăra se stinse. Se auzea în beznă zgomot de pași mulți, strigăte și vaiete, ca și cum o armată nevăzută ar fi străbătut văzduhul, fugind de dușmani. Înspăimântat, Iulian căzu cu fața la pământ. Deasupra lui flutura, rezistând împotriva vântului, haina lungă și neagră a hierofantului.

– Fugiți! Fugiți! gemeau glasuri nedeslușite. Porțile iadului se deschid... Iată-l! El este Biruitorul!

Vântul sufla la urechile lui Iulian, treceau legiuni după legiuni, purtate pe deasupra sa.

Calmul se restabili deodată, o adiere cerească umplu peștera și o voce șopti:

– Pentru ce mă alungi? Saul! Saul!

Lui Iulian i se păru că mai auzise, în copilărie, glasul acela. Glasul repetă, ușor:

– Pentru ce mă alungi? Saul! Saul!

Și glasul se stinse atât de departe, încât nu se mai auzi decât ca o șoaptă abia deslușită:

– De ce, de ce mă alungi?

Când Iulian se trezi și-și ridică fața de la pământ, zări un hierofant care aprindea o lampă. Își simțea capul învârtindu-se, dar își amintea cu precizie tot ce se întâmplase. Fu din nou legat la ochi și i se dădu să bea un vin cu mirodenii, care-l readuse în fire. Urcă scările și, de astă-dată, mâna lui era ținută de aceea, mai sigură, a lui Maxim. I se părea că o forță nevăzută îl ridica pe aripi.

Hierofantul îi spuse:

– Întreabă.

– Tu l-ai chemat? îl întrebă Iulian.

– Nu. Dar când vibrează o coardă a lirei, o altă coardă îi răspunde. În caz contrar, se întâmplă contrariul.

– De unde atâta forță în vorbele Sale, dacă nu sunt decât minciuni?

– Sunt adevărul.

– Ce spui? Atunci, Titanul și Îngerul mint?

– Și ei spun adevărul.

– Deci, două adevăruri.

– Două, într-adevăr.

– Mă ispitești...

– Nu eu, ci adevărul întreg. Dacă ți-e teamă, taci.

– Nu mi-e teamă de nimic. Spune totul. Galileenii au dreptate?

– Da.

– Atunci, pentru ce i-am renegat?

– Mai există și un alt adevăr.

– Mai înalt?

– Nu; egal.

– Dar în ce trebuie să credem? Unde este Dumnezeul pe care-l caut?

– Și aici, și acolo. Slujește-l pe Ahriman, sau slujește-l pe Ormuzd, pe care-l preferi; dar nu uita că ambele – atât împărăția lui Lucifer, cât și împărăția lui Dumnezeu, sunt egale.

– Unde să mă duc?

– Alege una dintre cele două căi și nu te opri.

– Pe care?

– Dacă crezi în El, ia crucea, urmează-L așa cum ți-a poruncit, fii smerit, fii neprihănit, fii miel fără de glas în mâinile călăilor. Ascunde-te în pustiu, dăruiește-I trupul, sufletul, rațiunea ta. Crede! Este o cale, iar martirii galileeni ajung la aceeași libertate ca și Prometeu și Lucifer.

– Nu vreau!

– Atunci, alege cealaltă cale: fii puternic asemenea vechilor strămoși. Fii tare și mândru, necruțător și superb. Fără milă, fără dragoste, fără iertare! Ridică-te și cucerește totul!... Să-ți fie trupul ca al semizeilor de marmură! Ia și nu da înapoi. Gustă din fructul oprit, dar fără să regreți. Nu crede și nu te îndoi; și lumea va fi a ta, vei fi Titanul și Îngerul răsculat împotriva lui Dumnezeu.

– Dar nu pot uita că vorbele Galileanului conțin adevărul, nu pot admite două credințe.

– Atunci, vei fi ca toți muritorii și e mai bine să pieri. Dar poți... îndrăznește! Vei fi împărat!

– Eu, împărat?

– Vei avea în mână ceea ce nu a avut eroul din Macedonia.

Iulian simți că ieșeau din subteran. Briza dimineții îl învălui. Hierofantul desfăcu legătura care-i acoperea ochii. Se aflau pe un turn înalt de marmură – observatorul astronomic al marelui mag, construit după modelul vechilor turnuri chaldeene, pe o stâncă ce se înălța deasupra mării.

La poale se desfășurau grădini luxoase, palate și propilee ce aminteau de colonadele de la Persepolis. Mai departe, Artemisionul și Efesul se detașau pe fundalul munților, de unde urma să se înalțe soarele.

Iulian ameți, contemplând întinderea; simți nevoia să se sprijine de brațul lui Maxim. Își închise ochii zâmbind, iar soarele răsăritului străluci și-i coloră cu o rază purpurie veșmântul alb.

Hierofantul își întinse brațele:

– Privește, toate acestea sunt ale tale!

– Cum se poate oare, maestre? Aștept moartea la fiecare pas. Sunt slab și bolnav.

– Soarele, zeul Mithra, te încununează cu purpura sa! Este purpură de împărat roman. Totul este al tău. Îndrăznește!

– Ce folos, de vreme ce adevărul unic nu există, și nu-L găsesc pe Dumnezeul pe care-L caut?

– Unește, dacă poți, adevărul Titanului și pe cel al Galileanului, și vei fi cel mai mare dintre toți oamenii născuți din femeie.

*
* *

Maxim din Efes poseda biblioteci minunate, săli liniștite din marmură pline cu aparate științifice și cabinete anatomice spațioase. Într-unul din acestea din urmă, tânărul savant Oribazy, doctor al școlii din Alexandria, executa cu un scalpel în mână o nouă vivisecție pe un animal rar, ce-i fusese trimis lui Maxim din India.

Sala era rotundă și avea pereții ascunși în spatele urnelor de cositor, a încălzitoarelor, aparatelor lui Eolif și Arhimede, a „mașinilor de foc" ale lui Ktesius și Geron. În liniștea bibliotecii învecinate cădeau, sonore, picăturile pendulei hidraulice, inventate de Apollonius. Se vedeau și acolo globuri, hărți geografice din metal, reproducerea sferelor cerești făcute de Hipparchos și Eratosthenes.

La lumina blândă și clară ce se lăsa din plafonul de sticlă, Maxim, îmbrăcat ca un simplu filosof, examina organele calde încă, înșirate pe masa de marmură.

Aplecat deasupra ficatului animalului, Oribazy spunea:

– Cum poate Maxim, marele filosof Maxim, să creadă în toate aceste minuni absurde?

– Cred și nu cred, răspunse teurgul. Natura pe care o studiem, tu și cu mine, nu este oare minunea cea mai extraordinară? Nu sunt mistere minunate aceste vase de sânge, acești nervi, admirabila înlănțuire a organelor pe care le examinăm, ca augurii...

– Știi despre ce vreau să vorbesc, îl întrerupse tânărul doctor. De ce l-ai înșelat pe acest tânăr?

– Pe Iulian?

– Da.

– Dorea el însuși să fie înșelat.

Sprâncenele voluntare ale lui Oribazy se încruntară.

– Maestre, dacă mă iubești, spune-mi cine ești? Cum poți să suporți asemenea minciuni? Oare nu cunosc și eu magia? Agățați de tavanul camerei obscure solzi lucioși de pește și elevul pe care-l inițiați în domeniul misterelor, crede că e cerul care coboară către el, la porunca hierofantului! Fabricați din ceară și piele un cap de mort, căruia îi potriviți un gât de barză, și rostiți, ascuns sub dușumea, prezicerile voastre. Elevul crede că craniul îi dezvăluie taina mormântului. Iar când e cazul să dispară capul, puneți alături încălzitorul: ceara se topește și craniul dispare. Prin iscusite proiecții luminoase, schimbați culorile fumului mirositor și-i faceți pe naivi să creadă că au în fața ochilor imaginea zeilor. În apa unui bazin cu marginile de piatră și fundul de sticlă îl reprezentați, cu ajutorul unui sclav priceput, pe Apollo în carne și oase, ca și pe Afrodita, reprezentată de o târfă. Și numiți aceasta un mister sacru?

Obișnuitul zâmbet echivoc rătăci pe buzele subțiri ale hierofantului, care răspunse:

– Misterele noastre sunt mai frumoase și mai profunde decât crezi. Oamenii au nevoie să fie însuflețiți. Pentru cel ce crede, târfa este într-adevăr Afrodita, iar solzii lucitori – cerul înstelat. Spui că oamenii se roagă și plâng în fața aparițiilor produse de o lampă cu sticle colorate? Oribazy! Oribazy!... Dar natura care te uimește în știința ta, nu este oare un miraj produs de sentimente la fel de înșelătoare ca lanterna magului? Unde se află adevărul? Unde începe minciuna? Tu crezi că știi. Iar eu nu vreau să cred și nu pot să știu. Pentru mine, adevărul există în același loc cu minciuna.

– Iulian ți-ar fi oare recunoscător, știind că-l minți?

– A văzut ceea ce dorea să vadă. I-am dat entuziasmul, forța și îndrăzneala. Zici că l-am mințit? Dacă era nevoie, aș fi făcut-o și l-aș fi ispitit. Îmi place minciuna care conține un adevăr. Îl voi lăsa să guste

din toate fructele oprite. E tânăr, și voi trăi prin el o nouă viață; îi voi dezvălui misterele seducătoare și ucigașe și, poate, va fi mare datorită mie.

– Maestre, nu te înțeleg.

– Și tocmai de aceea, îți vorbesc astfel. Cu altcineva, n-aș face-o, continuă Maxim, fixându-și asupra lui Oribazy privirea pătrunzătoare și impasibilă.

O rază de soare căzu pe barba bătrânului, albă ca argintul. Cutele obrazului păreau încă mai adânci și mai întunecate, iar pe buze îi rătăcea un zâmbet de o seducție înșelătoare, asemenea celui al unei femei.

XI

Iulian îl văzuse pe fratele său Gallus cu prilejul trecerii prin Constantinopol. Îl găsise înconjurat de o trupă de trădători, aflați sub porunca lui Constanțiu: chestorul Leontinus, un curtean șiret și elegant, renumit prin iscusința de a asculta pe la uși și de a-i interoga pe sclavi; tribunul Bainobadues, un barbar mut și de nepătruns, lăsând impresia unui călău travestit; trufașul maestru de ceremonii al împăratului – *comes domesticorum* Lucillian și, în sfârșit, Marcus Scuda, fostul tribun al Cezareei din Cappadocia, care, datorită protecției unor doamne bătrâne, ajunsese la postul dorit.

Sănătos, vesel și zăpăcit ca de obicei, Gallus îi oferise lui Iulian o cină excelentă, arătându-se grozav de mândru mai ales de un fazan mare de Chaldeea, umplut cu curmale proaspete de la Teba. Râdea ca un copil și tocmai evoca amintiri de la Macellum, când Iulian îi vorbi deodată de soția sa Constanța. Gallus se schimbă la față; ochii i se umplură de lacrimi și puse înapoi în farfurie o bucată excelentă de fazan, pe care se pregătea să o ducă la gură.

– Văd că tu nu știi, Iulian, că Constanța a murit subit de pe urma unei febre infecțioase, pe când se ducea la împărat pentru a mă dezvinovăți. Am plâns două nopți, când am aflat vestea...

Aruncă o privire speriată la ușă și, apropiindu-se de Iulian, îi șopti la ureche:

– De atunci, nu-mi mai pasă de nimic. Era singura care putea să mă salveze. Era o femeie uimitoare! Fără ea, mă simt pierdut... Nu pot și nu știu nimic... „Ei" fac ce vor cu mine.

Dădu pe gât o cupă cu vin.

Iulian își aminti de Constanța, sora lui Constanțiu, o văduvă coaptă, care fusese duhul rău al fratelui ei, îl pusese să comită crime nenumărate și fără rost, adesea pentru fleacuri; vrând să știe prin ce mijloace îl cucerise pe Gallus, îl întrebă:

– Era frumoasă?

– N-ai văzut-o, așadar, niciodată?... Nu, era urâtă, foarte urâtă. Mică, negricioasă, subțirică; și avea dinți urâți, ceea ce nu pot suporta la o femeie. Totuși, cunoscându-și defectul, evita mereu să râdă. Se spunea că mă înșeală; că se duce noaptea, travestită, ca Messalina, la hipodrom, la un călăreț tânăr și foarte frumos. Ce-mi păsa mie!... Nu o înșelam și eu? Nu-mi făcea probleme și mă compensam și eu, la rândul meu. Se spunea că era crudă; știa să domine, Iulian! Nu-i plăceau autorii de epigrame, în care ticăloșii îi reproșau apucăturile urâte și o comparau cu o sclavă de bucătărie în veșminte de soție de cezar... Îi plăcea să se răzbune! Și ce spirit, ce spirit, Iulian! Eram liniștit cu ea, ca și cum m-aș fi aflat în spatele unui zid de granit! Ah, ce nebunii făceam! Cum ne mai amuzam!

Zâmbea amintindu-și de clipele plăcute petrecute lîngă ea și-și lingea cu vârful limbii buzele trandafirii, ce mai păstrau încă gustul vinului de Chios.

– Ne-am distrat, n-am ce zice! repetă, nu fără mândrie.

Ducându-se la întâlnirea cu fratele său, Iulian gândise să trezească în el sentimente de căință și pregătise chiar un discurs împotriva tiranilor, în stilul lui Libanius. Se așteptase să vadă un om încovoiat sub jugul lui Nemesis, și nicidecum fața liniștită, trandafirie și bucălată a unui atlet frumos. Cuvintele se stinseră pe buzele lui Iulian. Îl privea fără dezgust pe acest „animal blajin" (astfel îl numea, în gând, pe fratele său) și gândea că a-i rosti predici era la fel de inutil cum ar fi fost dacă le-ar fi rostit înaintea unui mânz. Se mulțumi așadar să-i șoptească lui Gallus la ureche:

– De ce te duci la Mediolanum? Nu-l bănuiești?

– Ba da... Taci... Dar e prea târziu.

Și arătându-și gâtul alb, adăugă:

– Nodul cel alunecos al morții stă aici, înțelegi? El mi-l strânge puțin câte puțin. M-ar scoate de sub pământ, Iulian! Nu, mai bine să nu mai vorbim. S-a sfârșit!... Ne-am tot amuzat, și e de-ajuns.

– Mai ai încă două legiuni, în Antiohia...

– Nu mai am niciuna. *El* mi-a luat cei mai buni ostași, pe rând, sub diferite pretexte și, întotdeauna, pentru binele meu, pentru mine! Tot ce face, nu e decât în acest scop... Câtă grijă are de mine! Cât de mult dorește să mă vadă și să-mi asculte sfatul... Iulian, omul acesta este teribil! Tu nu-l știi încă, și să dea Dumnezeu să nu știi niciodată ce înseamnă asta. Vede tot, îmi cunoaște cele mai ascunse gânduri, chiar și pe cele pe care nu le încredințez decât pernei pe care îmi pun capul. Mi-e frică de el!

– Dar nu poți să fugi?

– Taci... vorbește mai încet!

Trăsăturile lui Gallus căpătară expresia unei spaime copilărești.

– Nu; s-a terminat! Sunt prins acum ca peștele în undiță. *El* trage ușor, ca să nu se rupă firul. Un cezar este, oricum, un pește cu greutate. Știu că e cu neputință să-i scap: oricum, mă va prinde, într-o bună zi... Văd capcana și mă duc spre ea, de frică... De șase ani, dintotdeauna, tremur în fața lui. M-am plimbat destul, ca un copil... Frate! Îmi va suci gâtul, așa cum bucătarul sucește gâtul unui pui! Dar până atunci, mă va martiriza cu mii de șiretlicuri și mângâieri. Prefer să termin mai repede.

Ochii lui Gallus străluciră deodată și strigă:

– Ah! Dacă ar fi fost *ea* aici, lângă mine, m-ar fi salvat fără îndoială! Era o femeie atât de uimitoare, atât de extraordinară!

Tribunul Scuda intră în triclinium și anunță, cu un salut servil, că a doua zi urmau să aibă loc, în cinstea venirii cezarului, curse pe hipodromul din Constantinopol și renumitul călăreț Korax urma să ia parte la ele. Gallus se bucură mult la această veste și porunci să se pregătească o cunună de lauri pentru ca, în cazul unei victorii, să-l încununeze el însuși, în fața poporului, pe favoritul său Korax.

Se lansă apoi în povestiri despre curse, lăudând îndemânarea conducătorilor de care.

Gallus bea mult, râdea ca un om cu conștiința liniștită, fără cea mai mică urmă a recentei spaime pe frumoasele sale trăsături. Doar în ultima clipă a despărțirii, îl îmbrățișă cu putere pe Iulian și plânse.

– Să te-ajute Dumnezeu, să te-ajute Dumnezeu! bâigui, înduioșându-se deodată. Ești singurul care m-a iubit, tu și Constanța...

Apoi îi șopti lui Iulian la ureche:

– Sper că vei fugi, frate... Tu știi să te prefaci... Te-am invidiat întotdeauna pentru asta. Să te-ajute Dumnezeu!

Lui Iulian îi fu milă de el; știa că fratele său nu avea cum să-i scape lui Constanțiu.

În ziua următoare, Gallus părăsi Constantinopolul, sub aceeași escortă. La Adrianopol nu-i fură lăsate decât zece trăsuri de poștă; fu nevoit să renunțe la toată suita și la toate bagajele sale. Era toamnă foarte târzie. Drumurile erau îngrozitoare. De zile întregi, ploua fără încetare. Îl zoreau pe Gallus, fără să-i dea răgaz nici pentru odihnă, nici pentru somn. Nu mai făcuse baie de două săptămâni.

Una dintre cele mai dureroase suferințe ale sale era tocmai contactul prea direct cu murdăria. În tot timpul vieții, dăduse o mare atenție trupului său sănătos și îngrijit din cale-afară și, cu adâncă tristețe, își privea unghiile netăiate și purpura hlamidei murdărită de praful și noroiul drumurilor. Scuda nu-l scăpa din ochi și Gallus se temea, nu fără temei, de acest tovarăș prea atent. Nici nu ajunsese bine în Antiohia, și tribunul însărcinat cu o misiune a împăratului o jignise printr-o aluzie insolentă pe Constanța, soția lui Gallus; într-un acces nebunesc de furie, acesta poruncise să i se aplice tribunului roman un anumit număr de lovituri de bici și să fie aruncat apoi, asemenea unui sclav, într-o carceră.

Cunoscând însă ceea ce trebuia să urmeze, Constanța îl eliberase curând pe tribun, care se prezentase atunci la palatul lui Gallus ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat și, „înghițând afrontul", nici măcar nu trimisese un raport, temându-se poate că o pedeapsă atât de rușinoasă ar putea dăuna carierei sale de curtean.

În tot timpul călătoriei lui Gallus de la Antiohia la Mediolanum, Scuda merse în aceeași trăsură cu cezarul, fără a-l slăbi o clipă din ochi, trăgându-l de limbă și tratându-l ca pe un copil încăpățânat și

bolnav, pe care el, Scuda, îl iubea atât de mult, încât nu putea să se depărteze de el.

La trecerea unor vaduri primejdioase, pe poduri din crengi de copaci, în Ilyria, Scuda îl cuprindea de mijloc pe Gallus, strângându-l în brațe cu drăgăstoasă grijă. Și, dacă acesta încerca să scape din îmbrățișare, îl strângea mai tare, arătându-i că prefera să moară, decât să îngăduie ca o viață atât de prețuită să fie expusă unei primejdii oricât de mici.

Privirea gânditoare a tribunului devendea ciudată atunci când se îndrepta, cu un zâmbet dulceag, asupra gâtului lui Gallus, alb și neted ca al unei fete. Simțind asupră-i această privire atentă, cezarul se neliniștea și-și întorcea fața. În asemenea clipe, își stăpânea pornirea de a-l pălmui pe amabilul tribun. Dar bietul prizonier își revenea îndată și se mulțumea să roage, cu o voce plângăcioasă, să se oprească, pentru a gusta câte ceva: în ciuda tuturor relelor, își păstrase o surprinzătoare poftă de mâncare.

La Petobion, în Norica, fură primiți de alți doi trimiși ai împăratului, însoțiți de o cohortă de legionari ai Curții.

Masca fu atunci înlăturată. În jurul palatului lui Gallus fură puse peste noapte sentinele înarmate, ca în jurul unei închisori. Seara prefectul Barbation intră la Gallus fără a respecta nicio etichetă, îi porunci să-și scoată hlamida de cezar și să îmbrace o simplă tunică și un *paludamentum*. Scuda se grăbi atât de tare să-i scoată hlamida, încât îi rupse țesătura de purpură.

A doua zi dimineață îl urcară pe prizonier într-o *karpenta* – un vehicul cu două roți și fără acoperiș, folosit de funcționarii inferiori, pentru drumurile lor de serviciu. Sufla un vânt rece și intermitent, însoțit de o lapoviță înghețată. Urmându-și obiceiul, Scuda îl strânse pe Gallus cu un braț și, cu celălalt, se apucă să-i pipăie noul veșmânt.

– Ce haină bună, moale și caldă! După mine, face mai mult decât purpura, care nu încălzește. Mai este și căptușită, cu lână...

Ca și cum ar fi vrut să-și dea mai bine seama, Scuda își strecură mâna pe sub *paludamentum*, apoi sub tunică și, cu un râs discret, scoase deodată lama unui pumnal, pe care Gallus reușise să-l ascundă.

– Iată un lucru rău! exclamă Scuda. Ai putea să te tai, din neatenție... Este o joacă copilărească!

Aruncă pumnalul pe drum.

O necuprinsă sfârșeală puse stăpânire pe Gallus; închise ochii și-l simți pe Scuda înlănțuindu-l cu o duioșie mângâietoare. Avu impresia că a căzut pradă unui coșmar.

Se opriră la fortăreața din Pola, în Istria, la țărmul Mării Adriatice. Cu câțiva ani în urmă, în același oraș, se săvârșise uciderea tânărului erou Crispus, fiu al lui Constantin cel Mare.

Orașul, populat cu ostași, era trist. Cazărmi interminabile, construite în stilul lui Dioclețian, înlocuiau casele. Zăpada învelea acoperișurile; vântul urla prin străzile pustii, iar marea vuia.

Gallus fu condus într-o cazarmă. Îl așezară în fața ferestrei, astfel încât lumina să-i cadă drept în față. Polițistul cel mai priceput al împăratului, Eustafiu, un bătrânel zbârcit și amabil, cu glas pătrunzător și mângâios ca al unui duhovnic la spovedanie, începu interogatoriul, frecându-și mâinile învinețite de frig. Mort de oboseală, Gallus spunea tot ce-i plăcea lui Eustafiu. La cuvintele „trădare a imperiului" păli însă și tresări:

– Nu eu... nu am făcut-o eu! bâigui, înnebunit. A fost Constanța, ea a pus totul la cale!... Fără ea, n-aș fi făcut nimic... A cerut moartea lui Teofil, a lui Domițian și a altora! Mă jur pe Dumnezeu, n-am fost eu... Nu mi-a spus nimic... Nici măcar n-am știut...

Eustafiu se uită la el, zâmbind:

– Bine, spuse. Îi voi declara împăratului că propria sa soră Constanța, soția fostului cezar al Orientului, este singura vinovată.

Întorcându-se apoi către legionari, le porunci:

– Interogatoriul s-a terminat. Duceți-l.

Curând apăru sentința de condamnare la moarte, decretată de împăratul Constanțiu, care considerase drept o jignire personală acuzația împotriva răposatei sale surori.

La citirea sentinței, Gallus își pierdu cunoștința și căzu în brațele soldaților. Sperase până în ultima clipă, nefericitul, că va fi grațiat. Chiar și în acel moment gândea că i se vor mai îngădui măcar câteva

zile, câteva ceasuri, spre a se pregăti de moarte. Dar umbla zvonul că ostașii de la legiunea tebană s-ar răscula și i-ar pregăti eliberarea. Îl duseră fără zăbavă la execuție.

Abia începea să se lumineze de ziuă. Zăpada așternută în timpul nopții acoperea noroiul negru și lipicios. Un soare lipsit de căldură lumina zăpada, a cărei strălucire orbitoare umplea încăperea în care fusese adus Gallus.

Nu se bucurau de încredere soldații care, aproape cu toții, îl iubeau și-l compătimeau pe cezarul dizgrațiat. Fu ales drept călău un măcelar, care era însărcinat uneori să-i execute pe hoții și tâlharii din Istria. Barbarul nu se pricepea să mânuiască sabia romană și-și adusese pentru execuție un satâr mare, o secure cu tăiș dublu, cu care tăia în bucăți porcii și berbecii. Avea o figură nătângă, frumoasă și adormită. Era slav. Nu i se spusese numele celui osândit și era încredințat că urma să taie capul unui hoț de rând.

În fața morții, Gallus deveni calm și smerit. Lăsa să i se facă orice doreau ceilalți. I se părea că devenise un copil; plângea și atunci și opunea rezistență când îl băgau cu forța în baie, iar după ce se supunea, i se părea plăcut.

Văzându-l însă pe măcelar ascuțindu-și securea, tremură din tot corpul.

Îl duseră într-o încăpere învecinată. Acolo, frizerul îi rase cu conștiinciozitate părul fin și auriu – podoaba și mândria tânărului cezar. La întoarcerea din camera cu frizerul, Gallus rămase o clipă singur cu tribunul Scuda și, deodată, căzu în genunchi în fața celui mai aprig dușman al său.

– Salvează-mă, Scuda! Știu că poți! Am primit astă-noapte un mesaj din partea ostașilor din legiunea tebană. Lasă-mă să le spun o vorbă, și mă vor elibera. Am treizeci de talanți ascunși în vistieria templului din Micene. Nu știe nimeni de ei. Ți-i voi da... și încă mai mult, pe deasupra!... Ostașii țin la mine. Te voi face prietenul meu, fratele meu, cezar!

Orbit de speranță, îmbrățișă genunchii tribunului, iar acesta simți, înfiorat, buzele cezarului pe mâinile sale. Nu răspunse, ci, cu zâmbetul

pe buze, se eliberă încet din strânsoare. I se ceru lui Gallus să se dezbrace. Nu vru să-și scoată sandalele: avea picioarele murdare. Când rămase aproape în pielea goală, măcelarul se apucă să-i lege mâinile la spate, așa cum obișnuia să le facă hoților. Scuda se repezi să-l ajute. Simțind atingerea degetelor tribunului, Gallus fu cuprins de furie. Se smulse din mâinile călăului și îl apucă pe Scuda de gât, încercând să-l sugrume.

După cum arăta, dezbrăcat și voinic, nu aducea a om, ci a tânără sălbăticiune, puternică și înfricoșătoare.

Cei de față săriră să-l scape din strânsoare pe tribunul înăbușit; îl legară pe tânăr de mâini și de picioare. În acea clipă răsunară, din curtea cazărmii, strigătele soldaților tebani:

– Ani mulți de domnie cezarului Gallus!

Ucigașii se grăbiră; se aduse un butuc gros, în chip de suport. Gallus fu plasat în genunchi, în fața lui. Barbation, Bainobadues și Apodemus îl țineau de umeri, de mâini și de picioare; Scuda îi împingea capul pe butuc. Cu un zâmbet plin de voluptate, apăsa din toate puterile această țeastă, care rezista zadarnic. Simțea sub degetele sale înghețate de emoție pielea proaspăt rasă, încă umedă de săpun, și contempla cu însuflețire gâtul alb și gingaș, ca al unei tinere fecioare.

Măcelarul era un călău neîndemânatic.

Mânuind securea, atinse ceafa, dar lovitura fu nesigură. Ridică atunci din nou satârul, strigându-i lui Scuda:

– Mai la dreapta!... Ține capul mai la dreapta!

Gallus se zbătu și urlă ca un taur pe jumătate înjunghiat.

Strigătele soldaților răsunau mai aproape și mai deslușit:

– Domnie lungă cezarului Gallus!

Măcelarul ridică sus de tot securea și lovi. Un val de sânge țâșni pe mâinile lui Scuda. Capul se rostogoli și rămase pe dalele de piatră.

În acea clipă, legionarii se năpustiră în săli. Barbation, Apodemus și Scuda se repeziră către ieșirea din partea opusă. Călăul rămase încremenit; dar Scuda îi șopti la ureche:

– Ia cu tine capul cezarului ucis, pentru ca legionarii să nu-i recunoască trupul. E chestie de viață și de moarte, pentru noi toți.

– Păi nu era un hoț? se bâlbâi călăul, uluit.

Nu știa cum să ducă țeasta rasă. O luă mai întâi sub braț, dar i se păru incomod. Atunci, băgându-și degetul îndoit în gura mortului, agăță în acest fel craniul celui care făcuse cândva să se plece atâtea capete omenești.

*
* *

Aflând de moartea fratelui său, Iulian gândi:

– Acum e rândul meu!

XII

La Atena, Iulian urma să depună jurământul și să devină călugăr.

Era o dimineață răcoroasă de primăvară. Soarele nu răsărise încă. Ieși din biserica unde asistase la Utrenie și merse mai multe leghe pe malul râului Ilisus, umbrit de platani și viță sălbatică. Descoperise un loc singuratic nu departe de Atena, pe malul torentului ce se desfășura ca o fâșie de mătase pe prundiș. De-acolo admira, prin ceață, stâncile roșiatice ale Acropolei și mândrele contururi ale Parthenonului, pe care răsăritul abia începea să le lumineze.

Își scoase încălțările și merse desculț pe malul râului. Văzduhul era pătruns de parfumul florilor și al strugurilor Muscat. Se întrezărea în acest parfum ceva din gustul vinului, așa cum răzbește, în adolescență, un fior al dragostei.

Iulian se așeză, cu picioarele băgate în apă, pe o rădăcină de platan. Deschise *Fedra* și se apucă să citească. În dialogul său cu Fedra, Socrate îi spunea acesteia:

„Hai s-o luăm pe partea aceasta și să mergem pe valea râului Ilisus. Ne vom alege un loc singuratic, pentru a ne așeza".

Fedra: „Bine că nu m-am încălțat azi-dimineață, iar tu, Socrate, ești mereu în picioarele goale. Putem să mergem prin vad. Privește cât de veselă și de străvezie este apa aici".

Socrate: „Pe Pallas! Iată un loc minunat! Trebuie să fie consacrat nimfelor și zeului Achelous, dacă ar fi să judecăm după aceste statuete. Nu ți se pare că și boarea este aici mai plăcută și mai parfumată? Până și în cântul greierilor se simte o dulceață, care te duce cu gândul la vară. Cel mai mult, însă, îmi plac aceste ierburi înalte".

Iulian își întoarse privirea, zâmbind; totul era ca în urmă cu opt veacuri. Creierii începeau să cânte...

„Socrate și-a purtat pașii pe acest pământ!" gândi.

Se băgă în stufăriș și sărută cu înfocare acest pământ sacru.

– Bună ziua, Iulian. Ți-ai ales un colț fermecător, pentru a citi. Pot să mă așez lângă tine?

– Așează-te, îmi face plăcere. Poeții nu tulbură singurătatea.

Iulian privi făptura slabă, înfășurată într-o manta peste măsură de lungă – poetul Publius Porfirus – și gândi:

„E atât de micuț și pirpiriu, încât te face să crezi că se va schimba pe loc într-un greier, ca în poveștile lui Platon despre poeți!"

Asemenea greierilor, Publius știa să trăiască aproape fără hrană; zeii nu-i dăruiseră însă puterea de a dispreţui foamea și setea. Fața sa pământie și rasă, buzele livide purtau pecetea foamei nicicând potolite.

– De ce porți o manta atât de lungă, Publius? îl întrebă Iulian.

– Nu e a mea, răspunse celălalt, cu o indiferență filosofică. Am închiriat o odaie împreună cu un tânăr, Hefesiton, care a venit la Atena pentru a studia elocința. Va fi un avocat admirabil. Deocamdată, este sărac ca și mine, sărac ca un poet liric, iar asta spune totul! Ne-am amanetat hainele, mobila, până și călimara... Nu ne-a mai rămas decât o manta, pentru amândoi. Dimineața ies eu din casă, iar Hefestion îl studiază pe Demostene; seara, își pune el hlamida, iar eu scriu versuri. Din păcate, nu ne potrivim la mărime. Dar nu-mi pasă! Mă plimb și eu – precum troienele din trecut – în straie lungi!

Publius râse cu poftă și chipul său pământiu căpătă expresia unui om care trece dintr-o dată de la plâns la veselie.

– Vezi, Iulian, urmă poetul, mă bizui pe moartea văduvei unui fermier roman putred de bogat. Fericiții moștenitori îmi vor comanda un epitaf și mi-l vor plăti cu generozitate. Din păcate, în ciuda doctorilor și a moștenitorilor care au grijă de ea, văduva se încăpățânează să nu-și dea sufletul. Altminteri, mi-aș fi cumpărat demult o manta. Ascultă-mă, Iulian, vino repede cu mine.

– Unde?

– Ai încredere... îmi vei mulțumi.

– Ce-i cu misterele astea?

– Nu întreba nimic; scoală-te și hai să mergem. Poetul nu-i va face niciun rău unui prieten al poeților! Vei vedea zeița.

– Care zeiță?

– Artemis vânătoarea.

– E un tablou? O statuie?

– E cu mult mai mult. Dacă-ți place frumosul, ia-ți mantaua și urmează-mă!

Publius avea un aer misterios care era atât de ispititor, încât trezi în Iulian curiozitatea de a mușca din momeală.

– Cu o condiție: să nu scoți o vorbă și să nu te miri de nimic. Altfel, farmecul se destramă. În numele Caliopei și al Eratei, ai încredere în mine! Suntem la doi pași de locul cu pricina și, pentru a scurta și mai mult drumul, îți voi citi începutul epitafului pentru fermiera mea.

Ieșiră la drumul mare, plin de praf.

Sub primele raze ale soarelui, scutul de oțel al Minervei Athena își arunca fulgerele pe nuanțele trandafirii ale Acropolei. Printre grămezile de piatră ce ascundeau râurile fremătând pe sub smochini, greierii își cântau notele supra-acute, luându-se la întrecere cu glasul răgușit al inspiratului poet, care citea epitaful.

Publius Porfirius nu era lipsit de talent, dar viața îl purtase pe un drum ciudat. Avusese în urmă cu mai mulți ani o căsuță frumoasă la Constantinopol, un adevărat templu al lui Hermes, nu departe de cartierul Calcedoniei. Tatăl său, negustor de ulei, îi lăsase o mică avere, care i-ar fi îngăduit un trai fără griji. Adorând însă elenismul antic, Publius se răzvrăti împotriva a ceea ce numea „triumful sclaviei creștine". Scrise un poem liberal care-i displăcu împăratului Constanțiu, care se simți vizat printr-o aluzie. Nu i se iertă fapta. Pedeapsa se abătu asupra autorului; casa și bunurile îi fură confiscate, iar el, izgonit pe o insulă pustie din arhipelag, unde nu avea parte decât de stânci, de capre și de friguri. Publius nu rezistă la încercare; își blestemă gândurile

liberale și hotărî să-și șteargă cu orice preț păcatul. Chinuit de friguri, în timpul nopților sale de nesomn, scrise un poem în care-l proslăvea pe împărat, folosindu-se de maximele lui Virgiliu; iar versurile poetului antic se înlănțuiau în așa fel, încât alcătuiau o nouă operă. Această ingenioasă strădanie se dovedi pe placul curții. Publius simțise pulsul secolului.

Se apucă atunci de lucruri încă mai uimitoare. Îi scrise lui Constanțiu un ditiramb, compus din versuri de diferite lungimi, ce alcătuiau figuri asemănătoare unui nai, unei orgi hidraulice, unui altar de sacrificii, al cărui fum era reprezentat prin fraze inegale. Și, ca o minune a iscusinței, născocise un poem pătrat de douăzeci și patruzeci de hexametri. Unele rânduri erau trasate cu cerneală roșie și, reunindu-se, se transformau în monograma lui Hristos, în floare, în arabescuri și alcătuiau noi rânduri, cu noi complimente. În fine, ultimii patru hexametri ai cărții puteau fi citiți în optsprezece moduri diferite, de la sfârșit, de la început, de la mijloc, dintr-o parte, de sus, de jos etc. și, oricum, alcătuiau o laudă pentru împărat.

Bietul poet fu pe punctul de a-și pierde mințile, cu această lucrare. Dar și izbânda se dovedi deplină, iar Constanțiu se arătă entuziasmat. I se părea că Publius îi întrecuse pe toți poeții Antichității și-i scrise cu propria sa mână o scrisoare, prin care îi asigura protecția și care se încheia astfel: „În veacul nostru, bunăvoința mea, asemenea blândei adieri a zefirului, îi urmărește pe toți cei ce scriu versuri".

Totuși, nu i se restituiră poetului bunurile confiscate; nu primi decât niște bani și autorizația de a părăsi insula pustie, pentru a locui la Atena.

Acolo ducea o viață tristă. Rândașul de la grajdurile Circului trăia în lux, în comparație cu el.

În rând cu niște gropari, cu negustori suspecți, cu organizatori de serbări nupțiale, petrecea zile întregi în anticamerele unor nobili inculți, pentru a obține comanda unui epitalam, a unui epitaf sau a unei scrisori de dragoste. Câștiga puțin cu ele. Dar nu se descuraja, nutrind nădejdea de a oferi într-o zi împăratului un poem, care să-i redea întreaga sa bunăvoință.

Iulian simțea că în pofida înjosirii prin care trecea, Porfiius purta mai departe în inimă o dragoste profundă pentru Elada. Aprecia cu rafinată pricepere poezia greacă, iar Iulian se bucura de plăcerea de a discuta cu el.

Părăsiră drumul și se apropiară de zidul înalt al palestrei. În jur, totul era pustiu. Doi miei negri pășteau iarba. Lângă poarta închisă, în ale cărei crăpături creșteau maci și margarete galbene, se afla un car la care erau înhămați doi cai albi cu coama tăiată scurt, ca la caii de pe basoreliefuri. Îi păzea un sclav bătrân. Era surdo-mut, dar binevoitor. Îl recunoscu îndată pe Publius și-i făcu un semn prietenesc cu capul, arătând poarta închisă a palestrei.

– Dă-mi o clipă punga ta, îi spuse Publius lui Iulian; iau un dinar sau doi, pentru bufonul ăsta bătrân.

Îi aruncă mutului banii și, cu strâmbături lingușitoare și bâiguieli de mulțumire, acesta le deschise poarta.

Pășiră sub un peristil întunecos și lung. Dintre coloane se vedeau *ksystele* – galeriile destinate exercițiilor atleților. În loc de nisip, *ksystele* erau acoperite cu iarbă. Cei doi prieteni pătrunseră printr-un portic interior larg. Curiozitatea lui Iulian ajunsese la limită în fața tuturor acestor mistere. Publius îl ducea de mână, fără să scoată o vorbă.

Spre porticul al doilea dădeau ușile „exedrelor" – sălile de marmură acoperite, servind drept locuri de adunare pentru oratori. Pe locul unde răsunaseră discursurile elocvente ale înțelepților atenieni, foșneau ierburi înalte. Deasupra ierbii grase se învârteau albine. Tăcerea și tristețea învăluiau totul. Se auzi deodată un glas de femeie și zgomotul unui disc ce lovea marmura, urmat de râsete.

Furișându-se ca niște hoți, cei doi se ascunseră în penumbra coloanelor *eleofesion*-ului, locul unde anticii luptători se ungeau cu uleiuri.

În spatele coloanelor se putea vedea *efebion*-ul, un spațiu pătrat sub cerul deschis și proaspăt presărat cu nisip, destinat aruncării discului.

Iulian se uită și se dădu înapoi.

La douăzeci de paşi depărtare, se afla o tânără dezbrăcată. Îi îmbrăţişă dintr-o privire întregul trup minunat. Fata ţinea în mână un disc.

Iulian vru să plece; dar văzu atâta admiraţie în ochii şi pe chipul livid al lui Publius, încât înţelese că adoratorul Eladei nu fusese mânat de niciun gând desfrânat, aducându-l în acest loc. Era însufleţit de un entuziasm sacru.

Strângându-i mâna lui Iulian, Publius şopti:

– Priveşte! Ne aflăm în urmă cu nouă secole, în antica Laconie! Îţi aminteşti versurile lui Properţiu?

Multe tuae, Sperte, miramur jura palestrae.
Sed mage virginei tot bone gymnasii,
Quod non infames exercet corpore ludos,
Inter lautantes nud puella viros!

– Cine este? întrebă Iulian.

– Nu ştiu; nici n-am vrut să ştiu...

– Bine. Taci...

O privea acum cu nesaţ pe aruncătoarea discului, fără să se ruşineze, simţind că nu era demn pentru un filosof să roşească.

Ea se depărtă cu câţiva paşi, se aplecă şi, punându-şi piciorul stâng în faţă, îşi luă avânt cu o mişcare a întregului corp şi aruncă atât de sus cercul de metal, încât acesta străluci în lumina răsăritului şi apucă să lovească, în cădere, ultima coloană. Iulian avu impresia că vede o statuie a lui Fidias.

– A fost cea mai bună aruncare, spuse o fetiţă de doisprezece ani, care purta o tunică bogată şi se afla lângă coloană.

– Mirrha, dă-mi discul, răspunse aruncătoarea. Pot să-l arunc încă mai sus, ai să vezi! Du-te mai departe Merohe, să nu te rănesc cumva, ca Apollo pe Hiacint...

Merohe – o sclavă egipteană bătrână – după cum o arătau veşmintele multicolore şi obrazul smead, pregătea în amfore de alabastru parfumurile pentru baie. Iulian înţelese că mutul şi carul cu cei doi cai albi aparţineau probabil de asemenea acestor două tinere pasionate de jocuri laconiene.

După ce-și termină jocul cu aruncarea discului, tânăra luă din mâinile palidei Mirrha arcul și tolba, din care scoase o săgeată lungă și cu pene. Ochea un cerc negru ce servea drept țintă, pus la capătul opus al *efebion*-ului.

Coarda vibră. Săgeata zbură șuierând și se înfipse în țintă; urmă o a doua săgeată, apoi o a treia.

– Artemis vânătoarea! suspină Publius.

Strecurându-se între două coloane, o rază de soare atinse deodată chipul și pieptul aproape nubil al tinerei fete. Aruncă arcul și săgețile și, orbită, își ascunse fața cu mâinile.

Cu țipetele lor stridente, rândunelele se urmăreau una pe alta deasupra palestrei și se scăldau în albastrul cerului.

Fata își descoperi obrazul și-și ridică brațele deasupra capului.

Părul blond devenea auriu către vârf ca mierea galbenă sub lumina soarelui și era roșcat la rădăcină. Buzele se deschideau într-un zâmbet fericit, iar soarele îi aluneca, tot mai jos, pe trup. Stătea în picioare, pură și învelită în lumină și frumusețe, ca în cele mai pudice veșminte.

– Mirrha! șopti ea încet, gânditoare. Uită-te la cer: te îndeamnă să te scalzi în el, ca rândunelele. Îți aduci aminte cum spuneam noi că oamenii nu pot să fie fericiți, pentru că nu au aripi? Când mă uit la păsări, le invidiez. Ar trebui să fii ușoară și complet dezbrăcată – ca mine în această clipă – și să te afli sus, foarte sus pe cer, și să simți că așa va fi totdeauna... că nu vei mai avea decât cerul și soarele, în jurul trupului ușor, liber și gol!

Își reveni însă și, ridicându-și brațele, suspină trist, ca și cum ar fi regretat un lucru pierdut pentru totdeauna.

Soarele îi atingea acum șalele, cu o mângâiere care devenise fierbinte. Fata se înfioră atunci și se rușină, de parcă ar fi dorit-o o făptură vie și pătimașă: își ascunse cu o mână pieptul și cu cealaltă pântecul, cu eternul gest pudic al Afroditei din Onidos.

– Merohe! Dă-mi repede hainele, Merohe! strigă, cu ochii măriți de spaimă.

Iulian nu-şi mai amintea cum ieşise din palestră. Simţea o flacără în inimă. Faţa poetului era solemnă şi tristă, ca cea a unui om care părăseşte templul.

– Sper că nu eşti supărat? îl întrebă pe Iulian.

– Oh, nu!... De ce?

– Poate că este o ispită, pentru un creştin?

– N-a fost ispită. Nu înţelegi?

– Ba da, ba da. M-am gândit la asta.

Porniră din nou pe drumul prăfos, pe care soarele începuse să-l ardă, şi se îndreptară spre Atena.

Publius vorbea mai departe cu sine, încet:

– Oh! Cât de ruşinaţi şi diformi suntem noi acum! Ne e teamă de goliciunea noastră întunecată şi jalnică, ne-o ascundem, pentru că ne simţim urâţi şi impuri. Dar pe vremuri... A fost un timp când totul era altfel, Iulian. Fetele tinere din Sparta păşeau în palestră, goale şi mândre, în faţa poporului. Şi nu-i era teamă nimănui de ispită. Cei puri îi contemplau pe cei deopotrivă de puri. Erau ca nişte copii, ca nişte zei. Şi când te gândeşti că nu va mai fi nicicând cum a fost, că nu vor mai reveni nicicând, pe pământ, această libertate şi această puritate şi această bucurie. Niciodată!

Publius îşi lăsă capul pe piept şi oftă îndurerat.

Ajunseră la strada Trepiedelor şi, nu departe de Acropole, cei doi prieteni se despărţiră, fără a scoate o vorbă.

Iulian pătrunse în umbra Propileelor, ocoli Stoa Poichylé şi gravurile lui Marrhasius ce reprezentau luptele de la Marathon şi Salamina, apoi micul templu al Victoriei Apteris şi se apropie de Parthenon.

Nu trebuia decât să închidă ochii pentru a revedea superbul trup al Artemisei vânătoarea. Îndată ce şi-i deschidea, marmura Parthenonului părea, la lumina soarelui, vie şi aurie, ca trupul zeiţei. Şi, fără teamă de moarte, voia ca în faţa tuturor să îmbrăţişeze această marmură caldă, însufleţită de soare, şi s-o sărute ca pe un lucru sfânt.

La câțiva pași de el se aflau, îmbrăcați în veșminte întunecate și cu fețele palide și severe, doi tineri, Grigore din Nazianz și Vasile din Cezareea. Eleniștii îi socoteau drept dușmanii lor cei mai puternici și se temeau de ei. Creștinii nădăjduiau ca cei doi prieteni să devină cândva Părinți ai Bisericii.

Îl priveau pe Iulian.

– Ce-o fi cu el astăzi? spuse Grigore. Arată el a călugăr? Ce mișcări! Cum își închide ochii! Ce zâmbet!... Ai încredere cu adevărat în evlavia lui, Vasile?

– L-am văzut eu însumi plângând și rugându-se la biserică...

– Ce ipocrizie!

– De ce vine atunci la noi, umblă după prietenie cu noi și discută despre Scripturi?

– Își bate joc, sau vrea să ne atragă de partea lui. Nu-l crede. Este o ispită!... Ia aminte, frate al meu, Imperiul roman cultivă în acest tânăr un mare rău. Este un dușman.

Cei doi prieteni se îndepărtară, cu ochii plecați. Severele cariatide ale Erehteionului, azurul luminos, templul alb al Apterei, Propileele, minunea universului, Parthenonul nu-i atrăgeau. Nu doreau decât un lucru: să distrugă toate aceste lăcașuri ale demonilor. Pe treptele Parthenonului, soarele proiecta în urma celor doi călugări două umbre lungi și negre.

– Vreau s-o văd! gândea Iulian. Trebuie să aflu cine este!

XIII

– Zeii i-au trimis pe muritori în lume, numai pentru vorbirea lor aleasă.

– Ai spus-o perfect, Mamertin. S-o repeți, cât timp îți va mai rămâne în memorie. O voi înscrie în rând cu alte apoftegme! îi spuse lui Mamertin avocatul la modă în Atena, prietenul și admiratorul său, profesorul de elocință Lampridius, în timp ce-și scotea din buzunar tăblițele.

– O spun! reluă Mamertin, schițând un zâmbet de cochetărie. O spun! Oamenii au fost trimiși de către zei...

– Nu, nu, nu ai zis așa, Mamertin! Ai zis mai bine: zeii i-au trimis pe muritori...

– Ah, da!... Zeii i-au trimis pe muritori în univers, numai pentru a-i pune să vorbească elegant!

Și Lampridius înscrise, entuziasmat, vorbele avocatului, ca pe sentința unui oracol.

Aceasta se petrecea la o agapă literară prietenească, pe care o oferea venerabilul senator roman Hortensius, nu departe de Pireu, în vila tinerei și bogatei sale pupile Arsinoe.

În aceeași zi, Mamertin rostise o remarcabilă pledoarie în apărarea bancherului Barnava. Nimeni nu se îndoia că Barnava era un ticălos; avocatul poseda însă, în afara inefabilei sale elocințe, o asemenea voce, încât una dintre nenumăratele sale adoratoare susținea:

– Nu ascult niciodată cuvintele lui Mamertin; nu am nevoie să știu ce anume spune, nici despre cine vorbește. Mă îmbăt de sunetul glasului său, mai ales atunci când îl face să scadă, la sfârșitul frazelor.

E de necrezut: nu mai este un glas omenesc, ci un nectar divin, suspinele unei harpe eoliene!

Deși oamenii din popor îl numeau pe cămătarul Barnava „băutor de sânge, mâncător al bunurilor văduvelor și orfanilor", judecătorii din Atena îl achitaseră cu entuziasm pe clientul lui Mamertin.

Avocatul primise de la client cincizeci de mii de sesterți și, la cina pe care o dădea Hortensius în cinstea sa, era în mare vervă. Avea însă obiceiul de a se preface bolnav, pentru a se bucura de un răsfăț sporit.

– Ah, cât sunt de obosit astăzi, prietenii mei! murmura, plângându-se. Sunt foarte bolnav... Unde e Arsinoe?

– Va veni îndată. Arsinoe a primit acum, de la Muzeul din Alexandria, un nou aparat de fizică, de care se ocupă tot timpul. Dar voi da poruncă să fie chemată, propuse Hortensius.

– Nu, nu trebuie, îi răspunse avocatul, cu nepăsare. Dar ce absurd! Fată tânără, și fizica! Ce poată să aibă una cu alta? Aristofan și Euripide le-au și ridiculizat, pe bună dreptate, pe femeile savante. Arsinoe a ta este o capricioasă, Hortensius! Zău că, dacă nu era atât de fermecătoare, ar fi semănat cu sculptura și cu matematicile ei...

Nu-și termină fraza și aruncă o privire către fereastră.

– Ce să fac? răspunse Hortensius; e o copilă răsfățată, orfană de tată și de mamă... Nu sunt decât tutorele ei și nu vreau s-o stingheresc în niciun fel...

– Da... da...

Avocatul nu-l mai asculta, fiind preocupat peste măsură de sine însuși.

– Prieteni, simt ...

– Ce? ... Ce s-a întâmplat? întrebară mai multe voci îngrijorate.

– Simt... mi se pare... un curent de aer...

– Să închidem obloanele, propuse gazda.

– Nu, ne-am sufoca. Dar mi-a obosit vocea atât de mult, astăzi... Mâine trebuie să suțin o altă apărare... Dați-mi un covor sub picioare și pieptarul meu; mi-e teamă să nu răgușesc, la răcoarea nopții.

Hefestion, prietenul lui Publius și discipolul lui Lampridius, se grăbi să-i aducă pieptarul lui Mamertin.

Era o bucată de stofă păroasă din lână albă, frumos brodată, de care avocatul nu se despărțea niciodată pentru ca, la cel mai mic risc de a răci, să-și apere prețiosul gâtlej.

Mamertin se îngrijea cu toată atenția. Se iubea pe sine cu o grație atât de naivă, cu o tandrețe atât de mișcătoare, încât fără să vrea își forța anturajul să-i urmeze pilda.

– Plastronul acesta a fost brodat pentru mine de venerabila Fabiola! anunță, zâmbind.

– Soția senatorului? întrebă Hortensius.

– Da. Vă voi povesti o anecdotă despre ea. Scriam odată o scrisorică – e drept, foarte elegantă, dar într-adevăr o bagatelă de cinci rânduri în limba greacă – unei alte doamne, una dintre admiratoarele mele, care-mi trimisese un coș cu cireșe minunate. Îi mulțumeam într-un mod agreabil, printr-o imitație după Pliniu. Dar închipuiți-vă, prieteni, Fabiola a fost cuprinsă de o dorință atât de violentă de a-mi citi scrisoarea și de a o copia pentru colecția ei, încât și-a trimis doi sclavi pentru a-l pândi pe drum pe trimisul meu. Văzându-se oprit noaptea într-un loc pustiu, acesta nu s-a simțit la îndemână să aibă de-a face cu tâlharii; nu i-au făcut niciun rău, i-au dat bani și nu i-au luat decât scrisoarea mea... pe care Fabiola a citit-o prima și chiar a învățat-o pe de rost.

– Cum să nu! Știu, o știu foarte bine! O, este o femeie remarcabilă! urmă Lampridius. Am văzut eu însumi. Ține toate scrisorile tale închise într-o casetă din lemn de lămâi, ca pe adevărate giuvaeruri. Le învață pe de rost și susține că sunt mai bune decât toate poeziile! Fabiola gândește, pe bună dreptate: „De vreme ce Alexandru cel Mare păstra poemele lui Homer într-o lădiță de cedru, de ce să nu țin și eu scrisorile lui Mamertin într-o casetă prețioasă?

– Prieteni, acest ficat de rață în sos de șofran este culmea desăvârșirii! Vă sfătuiesc să-l gustați. Cine l-a pregătit, Hortensius?

– Maestrul meu șef Dedallus.

– Bravo lui!... E-un adevărat poet.

– Te lași copleșit de ficatul de rață, dragul meu Garguillus! Poți să-l numești poet pe un bucătar? Nu le jignești astfel pe divinele muze, protectoarele noastre?

– Susțin și voi susține mereu că gastronomia este o artă tot atât de înaltă ca și celelalte. E timpul să se arunce prejudecățile la gunoi, Lampridius!

Garguillus, director al cancelariei romane, era un bărbat enorm, foarte gras, cu o gușă triplă, bărbierită și parfumată cu scrupulozitate, ca și părul său cenușiu, tuns scurt. Avea trăsături inteligente și nobile. Era socotit de mulți ani drept un invitat indispensabil al tuturor adunărilor literare din Atena.

Nu-i plăceau decât două lucruri în viață: o masă bună și un stil frumos. Gastronomia și literatura se îmbinau, pentru el, într-o dublă satisfacție.

– Să presupunem că iau o stridie, declama el, ducându-și molusca la gură, cu degetele sale frumoase încărcate de inele cu ametist și rubin... Iau o stridie și o mănânc...

O mâncă într-adevăr, închizându-și gura și plescăind din buza de sus, care avea o expresie deosebită, lacomă și chiar hrăpăreață. Proeminentă, țuguiată și răsucită nostim, semăna oarecum cu o mică trompă de elefant. Când aprecia versurile sonore ale lui Ancreon sau Moschus, își mișca această buză cu tot atâta senzualitate ca atunci când degusta, la cină, un sos din limbi de privighetoare.

– Mănânc și-mi dau seama îndată, urmă Garguillus cu seriozitate, că stridia provine de pe țărmurile Bretaniei, și nu din sudul Asiei sau de la Tarente. Vreți să vedeți? Să-mi închid ochii și să deslușesc din ce mare provine peștele?

– Dar ce caută aici poezia? îl întrerupse Mamertin, enervat și neplăcându-i faptul că altul în afara lui intra în centrul atenției.

– Închipuiți-vă, prietenii mei, urmă imperturbabil gastronomul, că de multă vreme n-am mai fost pe țărmul Oceanului, pe care-l iubesc și-l regret tot timpul. Pot să vă asigur că o stridie bună poartă în asemenea

măsură gustul mării, sărat și proaspăt, încât îmi e de-ajuns s-o mănânc, ca să mă închipui pe țărmul mării imense. Îmi închid ochii și văd valurile, văd stâncile, simt briza *mării cețoase*, după cum spune Homer!... Hai, spuneți-mi sincer, care vers din *Odiseea* va trezi cu atâta limpezime în mine poezia mării, așa cum poate s-o facă mireasma unei stridii proaspete? Sau când despic o piersică și-i sug zeama? Spuneți-mi, pentru ce parfumul violetei sau al tradafirului sunt mai poetice decât aroma unei piersici? Poeții descriu formele, culorile, sunetele; pentru ce gustul nu poate fi la fel de prețuit? Sunt păreri preconcepute, prieteni. Gustul este o binefacere a zeilor, imensă și încă necunoscută. Împletirea gusturilor formează o armonie la fel de rafinată ca și cea a sunetelor. Susțin existența unei a zecea muze: muza Gastronomiei!

– S-o admitem pentru stridii și piersici; dar ce armonie, sau ce frumusețe se poate afla într-un ficat de rață în sos de șofran?

– Tu cauți oare frumusețea, Lampridius, nu numai în idilele lui Teocrit, dar până și în cele mai grosolane comedii ale lui Plaut?

– Așa e.

– Ei bine, prietene, pentru mine, există o poezie gastronomică în ficatul de rață. Sunt într-adevăr gata să-l încununez cu lauri, pentru această poezie, pe Dedallus, la fel cum aș încununa o odă olimpică de Pindar!

Se iviră pe prag doi invitați noi, Iulian și poetul Publius. Hortensius îi cedă lui Iulian locul de onoare, în timp ce Publius mânca din priviri nenumăratele bunătăți. Judecând după noua sa hlamidă, fermiera cea bogată trebuie că decedase, iar fericiții moștenitori nu se tocmiseră pentru onorariul epitafului.

Conversația își urmă cursul.

Lampridius povestea cum se dusese cândva, la Roma, să asculte, din curiozitate, un predicator creștin care tuna și fulgera împotriva „gramaticienilor" păgâni. Gramaticienii – susținea predicatorul – nu-i apreciază pe oameni pentru virtutea lor, ci pentru stilul lor frumos. Ei consideră că uciderea unui om este o crimă mai puțin gravă decât

pronunțarea cuvântului *homo* cu o falsă aspirație. Iar Lampridius susținea că, dacă predicatorii creștini detestau în asemenea măsură stilul retorilor, era pentru faptul că știau ei singuri că nu posedau mai mult decât un stil barbar, care distrugea elocința antică și confund ignoranța cu virtutea, iar cel care vorbea bine, devenea pentru ei un suspect.

– În ziua în care va pieri elocința, va pieri Elada și va pieri Roma! Oamenii se vor schimba în animale mute și, tocmai pentru a atinge acest scop, predicatorii creștini își folosesc stilul lor barbar!

– Cine știe, murmură Mamertin, pe gânduri. Poate că stilul este mai important decât virtutea, de vreme ce sclavii, barbarii și nerozii pot să fie virtuoși.

Hefestion îi explica vecinului său semnificația exactă a sfatului lui Cicero: *Causam mendaciunculis adspergere*.

– *Mendaciunculis* – adică minciuni mărunte. Cicero sfătuiește să presari un discurs cu mici născociri. Admite minciuna, dacă înfrumusețează stilul oratorului.

Se porni atunci o discuție generală asupra modului în care trebuie să se înceapă un discurs, cu un anapest, sau cu un dactil.

Iulian se plictisea.

Mărturisi cu sinceritate că nu se gândise niciodată la aceasta și că, după părerea sa, oratorul trebuia să se preocupe mult mai mult de ideea de bază a discursului său, decât de asemenea probleme mărunte de stil.

Mamertin, Lampridius și Hefestion se indignară. După ei, substanța unui discurs avea prea puțină importanță; oratorului trebuia să-i fie indiferent dacă vorbea în favoarea sau în defavoarea unui lucru. Sensul propriu-zis prezenta puțin interes; principalul consta în îmbinarea sunetelor, în melodie, în asonanța muzicală a literelor, care îngăduiau până și unui barbar care nu cunoștea greaca să simtă frumusețea discursului.

– Vă voi da un exemplu: două versuri latine din Properțiu, spuse Garguillus. Veți vedea forța sunetelor și nulitatea sensului. Ascultați:

Et Veneris dominae volucres, mea, turba, columbae,
Tingunt Gorgoneo punica rostra laca.

– Ce încântare! Fiecare literă cântă... Ce-mi pasă de sens? Toată frumusețea stă în sunete, în îmbinarea vocalelor și consoanelor. Dau pe aceste sunete virtutea civică a lui Juvenal și filosofia lui Lucrețiu. Zău așa, fiți atenți, câtă dulceață e în această șoaptă:

Et Veneris dominae volucres, mea turba, columbae!

Cuprins de încântare, plescăi din buze.

Recitară cu toții versurile lui Properțiu, fără a ajunge să se sature de farmecul lor și stârnindu-se reciproc, în schimb, la o orgie literară.

– Ascultați numai, murmură Mamertin, cu glasul său eolian: *Tingunt Gorgoneo...*

– *Tingunt Gorgoneo!* repetă conducătorul cancelariei. Pe Pallas! Este o plăcere până și pentru cerul gurii! Parcă ai înghiți o gură de vin cald amestecat cu miere din Attica! *Tingunt Gorgoneo...* Remarcați câte *g*-uri succesive. Și mai departe:

...punica rostra laca.

– Uimitor! Neasemuit! mârâia Lampridius, închizându-și ochii.

Iulian se simțea rușinat și, în același timp, amuzat de această beție de sunete.

– Cuvintele trebuie să fie ușor golite de sens, conchise grav Lampridius. Trebuie să curgă, să freamăte, să cânte, fără a se agăța de auz și de inimă: numai atunci reiese adevărata plăcere a frumuseții lor.

Pe pragul ușii de pe care Iulian nu-și lua ochii apăru ca o umbră, fără zgomot, fără a fi zărită de alții, o figură albă și mândră.

Obloanele deschise lăsau să pătrundă clarul de lună, care se topea în sclipirile roșii ale făcliilor, pe podeaua lucioasă ca o oglindă și pe frescele care-l reprezentau pe Endimion adormit, mângâiat de Phoebe.

Apariția nu se mișca mai mult decât o statuie.

Anticul peplum grecesc din lână albă și suplă cădea în cute lungi, strânse sub piept de o centură. Clarul de lună își arunca lumina asupră-i, dar figura rămăsese în umbră. Noua venită îl privea pe Iulian, iar acesta o privea la rândul său. Își zâmbeau unul altuia, știind că nu-i observa nimeni. Ea asculta, cu un deget la buze, spusele oaspeților.

Deodată Mamertin, care discuta cu Lampridius asupra particularităților gramaticale ale primului și celui de-al doilea aorist, strigă:

– Arsinoe!... În sfârșit!... Te-ai decis să-ți părăsești pentru noi fizica și statuile?

Era aceeași aruncătoare a discului pe care o văzuse Iulian, cu o lună în urmă, în palestra părăsită. Poetul Publius, care cunoștea toate ungherele Atenei, reușise să fie prezentat lui Hortensius și Arsinoei și-l introdusese pe Iulian în casă.

Tatăl tinerei fete, bătrânul senator roman Helvidius Priscus, murise în ultimii ani ai domniei lui Constantin cel Mare, încredințându-le pe cele două fiice, Arsinoe și Mirrha, pe care le avusese cu o prizonieră gotă, lui Hortensius, pe care-l stima pentru dragostea lui față de Roma antică și ura față de creștinism. O rudă îndepărtată a Arsinoei, care deținea mari ateliere de fabricat purpură în Sidon, își lăsase nemăsurata avere tinerei fete.

Virtuțile creștine și moravurile patriarhale din Roma i se păreau acesteia deopotrivă de vrednice de ură; doar figurile femeilor independente, precum Aspasia, Cleopatra și Sapho îi captau, încă din copilărie, gândirea.

Nu declarase ea odată, cu naivitate, uluindu-l pe Hortensius, că ar fi preferat mai degrabă să devină o curtezană frumoasă și liberă, decât să se transforme într-o mamă de familie, sclavă a soțului, „la fel ca toate celelalte”? Aceste cinci cuvinte: „la fel ca toate celelalte” erau de ajuns pentru a o umple de tristețe și dezgust. La o vreme, Arsinoe se simți atrasă de istoria naturală și lucră cu savanți renumiți la muzeul din Alexandria. Teoriile atomiste ale lui Epicur, Democrit și Lucrețiu o captivaseră; îi plăcea studiul, care-i elibera sufletul de „spaima zeilor”.

Cu aceeași pasiune aproape bolnăvicioasă, se consacrase apoi sculpturii și venise la Atena, anume pentru a studia cele mai frumoase opere ale lui Fidias, Scopas și Praxiteles.

– Tot despre gramatică discutați? se adresă cu ironie invitaților fiica lui Helvidius Priscus, intrând în sala ospățului. Nu vă jenați;

continuați. Nu vă voi certa; mi-e prea tare foame, după ziua mea de lucru. Sclavă, toarnă-mi vin! Prieteni, urmă Arsinoe așezându-se, vă faceți vrednici de milă, cu toate citatele voastre din Demostene și regulile lui Quintilian... Luați seama! Retorica vă va duce la pierzanie... Aș fi vrut să văd, în sfârșit, un om căruia să nu-i pese nici de Homer, nici de Cicero, care să vorbească fără a se gândi la aspirate, la sintaxă și la îmbinarea literelor. Iulian, hai să mergem pe țărmul mării, după cină; nu vreau să aud astăzi discuții despre dactili și anapeste.

– Mi-ai ghicit gândul, Arsinoe, mormăi Garguillus, care abuzase de ficatul de rață și simțea aproape de fiecare dată, la sfârșitul cinei, pe măsură ce i se îngreuna stomacul, o aversiune față de literatură. *Litterarum intemperantia laboramus*, după cum spunea Seneca. Aceasta-i nenorocirea! Suferim de nesaț literar. Ne otrăvim singuri!

Și, dus pe gânduri, scoase deodată din buzunar o scobitoare de dinți, în timp ce figura sa exprima dezgustul și plictiseala.

XIV

Coborâră pe aleea cu chiparoși care ducea până la mare și pe care luna o scălda în argint, până departe, în zare. Valurile se spărgeau, lovindu-se de malul cretos. Acolo se afla o bancă semicirculară. Deasupra ei, Artemisa vânătoarea, în tunică scurtă, cu semiluna în păr, tolba pe umăr și doi ogari la picioare, părea vie.

Se așezară.

Arsinoe îi arătă lui Iulian dealul Acropolei, cu coloanele Parthenonului care abia se deslușeau, și reluă conversația de la primele lor întâlniri.

– Privește cât este de frumos!... Și tu voiai să distrugi asta, Iulian?

El își plecă ochii, fără a scoate o vorbă.

– M-am gândit mult la ceea ce mi-ai spus ultima oară, despre smerenia voastră, urmă încet Arsinoe. Alexandru, fiul lui Filip, a fost oare smerit? Și totuși, nu este mare și superb?

Iulian tăcea.

– Și Brutus, Brutus, ucigașul lui Caesar! Dacă Brutus și-ar fi întins obrazul stâng atunci când a fost pălmuit pe dreptul, crezi că ar fi fost mai sublim? Sau poate, îl socotiți drept un ticălos, voi ăștia, galileenii? De ce mi se pare uneori, Iulian, că ești ipocrit și că aceste straie negre nu se lipesc de trupul tău?

Își întoarse deodată spre Iulian fața luminată de lună și-l fixă stăruitor.

– Ce dorești, Arsinoe? șopti Iulian, albindu-se la față.

– Vreau să-mi fii dușman pe față! strigă fata. Nu poți să te strecori așa, fără să spui cine ești. Mă gândesc adesea că ar fi mai bine ca

Atena şi Roma să se prefacă în ruine. E mai bine să arzi un cadavru, decât să-l laşi fără mormânt. Iar toţi prietenii noştri, gramaticienii, retorii, poeţii de panegirice imperiale, sunt trupul putrezit al Greciei şi al Romei. Inspiră teamă, asemenea morţilor! O, puteţi oare învinge voi, galileenii? În curând, nu vor mai rămâne pe pământ decât cadavre şi ruine. Iar tu, Iulian... Ba nu!... E cu neputinţă! Nu cred să fii de partea lor, împotriva Eladei, împotriva mea!...

Iulian stătea în faţa ei, palid şi mut. Vru să plece; ea îl opri, ţinându-l de mână.

– Spune-mi că-mi eşti duşman, spuse ea, cu o dureroasă sfidare în glas.

– Arsinoe!... De ce?

– Spune tot!... Vreau să ştiu. Nu simţi cât de aproape suntem unul de altul? Sau ţi-e teamă?

– Peste două zile plec de la Atena, şopti Iulian.

– De ce?... Unde te duci?

– Mă cheamă împăratul la Curte... Poate, pentru a muri. Am impresia că te văd pentru ultima oară...

– Iulian, nu crezi în *El*? strigă Arsinoe, căutând să scruteze ochii călugărului.

– Mai încet! Mai încet!

Se ridică, păşi cu prudenţă, cercetă cu privirea drumul argintat de lună, tufişurile, până şi marea, ca şi cum i-ar fi fost teamă să vadă răsărind vreun spion al împăratului.

Se întoarse apoi şi se aşeză, liniştit. Sprijinindu-se de marmură cu o mână, îşi apropie buzele de urechea Arsinoei, atât de aproape, încât o făcu să-i simtă răsuflarea caldă, şi şopti în grabă:

– Să cred în *El*!... Ascultă, domniţă, îţi spun acum ceea ce nu am îndrăznit niciodată să-mi spun mie însumi. Îl urăsc pe Galilean! Dar am mint de când mă ştiu. Minciuna mi-a pătruns în suflet, s-a agăţat de el, la fel ca haina aceasta neagră de trupul meu. Îţi aduci aminte de tunica otrăvită a lui Nessus? Hercule şi-a smuls-o împreună cu bucăţi din carnea sa; şi totuşi, tunica l-a înăbuşit. Şi eu mă voi înăbuşi, în minciuna galileană!

Pronunța fiecare cuvânt cu un efort penibil. Arsinoe îl privi.

Chipul său schimonosit de suferință și de ură i se păru ciudat.

– Liniștește-te, prietene, șopti ea, spune-mi totul, voi înțelege mai bine ca oricine.

– Aș vrea să vorbesc și nu știu, rânji Iulian. Am tăcut prea multă vreme. Vezi, Arsinoe, pentru cel ce le-a căzut pe mână, s-a terminat!... Înțelepții cei umili denaturează în asemenea măsură, îl învață atât de bine să mintă și să se prefacă, încât este cu neputință să-și mai revină!

Tot sângele îi năvăli în cap îngroșându-i vinele și șopti, cu dinții strânși:

– Este o lașitate, o lașitate galileană să-ți urăști vrăjmașul, așa cum îl urăsc eu pe Constanțiu, și să-l iert, să mă plec la picioarele sale ca un șarpe, să-l implor cu umilul obicei creștinesc: „Încă un an, mai îngăduie-i un an robului tău slab de înger Iulian, după aceea, facă-se după voia ta, a ta și a sfetnicilor tăi, tu care ești îndrăgit de Dumnezeu!...” Câtă josnicie!

– Nu, Iulian, protestă Arsinoe. Vei învinge! Puterea ta stă în minciună... Îți aduci aminte de fabula lui Esop *Măgarul în pielea leului*? În ceea ce ne privește, este exact contrariul: leul este în pielea măgarului, iar eroul – în straie de călugăr! Și ce spaimă îi va cuprinde pe ei, când îți vei arăta deodată ghearele! Câtă bucurie, și ce groază!... Recunoaște, tu vrei puterea.

– Puterea! strigă Iulian, îmbătat de sunetul cuvântului, trăgând din plin în piept aerul proaspăt al nopții... Puterea!... O, numai un an, câteva luni, câteva zile, și le voi învăța pe toate făpturile astea târâtoare și veninoase ce înseamnă vorba Învățătorului: „Ce este al cezarului, este al cezarului!”. Jur pe Zeul-Soare că-i vor da cezarului ceea ce-i aparține.

Își înălță capul, ochii îi luciră de mândrie și de furie, iar chipul îi întineri, luminându-se. Arsinoe îl contemplă, zâmbind. Dar el își plecă din nou capul, căzu la loc pe bancă și, încrucișându-și ca de obicei brațele pe piept precum călugării, îngăimă:

– Nu, nu; de ce să-mi fac iluzii? Asta nu se va întâmpla niciodată.

Voi pieri. Mă va înăbuși mânia... Ascultă: în fiecare noapte, după ce mi-am petrecut ziua în genunchi pe la biserici, plecat în fața unor moaște, mă întorc acasă frânt, ostenit; mă arunc pe pat și plâng, îmi mușc hainele, ca să nu țip de durere. O, tu nu cunoști încă, Arsinoe, grozăvia și infecția galileană în care agonizez de douăzeci de ani, fără a putea să mor; pentru că noi, creștinii, avem vitalitatea șarpelui, care se reface, chiar dacă-l tai!... Mi-am căutat mai întâi mângâierea în binefacerile teurgilor și ale înțelepților. Zadarnic. Nu mă potrivesc nici cu unii, nici cu ceilalți. Sunt rău și aș vrea să fiu încă și mai rău! Să fiu puternic și teribil ca diavolul, unicul meu frate!... Dar de ce, de ce nu pot uita că există frumusețea? Pentru ce mi-ai ieșit în cale, făptură fără milă?

Cu o mișcare spontană, Arsinoe își încolăci brațele goale în jurul gâtului lui Iulian; îl atrase către ea atât de tare, încât el îi simți trupul proaspăt, și-i șopti:

– Și dacă aș fi venit la tine, tinere, în chip de profetică Sibilă, ca să-ți anunț gloria? Tu ești singurul în viață, printre morți! Ești superb! Ce-mi pasă mie că nu ai aripile albe ca ale lebedelor, ci negre și piezișe, că unghiile tale seamănă cu ghearele păsărilor de pradă? Îi iubești pe toți cei răzvrătiți și pe cei osândiți, înțelegi, Iulian? Mie îmi plac vulturii mândri și singuratici, mai mult ca lebedele albe. Numai... caută să fii încă și mai semeț, încă și mai rău! Îndrăznește să fii astfel, până la capăt. Minte fără să te rușinezi: e mai bine să minți, decât să te umilești. Nu-ți fie teamă de ură: e forța nestăvilită a aripilor tale. Dacă vrei, hai să încheiem o înțelegere: tu să-mi dai puterea ta, iar eu – frumusețea. Vrei, Iulian?

Vedea din nou, ca în palestră, prin cutele ușoare ale *peplum*-ului antic, liniile pure ale trupului gol al Artemisei vânătoarea și i se părea că strălucește fraged și auriu, prin țesătura ușoară.

Își simți capul învârtindu-se: în semiîntunericul razelor de lună care-i învăluia, își dădu seama că de buzele sale se apropiau alte buze, surâzătoare și îndrăznețe.

Gândi pentru ultima oară:

„Trebuie să plec. Nu mă iubește și nici nu mă va iubi vreodată. Vrea numai puterea".

Dar adăugă îndată, cu un zâmbet slab:

„Ei, dacă e să fie o păcăleală... las' să fie!".

Și răceala sărutului lacom și ciudat al Arsinoei îl pătrunse până în inimă, ca răcoarea morții.

I se părea că Artemisa însăși coborâse până la el, în lumina transparentă a lunii, și că-l îmbrățișa, înșelătoare ca o rază fugară.

*

* *

A doua zi de dimineață, Vasile din Cezareea și Grigore din Nazianz îl întâlniră pe Iulian într-o bazilică din Atena. Se ruga în genunchi. Cei doi prieteni îl priviră, surprinși. Nu văzuseră niciodată până atunci, pe trăsăturile sale, o asemenea expresie de umilință senină.

– Frate, îi șopti Vasile lui Grigore, am păcătuit: cel pe care l-am osândit în gând este un om drept.

Grigore clătină din cap:

– Să mă ierte Domnul dacă am greșit, spuse încet, fără să-și ia de pe Iulian privirea adâncă și pătrunzătoare. Amintește-ți numai, Vasile, cât de adesea, sub înfățișarea îngerilor celor mai nevinovați, le apare oamenilor diavolul însuși, părinte al minciunii.

XV

Pe suportul unei lămpi în formă de delfin se aflau sculele unui bărbier. Flacăra părea slabă; căzând drept pe perdele, razele dimineții umpleau încăperea cu o nuanță densă violet-purpurie. Mătasea perdelelor era vopsită cu purpura cea mai aleasă – cea de Tyr.

– Ipostas? Ce înseamnă fiecare ipostas al Treimii? Nicio făptură umană nu îl poate concepe. N-am dormit toată noaptea și m-am tot gândit. Dar nu m-am ales decât cu o durere cumplită de cap... Băiete, dă-mi prosopul și săpunul.

Astfel vorbea un personaj cu un aer de om însemnat, purtând pe cap mitra și semănând cu suveranul sacrificator sau cu un mare stăpân asiatic: era marele bărbier și frizer al făpturii sacre a împăratului Constanțiu.

În mâinile sale îndemânatice, briciul zbura cu o grație și cu o ușurință fără seamăn. Părea să îndeplinească o ceremonie tainică și sacră. În afară de Eusebiu, îl mai însoțea marele șambelan al încăperilor personale ale augustului stăpân, omul cel mai puternic din imperiu; mai erau nenumărații *cubiculari* ce aduceau diferite vase, esențe pentru frecții, prosoape, precum și doi copilandri care purtau planșe.

În timpul ceremoniei bărbieritului, îi făceau vânt împăratului cu planșele lor fine, care înfățișau serafimi cu șase aripi, făcute după modelul *rypidelor* cu care diaconii alungă, în timpul Liturghiei, mușteleleparte de Sfânta Cuminecătură. Bărbierul abia terminase obrazul drept al împăratului și-l începea pe cel stâng, săpunit dinainte cu o spumă din esențe arabe, poreclită s*puma Afroditei*. Aplecat deasupra urechii lui Constanțiu, îi șoptea în așa fel, încât să nu-l poată auzi nimeni:

– O, stăpâne iubit de Dumnezeu, spiritul tău universal este singurul care poate să deslușească ce înseamnă ipostasurile Tatălui, Fiului și Duhului Sfânt. Nu-i asculta pe episcopi. Acționează cum îți va plăcea *ție*, și nu cum le va plăcea *lor*. Ar trebui să-l osândești pe Atanasie, patriarhul Alexandriei, ca fiind nesupus, hulitor, răsculat. Domnul, Creatorul te va învăța El însuși pe Sfinția Ta, în cine și cum trebuie să creadă supușii tăi. După părerea mea, arienii afirmă pe bună dreptate că a fost o vreme când *Fiul* nu exista. Și nici consubstanțialitatea.

În acea clipă însă, Constanțiu se privi în enorma oglindă de argint lustruit și, pipăindu-și cu mâna partea catifelată și proaspăt rasă a obrazului drept, îl întrerupse pe bărbier:

– Mi se pare că nu e destul de neted!... Nu-i așa? Ai putea să mai dai o dată... Ce-mi spuneai de consubstanțialitate?

Bărbierul, care căpătase din partea episcopilor Ursaciu și Valentin de la Curte un talant de aur pentru a-l pregăti pe împărat în vederea noii profesiuni de credință, îi vorbi șoptind insinuant la ureche, în timp ce-și trecea briciul cu o asemenea blândețe pe gâtul său, încât părea să-l mângâie. Dar în acea clipă se apropie de împărat Paul, șeful silențiarilor, supranumit Catena.

I se spunea astfel, deoarece rapoartele sale perfide o învăluiau pe victima aleasă în cercuri de nepătruns. Chipul său efeminat era spân și frumos și, judecat după înfățișare, se putea presupune că era de o modestie îngerească. Avea ochi negri, languroși, pășea fără zgomot, cu mișcări feline pline de grație. Purta peste haine o panglică lată de o culoare albastru închis, pusă cruciș, ca un semn anume că se bucura de favoarea împăratului.

Cu un gest suplu și autoritar, Paul Catena îl îndepărtă pe bărbier și-i șopti lui Constanțiu la ureche:

– O scrisoare a lui Iulian. Am interceptat-o azi-noapte. Binevoiește s-o citești.

Constanțiu se repezi să smulgă scrisoarea din mâna lui Paul, o deschise și citi. Șopti apoi decepționat:

– Fleacuri! Încercări de retorică. Îi trimite în dar unui sofist o sută de fructe pârguite și scrie o laudă în onoarea fructelor și a numărului o sută...

– O! E-un vicleșug! observă Catena.

– Adevărat? întrebă Constanțiu. Există dovezi?

– Niciuna.

– Atunci, ori este foarte iscusit, ori...

– Ce-a vrut să spună Eternitatea Ta?

– Ori e nevinovat.

– Cum îți va fi voia, murmură Paul.

– Cum îmi va fi voia? Vreau să fiu drept, pur și simplu drept; nu știi asta? Am nevoie de dovezi...

– Așteaptă, și le vom găsi.

Se apropie un alt turnător: un tânăr persan, pe nume Mercur, pitar al Curții, aproape un copilandru. Era nu mai puțin temut ca Paul Catena și numit, în glumă, „demnitarul viselor". Dacă visul profetic putea să aibă un sens nefavorabil pentru persoana împăratului, Mercur asculta și se grăbea să raporteze. Multe victime plătiseră cu bunurile și cu cariera lor nesocotința de a fi văzut în vis ceea ce n-ar fi trebuit nicicând să vadă. Știind aceasta, curtenii cei șmecheri îl încredințaseră că suferă de insomnie și că-i invidiază pe legendarii locuitori ai Atlantidei, care dormeau, după Platon, fără să viseze vreodată. Persanul îi îndepărtă pe cei doi eunuci etiopieni, care legau șnururile de la încălțările verzi brodate cu fir de aur ale împăratului. Sărută picioarele acestuia și se gudură, privindu-l în ochi ca un câine care așteaptă porunca stăpânului.

– Să mă ierte Eternitatea Ta! șopti micul Mercur. Nu m-am putut abține să nu alerg la tine. Gaudantius a avut un vis urât. Te-a văzut cu hlamida ruptă și cu o cunună de spice scuturate...

– Ce-nseamnă asta?

– Spicele scuturate anunță foametea, iar purpura ruptă... Nu îndrăznesc să spun...

– Boală?

– Poate mai rău încă. Soția lui Gaudantius mi-a mărturisit că el i-a întrebat pe auguri. Dumnezeu știe ce i-or fi spus!

– Bine, vom mai vorbi. Vino diseară.

– Ba nu diseară! Imediat! Îngăduie-mi o întrebare simplă. Fără supărare... Mai este și treaba cu fețele de masă...

– Care fețe de masă?

– Ai uitat? În Aquitania, la un banchet, masa era învelită cu două fețe, cu bordurile de purpură atât de late, încât alcătuiau o hlamidă împărătească.

– Mai late de două degete? După rânduială, am îngăduit două degete...

– O, mult mai mult! O hlamidă împărătească... Se poate permite un asemenea sacrilegiu?

Mercur nu mai prididea să dea glas tuturor pârilor.

– La Delphi s-a născut un monstru: patru urechi, patru ochi, două râturi... acoperit în întregime cu păr... Augurii spun că e un semn rău... că Sfântul Imperiu se va împărți...

– Vom vedea. Scrie ordonat totul și adu-mi.

Împăratul își termina toaleta de dimineață. Se mai privi o dată în oglindă și, cu o pensulă fină, luă o picătură de fard roșu dintr-o casetă din filigran de argint semănând cu o cutie pentru moaște, cu o cruce mică deasupra ei. Constanțiu era habotnic. La el, crucile de smalț și monogramele lui Hristos împodobeau până și ultimul bibelou. Se pregăteau, pentru folosința lui, farduri foarte rare și foarte scumpe, numite *purpurissima*, făcute din spumă trandafirie de la scoicile de purpură puse la fiert. Cu multă îndemânare, Constanțiu își întinse un strat subțire pe obrajii uscățivi și negricioși. Din încăperea numită *Porphyria*, unde se păstrau, într-un dulap pentagonal, veșmintele împărătești, eunucii aduseră dalmatica imperială, țeapănă, grea de atâta aur și nestemate, cu lei și dragoni brodați pe purpura viorie.

În sala mare a palatului urma să aibă loc, în acea zi, conciliul arian.

Gărzile palatului și marii demnitari se înșiraseră pe două rânduri, muți ca niște statui și ținându-și de-a curmezișul săbiile lungi de

paisprezece coți. Purtat de ofițerul Darurilor Imperiale (*comes sacrarum Largitionum*), stindardul din stofă cu fir de aur al lui Constantin – *labarum*-ul având deasupra monograma lui Hristos – foșnea și strălucea. Gărzile mute (*silentiarii*) alergau în față și, cu gesturile lor, impuneau tuturor celor de față liniștea.

În galerie, împăratul se întâlni față-n față cu împărăteasa Eusebia Aurelia. Era o femeie coaptă, cu fața palidă și obosită, cu trăsături fine și nobile. Uneori, în ochii ei pătrunzători se aprindea o ironie răutăcioasă. Încrucișându-și brațele pe pieptarul încărcat de rubine și safire șlefuite în formă de inimă, împărăteasa își înclină capul și pronunță obișnuitul salut de dimineață:

– Am venit să mă bucur de vederea ta, soțul meu cel iubit de Dumnezeu. Cum a binevoit Sfinția Ta să doarmă?

La un semn al ei, doamnele de onoare care o însoțeau se îndepărtară, iar ea șopti încet, pe un ton mai sincer și mai simplu:

– Iulian trebuie să se prezinte astăzi în fața ta. Fă-i o primire binevoitoare. Nu da crezare rapoartelor. E un biet copilandru nevinovat. Te va răsplăti Dumnezeu dacă-i acorzi iertarea, doamne!

– O ceri tu pentru el?

Soțul și soția își aruncară o privire rapidă.

– Știu, spuse ea, că ai întotdeauna încredere în mine; fă să fie tot astfel, și de data aceasta. Iulian este un rob credincios. Nu mă refuza... Fii bun cu el...

Și-i dărui unul dintre acele zâmbete care exercitaseră, până atunci, o forță irezistibilă asupra inimii împăratului.

De sub porticul despărțit de sală printr-o draperie, din spatele căreia îi plăcea împăratului să asculte ceea ce se petrecea în timpul conciliilor, un călugăr cu o tonsură în formă de cruce și îmbrăcat cu o tunică cu capișon *colobia,* din postav grosolan, se apropie de el. Era Iulian.

– Îl salut pe binefăcătorul meu, triumfătorul și gloriosul împărat August Constanțiu. Să mă ierte Sfinția Ta!

– Suntem fericiți să te vedem, fiul meu.

Vărul lui Iulian își întinse mărinimos mâna către buzele lui. Iulian sărută această mână, care se scăldase în sângele tatălui său, al fratelui său, al tuturor rudelor sale.

Își îndreptă apoi spinarea, palid, cu ochii scânteietori fixați asupra vrăjmașului. Strângea mânerul unui pumnal ascuns sub cutele veșmântului. Ochii cenușii ai împăratului ardeau de orgoliu și, din când în când numai, alunecau în altă parte, încărcați de o maliționsă prudență. Era cu un cap mai scund decât Iulian, lat în umeri, îndesat și solid, cu picioarele arcuite ca ale bătrânilor războinici obișnuiți cu îndelungi cavalcade. Pielea brună întinsă pe tâmple avea un luciu neplăcut. Buzele subțiri erau strânse cu strășnicie, ca la oamenii cărora le plac mai presus de toate ordinea și punctualitatea. O asemenea expresie se întâlnește adesea la bătrânii profesori pedanți.

Lui Iulian toate acestea i se păreau detestabile: simțea o furie animalică punând stăpânire asupră-i. Neavând puterea de a scoate o vorbă, își plecă ochii și respiră cu greu.

Constanțiu zâmbi, gândindu-se că tânărul călugăr nu putuse să-i susțină privirea autoritară și trebuia să fie tulburat de măreția sa supraomenească de împărat roman.

Vorbi, cu prețiozitate și bunăvoință:

– Nu te teme de nimic! Pleacă liniștit. Bunătatea noastră nu-ți va pricinui niciun rău și-l va copleși, de-acum încolo, cu binefacerile sale, pe cel rămas orfan.

Iulian intră în sala de conciliu, iar împăratul trase cu urechea din spatele draperiei și urmări, ironic, discuțiile.

Recunoscu mai întâi vocea principalului demnitar al poștei imperiale, Gaudensius – cel care avusese un vis urât.

– Se ține un conciliu după altul, se plângea Gaudensius. Când la Smirna, când la Sardes, la Antiohia, la Constantinopol. Se discută mereu fără a se ajunge la o înțelegere, dar trebuie să se dovedească milă și față de caii de poștă. Din zece cai la câte un popas, abia dacă s-ar găsi unul pe care episcopii să nu-l fi istovit. Dacă se mai țin încă cinci concilii, caii nu vor mai fi buni decât de trimis la ecarisaj și niciun car

nu va mai avea roți!... Și cu toate acestea, veți vedea că episcopii tot nu vor cădea la învoială asupra chestiunii!

– De ce nu înaintezi, Gaudensius, un raport împăratului, pe tema aceasta?

– Mi-e teamă că nu voi fi crezut și că voi fi acuzat de nelegiuire, de lipsă de respect față de nevoile Bisericii...

În uriașa sală rotundă, cu o cupolă susținută de coloane de marmură frigiană, domnea o căldură sufocantă. Razele oblice ale soarelui pătrundeau prin ferestre. Sunetul vocilor amintea de zumzetul unui roi de albine. Pe o estradă era instalat tronul imperial, *sella aurea*, cu picioare în formă de labe de leu încrustate cu fildeș și încrucișate, asemenea scaunelor consulilor romani.

Lângă tron, marele preot Pafnutis susținea, cu fața îmbujorată din pricina discuției:

– Eu voi păstra în fond ceea ce m-au învățat părinții mei. După simbolul sfântului nostru părinte Atanasie, patriarhul Alexandriei, trebuie adorat un singur Dumnezeu în Treime și Treimea într-un singur Dumnezeu. Tatăl este Dumnezeu, Fiul este Dumnezeu, Sfântul Duh este Dumnezeu, și totuși nu alcătuiesc laolaltă decât un singur Dumnezeu.

Și ca și cum ar fi zdrobit un dușman nevăzut, își lovi enormul pumn drept în palma stângă și cuprinse întreaga asistență cu o privire victorioasă.

– Aceasta este tradiția pe care am primit-o de la părinții mei, pe aceasta o voi păstra!

– Ce este? Ce spune? întrebă Ozius, un bătrân centenar, contemporan cu sinodul de la Niceea. Unde mi-e cornetul?

I se citeau pe obraz semnele unei dureroase buimăceli. Era surd și aproape orb. Diaconul care-l însoțea îi duse la ureche cornetul acustic.

Un călugăr slab și palid se tot agăța de odăjdiile lui Pafnutis.

– Părinte Pafnutis! striga el, vrând să domine rumoarea. Ce-i asta?... Pentru un singur cuvânt!... Nu-i tot același lucru?

Călugărul începu să povestească lucrurile îngrozitoare pe care le văzuse la Alexandria și Constantinopol.

Celor ce nu se învoiau să primească Sfânta Împărtășanie în bisericile eretice, arienii le deschideau gura cu niște clești de lemn și le-o introduceau cu forța. La acest procedeu erau supuși și copiii. Zdrobeau sau ardeau sânii femeilor. În biserica Sfinților Apostoli avusese loc o luptă atât de îngrozitoare între arieni și ortodocși, încât cisterna se umpluse cu sânge, care cursese apoi, pe trepte, în piața din fața clădirii. La Alexandria, guvernatorul Sebastian pusese să fie bătute cu ramuri de palmier cu țepi fecioarele, astfel încât multe pieriseră și trupurile lor rămăseseră neîngropate, în fața porților orașului. Toate acestea – pentru o literă, o iotă.

– Părinte Pafnutis, insista palidul călugăr, numai pentru *o iotă*! Sfânta Scriptură nici măcar nu conține cuvântul *substanțial*. Pentru ce ne tot chinuim unii pe alții?... Gândiți-vă, părinte; e îngrozitor!

– Altfel, îl întrerupse marele preot, supărându-se, ar trebui să ne împăcăm cu câinii ăștia nelegiuiți, care scot din mintea lor eretică ideea că a fost un timp când Fiul lui Dumnezeu nu a existat.

– Un singur păstor, o singură turmă! se apără călugărul. Hai să le facem o concesie.

Dar Pafnutis nu voia să audă nimic și striga, fiind pe punctul de a-și sparge vinele de la gât.

– Dușmanii lui Dumnezeu să tacă!... Nu voi ceda niciodată. Să cadă anatema pe erezia ariană! Așa am primit credința de la părinții mei, așa o voi păstra.

Ozius centenarul dădea aprobator din capul său alb, cu barbă lungă. În altă parte, doi arhidiaconi vorbeau între ei:

– Ești atât de calm, părinte Dorofeu!? Nu iei și tu parte azi la discuție?

– Sunt răgușit, părinte Flavius. Nu mai am glas, de mult ce mi l-am obosit anatemizându-i pe blestemații de eretici.

Într-un alt grup se agitau diaconul Aetius din Antiohia, discipol fervent și cutezător al lui Arie și socotit drept ateu, pentru învățătura

sa îndrăzneață și zeflemitoare despre Sfânta Treime. Avea o figură veselă și ironică. Viața i se deosebea prin nemaipomenita ei diversitate. Fusese mai întâi sclav, devenise apoi, rând pe rând, căldărar, uneltitor, retor, doctor, discipol al filosofilor din Alexandria și, în sfârșit, diacon.

– Dumnezeu Tatăl este, prin substanța sa, străin de Fiul Său! declama Aetius, zâmbind și amuzându-se din plin de groaza celor ce-l ascultau. Treimea se diferențiază, după ipostas, prin glorie. Dumnezeu este inexprimabil pentru Fiu, pentru că nu se spune ceea ce este prin el însuși. Fiul nu-și cunoaște nici el substanța, fiincă-i este cu neputință celui care a avut un început, să-și închipuie ceea ce este veșnic!

– Nu rosti blasfemii! strigă un episcop indignat. Până unde se va întinde oare, fraților, nerușinarea satanică a ereticilor?

– Nu-i târî în greșeală, prin vorbele tale, pe cei slabi de înger, adăugă altul.

– Dovediți-mi prin deducții filosofice și mă voi învoi. Dar țipetele și injuriile nu dovedesc decât neputința, răspunse Aetius, foarte calm.

– Se spune în Scripturi...

– Ce-mi pasă!... Dumnezeu le-a dat oamenilor inteligență, pentru a-L înțelege. Cred în dialectică, nu în texte! Raționați cu mine, spijiniți-vă pe silogismele și pe categoriile lui Aristotel...

Și, cu un zâmbet disprețuitor, se înfășură în veșmântul său, precum Diogene în mantia sa de cinic.

Episcopii începeau tocmai să se unească în jurul unei profesiuni de credință universală, acordându-și concesii mutuale, când se băgă între ei arianul Narcis din Neroniada, bun cunoscător al tuturor statutelor conciliilor, simbolurilor și canoanelor, un om nu prea iubit, învinuit de adulter și de cămătărie, dar admirat de toți pentru erudiția sa în teologie.

– Este o erezie! declară el, clar.

– Cum, o erezie? De ce? întrebară mai multe voci.

– Este ceea ce declarase mai înainte conciliul din Paflagonia.

– Adunarea din Paflagonia! repetară episcopii, ieșindu-și din răbdări. Nici nu ne mai gândeam la ea. Ce să facem?

– Să se milostivească Dumnezeu de noi, bieți păcătoși, mormăia bunul episcop Ozius. Nu mai înțeleg nimic... Nu mai știu cum să mă descurc... mi se-nvârte capul, îmi uruie urechile, de atâtea cuvinte grecești câte aud. Pășesc în ceață și nu mai știu singur în ce cred și în ce nu cred, unde este erezie și unde nu este... Iisuse, ajută-ne! Pierim în capcanele diavolului!

În acea clipă, țipetele și gălăgia se curmară; episcopul Ursaciu din Singidion, unul dintre favoriții împăratului, urcă la tribună. Ținea în mână o carte lungă de pergament. Doi călugări, care-și ascuțiseră condeiele lungi de trestie egipteană, se pregăteau să consemneze dezbaterile conciliului. Ursaciu citi mesajul împăratului către episcopi:

– Constanțiu August, învingător, triumfător, glorios și etern, către toți episcopii adunați în acest conciliu...

Împăratul cerea depunerea lui Atanasie, patriarhul Alexandriei, pe care-l califica drept *omul cel mai nefolositor, complice al cutezătorului și mârșavului Maxențiu*.

Curtenii, Valens, Eusebius, Axentius, se grăbiră să semneze carta. Se ridică însă un murmur:

– Totul e o momeală blestemată, o viclenie a arienilor. Nu vom îngădui să fie jignit patriarhul nostru!

– Împăratul se auto-intitulează *etern*... Nimeni nu este etern, în afară de Dumnezeu! Este o batjocură față de lucrurile sfinte.

Constanțiu, care se afla în spatele draperiei, auzi deslușit ultimele cuvinte. Dând la o parte draperia cu o mișcare bruscă, pătrunse pe neașteptate în sală. Gărzile înarmate cu lănci îl înconjurară. Pe chipul său se citea mânia. Se lăsă o tăcere grea.

– Ce e? Ce se-ntâmplă? întreba orbul Ozius, nedumerit și îngrijorat.

– Părinți! începu împăratul, reținându-și furia; îngăduiți-mi mie, slugă a Celui Prea-înalt, ca sub Pronia Sa, să-mi îndrept zelul către un rezultat bun. Atanasie este un rebel, primul care încalcă legea ecumenică...

Se stârni din nou rumoarea. Constanțiu tăcu și-și roti surprins privirea asupra episcopilor. Se ridică un glas:

– Să cadă anatema asupra ticăloasei erezii ariene!

– Credința împotriva căreia vă ridicați, răspunse împăratul, este a mea. Dacă este eretică, de ce ne-a dăruit Dumnezeu Atotputernicul izbândă asupra tuturor dușmanilor noștri? Constant, Vetranion, Gallus, îngrozitorul Maxențiu? De ce Dumnezeu a dat El însuși pe sfânta noastră mână puterea asupra lumii?

Episcopii tăceau. Curteanul Valens, episcop de Murza, se înclină atunci, cu servilă smerenie:

– Dumnezeu îi va dezvălui Înțelepciunii Tale adevărul, Stăpâne îndrăgit de Domnul. Ceea ce crezi nu poate o fi o erezie. Nu a văzut oare Chiril din Ierusalim, în ziua victoriei tale asupra lui Maxențiu, o cruce pe cer, încunuantă de curcubeu...

– Aceasta mi-e voia! îl întrerupse Constanțiu, ridicându-se pe tron. Atanasie va fi depus, prin puterea pe care mi-a dat-o Dumnezeu. Rugați-vă pentru ca să ia sfârșit odată toate conflictele și toate controversele acestea și să fie desființată ucigașa erezie a sabeenilor, partizanii lui Atanasie; să strălucească în toate inimile adevărul...

Împăratul păli deodată; cuvintele i se stinseră pe buze.

– Cum? Cum l-au lăsat să intre?

Arăta către un bătrân înalt, cu figura severă și impunătoare. Era episcopul Hilarion din Pietkavia, exilat și destituit pentru credința sa, unul dintre cei mai mari dușmani ai împăratului arian. Venise la conciliu fără să fie convocat, nădăjduind poate să-și găsească moartea ca martir. Bătrânul își ridică mâna la cer, ca pentru a chema blestemul pe capul împăratului, iar vocea sa puternică vibră în liniștea ce se lăsase:

– Fraților! Vine Hristos, deoarece Antihristul a și învins. Antihristul este Constanțiu! Nu vă zdrobește șira spinării, dar vă mângâie pe pântece; nu ne aruncă în temniță, dar ne atrage în palatele sale... Ascultă, împărate: îți spun ceea ce i-aș fi spus lui Nero, lui Decius, lui Maximian, prigonitori ai Bisericii. Tu nu ucizi oameni, ci însăși Iubirea Divină. Nero, Decius, Maximian l-au slujit mai mult ca tine pe Dumnezeul cel adevărat... Sub domnia lor, noi îl învingeam pe diavol, curgea sângele martirilor purificând pământul, iar osemintele celor

morți săvârșeau minuni. În timp ce tu, în marea ta cruzime, ucizi fără să ne învrednicești de gloria morții... Doamne! Trimite-ne un tiran adevărat asemena lui Nero și binefăcătoarea armă a mâniei Tale să reînvie Biserica, dezonorată prin îmbrățișarea lui Iuda-Constanțiu!

Împăratul se ridică dintr-un salt.

– Puneți mâna pe el și pe răzvrătiți! se bâlbâi înăbușindu-se și arătându-l pe Hilarion.

Gărzile se repeziră asupra episcopilor. Se produse o învălmășeală de nedescris. Spadele sclipeau.

Smulgându-i lui Hilarion omoforul, etola și patrafirul, ostașii romani îl târâră afară pe bătrân.

Multă lume alergă, înnebunită, către ușile de ieșire; căzură și se călcară în picioare unii pe alții.

Unul dintre scribi se aruncă pe marginea unei ferestre, dar un ostaș îl prinse de veșmântul lung și nu-i dădu drumul.

Masa și călimările fură răsturnate; cerneala roșie se întinse pe pardoseala de jasp albastru; văzând balta purpurie, unii strigară:

– Sânge... sânge... sânge!

Alții urlau:

– Moarte dușmanilor prea-cucernicului august!

Pafnutis insista cu glas tunător, în timp ce gărzile îl târau:

– Recunosc sinodul de la Niceea! Anatema asupra ereziei ariene!

Alții strigau:

– Tăceți, dușmani ai lui Dumnezeu!... Anatema!... Sinodul de la Niceea!... Curtea din Sardes!... Adunarea de la Paflagonia!...

Orbul Ozius rămăsese așezat în jilțul său episcopal, nemișcat, uitat de toți, și bolborosea încet:

– Iisuse Hristoase, Fiu al lui Dumnezeu, fie-ți milă de noi!... Ce e, fraților?... Ce se-ntâmplă?

Dar zadarnic își întindea mâinile slabe către prietenii înnebuniți și nimeni nu-l vedea și nu-l auzea, iar lacrimile îi curgeau de-a lungul brazdelor centenare ale obrazului.

Iulian urmărea totul cu un zâmbet disprețuitor pe buze și triumfa în tăcere.

La ceas târziu din noaptea aceleiași zile, în liniștea deșertului, mergeau doi călugări din Mesopotamia, trimiși la conciliu de episcopii sirieni. Scăpaseră cu multă greutate de gărzile de la palat și se duceau acum, fericiți, la Ravenna, pentru a se îmbarca, cât de curând, pe corabia care urma să-i ducă înapoi, în pustiu. Oboseala și mâhnirea li se citeau pe fețe. Unul dintre ei, Efraim, era un moșneag; celălalt, Pimen, un copilandru.

Efraim îi spuse lui Pimen:

– E timpul să ne înapoiem în pustiu, frate. E mai bine să ascultăm urletele șacalului și ale leului, decât ceea ce am auzit în palatul imperial. Ferice de cei fără grai. Ferice de cel ce se ascunde în pustietate, unde nu ajung discuțiile stăpânitorilor Bisericii! Ferice de cei ce au înțeles deșertăciunea cuvintelor, ferice de cei care nu discută! Fericit cel ce nu caută să pătrundă tainele lui Dumnezeu, dar care cântă în fața Ta, Doamne, cu o harpă! Fericit cel ce a priceput cât de greu este să te priceapă, dar și cât de plăcut e să Te iubească, Doamne!

Efraim tăcu, iar Pimen șopti:

– Amin!

Tăcerea nesfârșită a nopții îi învălui pe cei doi călugări, care se îndreptară, vitejește și călăuzindu-se după stele, către Răsărit, bucurându-se de liniștea impunătoare a deșertului.

XVI

Într-o dimineață însorită, mulțimea din orașul Mediolanum se îndrepta din toate direcțiile către piața publică.

Se înălțară ovații și, în carul triumfal la care erau înhămați douăzeci de cai albi ca niște lebede, apăru împăratul. Jilțul său era atât de înalt, încât oamenii erau nevoiți să-și înalțe și ei capul, pentru a-l vedea. Veșmintele încărcate de nestemate căpătau, sub razele soarelui, reflexe orbitoare. Ținea în mâna dreaptă sceptrul, iar în stânga – globul imperial cu crucea pe el.

Nemișcat ca o statuie, fardat peste măsură, privea drept înainte, fără a-și întoarce capul, ca și cum ar fi fost prins într-o menghină. Nu făcu nicio mișcare în tot timpul drumului, nici măcar la zgâlțâielile carului; nu-și urni un deget, nu tuși, nu clipi din ochii larg deschiși.

Constanțiu dobândise această imobilitate în urma unor ani lungi de eforturi; se mândrea cu ea și o socotea drept un atribut indispensabil pentru eticheta imperială. În asemenea împrejurări, ar fi preferat să îndure tortura, decât să-și dea pe față făptura de muritor, ștergându-și sudoarea care-i picura pe față, strănutând sau tușind.

Deși mic de statură și cu picioarele strâmbe, se închipuia un uriaș. Când carul intră sub arcul de triumf, nu departe de termele lui Maximian Hercules, împăratul își înclină capul, ca și cum s-ar fi temut să nu se lovească de uriașele canaturi, care ar fi îngăduit și unui ciclop să treacă în voie pe sub ele.

De fiecare parte a drumului străjuiau paladini cu căști aurite pe cap și cu platoșe de aur, iar aceste două șiruri de gărzi de onoare străluceau sub soare ca două fulgere.

În jurul carului imperial se desfășurau stindarde largi, în formă de balauri. Umflându-se de vântul care năvălea prin gura deschisă a monștrilor, stofa de purpură scotea un sunet ascuțit semănând cu șuieratul furios al șerpilor, iar lungile cozi purpurii se învârteau în aer.

Se adunaseră în piață toate legiunile cantonate la Mediolanum.

Un tunet de aclamații îl întâmpină pe împărat.

Constanțiu era mulțumit: zgomotul nu fusese prea slab, dar nici prea puternic, fiind dozat dinainte, după cea mai severă convenție. Soldații și cetățenii erau învățați să dea glas entuziasmului, cu măsură și cu respect.

Înzestrându-și fiecare mișcare și fiecare pas cu o solemnitate emfatică și pedantă, Constanțiu coborî din carul său și urcă la tribuna ridicată în piață și împodobită toată cu rămășițe din victorioasele sale stindarde și cu vulturi de metal.

Răsunară din nou trâmbițele, dând semnalul războinic care vestea că șeful dorește să vorbească armatei, iar în piață se lăsă liniștea:

– *Optimi Reipublicae defensores!* (Minunați apărători ai statului!)...

Discursul său era încâlcit, plin cu înfloriturі de retorică scolastică.

Înveșmântat în straie de curte, Iulian urcă treptele tribunei, iar fratricidul îl îmbrățișă pe ultimul urmaș al lui Constanțiu Chlorus cu purpura sacră a cezarilor.

Razele soarelui străbătură mătasea ușoară, în clipa în care împăratul ridică purpura pentru a-l investi pe Iulian, care aștepta în genunchi; reflexul sângeriu se lovi de obrazul palid al noului cezar, care-și șopti în gând versul profetic din *Iliada:*

„Ochii închiși de moartea purpurie și de puternica Moira”.

Între timp însă, Constanțiu îl întâmpina cu vorbele:

– *Recipisti, primaevus, originis tuae splendidum florem, amatissime mihi omnium frater!* (La o vârstă atât de fragedă încă, ai și primit floarea minunată a obârșiei tale, cel mai iubit frate al meu din lume!).

Se răspândi atunci prin toate legiunile un strigăt de entuziasm.

Constanțiu se întunecă ușor: strigătul acesta întrecea măsura stabilită prin etichetă. Iulian le plăcuse, pesemne, soldaților.

– Glorie și prosperitate cezarului Iulian! strigau ei tot mai tare, fără a avea de gând să se oprească.

Noul cezar le mulțumi legionarilor cu un zâmbet și fiecare ostaș își lovi scutul de genunchi, ca semn al bucuriei.

Iulian simțea că nu voința împăratului, ci mai degrabă cea a zeilor era cea care-l înălța la această demnitate.

*
* *

Constanțiu obișnuia să dedice în fiecare seară câte un sfert de oră îngrijirii unghiilor. Era singurul moft pe care și-l permitea în toată sobrietatea și lipsa lui de fantezie, fiind în toate obiceiurile sale mai degrabă grosolan, decât efeminat.

În timp ce-și scurta unghiile cu mici pile și le lustruia cu periuțe minsucule, îl întrebă, cu veselia de care era cuprins în acea seară, pe eunucul său preferat, marele șambelan Eusevius:

– Crezi că Iulian îi învinge curând pe gali?

– Cred, răspunse Eusevius, că vom primi curând vestea înfrângerii și a morții acestui tânăr!

– Într-adevăr... m-ar supăra foarte mult!... Dar am făcut, nu-i așa, tot ce a depins de mine... Nu va mai putea cădea vina decât pe el însuși...

Zâmbi și-și admiră unghiile, înclinându-și capul.

– L-ai învins pe Maxențiu, șopti eunucul; i-ai învins pe Vetrion, Constant, Gallus... Îl vei învinge și pe Iulian. Nu va mai fi atunci decât un singur păstor, cu o singură turmă!... Dumnezeu și cu tine!

– Da, da! Dar în afară de Iulian, mai este Atanasie. Nu mă voi liniști, până nu va fi în mâinile noastre, viu sau mort!

– Iulian este mai puternic decât Atanasie, iar astăzi l-ai îmbrăcat cu purpura morții. O, înțelepciune a divinei Providențe! Cum îi

răstoarnă, prin căi nedesluşite, pe toţi vrăjmaşii Eternităţii Tale! Slavă Tatălui, Fiului şi Sfântului Duh, acum şi-n vecii vecilor!

– Amin! conchise împăratul, care-şi terminase toaleta unghiilor şi-şi aruncă ultima periuţă.

Se apropie de vechiul stindard al lui Constantin, *labarum*-ul, pe care-l ţinea mereu în camera sa de dormit; se puse în genunchi şi, contemplând monograma lui Hristos care strălucea la lumina nestinsă a candelei, îşi începu rugăciunea. Cu o exactitate plină de pedanterie, execută numărul regulamentar de mătănii şi semne ale crucii. I se adresa lui Dumnezeu cu o credinţă neclintită, ca unul ce nu se îndoia niciodată de profunda sa virtute.

După ce se scurseră cele trei sferturi de ceas închinate rugăciunii, Constanţiu se ridică, cu inima uşoară. Eunucii îl dezbrăcară. Se întinse în patul imperial, susţinut de heruvimi din argint masiv, cu aripile desfăşurate.

Împăratul adormi cu zâmbetul pe buze, aşa cum adorm pruncii cei nevinovaţi.

XVII

La prima dintre răspântiile cele mai circulate ale Atenei era expusă în fața mulțimii statuia Arsinoei – *Învingătorul Octavian ținând capul lui Brutus*. Atenienii aplaudau în fiica senatorului Helvidius Priscus pe cea care reînnoia arta uneia dintre cele mai frumoase epoci. Dregătorii care aveau sarcina specială de a supraveghea înclinațiile politice ale spiritelor și erau supranumiți, în mod ciudat dar potrivit, *curioșii*, înaintară însă celor în drept un raport, în care declarau că statuia putea să trezească în popor sentimente liberale.

Se deslușea o asemănare între capul lui Brutus și cel al lui Iulian și, în general, o ucigătoare aluzie la recenta asasinare a lui Gallus. Se tindea către găsirea, la Octavian, a unor legături cu împăratul Constanțiu. Afacerea luă proporțiile unei crime de lezmajestate și era cât pe ce să cadă pe mâna lui Paul Catena. Din fericire, cancelaria imperială trimise porunca strașnică a magistrului oficiant, ca statuia să fie nu numai scoasă de la răspârtie, dar și spartă în bucăți, în prezența demnitarilor imperiali.

Arsinoe vru să ascundă statuia; dar Hortensius era atât de înspăimântat, încât își amenință pupila că o va preda pe mâna denunțătorilor.

Cu un profund dezgust față de josnicia umană, Arsinoe îngădui să se facă cu lucrarea ei tot ce-i era pe plan lui Hortensius. Pietrarii sparseră statuia.

Arsinoe părăsi în grabă mare Atena, întrucât tutorele ei o convinse să-l urmeze la Roma, unde prietenii săi îi făgăduiseră de mult avantajosul post de chestor imperial. Se instalară nu departe de muntele Palatin.

Zilele se scurgeau fără nicio activitate, deoarece Arsinoe înțelegea că nu mai era loc pentru arta antică cea mare și liberă. Își amintea de discuția ei de la Atena cu Iulian, ca de singurul lucru care o mai lega de viață. Așteptarea în acea stare de inerție i se părea insuportabilă.

În clipele de descurajare, voia să termine totul, să părăsească totul și să plece în Gallia, alături de tânărul cezar și, tot alături de el, să ajungă la putere sau să piară.

Dar o lovi o boală grea. În zilele lungi și liniștite de convalescență, găsi în credinciosul ei admirator Anatol, centurion al scutierilor imperiali, fiu al unui negustor bogat din Rhodos, un consolator devotat.

Se făcuse centurion roman, după cum spunea el însuși, numai datorită unei neînțelegeri. Nu îmbrățișase cariera militară decât pentru a satisface vanitosul capriciu al tatălui său, care socotea drept o culme a onoarei faptul de a-și vedea feciorul îmbrăcat în armură aurie. Scăpând de disciplină datorită unor plocoane bogate, Anatol își ducea viața într-o luxoasă inactivitate, printre opere de artă și cărți, în banchete și călătorii trândave și costisitoare. Nu mai avea profunda limpezime sufletească a vechilor epicurieni. Li se plângea prietenilor:

– Sufăr de o boală aducătoare de moarte.

– Care? îl întrebau ei, neîncrezători.

– Aceea pe care o numiți spiritul meu ironic, și pe care o văd ca pe o tristă și ciudată nebunie...

Trăsăturile sale, prea fine, efeminate, exprimau o adâncă oboseală. Se trezea uneori, pornea pe o vreme de furtună, împreună cu pescarii, la o plimbare inutilă în largul mării, sau se ducea la vânătoare de mistreți și de urși, se gândea la un complot împotriva vieții cezarului, căuta inițierea în cumplitele mistere ale lui Mithra și Adonis. În asemenea clipe, era în stare să-i surprindă, prin curajul și îndrăzneala sa, până și pe cei care nu-i cunoșteau modul obișnuit de viață.

Îndată ce-și potolea însă pornirea, revenea la inactivitatea sa, devenind încă și mai molatec și mai adormit, mai ironic și mai trist.

– Nu se poate face nimic cu tine, Anatol, îi spunea Arsinoe. Ești atât de moale, că parcă n-ai avea oase.

Ea simțea însă, în acest din urmă epicurean, harul elen. Îi făcea plăcere să citească în ochii săi obosiți ironia tristă față de orice și față de sine, atunci când spunea:

– Înțeleptul știe să-și găsească mulțumirea în gândurile cele mai negre, după cum albinele de la muntele Hymeta fac mierea cea mai bună, din sucul unor plante amare!

Discuțiile calme o legănau și o mângâiau pe Arsinoe, care-l numea pe Anatol „tămăduitorul meu".

Se vindecă într-adevăr, dar nu se mai întoarse la atelierul ei; bucățile de marmură pe care le vedea o umpleau de gânduri dureroase.

Hortensius organiza între timp pentru popor, în cinstea sosirii sale la Roma, jocuri minunate în amfiteatrul lui Flavian. Călătorea tot timpul și era mereu preocupat, primea din diferite părți ale lumii cai, lei, urși, câini de Scoția (*canes scotici*), crocodili, vânători neînfricați, călăreți iscusiți, comedianți și gladiatori.

Ziua spectacolului se apropia și leii nu mai soseau din Tarent, unde fuseseră debarcați. Urșii slăbeau, erau lihniți de foame și timizi ca niște miei.

Din pricina atâtor griji, Hortensius își pierdu somnul.

Cu două zile înaintea serbării, gladiatorii – care erau prizonieri saxoni, mândri și curajoși, și pentru care plătise o sumă uriașă, se strânseră reciproc de gât noaptea, în temniță, simțindu-se jigniți pentru faptul că erau puși să slujească drept amuzament pentru poporul roman.

Aflând vestea neașteptată, Hortensius era cât pe ce să-și piardă mințile. Își punea acum toată nădejdea în crocodili, care stârneau curiozitatea norodului.

– Ai încercat să le dai carne proaspătă de purcel? îl întrebă senatorul pe sclavul pus să aibă grijă de prețioasele dihănii.

– Da; nu mănâncă.

– Dar carne de vițel?

– Nu o vor nici pe-aia.

– Dar pâine de grâu muiată în smântână?

– Îi întorc spatele și adorm. Ori sunt bolnavi, ori prea obosiți. Le-am deschis boturile și le-am băgat mâncarea cu forța; au scuipat-o.

– O, pe Jupiter! Mă omoară jivinele astea afurisite! Trebuie să le dăm drumul din prima zi în arenă, altfel vor crăpa de foame, gemu Hortensius, lăsându-se pe un scaun.

Arsinoe îl privi cu invidie: măcar el nu se plictisea.

Se duse apoi într-o încăpere izolată, ale cărei ferestre se deschideau spre grădină. Sub lumina blândă a lunii, sora ei mai mică Mirrha, care împlinise acum șaisprezece ani, dădea ușor glas corzilor unei harpe, iar sunetele ei picurau ca niște lacrimi.

Arsinoe o sărută pe Mirrha, care-i răspunse cu un zâmbet, fără să-și întrerupă cântatul.

Un fluierat strident răsună din spatele zidului grădinii.

– El e! spuse Mirrha, sculându-se. Hai, repede, să mergem!

Strângea cu putere mâna Arsinoei în a sa.

Își puseră amândouă pe umeri mantalele de culoare întunecată și ieșiră. Vântul alunga norii, iar luna se ascundea uneori în spatele lor, în timp ce alteori strălucea, luminoasă.

Arsinoe deschise o poartă din zid. Le aștepta un tânăr, acoperit cu o glugă de călugăr.

– N-am întârziat cumva, Iuventin? întrebă Mirrha. Mi-a fost atât de teamă că n-ai să vii!

Merseră mult pe o uliță îngustă, apoi intrară într-o vie și ieșiră până la urmă în câmpia romană.

În depărtare, se profila apeductul de cărămidă de pe vremea lui Servius Tullus.

Iuventin se întoarse și spuse:

– Ne urmărește cineva.

Cele două tinere se întoarseră și ele; razele lunii le învăluiră și individul care le urmărea strigă vesel:

– Arsinoe! Mirrha!... În sfârșit, vă regăsesc! Încotro, cu atâta grabă?

– La creștini, răspunse Arsinoe. Vino cu noi, Anatol; vei vedea lucruri ciudate...

– Ce-aud? La creștini? Ai fost întotdeauna dușmana lor, se miră centurionul.

– O dată cu trecerea anilor, devii, prietene dragă, mai bun și mai nepăsător la toate. Există o vorbă: nici mai bun, nici mai rău ca alții. Și apoi, ce nu face omul, când se plictisește?... Mă duc la ei pentru Mirrha. Îi place...

– Unde e biserica? Suntem pe câmp, spuse încet Anatol.

– Bisericile au fost distruse sau profanate de coreligionarii lor – arienii, care cred în Hristos altfel decât ei. Ai auzit probabil, la Curte, unele discuții... Adversarii arienilor se roagă acum în taină, în subterane, ca pe vremea primelor persecuții.

Mirrha și Iuventin rămaseră puțin în urmă, astfel încât Arsinoe și Anatol puteau să-și vorbească liber.

– Cine e? întrebă centurionul, arătându-l pe Iuventin.

– Ultimul vlăstar al vechii familii de patricieni Furia, îi răspunse Arsinoe. Mama lui vrea să-l facă consul, iar el nu se gândește decât să se refugieze în vreo tebaidă, pentru a se ruga lui Dumnezeu. Își iubește mama și se ascunde de ea, ca de un dușman.

– Urmașii lui Furius, să devină călugări?... Triste vremuri! oftă epicurianul.

Se apropiară de *arenariae* – vechile zăcăminte de tuf friabil – și coborâră treptele înguste, până la fundul carierei. Luna lumina blocurile de pământ vulcanic roșu.

Iuventin luă dintr-o nișă un opaiț mic de lut și-l aprinse. Flacăra lungă tremură în gâtul strâmt în care se înmuie fitilul.

Se înfundară în potecile laterale ale arenariului. Săpat de vechii romani, acesta era larg, spațios, cobora în pantă destul de înclinată și avea numeroase galerii, de care se folosiseră muncitorii, pentru a transporta tuful. Iuventin își conducea prietenii în labirint; se opri până la urmă în fața unui puț și-i dădu la o parte capacul de lemn. Coborâră cu băgare de seamă treptele care erau din marmură – *loculi* –, alunecoase din pricina umezelii. Tocmai la fund, se deschidea o ușă îngustă. Iuventin bătu la ușa care se deschise și un călugăr cărunt îi

introduse într-un coridor săpat în tuful tare. De ambele părți, pereții erau acoperiți, de la pământ și până la plafon, cu plăci de marmură, *loculi*, ce serveau la închiderea mormintelor.

Întâlneau la tot pasul oameni cu opaițe. La licăritul lor, Anatol citi cu curiozitate, pe una dintre plăci: „Doroteu, fiul lui Felix, odihnește în aceste meleaguri de răcoare, lumină și pace" (*Requiescit in loco refrigerii, luminis, pacis*). Pe o altă dală: „Fraților, nu tulburați dulcele meu somn".

Stilul inscripțiilor era blând și luminos: „Sofronia dragă, trăiești întru Dumnezeu!". Ca și cum cel care scrisese aceste cuvinte ar fi considerat că moartea nu există.

Nicăieri nu scria: „Este îngropat aici", ci numai: „Este depus aici, pentru un timp"! (*depositus*). Părea că milioane de oameni, generație după generație, erau culcați aici, nu în chip de răposați, ci ca adormiți, într-o tainică așteptare.

În nișe erau puse opaițe arzând cu flacără prelungă și imobilă, în aerul dens, precum și amfore frumoase, răspândind miresme pătrunzătoare. Doar mirosul oaselor putrezite ce se strecura prin crăpăturile sicrielor amintea de moarte.

Coridoarele coborau în amfiteatru, tot mai adânc, având din loc în loc, în plafon, deschideri largi de *luminarium*, care dădeau afară, pe câmpie. Strecurându-se uneori prin luminarium, câte o rază firavă de lună lumina o placă de marmură acoperită cu inscripții.

La capătul unuia dintre coridoare văzură un gropar care săpa tuful cu lovituri puternice de ciocan, cântând vesel. În jurul supraveghetorului principal al mormintelor – *fossor*, îmbrăcat elegant, cu obrazul gras și cu un aer de șmecher, se adunaseră mai mulți creștini. Primise ca moștenire o galerie de catacombe și avea dreptul de a ceda pe bani locurile rămase libere, care erau mai apreciate, deoarece se aflau acolo osemintele sfântului Laurențiu. Deși stăpân pe o avere însemnată, *fossor* se tocmea chiar în clipa aceea cu un tăbăcar bogat și zgârcit. Arsinoe se opri, pentru a asculta discuția.

– Și mormântul meu va fi departe de moaște? întreba tăbăcarul, suspicios, cu gândul la suma importantă cerută de *fossor*.

– Nu, la șase coți depărtare.

– În sus, sau în jos?

– Pe dreapta, puțin oblic. Locul este excelent; nu iau pe el nimic mai mult decât se cuvine. Cu toate păcatele care te apasă, vei fi despăgubit. Vei intra direct în împărăția cerurilor.

Cu mâini dibace, luă măsurile pentru mormânt, asemenea unui croitor care le ia pentru o haină. Tăbăcarul stăruia pentru a căpăta cât mai mult loc, pentru a se putea odihni comod.

O bătrână se apropie de gropar.

– Ce dorești, măicuță?

– Am adus banii de supliment.

– Care supliment?

– Pentru mormântul „drept".

– A, da... nu-l vrei pe cel oblic?

– Nu; mi se frâng de-acuma oasele bătrâne.

În catacombe, mai cu seamă în apropierea relicvelor, se făcea atâta caz pentru locuri, încât se amenajaseră, vrând-nevrând, și morminte oblice, care se cedau celor nevoiași.

– Dumnezeu știe cât mai trebuie să așteptăm, până la Înviere! explica bătrâna. Dacă iau un mormânt oblic, mai treacă-meargă la început; dar când voi obosi, nu va mai merge deloc...

Anatol asculta, uimit.

– Este mult mai ciudat decât în misterele lui Mithra, îi spuse Arsinoei, cu un zâmbet ironic. Păcat că n-am știut mai demult. N-am mai văzut niciodată un cimitir atât de vesel.

Intrară într-o încăpere destul de mare, numită *cubicula* împăciuirii. O mulțime de opaițe licăreau pe pereți; preotul oficia slujba de seară. Placa superioară a mormântului unui martir, plasată sub o boltă arcuită (*arcosolium*), servea drept altar. Erau de față mulți credincioși în straie lungi și albe, și toate figurile păreau luminoase. În genunchi și cu ochii plini de lacrimi, Mirrha îl privea pe Bunul Păstor, reprezentat pe plafonul încăperii.

Se reluase în catacombe obiceiul din primii ani ai creștinismului: la sfârșitul slujbei, cei care asistaseră la ea, considerându-se frați și

surori, își dădeau „sărutul împăcării”. Urmând exemplul celorlalți, Arsinoe îl sărută, zâmbind, pe Anatol.

Urcară apoi toți patru către etajele superioare, de unde puteau să ajungă la refugiul tainic al lui Iuventin: un vechi mormânt păgân – *columbarium*, departe de Via Appia.

Până la sosirea corabiei care trebuia să-l ducă în Egipt, țara anahoreților, se ascundea acolo pentru a evita urmărirea mamei sale și a dregătorilor prefectului, și trăia împreună cu Didim, un bătrân foarte virtuos din Tebaida de Jos, căruia îi arăta o supunere oarbă și totală.

Ghemuit pe călcâie, acesta împletea coșuri de răchită. Raza de lună care se strecura printr-o deschizătură strâmtă îi lumina părul alb și barba lungă.

Pe pereții *columbarului* erau săpate, de sus până jos, mici nișe care semănau cu niște cuiburi de porumbei; în fiecare din ele era pusă câte o urnă mortuară.

Mirrha, la care bătrânul ținea mult, sărută cu mult respect mâna zbârcită a acestuia și-l rugă să povestească ceva despre Părinții anahoreți. Nimic nu-i plăcea mai mult ca aceste minunate și teribile povești ale lui Didim.

Se instalară cu toții în jurul bătrânului, al cărui zâmbet tainic era plin de bunătate, iar capul încadrat de părul alb părea înconjurat de o aureolă.

Mirrha îl privea cu ochi înfocați și-și astâmpăra, cu mâinile delicate, freamătul din piept. Tăceau toți și ascultau zgomotele depărtate ale Romei, când deodată se auziră bătăi în ușa interioară, care dădea spre catacombe.

Iuventin se sculă, se apropie de ușă și întrebă, fără să deschidă:

– Cine-i acolo?

Nu primi răspuns; dar se auziră bătăi mai slabe, ca o rugăminte.

Cu multă prudență, Iuventin întredeschise ușa, se înfioră și se dădu înapoi: o femeie înaltă pătrunse în *columbarium*.

Era înfășurată în straie lungi și albe, și un văl îi ascundea fața. Pășea ca o convalescentă, sau ca o femeie foarte vârstnică. Își smulse vălul dintr-o singură mișcare, iar Iuventin strigă:

– Mama!

Femeia se aruncă la picioarele fiului său și le sărută. Șuvițe de păr cărunt îi cădeau pe fața palidă, care-și mai păstra încă trăsăturile de o frumusețe desăvârșită, de patriciană. Iuventin strângea în mâini capul mamei sale și o săruta.

– Iuventin! îl chemă bătrânul.

Tânărul nu-i răspunse.

Mama îi șoptea veselă și grăbită, ca și cum ar fi fost singuri:

– Credeam că nu te voi mai vedea niciodată, fiul meu!... Voiam să mă duc la Alexandria! O, te-aș fi găsit până și în pustiu!... Dar acum, nu-i așa?... S-a terminat!... Spune-mi că nu vei mai pleca. Așteaptă să mor!... După aceea... fă ce vrei...

Bătrânul reluă:

– Iuventin, mă auzi?

– Bătrâne, îi răspunse patriciana, doar nu-l vei răpi pe fiu de la mama sa!... Ascultă-mă, la nevoie, mă voi lepăda de credința strămoșilor mei... voi crede în Cel Răstignit... mă voi face călugăriță...

– Tu nu pricepi legea lui Hristos, păgâno!... O mamă nu poate fi călugăriță, iar o călugăriță nu poate fi mamă!

– L-am născut în chinuri! Este al meu!

– Ceea ce iubești tu, nu este sufletul, ci trupul!

Patriciana îi aruncă lui Didim o privire plină de ură:

– Fiți blestemați pentru predicile voastre mincinoase! strigă ea. Fiți blestemați, voi care răpiți copiii de la mamele lor! Care-i ispitiți pe cei neștiutori! Oameni în straie negre, care vă temeți de lumina cerului, slugi ale Răstignitului! Distrugători a tot ce este frumos și vesel!

Chipul i se înăspri, se strânse mai tare lângă fiul ei și urmă, cu glas înăbușit:

– Eu te cunosc bine, copilul meu... nu vei pleca... nu poți... nu poți...

Cu toiagul în mână, bătrânul Didim stătea lângă ușa deschisă care ducea către catacombe.

Vorbi solemn:

– Pentru ultima oară, în numele lui Dumnezeu, îți poruncesc, fiul meu, să mă urmezi și s-o părăsești pe ea!

Patriciana îi dădu atunci drumul lui Iuventin și îngăimă:

– Bine!... Părăsește-mă... du-te... dacă poți...

Nu-i mai curgeau lacrimi din ochii chinuiți; cu un gest de deznădejde, brațele îi căzură nemișcate de-a lungul trupului. Aștepta. Tăceau toți.

– Doamne!... Ajută-mă!... Arată-mi calea! se ruga Iuventin, cuprins de o tristețe de moarte.

– „Cel ce vrea să Mă urmeze și nu-și va urî tatăl și mama, soția, copiii, frații și surorile și chiar propria sa viață, acela nu poate să-Mi fie ucenic!" recită Didim, întorcându-se pentru ultima oară către Iuventin.

– Rămâi în lume. Te-ai lepădat de Hristos. Fii blestemat, în veacul acesta și în cel următor!

– Nu! Nu mă respinge, Părinte! Sunt alături de tine!... Doamne! Iată-mă! strigă Iuventin, urmându-și învățătorul.

Mama sa nu făcu nicio mișcare, pentru a-l opri; niciun mușchi nu-i tresări pe față; dar când zgomotul pașilor se stinse, un suspin adânc îi scăpă din piept și se prăbuși, ca lovită de trăsnet.

– Deschideți! În numele prea-credinciosului împărat Constanțiu...

Erau ostașii prefectului care, în urma denunțului patricienei, mama lui Iuventin, veneau după rebelii „sabeeni", dușmani ai împăratului, care se ascundeau în catacombe. Cu lovituri puternice de rangă, se străduiau să spargă ușa *columbarium*-ului. Clădirea se cutremura din temelii, urnele de argint vibrau, cu sunete plângătoare. Jumătate din ușă se prăbuși.

Anatol, Mirrha și Arsinoe se repeziră în galeriile interioare. Creștinii alergau în coridoarele înguste, asemenea furnicilor tulburate în cuibul lor, îndreptându-se cu toții către ieșirile tainice care dădeau spre carieră. Arsinoe și Mirrha nu cunoșteau însă rânduiala exactă a galeriilor. Se rătăciră în labirint și ajunseră la ultimul cat inferior, la cincizeci de coți sub pământ. Răsuflau greu. La picioarele lor băltea o

apă mocirloasă. Flacăra opaițelor șovăia. Mirrha își simți capul învârtindu-se și-și pierdu cunoștința.

Anatol o ridică în brațe. Le era teamă că ar putea să-i întâlnească, în orice clipă, pe legionari. Ieșirile puteau să se blocheze: ar fi riscat, în acest caz, să fie îngropați de vii.

Până la urmă, Iuventin îi chemă:

– Aici!... Aici!

Îndoit de șale, îl purta în spinare pe bătrânul Didim. După câteva minute, ajunseră la ieșirea secretă, care dădea în Campania.

Întorcându-se acasă, Arsinoe o dezbrăcă în grabă și o culcă pe Mirrha, care nu se trezise din leșin. În genunchi în fața ei, sora cea mare săruta îndelung mâinile nemișcate, slabe și gălbui ale fetei. O presimțire dureroasă îi strângea inima.

Chipul celei adormite avea o înfățișare ciudată: nu exprimase niciodată, până atunci, un farmec atât de imaterial. Întregul ei trup micuț părea diafan și fragil, asemenea pereților subțiri ai unei amfore de alabastru, luminate de un foc lăuntric.

Focul acesta nu avea să se stingă decât o dată cu viața Mirrhei.

XVIII

Într-o pădure plină de mlaștini din apropierea Rinului, între fortificația *Tres Tabernae* și orașul roman *Argentoratum* cucerit de curând de la alani, se furișau, într-un târziu de noapte, doi războinici rătăciți. Unul dintre ei – Aragaris – era un uriaș slut și cu părul roșu, un sarmat aflat în slujba Romei; celălalt, Strombix, era un sirian slăbănog și posomorât.

Întunericul umplea spațiul dintre trunchiurile copacilor. O ploaie subțire picura în văzduhul călduț. Mestecenii împrăștiau un miros de frunze umede. Se auzea din depărtare cântecul unui cuc.

La fiecare trosnet al crengilor, Strombix începea să tremure, speriat, și-l apuca pe tovarășul său de mână.

– Vere... hei! Vere!

Îi spunea lui Aragaris „vere", nu pentru că i-ar fi fost rudă, ci din prietenie. Fuseseră luați în armata romană din două colțuri opuse ale lumii. Barbarul de la miazănoapte, lacom și neprihănit, îl disprețuia pe sirianul cel fricos, voluptuos și cumpătat la mâncare și băutură. Dar, deși își bătea joc de el, îi era totuși milă de el ca de un copil.

– Vere!... se tângui Strombix.

– Ei, ce e?... Lasă-mă-n pace!

– Or fi urși în pădure?

– Da, răspunse Aragaris, aspru.

– Dar dacă întâlnim vreunul?

– Îl omorâm, îi vindem pielea și ne ducem să bem.

– Dar dacă, dimpotrivă, el e cel care...

– Lașule! Se vede imediat că ești creștin.

– Pentru ce un creștin trebuie să fie laș? spuse Strombix, cu un aer ofensat.

– Păi mi-ai spus tu însuți că, în cartea voastră, se spune: „Dacă te lovesc peste obrazul stâng, întinde-l și pe cel drept!"

– Așa este.

– Vezi? Dacă-i așa, după părerea mea, tu nu trebuie să lupți. Dacă te lovește dușmanul peste un obraz, i-l întinzi și pe celălalt? Sunteți cu toții niște lași, asta-i!

– Cezarul Iulian este creștin și nu e un laș! se apără Strombix.

– Știu, nepoate, urmă Aragaris, că vă pricepeți să-i iertați pe dușmani, când vine vorba de luptă. Niște găini plouate! N-ai pântecul mai mare ca pumnul meu; te saturi pe-o zi întreagă cu un cățel de usturoi. De-aia ți-e și sângele ca o apă mlăștinoasă!

– Ei, vere, vere! îi răspunse Strombix, mustrându-l. De ce-ai adus vorba de mâncare? Uite că mă roade din nou golul din stomac! Dă-mi un pic de usturoi, că mai ai în traistă...

– Dacă-ți dau din ce mi-a mai rămas, crăpăm mâine amândoi, în pădurea asta!

– Of! dacă nu-mi dai îndată, cad, de sleit ce sunt, și vei fi nevoit să mă cari...

– Na-ți!... Îndoapă-te, câine!

– Și-un pic de pâine! se rugă Strombix.

Aragarix îi dădu, înjurând, ultimul coltuc din pâinea sa uscată de ostaș. El însuși mâncase în ajun, cât pentru două zile, slănină de porc și bob fiert.

– Atenție! zise oprindu-se. Se aude trâmbița!... Nu suntem departe de tabără!... Trebuie s-o ținem către miazănoapte!. De urși nu mi-e teamă, adause el gânditor; dar centurionul...

Soldații îl porecliseră pe acest centurion detestat „*Cedo Alteram*", adică: „Mai dă-mi una", pentru că striga vesel, de fiecare dată ce se rupea nuiaua cu care-l bătea pe soldatul vinovat: „*Cedo alteram!*"

Aceste două vorbe deveniseră porecla sa.

– Sunt sigur, spuse barbarul, sunt sigur că Cedo Alteram va

face din spinarea mea ceea ce face tăbăcarul cu o piele de bou! E groaznic, nepoate, groaznic!

Rămăseseră în urma trupelor pentru că Aragaris, urmându-și obiceiul, se îmbătase într-un sat jefuit, până ajusese să nu mai știe de el, iar Strombix fusese bătut. Micul sirian încercase zadarnic să obțină favorurile unei frumoase fete a francilor. Această frumusețe în vârstă de șaisprezece ani, fiică a unui barbar ucis în luptă, îi dăduse două palme care-l răsturnaseră. Îl călcase după aceea, cu picioarele ei puternice.

– Asta nu este o fată, e-un diavol! povestea Strombix. Nici n-am apucat bine s-o ciupesc, și era să-mi rupă coastele!

Sunetul de trâmbiță devenea tot mai deslușit. Adulmecând vântul ca un copoi, Aragaris simți miros de fum. Corturile trebuiau să se afle prin apropiere.

Noaptea devenea mai întunecoasă; abia își mai găseau drumul. Poteca se pierdea prin mlaștini. Săreau de pe o movilă pe alta. Se lăsa ceața.

De pe o tisă mare cu crengile acoperite cu un mușchi ce semăna cu o barbă lungă și cenușie, zbură deodată ceva, scoțând un țipăt ascuțit. Strombix se ghemui de frică. Era un cocoș de munte.

Se rătăciră de-a binelea. Strombix se cățără pe un copac.

– Corturile sunt la nord. Nu sunt departe. E-un râu larg acolo.

– Rinul! Rinul! strigă Aragaris. Să mergem mai repede!

Se strecură printre mestecenii și plopii de munte centenari.

– Vere, mă înec! strigă Strombix. Mă trage cineva de picioare!... Unde ești?

Aragaris îl scoase cu multă greutate și-l luă pe umeri, înjurând. Sarmatul dibui cu picioarele movilițele, deosebindu-le de șanțul făcut de romani. Acel șanț îi duse la drumul mare, lucrat de curând de armata lui Sever, generalul lui Iulian. Pentru a le tăia drumul, barbarii îl umpluseră, după obiceiul lor, cu trunchiuri uriașe de copaci.

Fură nevoiți să sară peste ele. Unele putreziseră, fuseseră acoperite de mușchi și se fărâmau sub picioare; altele erau solide și

deveniseră alunecoase, în urma ploii; oricum, aceste trunchiuri îngreunau mersul. Iar pe asemenea drumuri, expuse mereu unor atacuri, trebuia să se miște armata lui Iulian, numărând treisprezece mii de oameni, pe care toți generalii săi, în afară de Sever, o părăsiseră ca niște trădători.

Strombix își înjura camaradul.

– Nu mă duc mai departe, păgânule! Prefer să mă-ntind pe frunzele astea uscate și să crăp! Cel puțin, să nu-ți mai văd chipul blestemat!... Huo! Păgânule!... Se vede îndată că nu știi de cruce!... Asta-i treabă creștinească, să te târăști așa pe drumuri?... Și unde ne băgăm? Sub biciul centurionului!... Nu merg mai departe!...

Aragaris îl târî cu forța și, când drumul deveni mai greu, îl duse din nou pe umeri pe capriciosul tovarăș care-l înjura și-l ciupea și care, după un timp, căzu într-un somn adânc, pe spinarea „păgânului".

Ajunseră la miezul nopții la porțile taberei romane. Era liniște deplină. Podul mobil fusese ridicat de mult. Prietenii fură nevoiți să doarmă în pădure, în preajma porților din spate, numite *decumanes.*

În zori răsună trâmbița. În pădurea învăluită de ceață, privighetoarea mai cânta încă; tăcu însă, speriată de gălăgia războinicilor. Aragaris adulmecă mirosul supei și-l trezi pe Strombix; pofta li se înteți și-i făcu să uite de nuielele lui Cedo Alteram. Pătrunseră în tabără și se așezară pe lângă cazane. În cortul principal din preajma porților pretoriene, cezarul Iulian veghea.

Din ziua în care fusese numit cezar, la Mediolanum, datorită protecției împărătesei Eusebia, Iulian se dedicase cu toată râvna exercițiilor militare. Nu se mulțumea doar cu studiul artei războinice, sub îndrumarea lui Sever, dar voia să cunoască meșteșugul de simplu ostaș. La sunetul trâmbițelor în cazărmi, pe Câmpul lui Marte, învăța în rând cu recruții, zile întregi, să mărșăluiască, să tragă cu arcul, să arunce cu praștia, să alerge purtând toată greutatea echipamentului, să facă scrimă. Biruind ipocrizia monahală, se trezise în el sângele familiei lui Constantin, ce cuprindea mai multe generații de războinici austeri și dârji.

– Ehei, divini Iamblicus și Platon! Dacă-ați vedea ce s-a ales din discipolul vostru! striga el uneori, ștergându-și sudoarea care-i picura de pe frunte.

Și arătându-și armura, adăuga:

– Nu-i așa, Sever, că această armură îmi șade mie, discipol al filosofilor, tot atât de rău ca o șa de luptă pe un taur leneș?

Sever nu-i răspundea și zâmbea malițios. Știa că aceste suspine și văicăreli nu erau sincere și că, în realitate, Iulian era încântat de progresele sale militare.

În câteva luni, se schimbase atât de mult și căpătase o înfățișare atât de bărbătească, încât mulți îl recunoșteau anevoie pe „micuțul grec" – cum i se spusese cândva la Curtea lui Constanțiu. Numai ochii nu i se schimbaseră și strălucea în ei un foc ciudat, prea intens, aproape febril, dar care-l făcea de neuitat. Se simțea din zi în zi mai puternic, nu numai fizic, dar și moral. Pentru prima oară în viață, simțea bucuria dragostei față de oamenii simpli.

Le plăcuse în primul rând legionarilor să vadă un cezar veritabil, văr al augustului, învățând meșteșugul militar în cazărmi, fără nicio aversiune față de viața brută a soldaților. Fețele aspre ale vechilor luptători se luminau de un zâmbet duios, atunci când admirau îndemânarea crescândă a cezarului; și, amintindu-și propria lor tinerețe, se minunau de progresele sale rapide.

Iulian se apropia de ei, stătea de vorbă, asculta povestirile despre campaniile din trecut, sfaturile despre felul de a se încheia platoșa, astfel încât curelele să frece cât mai puțin pielea, despre modul în care trebuia să facă pașii, pentru a evita prea marea oboseală a marșurilor lungi.

Umbla zvonul că împăratul Constanțiu l-ar fi trimis pe tânărul lipsit de experiență la barbarii din Gallia, pentru a-și găsi moartea acolo, scăpând astfel de un concurent; se mai spunea că, urmând sfatul eunucilor imperiali, generalii îl trădau pe tânărul cezar.

Toate acestea întețeau și mai aprig dragostea legionarilor pentru Iulian.

Cu insinuări prudente și cu arta de a câștiga bunăvoința, pe care și le însușise în timpul educației sale monahale, Iulian făcea tot ce-i stătea în putință pentru a întări dragostea lor pentru el și ura față de împărat. În fața ostașilor, vorbea despre *fratele* său Constanțiu cu o modestie cu dublu sens, plecându-și ochii și luându-și înfățișarea de victimă. Îi era cu mult mai lesne să-i cucerească pe războinici prin cutezanța sa, făcându-i să simtă că prefera moartea într-o luptă, decât cea la care fusese supus Gallus, și pe care i-o pregătea, poate, împăratul.

Iulian își orânduise viața după pilda austerilor cuceritori antici. Învățătura stoică a pedagogului Mardonius îl ajută să îndure totala lipsă a luxului. Dormea mai puțin ca un soldat de rând, și nu pe un pat, ci pe o pătură grosolată cu păr lung, numită în popor *suburris*. Prima parte a nopții era consacrată somnului; cea de a doua – treburilor statului și ale războiului; cea de a treia – muzelor.

Nu-și părăsea în campanii cărțile preferate. Se inspira din Marc-Aureliu, din Plutarh, din Suetoniu, din Cato cel Bătrân. În timpul zilei căuta să pună în practică lucrurile la care se gândise noaptea, cu cărțile sale. În memorabila dimineață dinaintea bătăliei de la Argentoratum, când auzi semnalul din zori, Iulian își puse repede armura întreagă și porunci să i se aducă armăsarul. Între timp, se retrase în colțul cel mai ascuns al cortului. Acolo se afla o statuetă elegantă a lui Mercur înaripat și purtând caduceul: era zeul mișcării, al izbânzii și al bucuriei. Iulian se plecă și aruncă pe un mic trepied câteva grăunțe de tămâie. Mândru de cunoașterea artei ghicitului, cezarul căuta să-și dea seama, după direcția fumului, ce anume urma să influențeze ziua. Noaptea auzise de trei ori croncănitul corbului; era un semn rău.

Era atât de încredințat că neașteptatele sale izbânzi militare în Gallia se datorau unei forțe supranaturale, încât devenea din zi în zi tot mai superstițios.

Ieșind din cort, se împiedică de grinda de lemn care servea drept prag. Figura cezarului se întunecă. Toate semnele prevestitoare erau neprielnice. Hotărî în sinea lui să amâne bătălia pentru ziua următoare. Armata se puse în mișcare. Drumul prin pădure era anevoios; grămezile

de trunchiuri de copaci îl închideau la tot pasul. Ziua se anunța călduroasă. Oștirea nu străbătuse decât jumătate din drum și, până la tabăra barbarilor aflată pe malul stâng al Rinului, pe o câmpie întinsă din apropierea orașului Argentoratum, mai rămâneau de parcurs, la ora prânzului, peste douăzeci și una de mii de pași.

Soldații erau obosiți.

Îndată ce ieșiră din pădure și se văzură pe câmp, Iulian îi adună în jurul său și-i rândui în cerc, ca pe spectatorii dintr-un amfiteatru, astfel încât el însuși să fie centrul centurionilor și cohortelor, desfășurați în lungi raze ale cercului. Acesta era, de altfel, obiceiul în armata romană, pentru ca un număr cât mai mare de ostași să poată auzi vorbele generalului.

În câteva fraze scurte și simple, Iulian explică legiunilor că oboseala ar fi putut să dăuneze izbânzii, că era mai înțelept să-și așeze tabăra pe acel câmp, să se odihnească și să-i atace pe barbari a doua zi de dimineață, cu forțe proaspete.

În armată se ridică o rumoare. Ostașii își loviră scuturile cu lancea, ceea ce era un semn de nerăbdare. Cu strigătele lor, cereau ca Iulian să-i conducă la locul luptei. Cezarul privi în jur și-și dădu seama, după expresia fețelor, că ar fi comis o mare greșeală opunându-le rezistență. Simțea în mulțime freamătul teribil pe care-l cunoștea atât de bine, care era indispensabil pentru victorie și care, la cea mai mică stângăcie, se putea transforma în furie.

Sări pe cal și dădu semnalul de înaintare. Îi răspunse un strigăt de entuziasm și oștirea se urni din loc.

Când soarele începu să coboare spre asfințit, ajunseră la câmpia de la Argentoratum. Între dealurile scunde se vedea strălucind Rinul. La miazăzi se înălța masa întunecată a Vosgilor. Deasupra mărețului fluviu german planau lăstunii.

Deodată apărură, pe dealul cel mai apropiat, trei călăreți. Erau barbarii.

Romanii se opriră și se rânduiră în poziție de luptă. Înconjurat de șase sute de călăreți acoperiți cu fier, *clibanaires*, Iulian conducea

cavaleria flancului drept; la stânga se desfășura infanteria, sub comanda lui Sever, căruia i se supunea de altfel Iulian însuși. Barbarii își opuseră cavaleria celei a lui Iulian; în frunte se afla regele alaman Chlodomir; în fața lui Sever, tânărul nepot al lui Chlodomir – Agenaric – conducea infanteria.

În văzduh se ridică sunetul goarnelor și al trâmbițelor de luptă. Stindardele, steagurile purtând numele cohortelor, dragonii de purpură, vulturii romani se puseră în fruntea legiunilor. În față înaintau, cu figuri calme și severe, cu pași grei și măsurați ce făceau să tremure pământul, purtătorii de topoare și sulițașii, deprinși să învingă.

Deodată, infanteria lui Sever se opri. Ascunși într-un șanț, barbarii săriră afară și-i atacară pe romani. Iulian văzu de departe învălmășeala care se produse și alergă în sprijin. Se străduia să-i liniștească pe ostași și se adresa când unei cohorte, când alteia, imitând stilul concis al lui Iulius Caesar. Rostind cuvintele: *Exurgamusviri fortes*, sau: *Advenit, socii, justum pugnandi jam tempus*, tânărul care abia trecuse de douăzeci de ani se gândea, plin de mândrie: „Semăn acum cu cutare sau cutare comandant renumit și victorios!”. Și, în chiar miezul acțiunii, se simțea înconjurat, în mintea sa, de cărțile sale și se bucura că totul se petrecea cu precizie, după cum povesteau Titus Livius, Plutarh și Sallustius. Încercatul Sever îi modera înflăcărarea cu sângele său rece și, chiar dacă-i dădea tânărului o oarecare libertate, nu abandona conducerea generală a oștirii.

Săgețile șuierară, de asemenea și lăncile mărunte cu frânghii lungi ale barbarilor; mașinile de război proiectară pietre enorme.

Romanii se văzură până la urmă față-n față cu teribilii și misterioșii locuitori ai nordului, pe seama cărora circulau legende de necrezut. Purtau arme și haine monstruoase. Unii aveau pe spinare blăni de urs, iar pe capetele lor zbârlite purtau, în loc de căști, boturi deschise de animale arătându-și colții. Alții aveau căști împodobite cu coarne de cerb sau de taur. Alamanii disprețuiau în asemenea măsură moartea, încât se aruncau în încăierare goi pușcă, păstrându-și numai spada și lancea.

Părul lor roșcat era legat pe creștet și cădea pe ceafă într-un smoc gros sau o împletitură ce semăna cu o coamă. De-o parte și de alta a gurii, mustățile blonde atârnau foarte lungi, pe pielea arsă de soare. O bună parte dintre ei erau atât de sălbatici, încât nu foloseau fierul și luptau cu lănci cu vârfuri de os muiate într-o otravă puternică, care le făcea încă mai primejdioase; era de-ajuns o înțepătură cu această armă primitivă, pentru a-l face pe cel atins să moară încet, în chinuri îngrozitoare. Erau înveliți din cap până-n picioare, în loc de armuri, cu plăci subțiri din copită de cal prinse pe o țesătură de in. Și cu această înfățișare, barbarii arătau ca niște monștri ciudați, acoperiți cu pene de pasăre și solzi de pește.

Mai erau și saxonii, cu ochii de un albastru deschis, pe care marea nu-i speria niciodată, dar care se temeau de pământ; sicambrii; herulii, cu ochii verzi ca apa oceanului; burgunzii, batavii și sarmații, jumătate oameni și jumătate fiare, ale căror chipuri îngrozitoare romanii le vedeau numai în clipa morții.

Apropiindu-și scuturile, cei din avangardă alcătuiră un zid compact de oțel, invulnerabil la lovituri și înaintând întruna, fără grabă. Alamanii se repeziră asupra lor cu strigăte sălbatice, semănând cu urletele aspre ale ursilor. Lupta începu, corp la corp, scut la scut. Peste câmp se ridică un praf atât de gros, încât înghiți razele soarelui.

În acea clipă, cavaleria înarmată cu fier a clibanarilor din aripa dreaptă se înfioră și o luă la fugă. Era în stare să strivească legiunile din ariergardă. Prin norul de săgeți și lăncii străluceа, sub bătaia soarelui, diadema de culoarea focului a uriașului rege Chlodomir.

Iulian ajunse la timp, în galopul calului său negru, albit de spumă. Înțelese șiretlicul. Plasată între cei din cavalerie, infanteria barbară se strecura printre picioarele cailor romani și, dintr-o lovitură de spadă, le spinteca acestora burta. Caii cădeau împreună cu călărețiі care, sub povara armurilor, nu se mai puteau ridica.

Iulian se puse în mijlocul drumului. Trebuia să-i oprească pe fugari sau, de nu, să se lase zdrobit de șoc. Tribunul clibanarilor se repezi la el. Îl recunoscu, se opri, păli de rușine și de spaimă. Lui

Iulian îi sări tot sângele în cap; își uită de cărțile clasice, se aplecă, îl apucă de gât pe fugar și strigă, cu un glas care i se păru lui însuși necunoscut și sălbatic:

– Lașule!

Îl întoarse apoi pe tribun cu fața la dușmani. Cavalerii se opriră atunci, recunoscură dragonul de purpură – dragonul imperial – și rămaseră descumpăniți. Într-o clipă, întreaga masă de fier se trase înapoi și se năpusti din nou peste barbari.

Urmă o învălmășeală generală. O lance îl lovi pe Iulian drept în piept; scăpă numai datorită platoșei. O săgeată îi șuieră pe lângă ureche, atingându-i obrazul cu penele.

Sever trimise în sprijinul cavaleriei care slăbea, cohorte de *cornutes* și de *brakates*, aliați pe jumătate sălbatici ai romanilor. Ei aveau obiceiul de a nu-și cânta imnul războinic *Barrit*, decât în toiul beției sângeroase a luptei.

Își intonară cântecul cu voce joasă și plângătoare; primele sunete erau liniștite, asemenea foșnetului frunzelor, în noapte; *Barrith*-ul devenea apoi tot mai puternic, mai solemn și mai înfricoșător; până la urmă, se transforma într-un răget furios și asurzitor, ca o mare furtunoasă ce-și lovește valurile de stânci. Se îmbătau cu acest cântec, până-și uitau de sine.

Iulian nu mai văzu și nu mai căută să înțeleagă ceea ce se petrecea în juru-i. Nu mai simțea decât o sete insuportabilă și oboseala dureroasă a mâinii care ținea spada. Pierdu până și noțiunea timpului. Sever își menținea însă întreaga prezență de spirit și conducea lupta cu o înțelepciune incomparabilă. Iulian zări, surprins și consternat, diadema roșiatică a lui Chlodomir în chiar mijlocul legionarilor. Cavaleria barbară pătrunsese pieziș în centrul armatei romane. Gândi: *s-a sfârșit, totu-i pierdut*! Își aminti de prevestirile *neprielnice* din acea dimineață și înălță o ultimă rugăminte către zeii olimpieni:

– Veniți-mi în ajutor! Căci cine anume, dacă nu eu, vă va restabili puterea pe pământ?

În centrul oștirii se găseau veteranii legiunii „Zvăpăiaților"; erau numiți astfel, datorită vitejiei lor. Sever se bizuia pe ei și nu se înșela.

Unul dintre ei strigă:

– *Viri fortissimi*! Viteji între viteji! Să nu trădăm Roma și pe cezarul nostru! Să ne dăm viața pentru Iulian!

– Slavă și izbândă pentru cezarul Iulian!... Pentru Roma! Pentru Roma! răsunară glasuri hotărâte.

Iar bătrânii cei încărunțiți sub steaguri se îndreptară din nou către moarte, liniștiți și serioși.

Suflul măreței Rome plutea peste oștire.

Cu ochii plini de lacrimi de entuziasm, Iulian se aruncă printre veterani, pentru a muri în rând cu ei. Simți din nou cum puterea iubirii simple, puterea poporului, îl înălța pe aripile ei și-l îndrepta spre victorie.

Groaza puse atunci stăpânire pe masele barbare. Se înfiorară și o luară la fugă.

Vulturii legiunilor, cu ciocurile lor de răpitoare și aripile desfășurate strălucind în soare, își luară din nou zborul, anunțându-le triburilor în derută victoria Cetății Eterne.

Alamanii și francii se stingeau, luptând până la ultima suflare.

Îngenuncheat într-o baltă de sânge, barbarul își mânuia cu puteri tot mai slabe spada sau lancea, iar în ochii săi tulburi nu se citea frica și nici deznădejdea, ci numai setea de răzbunare și disprețul față de învingător. Până și cei care păreau morți se ridicau aproape zdrobiți, apucau cu dinții picioarele vrăjmașilor și se agățau cu atâta înverșunare, încât romanii îi târau în urma lor. Șase mii de barbari căzură pe câmpul de luptă, sau se înecară în Rin.

În aceeași seară, pe când cezarul Iulian se afla pe deal, învăluit de razele soarelui ca de o aureolă în asfințit, îi fu adus regele Chlodimir, luat prizonier pe malul fluviului. Respira cu multă greutate; era uriaș, asudat, livid. Avea mâinile legate la spate. Se lăsă în genunchi în fața învingătorului său, iar tânărul cezar în vârstă de douăzeci și doi de ani își puse mâna mică pe capul acoperit cu păr bogat al regelui barbar.

XIX

Era vremea culesului. Ziua întreagă, văzduhul răsuna de cântece, pe falezele însoritului golf Neapole.

Pe câmpia preferată a romanilor, la Baii, renumită pentru băile sale sulfuroase și despre care poeții de pe vremea lui Augustus spuneau: *Nullus in orbe locus Baiis prelucet amoenis*, trândavii se desfătau în mijlocul unei naturi care-i întrecea în rafinament și voluptate.

Era un colț neîntinat al elegantei țări care stârnise imaginația lui Horațiu, a lui Properțiu și Tibul. Nicio umbră a veacului monahal nu pângărise încă acest tărâm însorit, ce se întindea între Vezuviu și Misene. Fericiții locuitori din Baii nu tăgăduiau creștinismul, dar se scuturau de el, lansând câte o glumă ușoară. Femeile păcătoase nu se căiau încă, și mai degrabă cele cinstite evitau virtutea ca pe ceva de modă veche. Când ajungeau până la ei noile profeții ale Sibilelor, amenințând omenirea decăzută cu o prăbușire totală, sau veștile despre noile crime și actele de bigotism ale împăratului Constanțiu, ori despre năvălirea perșilor în Orient, despre amenințările barbarilor de la miazănoapte, ei își închideau ochii și trăgeau în piept briza delicată și încărcată de mireasma ciorchinelor de la Balerne, proaspăt strivite în teascuri, și se consolau cu epigrame. Pentru a uita de nenorocirile Romei, de prezicerile despre sfârșitul lumii, le erau de-ajuns mici versuri ușoare, pe care și le trimiteau în dar unii altora:

Calet unda, friget aethra,
Simul innatat choreis
Amathusium renidens
Salis arbitra et vaporis,

Flos siderum Dione!

O undă de bătrânețe și de copilărie se deslușea pe fețele celor mai veseli epicurieni.

Nici apa proaspătă și sărată a băilor de mare, nici izvoarele calde și sulfuroase din Baii nu puteau dărui deplină vindecare trupului acestor tineri decăzuți și friguroși, cheliți încă de la douăzeci de ani și îmbătrâniți nu din pricina desfrâului personal, ci din cauza celui al înaintașilor lor, plictisiți de la început de literatură, de înțelepciune, de femei, spirituali și neputincioși, purtând în vine sângele răcit al unor generații întârziate.

Într-unul din colțurile cele mai înflorite și mai odihnitoare, între Baii și Puteoli, printre vârfurile negre ale Apeninilor, zidurile de marmură ale unei vile își marcau amprenta vie.

Lângă fereastra larg deschisă chiar deasupra mării, astfel încât nu se vedeau, din cameră, decât valurile și cerul, zăcea în pat Mirrha.

Medicii nu pricepeau nimic din boala ei; dar Arsinoe, care își vedea sora zi de zi sleindu-se de puteri și stingându-se, o adusese din Roma la țărmul mării.

În ciuda bolii sale, urmând pilda călugărițelor și a anahoreților, Mirrha își rânduia camera, își aducea singură apa și încerca să-și spele rufăria și să gătească. Multă vreme, până la ultima ei suflare, nu vru să se culce, petrecându-și noaptea în rugăciuni, iar într-o zi, Arsinoe găsi îngrozită un ciliciu pe trupul slăbit al surorii sale. Mirrha își scosese din cameră toate obiectele de lux, țesăturile și podoabele, lăsându-și numai patul și o cruce grosolană de lemn. Cu pereții ei goi, încăperea aducea a chilie de călugăr. Mirrha ținea un post riguros și-i era greu Arsinoei să lupte împotriva acestei voințe îndărătnice și totodată blânde.

Plictiseala o părăsi pe Arsinoe. Trecea întruna de la speranța în însănătoșirea Mirrhei, la deznădejdea că o va pierde și, deși nu o iubea mai mult ca înainte, obsedată cum era de teama veșnicei despărțiri, își înțelegea mai adânc iubirea.

Privea uneori cu o milă maternă această figură fină și slăbită ce împrăștia un har ceresc, acest trup micuț, ars de o flacără lăuntrică

prea vie. Când bolnava refuza vinul și hrana prescrise de medici, Arsinoe spunea necăjită:

– Tu crezi că nu văd, Mirrha? Tu cauți moartea? Ce faci cu tine?

– Nu-i oare totuna să trăiești sau să mori? răspundea tânăra, cu atâta convingere, încât Arsinoe nu putea decât să-i răspundă:

– Tu nu mă iubești...

Dar Mirrha o încredința, mângâind-o:

– Draga mea! Tu nu știi cât de mult te iubesc! O, de-ai putea numai...

Bolnava nu-și termina niciodată vorba și nu-și întreba sora despre credința ei. Ațintea doar asupra ei o privire tristă, ca și cum ar fi vrut să-i spună ceva și nu îndrăznea. Arsinoe simțea în această privire o mustrare tăcută; totuși, nu vorbea nici ea despre credință și nu avea curajul să-și mărturisească îndoielile, de teamă să nu-i spulbere cumva speranța nebunească în nemurire.

Mirrha slăbea din zi în zi, se topea ca ceara lumânării și pe de altă parte devenea tot mai veselă și mai liniștită.

Iuventin, care fugise de la Roma de frica urmăririi mamei sale și aștepta la Napoli, împreună cu Didim, plecarea corabiei către Alexandria, venea în fiecare zi să le vadă.

Citea din Evanghelie și povestea legende despre sfinți.

O! Cât de mult și-ar fi dorit Mirrha să intre în peșterile întunecoase, în preajma acelor făpturi mărețe și misterioase! Pustiul nu i se părea trist și lipsit de viață, ci înflorit precum raiul pe pământ, plin de minuni, luminat de o strălucire ce nu se mai găsea nicăieri pe lume. Se înăbușea în casă. Încinsă de chinurile bolii, tânjind după Tebaida, se uita uneori la pânzele albe ale corăbiilor care dispăreau în depărtare și-și întindea după ele mâinile palide. Doamne! Să fi putut zbura în urma lor și să respire aerul curat al pustiului scăldat în liniște! Alteori încerca să se scoale, afirma că se simte mai bine, că se va însănătoși curând și, în taină, spera să fie lăsată să plece împreună cu Didim și Iuventin, când urma să vină corabia din Alexandria.

Anatol, adoratorul credincios al Arsinoei, trăia și el la Baii. Tânărul epicurean organiza admirabile plimbări cu o triremă aurie, de

la lacul Albano până la golf, în tovărășia unor prieteni veseli și a unor femei frumoase. Se desfăta văzând pânzele purpurii plutind pe marea adormită, îmbinările de nuanțe crepusculare pe stâncile de la Capri și Ischia, care semănau cu uriașe ametiste; se bucura de ironiile amicilor săi cu privire la credință, de aroma vinului, de sărutările îmbătătoare ale curtezanelor.

Dar de câte ori pătrundea în liniștita chilie a Mirrhei, simțea că cealaltă latură a vieții îi era deopotrivă de accesibilă. Grația nevinovată a chipului palid al tinerei fete îl emoționa. Voia să creadă în tot ce credea ea: în blândul Galilean și în miracolul nemuririi. Asculta povestirile lui Iuventin și găsea viața anahoreților sublimă.

Își dădea seama cu uimire că, pentru el, adevărul exista deopotrivă în beția vieții, ca și în renunțarea la ea, în triumful materiei, ca și în cel al sufletului, în castitate, ca și în voluptate. Gândirea sa rămânea clară. Nu avea remușcări.

Îi plăceau până și îndoielile sale, asemenea unui joc nou; aceste valuri moi și adânci ale vieții, aceste tranziții de la creștinism la păgânism nu-l tulburau, ci mai degrabă îl legănau.

Mirrha adormi într-o seară în fața ferestrei deschise. Când se trezi, îi spuse lui Iuventin, cu un zâmbet radios:

– Am avut un vis ciudat...

– Ce vis?

– Nu-mi amintesc. Era frumos. Crezi că va fi mântuită toată lumea?

– Toți cei drepți; păcătoșii vor fi pedepsiți.

– Cei drepți... păcătoșii... Eu nu gândesc așa, răspunse Mirrha, zâmbind mai departe, ca și cum s-ar fi străduit să-și amintească visul. Știi, Iuventin, eu cred că toți, toți vor fi mântuiți, iar Dumnezeu nu va pierde niciuna dintre făpturile Sale.

– Așa gândea marele învățător Origen, care spunea: „Mântuitorul meu nu se poate bucura, câtă vreme sunt nedreptățit!”. Dar e o erezie...

Mirrha nu asculta, ci urmă:

– Da, da, așa trebuie să fie, am înțeles acum: vor fi mântuiți cu toții, până la cel din urmă! Dumnezeu nu va îngădui să se piardă niciuna

dintre creaturile Sale.

– Aș vrea s-o cred și eu, șopti Iuventin, dar m-aș teme...

– Nu trebuie să te temi. Acolo unde există dragoste, nu poate fi teamă. Eu nu mă tem de nimic.

– Și... *el*? întrebă Iuventin.

– Cine?

– Cel care nu trebuie numit. Răzvrătitul!

– Și el, și el! strigă Mirrha, încărcându-și glasul cu îndrăzneala credinței. Cât timp va exista chiar și un singur suflet care nu și-a dobândit mântuirea, nu se va bucura nicio făptură de fericirea deplină. De vreme ce iubirea nu cunoaște margini, totul va fi în Dumnezeu, iar Dumnezeu va fi în totul. Ce bucurie, dragul meu! Noi nu ne-am dat încă seama de ea! Trebuie să binecuvântăm totul, înțelegi?

– Și răul?

– Nu există răul, nu există moartea.

Prin fereastra deschisă pătrundea ecoul cântecelor bahice ale prietenilor lui Anatol, petrecând în triremele devenite purpurii, pe marea albăstrită de asfințit.

Mirrha îi arătă:

– Și astea sunt frumusețe, trebuie binecuvântate și astea, șopti.

– Niște cântece păcătoase? întrebă Iuventin, temător.

Mirrha își scutură capul:

– Nu! Totul e bun, totul e curat. Frumusețea vine de la Dumnezeu. De ce ți-e teamă, prietene?... O! De câtă libertate este nevoie, pentru a iubi!... Și să nu te temi de nimic! Tu nu cunoști încă bucuria pe care o dă viața!

Suspină îndelung și adăugă:

– Și câtă bucurie aduce moartea!

A fost ultima lor convorbire. Mirrha rămase culcată câteva zile, nemișcată și mută, fără să-și deschidă ochii. Părea să sufere aprig, căci sprâncenele i se încruntau uneori dureros, dar un zâmbet blând și resemnat îndrepta îndată această contradicție, iar din buzele închise nu se strecura niciun geamăt, nicio tânguire.

O chemă odată, în plină noapte, pe Arsinoe, care ședea lângă ea. Bolnava vorbea cu greu. O întrebă, fără să-și deschidă ochii:

– E zi?

– Nu, e încă noapte, răspunse Arsinoe; dar va răsări curând soarele.

– Nu aud... Cine ești? vorbi Mirrha, într-o șoaptă abia deslușită.

– Sunt eu, Arsinoe.

Bolnava își deschise deodată ochii mari și luminoși ațintindu-i asupra surorii sale.

– Mi s-a părut, se strădui să spună, mi s-a părut că nu erai tu... că eram singură.

Cu mișcări foarte încete și cu mare greutate își apropie apoi mâinile diafane, împreunându-și palmele, cu o expresie de teamă și de rugă. Colțurile buzelor fremătară, sprâncenele se arcuiră.

– Nu mă părăsi!... Când voi muri, să nu te gândești că nu mai sunt.

Arsinoe se aplecă asupră-i, dar Mirrha era prea slăbită, pentru a o îmbrățișa; încercarea era zadarnică. Arsinoe își apropie atunci obrazul de ochii ei, iar tânăra îi mângâie fața ușor, cu genele ei lungi. Era unul dintre obiceiurile lor din copilărie, născocit de Mirrha; s-ar fi spus că fremătau pe obraz aripile catifelate ale unui fluture.

Această din urmă mângâiere îi aminti Arsinoei întreaga lor viață comună, întreaga lor afecțiune. Se lăsă în genunchi și, pentru prima oară după ani lungi, hohoti într-un plâns nestăpânit.

– Nu, Mirrha, nu te voi părăsi... Voi rămâne tot timpul cu tine!

Privirea Mirrhei se învioră, bucuroasă. Murmură:

– Așadar, tu...

– Da, vreau să cred, voi crede! strigă Arsinoe.

Și îndată se miră singură de aceste vorbe neașteptate; i se părură un miracol, nicidecum o minciună, și nu vru să le retragă.

– Mă voi duce în pustiu, Mirrha; ca și tine, și în locul tău, urmă ea, într-o efuziune de iubire înfocată. Iar dacă Dumnezeu există, va trebui să facă în așa fel, încât să nu existe moartea, iar noi să fim mereu împreună!

Mirrha își închise ochii ascultând-o pe sora ei și, cu un zâmbet de nesfârșită împăcare, șopti:

– Acum, voi dormi. Nu-mi mai trebuie nimic. Mă simt bine.

Nu-și mai deschise ochii, nu mai vorbi. Avea fața calmă și severă, ca cea a morților. Mai trăi astfel câteva zile.

Când îi apropiau de buze o cupă cu vin, sorbea câteva înghițituri. Dacă respirația îi devena agitată și neregulată, Iuventin se apleca asupra ei și cânta o rugăciune sau un imn sfânt, și atunci Mirrha începea să răsufle mai ușor, ca și cum ar fi fost legănată.

Într-o seară, pe când soarele cobora pe după Ischia și Capri, iar marea nemișcată se topea cu cerul și prima stea, încă nedeslușită, licărea, Iuventin îi cânta muribundei:

Deus creator omnium,
Polique rector vestiens,
Diem decor alumina
Noctem sopora gratia...

Poate că Mirrha își dăduse ultima suflare în sunetul acestui imn solemn. Nu-și dăduse nimeni seama că nu mai răsufla. Viața și moartea erau egale pentru ea, întrucât viața i se topise în neînțeleasa veșnicie, fără suferință, așa cum blândețea unui apus frumos se topește în răcoarea nopții.

Arsinoe își îngropă sora în catacombe și scrise, cu propria ei mână, pe lespede: *„Myrrha, vivis*" – „Mirrha, tu trăiești!"

Aproape că nu plânse. Își purta în inimă disprețul față de lume și hotărârea de a crede în Dumnezeu, sau cel puțin – de a face tot ce-i sta în putință, pentru a crede în El. Voia să-și împartă la nevoiași averea și să plece în Tebaida. Chiar în ziua în care Arsinoe îl înștiință pe tutorele său indignat despre proiectele sale, primi din Gallia o scrisoare scurtă și enigmatică, de la cezarul Iulian:

„Iulian, către prea-nobila Arsinoe, bucurie!

Îți amintești despre cele ce-am vorbit împreună, la Atena, în fața statuii Artemisei? Îți amintești de legământul nostru? Mare îmi este ura, dar și mai mare îmi este dragostea! Poate că, în curând, leul își va zvârli cât colo pielea de măgar. Până atunci, să fim blânzi ca niște porumbei, și înțelepți ca șarpele, după vorba lui Hristos Nazarineanul".

XX

Creatorii de epigrame de la Curte, care-l numiseră cândva pe Iulian, în derâdere, *victorinus* (micul cuceritor), erau surprinși de veștile despre izbânzile succesive ale cezarului. Ceea ce-i făcuse pe vremuri să râdă, devenise un lucru formidabil. Se vorbea mult despe vrăji, despre tainice puteri diavolești, care ar fi venit în sprijinul prietenului lui Maxim din Efes.

Iulian cucerise și reintegrase în Imperiul roman: Argentoratum, Bracomagum, Tres Tabernae, Salison, Numeta, Vaugion, Moguntiae. Ostașii îl adorau, la fel ca în trecut. Se încredința tot mai mult și mai adesea că-l protejau zeii olimpieni. Dar continua, din prudență, să meargă la bisericile creștine, iar în orașul Viena de pe fluviul Rhodanus asistase dinadins la o slujbă solemnă.

După o campanie îndelungată, cezarul cuceritor se întorcea, la mijlocul lui decembrie, în taberele sale de iarnă, în orașul său îndrăgit Parisis-Luteția*, de pe malul Senei.

Se lăsase noaptea. Cerul nordic îi uimea pe meridionali, prin reflexele sale de un verde stins. Zăpada proaspăt așternută scârțâia sub picioarele ostașilor.

Ridicată pe o insulă mică, Luteția era înconjurată din toate părțile de apă. Două poduri de lemn legau orașul de câmpie. Casele aveau o arhitectură galo-romană, cu galerii largi cu geamuri, ce înlocuiau porticurile deschise din țările meridionale. Peste oraș se ridica fumul de la o mulțime de coșuri. Pomii erau acoperiți de chiciură.

În grădini, de-a lungul zidurilor îndreptate spre miazăzi, se

*Parisul de astăzi (n. red.).

înghesuiau, asemenea unor copii înfrigurați, smochini aduși de romani, acoperiți grijuliu cu paie.

Iarna era aspră în acel an, deși vântul de miazăzi sufla a dezgheț.

Sloiuri mari și albe de gheață pluteau pe Sena, lovindu-se și adunându-se în grămezi. Războinicii greci și romani le priveau, surprinși, Iulian le admira masele străvezii, când albastre, când verzui, și le compara cu marmura din Frigia, cu palidele ei nuanțe.

Trista frumusețe a nordului avea ceva care-l captiva și-i făcea inima să vibreze, ca la o amintire îndepărtată. Ajunse la palat – o clădire enormă ce-și înălța pe cerul amurgului siluetele negre ale arcadelor din cărămizi și ale turnulețelor.

Iulian intră în bibliotecă. Era frig. Se aprinse un foc mare în cămin și i se aduseră mai multe scrisori, sosite la Luteția în lipsa sa. Una dintre ele, din Asia Mică, era de la Iamblicos. Iulian simți învăluindu-l boarea Orientului.

Afară bântuia furtuna turbată; vântul urla. S-ar fi spus că bătea cineva în obloanele închise. Iulian crezu că vede, cu ochii închiși, propileele de marmură învăluite în întuneric, trecând cu repeziciune și topindu-se în zare, ca niște nori aurii.

Îl cuprinse tremuratul și se ridică. Focul se stinsese. Un șoarece rodea pergamentele din bibliotecă.

Dori să vadă o față omenească. Își aminti, cu un zâmbet ironic, că avea o nevastă. Era o rudă a împărătesei Eusevia, cu numele Elena, pe care împăratul o căsătorise împotriva voinței ei cu Iulian, cu puțin timp înaintea plecării acestuia în Galia.

Nu o iubea pe Elena. Deși trecuse mai mult de un an de la căsătorie, aproape că nu o văzuse, nu o cunoștea, nu petrecuse o noapte cu ea. Soția lui rămăsese fecioară.

Încă din adolescență, ea nu visase decât să fie *logodnica lui Hristos.* Ideea de căsătorie o dezgusta. La început, se socoti pierdută; văzând însă apoi că Iulian nu aștepta de la ea mângâieri conjugale, se liniști și trăi la palat ca o călugăriță, veșnic bosumflată, liniștită, îmbrăcată din cap până-n picioare în negru. În rugăciunile sale, își jurase să rămână neprihănită.

În noaptea aceea, o curiozitate răutăcioasă îl împinse pe Iulian către turnul în care se ruga soția sa. Deschise ușa fără să bată și intră în cămăruța slab luminată. Fecioara îngenunchease în fața unei strane deasupra căreia se găsea o cruce mare.

Iulian se apropie de ea, ferindu-se cu mâna de lumina unui opaiț și, timp de câteva minute o privi, încruntat. Ea era atât de absorbită de rugăciune, încât nu-l simți. El o chemă:

– Elena!

Ea țipă și întoarse spre Iulian fața palidă și severă.

– Ce tare m-ai speriat!

El se uită cu o privire ciudată la crucea mare, la Evangheliar, la strană, și spuse în șoaptă:

– Tu te rogi tot timpul?

– Da; și pentru tine... iubite cezar.

– Și pentru mine? Adevărat? Recunoști că mă socoți un mare păcătos, Elena?

Ea își plecă ochii, fără să răspundă. Se posomorî și mai mult la față.

– Nu-ți fie teamă de nimic. Vorbește. Nu gândești cumva că port un păcat anume față de Dumnezeu?

Ea răspunse încet:

– Un păcat anume? Da, gândesc. Nu te supăra...

– Eram sigur! Hai, spune! Mă voi căi!

Elena urmă, cu vocea încă mai înceată și mai severă:

– Nu râde! Voi da seamă pentru sufletul tău în fața Celui Veșnic!

– Tu... pentru sufletul meu?

– Suntem legați pentru totdeauna!

– Prin ce anume?

– Prin taina căsătoriei.

– Căsătoria religioasă? Dar până-n acest ceas, suntem străini unul față de altul, Elena!

– Mă tem pentru sufletul tău, Iulian! repetă ea, fixându-și asupra lui privirea nevinovată.

Iulian își pune mâna pe umărul ei și urmări cu ironie chipul palid, care răsfrângea răceala castității. Se evidențiau în mod ciudat doar buzele trandafirii, gura foarte frumoasă și micuță, întredeschisă în expresia unei temeri întrebătoare.

Iulian se aplecă și, înainte ca ea să aibă timp să-și dea seama, o sărută pe buze.

Ea tresări, se repezi la colțul opus al încăperii și-și ascunse fața cu mâinile. Uitându-se apoi la Iulian cu ochii înnebuniți de spaimă, se închină repede și murmură:

– Pleacă de la mine, pleacă departe, necuratule. Te cunosc... Tu nu ești Iulian, tu ești diavolul... În numele Prea Sfintei Cruci, te implor... să dispari!

Mânia puse stăpânire pe Iulian. Se întoarse la ușă și trase zăvorul: se apropie apoi zâmbind de Elena și spuse:

– Vino-ți în fire, Elena. Sunt bărbat, sunt soțul tău... și nu diavolul! Biserica ne-a binecuvântat legătura!

În măsura în care o ura, creștea în el dorința de a o poseda pe această fecioară severă. Ea își acoperi încet ochii cu mâinile:

– Iartă-mă... Mi s-a părut... M-ai speriat atât de tare, Iulian! Știu că nu-mi vrei răul... dar am tot avut unele vedenii... Am crezut că și acum... *el* dă târcoale pe-aici, noaptea! L-am văzut de două ori... mi-a spus lucruri rele despre tine. De-atunci, mi-e teamă... *El* mi-a spus că porți pe chip trăsăturile lui Cain... De ce mă privești astfel, Iulian?

Tremura și se sprijinea de perete. Iulian se apropie de ea și o strânse în brațe.

– Ce faci? Lasă-mă! Lasă-mă!

Încercă să țipe, să-și cheme slujnica.

– Elefteria! Elefteria!

– De ce o chemi? Nu sunt soțul tău?

Ea începu să plângă amarnic.

– Fratele meu! Nu trebuie să se întâmple asta... Sunt logodnica lui Hristos! Credeam că tu...

– Logodnica cezarului roman nu poate fi logodnica lui Hristos.

– Iulian! Dacă crezi în El...

– Îl urăsc pe Galilean!

Cu o ultimă sforțare, ea încercă să-l respingă și strigă, disperată:

– Pleacă! Diavole! Diavole! De ce m-ai părăsit, Doamne?!

Iulian îi umplea ceafa cu sărutări înfocate. I se părea că înfăptuiește o crimă. Puterile ei slăbiseră atât de mult, încât abia mai rezista, murmurând:

– Fie-ți milă... fratele meu!

Cu mâini pătimașe, el îi smulgea straiele cernite. Înțelegea groaza care-i umplea sufletul, dar nu simțise niciodată în viață o asemenea beție a răului. Din stofa sfâșiată ieși deodată la lumină pielea. Atunci, cu o privire ironică și un zâmbet sfidător, cezarul se uită spre colțul opus al chiliei, unde opaițul licărea slab și lumina, pe perete, crucea mare și neagră...

XXI

Se scurseseră mai bine de doi ani de la victoria din Argentoratum. Iulian eliberase Gallia din mâinile barbarilor. La începutul primăverii, aflându-se încă în tabăra sa de iarnă din Luteția, primise o scrisoare importantă de la împăratul Constanțiu, adusă de tribunul Decensius.

Fiecare nouă izbândă repurtată în Gallia îl supăra pe Constanțiu; era o lovitură țintită de-a dreptul în vanitatea sa. Acest „țânc", această „coțofană guralivă", această „maimuță îmbrăcată în purpură, această „caricatură de cuceritor" de care se indignau bufonii de la Curte, se transformase într-un adevărat și teribil cuceritor.

Constanțiu se topea de invidie. I se adunau, în același timp, înfrângeri după înfrângeri în luptele cu perșii din ținuturile asiatice. Slăbea, nu mai dormea, își pierdea pofta de mâncare, vărsase fiere în două rânduri.

Medicii de la Curte erau uluiți.

În nopțile sale de insomnie, întins pe mărețul pat aflat sub stindardul lui Constantin, împăratul gândea uneori:

„Eusevia m-a înșelat! Dacă nu era ea, aș fi urmat sfatul înțelept al lui Catena și Mercur... Aș fi pus să fie strâns de gât acest puști, în vreun loc ascuns!... Aș fi distrus acest șarpe din cuibul neamului lui Flavius! Prostul de mine! L-am lăsat eu însumi să-mi scape... Și, cine știe? Poate că Eusevia i-o fi fost amantă?

Gelozia întârziată îi întețea și mai mult pornirea.

Nu se putea răzbuna pe împărăteasa Eusevia, care murise. Cea de-a doua soție, Faustina, era o nătângă pe care o disprețuia.

Constanțiu își răscoli părul rărit, pe care frizerul i-l ondula atât de minuțios în fiecare zi; îi curgeau lacrimi de furie.

Nu apărase el oare Biserica? Nu se înverşunase în distrugerea tuturor ereziilor? Nu ridicase mănăstiri şi nu le înfrumuseţase? Nu-şi îndeplinea cu regularitate rânduielile impuse? Iată cum arăta răsplata de care avea parte!

Pentru prima oară, stăpânul lumii simţea cum clocoteşte în el indignarea împotriva Stăpânului celui veşnic. Scăldată în venin, rugăciunea i se stingea pe buze.

Pentru a-şi potoli invidia, hotărî să recurgă la un mijloc neobişnuit: porunci să se trimită în toate marile oraşe *scrisori triumfale* împodobite cu lauri, anunţând victoriile dăruite de Pronia cerească împăratului Constanţiu. Reieşea din aceste scrisori că nu Iulian, ci Constanţiu ar fi traversat Rinul de patru ori; Constanţiu – cel care, la capătul celălalt al lumii, distrugea armata în lupte stupide; Constanţiu, şi nu Iulian, ar fi fost cât pe ce să piară lovit de săgeţi, la Argentoratum; Constanţiu l-ar fi luat prizonier pe regele Chlodomir; Constanţiu ar fi străbătut mlaştini şi păduri de nepătruns, tot el ar fi deschis drumuri, ar fi atacat fortăreţe, ar fi îndurat foamea, setea, arşiţa.

Numele lui Iulian nici măcar nu figura în aceste scrisori, ca şi cum n-ar fi existat un cezar. Poporul îl aclama pe Constanţiu drept „învingătorul galilor", iar episcopii şi arhiepiscopii cântau rugăciuni de recunoştinţă în toate bisericile, cerând viaţă lungă şi prosperitate pentru împărat şi mulţumindu-i lui Dumnezeu pentru izbânzile asupra barbarilor alamani, pe care i le dăruise lui.

Aflând de aceste nebunii, Iulian se mulţumi să zâmbească.

Dar invidia care măcina inima împăratului nu se potoli. Hotărî să-i ia lui Iulian cele mai bune legiuni, iar apoi, pe nesimţite şi sub pretexte tulburi, să-l dezarmeze – aşa cum făcuse odinioară cu Gallus, să-l atragă în capcanele sale şi să-i dea atunci lovitura de moarte.

În acest scop, trimise la Luteţia un demnitar priceput, pe tribunul Decensius, cu o scrisoare. Trebuia să aleagă imediat cele mai bune legiuni, compuse din heruli, batavi, petulanţi şi celţi, şi să le trimită în Asia, la împărat. În plus, acest demnitar trebuia să ia din fiecare legiune care mai rămânea, câte trei sute de războinici dintre cei mai viteji, iar

tribunul grajdurilor imperiale, Cintula, avea ordin să strângă soldați aleși dintre purtătorii de steaguri și să se pună în fruntea lor, pentru a-i conduce în Orient.

Iulian îl preveni pe Decensius asupra inevitabilei răzmerițe a legiunilor barbare, care preferau să moară, decât să-și părăsească pământul de baștină. Încăpățânatul demnitar nu ținu seama de aceste observații, ci își păstră o morgă imperturbabilă pe fața galbenă și vicleană.

Alături de unul dintre podurile de lemn care legau insula Luteția de câmpie, se desfășurau clădirile lungi ale cazărmilor. Agitația îi cuprinse dis-de-dimineață pe ostași. Numai disciplina severă și înțeleaptă a lui Iulian îi ținea în frâu.

Primele cohorte de petulanți și de heruli plecaseră noaptea; frații lor, celții și batavii, se pregăteau să-i urmeze. Cintula dădea porunci, cu un glas sigur. Un murmur se strecura în mulțime. Un soldat nesupus fusese bătut până la moarte. Decensius se vântura peste tot, cu pana la ureche și hârtiile în mână.

În curte, sub cerul întunecat, carele acoperite, montate pe roți înalte, le așteptau pe femeile și copiii ostașilor. Femeile se despărțeau de țara natală, întinzându-și brațele către pădurile și câmpiile ei; unele sărutau plângând pământul pe care-l numeau *mama lor*, îndurerate la gândul că le vor putrezi oasele în pământ străin. Iar altele, mai resemnate, amuțite de lovitură, își strângeau într-o cârpă câte un pumn de pământ, ca amintire. Un câine, slab de i se rupea pielea de pe oase, lingea o osie unsă cu seu. Se depărtă deodată și se apucă să urle, cu botul în țărână. Se întoarseră cu toții către el, înfiorați. Un legionar lovi cu mânie animalul care, cu coada între picioare, o luă la fugă pe câmp și, ajuns acolo, se opri și se apucă din nou să urle, încă mai dureros.

Era cumplit acest urlet de jale, în impunătoarea liniște a asfințitului.

Sarmatul Aragaris făcea parte din numărul celor care trebuiau să părăsească meleagurile norodului. Își lua rămas bun de la prietenul său credincios, Strombix.

– Vere, vărul meu! Pentru cine mă părăsești? se văieta acesta, înghițind supa pe care i-o cedase Aragaris care, de supărare, nu putea s-o mănânce.

– Hai, taci, dobitocule! îl consola Aragaris. Îmi ajung tânguielile femeilor!... Spune-mi mai bine tu, care ești din părțile alea, ce păduri o să străbatem?

– Ce zici, vere? Nu sunt păduri; numai nisip și stânci.

– Și unde ne vom feri de soare? întrebă Aragaris, fără să-l creadă.

– Este pustiu! E o arșiță ca în cuptorul de la bucătărie, iar apă nu se găsește.

– Cum, nu e apă?... Dar bere?

– Nici nu se știe ce-i aia!

– Minți!

– Să-mi iasă pe loc ochii, vere, dacă în toată Asia, în Mesopotamia și Siria, se găsește măcar un butoi cu bere sau de miere.

– Atunci, s-a zis, frate! Dacă e cald și nu e nici apă, nici bere, nici miere, ne mână la capătul pământului, ca pe boii la abator!

– Drept în coarnele diavolului, vere!

Și Strombix plânse încă mai amarnic.

În acea clipă se iscă un zgomot în depărtare și răsună un zvon de glasuri. Cei doi prieteni ieșiră din cazarmă. O mulțime de soldați care treceau peste podul de lemn, alergau spre Luteția. Strigătele se apropiau. Agitația cuprinse cazărmile. Războinicii ieșeau pe drum, se adunau și strigau, fără a ține seama de poruncile, de amenințările și chiar de loviturile centurionilor.

– Ce s-a-ntâmplat? întrebă un veteran.

– Au fost biciuiți până la moarte douăzeci de soldați!

– Cum, douăzeci? O sută!

– Îi vor lua la rând pe toți soldații la biciuit. S-a dat poruncă.

Un legionar înspăimântat și cu hainele rupte se aruncă deodată în mulțime și strigă:

– Fraților, dați fuga la palat! Îl strâng de gât pe Iulian!

Vorbele căzură ca niște scântei peste paie uscate. Flacăra care mocnea demult, izbucni nestăvilită. Figurile căpătară expresii bestiale. Nimeni nu înțelegea nimic și nici nu voia să înțeleagă. Strigau cu toții:

– Unde sunt ticăloșii?

– Omorâți-i pe nemernici!

– Cine sunt?

– Trimișii împăratului Constanțiu!

– Jos împăratul!

– Of, nătărăilor! Cum să trădezi un asemenea șef?

Doi centurioni nevinovați care treceau pe-acolo fură prinși, aruncați la pământ, călcați în picioare, aproape rupți în bucăți. Sângele țâșni și, văzându-l, soldații deveniră și mai cruzi.

Mulțimea care trecea podul se apropie de cazărmi și desluși deodată strigătul asurzitor:

– Glorie împăratului Iulian! Slavă lui Iulian Augustus!

– L-au ucis! L-au ucis!

– Tăceți din gură, proștilor! Augustul trăiește! L-am văzut!

– Cezarul trăiește!

– Nu mai este cezar; e împărat!

– Cine-a zis că l-au ucis?

– Unde-i pungașul?

– Au vrut să-l ucidă.

– Cine?

– Constanțiu.

– Jos Constanțiu! Jos eunucii blestemați!

Un om călare trecu atât de repede prin penumbră, încât abia îl recunoscură.

– Decensius! Decensius! Puneți mâna pe tâlhar!

Își mai ținea încă pana la ureche și călimara de campanie i se legăna la centură. Dispăru, însoțit de înjurături și râsete. Mulțimea se îngroșa. Oștirea răzvrătită semăna cu o mare furioasă. Mânia se transformă în bucurie, când se întoarseră legiunile de heruli și petulanți, care plecaseră în ajun și se răsculaseră la rându-le. Oamenii îi sărutară,

în rând cu femeile și copiii lor, ca după o lungă despărțire. Mulți plângeau de bucurie; alții își loveau scuturile. Aprinseră focuri mari. Apărură oratorii. Strombix, care fusese în tinerețe bufon în Antiohia, își simți renăscându-i inspirația. Camarazii îl ridicară pe umeri, iar el începu, cu gesturi mari:

– *Non quidem ad orbis terrarum extrema ad noxii pellium et damnati.* Ne trimit la capătul lumii, ca pe ucigași; familiile noastre, pe care le-am răscumpărat din sclavie cu prețul sângelui, vor cădea din nou sub jugul alamanilor...

Nu apucă să-și termine vorba; se iscară din cazărmi țipete ascuțite și zgomotul pe care soldații îl cunoșteau bine – al nuielelor lovind pielea: războinicii îl băteau pe detestatul centurion Cedo Alteram. Ostașul care-l lovea pe superiorul său aruncă nuiaua plină de sânge și, în râsetele tuturor, strigă vesel, imitând glasul centurionului:

– Dă-mi alta nouă! *Cedo alteram*!

– Hai la palat! La palat! urlă mulțimea. Să-l numim pe Iulian august! Să-l încununăm cu diadema!

Se grăbiră cu toții către palat, lăsându-l în curte pe centurionul mai mult mort decât viu, într-o baltă de sânge. Stele răzlețe licăreau printre nori. Un vânt rece ridica praful în văzduh.

Zăbrelele, ușile și obloanele erau zăvorâte. Clădirea părea nelocuită.

Iulian simțise în aer revolta și nu ieșea afară, nu li se arăta soldaților și se îndeletnicea cu divinația. Aștepta vreme de două zile și două nopți să se întâmple minuni. Îmbrăcat în veșmântul lung și alb al pitagoreicilor, urcă, cu opaițul în mână, scara îngustă ce ducea la turnul cel mai înalt al palatului.

Îl aștepta colo, urmărind stelele, ucenicul lui Maxim din Efes, pe care acesta îl trimisese la Iulian, același Nogodares care-i prezisese cândva viitorul tribunului Scuda, în cârciuma lui Syrax de la poalele muntelui Argos.

– Ei bine? îl întrebă Iulian, îngrijorat.

– Nu se vede nimic! Parcă s-ar fi înțeles cerul cu pământul.

Trecu un liliac în zbor.

– Uite... uite! Poate ai putea să prezici ceva, după zborul lui?

Făptura nocturnă aproape că atinse, cu aripa sa rece, obrazul lui Iulian și dispăru.

– Sufletul unei ființe apropiate, șopti Nogodares. Ține minte: în noaptea aceasta, se va petrece un lucru măreț!

Se auzeau țipetele nedeslușite ale ostașilor, înăbușite de vânt.

– Dacă descoperi un semn, să vii la mine! spuse Iulian, coborând în bibliotecă.

Bătu încăperea cu pași șovăitori, oprindu-se adesea pentru a asculta atent: i se părea că-l urmărește cineva, că i se lasă un frig pătrunzător pe ceafă. Se întorcea, dar nu vedea nimic. Sângele îi bătea puternic în tâmple. Își relua mersul și, din nou, i se părea că cineva îi șoptește la ureche cuvinte pe care nu apuca să le înțeleagă.

Intră o slugă și-l anunță că un bătrân din Atena dorea să-l vadă pe cezar, pentru o treabă urgentă. Iulian scoase un strigăt de bucurie și alergă să-l întâmpine. Credea că era vorba de Maxim. Se înșela. Era marele hierofant al misterelor din Eleusis, pe care-l aștepta, de asemenea, cu nerăbdare.

– Părinte, strigă Iulian, salvează-mă! Trebuie să aflu voința zeilor!... Hai, repede, totul e pregătit!

În jurul palatului răsunau strigătele asurzitoare ale oștirii revoltate. Vechile ziduri de cărămidă se cutremurau. Intră un stegar, alb de spaimă:

– E răzmeriță! Ostașii rup zăbrelele!

Iulian făcu un gest autoritar cu mâna:

– Nu vă temeți de nimic! După... După... Să nu lăsați pe nimeni să intre la mine!

Luându-l de mână pe hierofant, îl duse într-o pivniță întunecoasă și trase după ei ușa grea de fier.

Într-adevăr, totul, era pregătit. Flacăra torțelor se răsfrângea în figura din argint a lui Helios-Mithra, zeul Soarelui; fumul se înălța de pe pirostrii; vasele sacre pline cu apă, cu vin și cu miere așteptau, ca și

sarea și făina, pentru a acoperi trupul victimelor. În cuști erau diferite păsări, gâște, porumbei, găini, un vultur și un miel alb, care behăia dureros.

– Mai iute, mai iute, îl zori Iulian pe hierofant, întinzându-i un pumnal lung.

Cu sufletul la gură, bărânul recită în grabă rugăciunile. Înjunghie mielul, puse o parte din carne și din grăsime pe cărbunii altarului și, cu vrăji misterioase, începu să cerceteze măruntaiele. Cu mâini dibace, scotea ficatul, inima, plămânii, privind în toate părțile.

– Cel puternic va fi răsturnat, spuse arătând inima încă destul de caldă; o moarte groaznică...

– A cui? întrebă Iulian. A lui, sau a mea?

– Nu știu.

– Nu știi!

– Cezare, spuse bătrânul, nu te grăbi! Nu hotărî nimic în noaptea aceasta. Așteptă să se facă ziuă. Prevestirile sunt îndoielnice...

Nu-și termină bine vorba și luă altă victimă, un gâscan, apoi un vultur. De sus se auzea zgomotul mulțimii, asemenea unei revărsări de ape. Lovituri de berbec zguduiră ușile de fier. Iulian nu auzea nimic. Cu o curiozitate lacomă, examina măruntaiele pline de sânge.

Bătrânul sacrificator spuse:

– Nu hotărî nimic în noaptea aceasta. Zeii tac.

– Au și găsit momentul! strigă Iulian, înciudat.

Nogodares intră, solemn:

– Bucură-te, Iulian! În noaptea aceasta, ți se va hotărî soarta... Grăbește-te, poate pe urmă va fi prea târziu...

Magul se uită la hierofant; acesta îl privi pe mag.

– Așteaptă! spuse sacrificatorul din Eleusis.

– Îndrăznește! spuse Nogodares.

Iulian rămăsese încurcat între cei doi și-i urmărea cu privirea.

Figurile prezicătorilor rămâneau, mai departe, imperturbabile.

– Ce să fac? îngăimă Iulian.

Își aminti apoi, bucuros:

– Așteptați! Am în biblioteca mea o carte veche: *Despre contradicții în preziceri*. Vom vedea.

Alergă la bibliotecă. Îl întâlni într-un coridor pe episcopul Doroteu, în veșminte preoțești, ținând în mâini crucea și Sfântul Maslu.

– Ce e? întrebă Iulian.

– Sfântul Maslu, pentru soția ta care e în pragul morții, cezare!

Doroteu se uită cu severitate la veșmântul lui Iulian, la obrazul său palid, la mâinile sale pline de sânge.

– Soția ta, urmă episcopul, ar vrea să te vadă, înainte de a muri. Vii?

– Da... da! Mai târziu! O, zei!... Încă un semn rău! Tot ce face ea, este de rău augur!

Intră în bibliotecă și începu să caute printre pergamente. Deodată, auzi o voce șoptindu-i deslușit la ureche:

– Îndrăznește! Îndrăznește! Îndrăznește!

– Maxim, tu ești! strigă Iulian, întorcându-se.

Nu era nimeni în încăperea întunecoasă. Inima lui Iulian bătea atât de tare, încât își duse mâna la piept. Pe frunte îi apăru o sudoare rece.

– Asta așteptam! șopti el. A fost vocea *lui*! Acum, s-a termiant! Mă duc!

Zăbrelele căzură cu zgomot. Legionarii năvăliră în atrium. Pereții palatului fremătară de strigătele lor. Sclipirile purpurii ale torțelor străluciră prin crăpăturile obloanelor, asemenea luminii unui incendiu. Nu trebuia să piardă nicio clipă. Iulian își lepădă straiele albe, își puse din nou zalele, platoșa și casca, își agăță spada și coborî în fugă pe scara principală, care ducea la ieșire; deschise ușa și apăru în fața ostașilor, calm și solemn. Toate îndoielile sale dispărură. În toiul unei acțiuni, voința nu-i șovăia niciodată. Și nu simțise niciodată, până atunci, această forță lăuntrică, această limpezime a minții și acest sânge rece! Mulțimea își dădu îndată seama. Chipul lui Iulian era imperial și înfricoșător.

Făcu un semn cu mâna: se așternu liniștea.

Iulian rosti un discurs: îi ruga pe soldați să se liniștească; nu avea de gând să-i părăsească, nici să îngăduie să fie mutați; urma să-l convingă pe prea-iubitul său frate, împăratul Constanțiu, de aceste lucruri.

– Jos Constanțiu! îl întrerupseră legionarii. Jos fratricidul! Tu ești împăratul nostru! Slavă augustului Iulian, cel de neînvins!

Jucă admirabil rolul omului surprins, aproape speriat, își plecă ochii, își întoarse capul și-și întinse mâinile, cu palmele înainte, ca și cum ar fi respins un dar ucigător și s-ar fi apărat. Strigătele se întețiră.

– Ce faceți? strigă el, prefăcându-se speriat. Mă pierdeți și vă pierdeți și pe voi! Credeți cumva că mi-aș putea trăda stăpânul?

– E ucigașul fratelui tău Gallus! strigară soldații.

– Tăceți! răspunse Iulian înaintând spre mulțime. Nu știți așadar că am jurat...

Fiecare mișcare a sa ascundea un șiretlic plin de ipocrizie. Ostașii îl înconjurară. Își scoase sabia din teacă și și-o îndreptă spre piept.

– Cei mai viteji dintre viteji! Prefer să mor pentru împărat, decât să-l trădez!

Ostașii îi apucară mâinile și-l dezarmară. Mulți îi căzură la picioare și i le îmbrățișară, plângând.

– Vom muri pentru tine!

Alții își întindeau brațele către el și gemeau:

– Fie-ți milă! Fii augustul nostru!

Lui Iulian îi fremăta inima. Îndrăgea aceste chipuri grosolane, mirosul de cazarmă, entuziasmul neînfrânat în care-și simțea propria putere.

Își dădu seama că revolta era primejdioasă, după următoarele semne: legionarii strigau cu toții deodată fără să se întrerupă, ca și cum s-ar fi înțeles între ei, și tot în același fel tăceau.

Ori răsunau țipete asurzitoare, ori se lăsa o tăcere desăvârșită.

Iulian spuse până la urmă, ca și cum ar fi fost împotriva propriei sale voințe, făcând o sforțare ce putea fi luată drept adevărată:

– Copiii mei! Iubiții mei camarazi. Vedeți... Sunt al vostru, în viață ca și în moarte. Nu vă pot refuza nimic...

– Încoronați-l! Diadema! strigă armata, triumfătoare.

Nu exista nicio diademă. Strombix propuse:

– Să poruncească augustul să se aducă un colier de perle al soției sale Elena.

Iulian răspunse că o podoabă femeiască ar fi fost indecentă și rău-prevestitoare, pentru inaugurarea unei domnii.

Soldații nu se linișteau: simțeau numaidecât nevoia să vadă o podoabă lucitoare pe capul alesului lor, pentru a crede că era împăratul lor. Un legionar smulse de la calul său de luptă *phalera* – plastronul din plăci de metal – și propuse să fie folosit, pentru a-l încorona pe August.

Ideea nu fu pe placul mulțimii. Plastronul mirosea a sudoare de cal.

Se căută cu înfrigurare o altă podoabă. Purtătorul de stindard al călărașilor legiunii petulanților, sarmatul Aragaris, își scose atunci de la gât lanțul de metal cuvenit gradului său.

Iulian și-l înfășură de două ori în jurul capului: acest lanț îl făcu împărat roman.

– Pe scut! Pe scut! strigau soldații.

Aragaris își întinse scutul rotund și sute de brațe îl ridicară pe împărat. Acesta văzu marea de capete cu căști și auzi – ca pe un bubuit de tunet – strigătul triumfal:

– Slavă lui Iulian, divinul august!

I se părea că se împlinea voia soartei. Torțele fură stinse. Spre răsărit apărură dungi albe pe cer. Turnurile dizgrațioase ale palatului se înălțau în noapte, negre și mohorâte. O singură fereastră rămăsese luminată. Iulian își dădu seama că trebuie să fie cea a cămăruței în care Elena trăgea să moară.

La răsăritul soarelui, când văzu retrăgându-se oștirea obosită, se duse la soția sa.

Era prea târziu.

Răposata zăcea întinsă pe patul ei feciorelnic. Buzele îi erau strânse cu severitate. Fără nicio remușcare, mânat doar de o penibilă curiozitate, Iulian privi chipul livid al soției sale și se întrebă:

– Ce voia oare? Ce-ar fi putut să-mi spună?

XXII

Împăratul Constanțiu trăia zile negre în Antiohia. Noaptea avea vise înfricoșătoare; ardeau tot timpul, până la răsăritul soarleui, șase opaițe la el în cameră și tot nu-i trecea teama de întuneric. Ceasuri întregi stătea singur, nemișcat, adâncit în gânduri și tresărind la cel mai mic zgomot.

Odată îi apăru în vis tatăl său, Constantin cel Mare, ținând în brațe un copil zdravăn și rău. Constanțiu luă copilul cu mâna dreaptă în timp ce se căznea să țină în cea stângă un glob imens de cristal. Copilul cel răutăcios împinse globul, care căzu și se sparse, iar cioburile, înțepând ca niște ace, se înfipseră cu o durere insuportabilă în trupul împăratului, în creier, în ochi, în inimă, începând să strălucească, să răsune, să se fărâmițeze, să ardă.

Se trezi înspăimântat, plin de o sudoare rece. Își întrebă vrăjitorii, magii renumiți, ghicitorii. Se strângeau trupe în Antiohia, în vederea campaniei împotriva lui Iulian. După câte un răgaz lung de nemișcare, împăratul cădea pradă unei nestăvilite nevoi de acțiune. Cei mai mulți dregători nu găseau nicio rațiune în această înfrigurare și-și mărturiseau îndoielile asupra stării mentale a augustului suveran.

Toamna se apropia de sfârșit, când părăsi Antiohia. La ceasul prânzului, la trei mii de pași depărtare de oraș, împăratul văzu pe drum, aproape de satul Hipocefal, trupul mutilat al unui necunoscut. Cadavrul zăcea îndreptat spre miazăzi, în partea dreaptă a lui Constanțiu, care mergea călare; capul era tăiat de trunchi.

Împăratul păli și se întoarse din drum; niciunul dintre însoțitori nu suflă o vorbă, știind toți că era o prevestire foarte rea. În orașul

Tars din Cilicia, Constanțiu avu frisoane și se simți slăbit, dar nu dădu atenție stării sale și nici nu-și consultă medicii, în speranța că mersul călare și în plin soare prin munții abrupți ar produce un efect bun.

Se îndreptă spre micul oraș Mopsucrena, la poalele munților Taurus – ultimă etapă înainte de ieșirea din Cilicia.

Pe drum, avu de mai multe ori amețeli serioase, care-l obligară să descalece și să se întindă pe o litieră. Mai târziu, eunucul Eusevius povesti că împăratul, înainte de a se culca, își punea sub veșmânt o piatră prețioasă pe care era gravată efigia răposatei împărătese Eusevia-Aurelia și o săruta cu duioșie.

La una dintre răscruci întrebă unde ducea drumul în sens opus; iar când i se răspunse: „La palatul părăsit al regilor Capadociei, la Macellum", se întunecă la față.

Ajunseră la Mopsucrena abia la căderea nopții. Constanțiu era obosit și posomorât. Nici nu intră bine în casa care-i fusese pregătită și unul dintre curteni îl anunță, fără a-și da seama de urmări și în ciuda interdicției lui Eusevius, că-l așteptau doi curieri din ținuturile de la miazăzi.

Porunci să-i fie aduși, în pofida rugăminților lui Eusevius, șambelanul său preferat, care-l sfătuia să amâne treburile pe ziua următoare. Îl asigură pe acesta că se simte mai bine, că nu avea decât o durere ușoară în ceafă.

Se înfățișă primul curier, tremurând și palid.

– Spune tot! Imediat! strigă Constanțiu, speriat de expresia chipului său.

Curierul îi povesti despre îndrăzneala lui Iulian. În fața oștirii adunate, cezarul rupsese scrisoarea împăratului. Gallia, Pannonia, Aquitania i se închinaseră. Trădătorii veneau să-l înfrunte pe Constanțiu, cu toate legiunile disponibile din ținuturile lor.

Desfigurat din pricina mâniei, împăratul se ridică în picioare și, apucându-l pe mesager de gât, strigă:

– Minți, nenorocitule! Minți, minți!... Mai există un Dumnezeu în ceruri, care-i apără pe regii de pe pământ... Nu va permite, auziți? Imbecililor! Nu va îngădui!

Simți o amețeală și-și acoperi ochii cu mâna.

Mai mult mort decât viu, curierul se strecură către ieșire.

– Mâine! se bâlbâia Constanțiu, înnebunit; chiar mâine trebuie să plecăm... Neapărat... direct, prin munți... în marș forțat... la Constantinopol!

Eusevius se apropie de el, plecându-și servil spinarea:

– Divine august! Domnul Dumnezeu ți-a dăruit ție, alesul său, izbândă asupra vrăjmașilor tăi. I-ai nimicit pe Maxențiu, Constant, Vitrion, Gallus... Îl vei nimici și pe acest nelegiuit!...

Fără să-l asculte însă, Constanțiu murmură, dând din cap:

– Înseamnă că „El" nu există, dacă toate astea sunt adevărate, și sunt singur! Să mai îndrăznească cineva să spună că „El" există, dacă se înfăptuiesc asemenea ticăloșii!... M-am gândit demult la acest lucru...

Îi urmări cu privirea ștearsă pe cei de față și porunci:

– Chemați-l pe celălalt...

Medicul se apropie de el. Era un curtean elegant, cu obrazul ras și trandafiriu, un armean care făcea pe aristocratul roman. Îi atrase respectuos atenția că o emoție prea puternică putea să-i facă rău, că ar trebui să se odihnească... Constanțiu îl îndepărtă ca pe o muscă sâcâitoare.

Îl introduseră pe cel de-al doilea curier Cintula, tribunul grajdurilor imperiale, fugit din Lutația. Află o veste groaznică: locuitorii din Sirmium își deschiseseră porțile în fața lui Iulian și-l primiseră ca pe salvatorul patriei; urma să pornească, peste două zile, pe drumul roman cel mare ce ducea la Constantinopol.

Împăratul nu auzi – sau nu înțelese – ultimele cuvinte ale mesagerului, dar chipul său căpătă o ciudată imobilitate. Îi îndepărtă cu un gest pe toți cei de față. Rămase doar Eusevius, pentru a discuta despre unele treburi.

După un sfert de oră, Constanțiu ceru să fie condus la el în cameră și făcu câțiva pași. Apoi îi izbucni din piept un țipăt, își duse mâinile la cap ca și cum l-ar fi apucat o durere cumplită, și se clătină. Curtenii îl susținură.

Împăratul nu-și pierduse cunoștința. După figură, mișcări, vinele umflate de la frunte, se vedea că făcea sforțări nemaiauzite pentru a vorbi. Până la urmă, îngăimă rar, cuvânt cu cuvânt, ca și cum l-ar fi strâns un lanț de gât:

– Vreau... să vorbesc... și... nu... pot...

Fură ultimele sale cuvinte. Paralizia îi cuprinse toată partea dreaptă, iar brațul și piciorul îi atârnau, nemișcate.

Îl duseră la pat.

În ochi îi strălucea însă gândurile; se căznea să spună ceva, poate o poruncă importantă, dar buzele nu îngăduiau decât sunete confuze, asemenea unor mugete slabe. Nu înțelegea nimeni ce voia, iar el își fixa pe rând asupra fiecăruia dintre cei de față privirea limpede. Eunucii, curtenii, capiii armatei, sclavii se îngrămădeau în jurul muribundului, dornici să-l slujească pentru ultima oară și neștiind cum s-o facă.

Uneori în privirea sa clară se deslușea mânia, iar mugetul devenea aspru. Eusevius înțelese până la urmă și aduse tăblițele de ceară. Văzându-le, împăratul avu un licăr de bucurie și apucă, neîndemânatic ca un copil, condeiul de oțel. După lungi sforțări, reuși să traseze câteva litere pe ceara moale, iar curtenii descifrară cu greu cuvântul *botez*. Fixă asupra lui Eusevius o privire rugătoare și se mirară toți pentru faptul că nu-l înțeleseseră mai curând. Împăratul dorea să fie botezat înainte de a muri întrucât, urmând pilda tatălui său Constantin, amânase mereu această taină pentru ultima clipă, fiind încredințat că și-ar fi putut spăla în mod miraculos sufletul de toate păcatele, făcându-și-l *alb ca zăpada.*

Alergară după episcop: nu exista niciunul la Mopsucrena și fură nevoiți să recurgă la preotul arian de la bazilică. Era un om sfios, cu fața ca de pasăre, nasul roșu, barba de țap și maniere provinciale.

Când îl găsiră, părintele Nimfodion degusta cea de-a zecea cupă cu vin și părea peste măsură de vesel. Nu izbutiră în niciun fel să-i explice despre ce era vorba, iar el se supără, crezând că-și bat joc de el. Dar când apucară să-l încredințeze că-l alesese soarta să-l boteze pe împărat, era cât pe ce să-și piardă mințile.

Când părintele Nimfodion, tremurând, intră în încăpere, împăratul îl privi cu atâta umilință, încât cei de față înțeleseră că-i era teamă că va muri și dorea să se îndeplinească degrabă ceremonia.

Se căută în tot orașul un lighean de aur sau de argint; strădania se dovedi zadarnică. Se găsea, de fapt, unul împodobit în întregime cu nestemate, dar servea la misterele bahice ale zeului Dionyssos, astfel încât se preferă obișnuitul lighean de aramă, de care se serveau enoriașii bazilicii. Îl puseră lângă pat și turnară în el apă caldă. Medicul vru să-i vadă temperatura, dar împăratul făcu o mișcare bruscă și mugi, ca și cum s-ar fi temut că i se pângărește apa.

Îi scoaseră tunica, iar câțiva legionari vânjoși îl ridicară pe brațe ca pe un copil și-l băgară în apă.

Cu fața trasă, Constanțiu privea, cu ochii larg deschiși și imobili, crucea strălucitoare de pe *labarum* – stindardul din țesătură de aur al lui Constantin. Era o privire îndârjită, lipsită de gânduri, ca cea a copiilor, atunci când și-o fixează pe un obiect strălucitor și nu pot să și-o abată de acolo.

Ceremonia nu-l liniști pe bolnavul care părea să-și fi uitat de toate problemele. Voința îi apăru pentru ultima oară în ochi, atunci când Eusevius îi întinse din nou tăblițele de ceară. Nu mai era însă în stare să scrie; așternu doar numele lui „Iulin", fără ca cineva să poată înțelege dacă voia să-și ierte vrăjmașul, sau să-și lase moștenire răzbunarea.

Agoniză timp de trei zile. Curtenii își șopteau unii altora că voia să moară, dar nu putea – ceea ce însemna o pedeapsă deosebită de la Dumnezeu. Din obișnuință, îl numeau totuși pe muribund „divinul august", „Sfinția Sa" și „Cel Veșnic".

Se vedea că suferă. Mugetul se transformă într-un horcăit continuu care nu înceta nici ziua, nici noaptea. Erau sunete atât de egale și de neîntrerupte, încât nu s-ar fi putut crede că ieșeau dintr-un piept omenesc.

Curtenii intrau și ieșeau, tot așteptând sfârșitul. Eunucul Eusevius era singurul care nu-și părăsea nicio clipă stăpânul.

Marele șambelan purta destule crime pe conștiință; toate ițele încurcate ale rapoartelor, ale spionajelor, ale neînțelegerilor bisericești erau strânse în mâinile sale. Dar, din tot palatul, el era singurul care-și iubea stăpânul, ca o slugă credincioasă.

Noaptea, când toată lumea dormea sau se retrăgea obosită de chinurile atât de îndelungate, Eusevius rămânea lângă pat. Potrivea pernele, răcorea cu gheață buzele uscate ale împăratului, sau îngenunchea la picioarele sale și se ruga. Când nu era nimeni care să-l vadă, ridica ușor cuvertura de purpură și săruta plângând picioarele vinete și amorțite ale muribundului. I se păru chiar, o dată, că acesta îi simțise mângâierea și-i mulțumea din priviri. Plutise în acea clipă un simțământ frățesc și cald între acești oameni cruzi, nefericiți și singuri.

Eusevius închise ochii împăratului și văzu pe chipul său, marcat atâta amar de ani de măreția vremelnică, întinzându-se măreția morții.

Iar asupra lui Constanțiu răsunară cuvintele pe care, după obicei, le rostea Biserica deasupra rămășițelor pământești ale împăraților romani, înainte de a fi coborâte în mormânt:

„Scoală-te, o rege al pământului, răspunde la chemarea Regelui regilor, și înfățișează-te la judecată!”

XXIII

Nu departe de trecătoarea Succos, care despărțea Ilyria de Tracia, doi oameni mergeau în noapte, pe o potecă îngustă, printr-o pădure de fagi. Erau împăratul Iulian și vrăjitorul Maxim.

Luna plină strălucea pe un cer limpede și răspândea o lumină stranie pe aurul și purpura frunzelor de toamnă. Din când în când, câte o frunză galbenă cădea cu un foșnet ușor. Aerul era îmbibat de umezeală și de un miros dulceag de toamnă târzie, proaspăt și totodată melancolic, amintind de moarte. Frunzele moi gemeau sub pașii celor doi drumeți. În jurul lor domnea, în pădurea tăcută, măreția unei somptuose înmormântări.

– Maestre, spuse Iulian, de ce nu sunt înzestrat cu acea divină ușurătate, cu acea bucurie care le dădea atâta frumusețe oamenilor din Elada?

– Tu nu ești elen.

Iulian oftă:

– Din păcate, nu! Strămoșii noștri, mezii, au fost niște barbari sălbatici. În vinele mele curge sângele greu al nordului. Nu sunt un fiu al Eladei!

– Dragul meu, Elada nu a existat niciodată, murmură Maxim, cu eternul său zâmbet seducător.

– Ce vrei să spui? întrebă Iulian.

– Elada pe care o iubești tu nu a existat.

– Să fie atunci credința mea zadarnică?

– Nu se poate crede decât în ceea ce nu este, dar urmează să fie, răspunse Maxim. Elada ta va exista, va fi domnia oamenilor divini, îndrăzneți, care nu se tem de nimic.

– Care nu se tem de nimic! Maestre, stăpânești niște vrăji strașnice... Eliberează-mi sufletul de teamă!

– Teamă de ce anume?

– Nu m-aș pricepe să-ți spun; dar încă din copilărie, mi-e teamă... de viață, de moarte, de mine însumi, de taina care se află în toate, de întunecime... Am avut o doică, Labda, care semăna cu o străveche parcă și-mi povestea despre cumplitele tradiții ale familiei Flavia. Aceste gogorițe de femeie bătrână îmi răsună în urechi și acum, noaptea, când mă aflu singur; poveștile acestea îngrozitoare mă vor pierde... Vreau să fiu vesel, asemenea anticilor eleni... și nu pot! Mi se pare uneori că sunt laș. Maestre... maestre! Scapă-mă! Izbăvește-mă de această teamă necontenită, de aceeastă întunecime...

– Hai! Știu eu ce-ți trebuie! spuse Maxim, solemn. Te voi curăța de corupția galileană din tine, de umbra Golgotei, prin lumina strălucitoare a lui Mithra; voi da din nou căldură trupului tău cel înghețat de apa botezului, cu ajutorul sângelui cald al Zeului Soarelui!... O, fiul meu! Bucură-te, îți voi dărui o libertate și o bucurie de care niciun om nu a avut parte pe acest pământ!

Ieșiră din pădure și o apucară pe o potecă strâmtă săpată în stâncă, deasupra unei prăpăstii în fundul căreia clocotea un torent. Pietrele care se desprindeau sub pașii lor se rostogoleau, trezind un ecou înfricoșător. Zăpada acoperea vârful munților Rodope. Iulian și Maxim pătrunseră într-o peșteră – templul Soarelui - Mithra, unde se înfăptuiau ritualuri interzise de legile romane.

Nu se vedea nicio urmă de lux; pe pereții goi erau gravate semne cabalistice ale științei lui Zoroastru, cum ar fi triunghiuri, cercuri înlănțuite, constelații, monștri înaripați. Torțele ardeau cu flăcări slabe, iar hierofanții sacrificatori, în veșminte lungi și ciudate, se mișcau ca niște umbre.

Îl îmbrăcară pe Iulian cu veșmântul olimpian brodat cu dragoni indieni, stele, sori și grifoni hiperboreeni. Îi puseră o torță în mâna dreaptă.

Maxim îl învățase dinainte răspunsurile pe care trebuia să le dea hierofantului, iar Iulian le memorase, chiar dacă nu putea să le pătrundă semnificația decât în timpul ceremoniei.

Coborî împreună cu Maxim treptele săpate în pământ, ce duceau către o groapă adâncă și lungă, sufocantă și umedă, peste care se lăsa o trapă ciuruită cu găuri, ca o strecurătoare.

Răsunară pași pe trapă: sacrificatorii aduseseră acolo trei tauri negri, trei albi și unul roșcat, cu coarnele și copitele aurite. Hierofanții intonară un imn, căruia îi răspundeau mugetele vitelor ce erau ucise cu barda. Cădeau în genunchi, luptau, iar trapa se clătina sub greutatea lor, în timp ce bolțile peșterii răsunau la mugetele taurului roșcat, pe care sacrificatorii îl numeau Zeul Mithra. Sângele se strecura prin găurile trapei, ca o rouă caldă și cădea peste capul lui Iulian.

Această *taurobolie* – jertfirea taurilor închinați Soarelui – era cel mai mare mister păgân.

Iulian își lepădă straiele obișnuite și, rămânând doar în tunica albă, își oferi capul, fața, pieptul, membrele, sângelui – acestei teribile ploi vii – care curgea.

Agitându-și torța, Maxim rosti atunci:

– Sufletul tău se scaldă în sângele ispășitor al Zeului-Soare; în sângele cel mai curat al inimii veșnic luminoase a Zeului-Soare; în lumina dimineții sale și a asfințitului său. Te mai temi de ceva, muritorule?

– Mă tem de viață, răspunse Iulian.

– Sufletul tău se eliberează de toate umbrele, spaimele, robiile, urmă Maxim; în vinul plăcerilor divine, în vinul roșu al orgiilor lui Mithra Dionyssos. Te mai temi de ceva, muritorule?

– Mă tem de moarte.

– Sufletul tău devine o parte a Zeului-Soare, strigă hierofantul; Mithra cel nesfârșit și necuprins te adoptă. Te mai temi de ceva, muritorule?

– Nu-mi mai e teamă de nimic din ce se află pe pământ! răspunse Iulian, scăldat în sânge din cap până-n picioare. Mă simt asemenea lui!

– Primește așadar coroana aceasta! spuse Maxim, punând cu vârful spadei sale o coroană de acant pe capul lui Iulian.

Acesta aruncă însă coroana, strigând:

– Numai soarele mă poate încununa! Soarele singur îmi este coroana.

Călcă apoi în picioare acantul și, înălțându-și brațele la cer, rosti pentru a treia oară:

– De-acum și până la moarte, soarele este coroana mea!

Misterul se încheiase. Maxim îl îmbrățișă pe inițiat, iar pe buzele sale flutură un zâmbet enigmatic.

În timp ce străbătu pădurea de fagi, împăratul i se adresă vrăjitorului:

– Maxim, am uneori impresia că-mi ascunzi esențialul...

Și-și îndreptă spre bătrân fața palidă, de pe care, urmând ritualul, nu șterse urmele de sânge sacru.

– Ce vrei să știi, Iulian?

– Ce se va întâmpla cu mine?

– Vei învinge.

– Și Constanțiu?

– Constanțiu nu mai este.

– Ce spui?

– Așteaptă! Soarele îți va lumina slava!

Iulian nu mai îndrăzni să-i mai pună întrebări. Se întoarseră amândoi, tăcuți, în tabără. În cortul lui Iulian aștepta un curier din Asia Mică, tribunul Cintula. Se lăsă în genunchi și sărută marginea veșmântului imperial.

– Slavă divinului august Iulian!

– Vii din partea lui Constanțiu, Cintula?

– Constanțiu nu mai este.

– Cum?

Iulian se înfioră și-l privi pe Maxim, care rămăsese imperturbabil.

– Prin voia lui Dumnezeu, urmă Cintula, vrăjmașul tău s-a stins în orașul Mopsucrena, nu departe de Macellum.

Seara, oştirea se adună pe deal; aflaseră toţi de moartea lui Constanţiu.

Claudius Flavius Iulianus Augustus se sui pe o movilă, astfel încât să-l poată vedea toţi războinicii, fără coroană, fără spadă, fără platoşă, învelit din cap până-n picioare în purpură. Pentru a ascunde urmele de sânge care nu trebuiau spălate, îşi trăsese purpura pe cap şi-şi acoperise fruntea cu ea. Astfel înveşmântat, semăna mai degrabă cu un sacrificator, decât cu un împărat.

În spatele său se întindea pădurea roşcată, închipuind parcă temelia munţilor Hemus. Deasupra capului său, un arţar îşi întindea, asemenea unui stindard aurit, crengile îngălbenite. Cât vedeai cu ochii, se deslușea câmpia Traciei, străbătută de drumul roman pavat cu piatră albă şi care ajungea, triumfător, până la valurile Propontidei, până la cea de a doua Romă, Constantinopolul.

Iulian urmărea oştirea. La mişcările legiunilor, fulgerele roşii ale soarelui în asfinţit se răsfrângeau pe căşti, pe platoşe şi pe vulturii de aramă; înălţate deasupra cohortelor, lăncile semănau cu tot atâtea lumânări aprinse.

Maxim stătea lângă Iulian, şoptindu-i la ureche:

– Priveşte! Ce măreţie! E ceasul tău de glorie. Nu şovăi! Vrăjitorul arătă stindardul creştin – *labarum* – cu monograma lui Hristos şi făcut pentru armata romană după stindardul de culoarea focului ce purta inscripţia: *„In hoc signo vinces”*, pe care Constantin cel Mare o văzuse pe cer.

Trupele tăcură. Cu un glas puternic şi solemn, Iulian vorbi:

– Copiii mei, ne-am încheiat treburile! Ne ducem la Constantinopol. Mulţumiţi-le Olimpienilor, care ne-au dăruit victoria!

Aceste cuvinte nu fură auzite decât de cei din primele rânduri ale armatei, printre care se aflau numeroşi creştini. Fură cuprinşi de uimire.

– Doamne, fie-ţi milă de noi! Ce-i asta? spuse unul.

– Îl vezi pe bătrânul cu barbă albă? spuse altul către camaradul său.

– Da.

– Este diavolul care, cu trăsăturile lui Maxim Vrăjitorul, îl ispitește pe împărat!

Din rândurile depărtate, unde nu se auziseră vorbele lui Iulian, se ridică însă un strigăt entuziast:

– Slavă divinului august! Slavă! Slavă!

Iar din cele patru părți ale colinei acoperite de legiuni, se înălța strigătul repetat de mii de voci:

– Slavă!... Slavă!... Slavă!...

Munții, văzduhul, pământul, pădurea fremătară la glasul mulțimii.

– Priviți! Priviți! își șopteau creștinii îngroziți. Se apleacă *labarum*-ul!

– Ce-i asta?

Într-adevăr, se înclinase în fața împăratului stindardul sfânt, unul dintre cele binecuvântate de Constantin Apostolicul.

Din pădure ieși un ostaș-fierar, cu un grătar și un clește încins. Sculele fuseseră pregătite dinainte, cu un scop anume.

Palid la față, în pofida reflexelor purpurei și ale soarelui, împăratul smulse de pe prăjina stindardului crucea de aur și monograma lui Hristos, bătută în nestemate. Perlele, smaraldele și rubinele se împrăștiară, iar crucea fină, înfundându-se în pământ, se îndoi sub încălțămintea împăratului roman.

Maxim scoase dintr-o casetă o statuetă de argint a Zeului-Soare, Mithra-Helios, iar fierarul o sudă în câteva clipe pe prăjina *labarum*-ului.

Până să-și revină armata din spaimă, stindardul sacru al lui Constantin se înălță deasupra capului împăratului, încoronat cu idolul lui Apollo.

Un bătrân războinic, creștin credincios, se întoarse cu spatele și-și acoperi ochii, pentru a nu vedea grozăvia.

– Sacrilegiu! rosti el, pălind.

– Nenorocire! Nenorocire peste noi! gemu altul. Diavolul l-a luat în stăpânire pe împărat!

Iulian se lăsă în genunchi în fața stindardului și, întinzându-și brațele către statueta de argint, strigă:

– Slavă Soarelui cel neînfrânt, rege al tuturor zeilor! Augustul îl adoră pe eternul Helios, zeu al luminii, zeu al rațiunii, zeu al veseliei și frumuseții olimpiene!

Ultimele raze ale soarelui se răsfrânseră pe chipul de o frumusețe cutezătoare a zeului din Delfi, al cărui cap era înconjurat de raze de argint.

Legiunile tăceau; se lăsă o liniște atât de adâncă, încât se auzeau căzând frunzele veștede din pădure.

Iar din văpaia asfințitului, din purpura sacrificatorului, din pădurea ofilită, din toate izvora splendoarea unei somptuoase înmormântări. Se simțea plutind în aer măreția morții.

Unul dintre ostașii din primul rând murmură atât de deslușit, încât Iulian îl auzi și se înfioră:

– Antihristul!

PARTEA A DOUA

I

Alături de grajdurile hipodromului de la Constantinopol se afla o încăpere ca o cabină; era pentru călăreți, călărețe, mimi și conducători de care. În acest colț înăbușitor și pătruns de mirosul de bălegar, lămpile fumegau și ardeau chiar și în timpul zilei. La deschiderea ușii, năvălea în cabină un val de lumină orbitoare; se deslușeau în zarea însorită gradenele goale, scara măreață care lega loja imperială de apartamentele palatului lui Constantin, săgețile de piatră ale obeliscurilor egiptene, iar în centru, pe nisipul galben, un uriaș altar pentru jertfe, alcătuit din trei șerpi înlănțuiți din bronz, pe ale căror capete plate era așezat un trepied din Delfi, cu o lucrătură minunată.

Se auzeau uneori, din arenă, pocnetele de bici, strigătele călăreților, sforăitul cailor și, asemenea unor aripi, foșnetul roților pe nisipul moale.

Nu avea loc o cursă, ci doar exercițiile pregătitoare în vederea adevăratelor jocuri, ce urmau să se desfășoare peste câteva zile.

Într-un colț al grajdului, un atlet în pielea goală, unsă cu grăsime și plină de praf, cu o cingătoare de piele în jurul șalelor, ridica și lăsa în jos haltere. Dându-și pe spate capul cu păr bogat, își arcuia atât de tare spinarea, încât îi pârâiau încheieturile oaselor, i se învinețea fața, iar vinele de la gât i se umflau la fiecare mișcare.

Precedată de sclave, o tânără patriciană bizantină, îmbrăcată cu o *stola* elegantă de dimineață, ce se ridica pe cap și-i acoperea trăsăturile aristocratice care începeau să se ofilească, se apropie de atlet.

Era o creștină zeloasă, îndrăgită de toți călugării și preoții datorită generoaselor sale danii către mănăstiri și bogatelor sale pomeni, văduvă

a unui senator roman. La început, își ascunsese aventurile; curând însă, își dădu seama că moda cea nouă prevedea unirea dragostei pentru Biserică, cu cea pentru circ.

Toată lumea știa că Stratonice îi detesta pe „micii maeștri" din Constantinopol, cârlionțați și sulemeniți, la fel de nervoși și capricioși cum era și ea însăși. Aceasta îi era firea: să amestece la un loc miresmele cele mai de preț din Arabia cu zăpușeala supărătoare a grajdului și circului.

După lacrimi fierbinți de pocăință, după emoționante mărturisiri în fața unor duhovnici pricepuți, această femeiușcă fragilă și delicată ca un bibelou cioplit în fildeș simțea nevoia mângâierilor grosolane ale unui călăreț celebru.

Stratonice privea exercițiile atletului ca o cunoscătoare avizată, în timp ce gimnastul, menținându-și pe chipul bovin o gravitate nătângă, nu-i dădea nicio atenție. Ea șopti ceva la urechea sclavei și admiră, cu naivă uimire, spinarea puternică și teribilii mușchi herculeeni, care se frământau sub pielea roșcată a umerilor, atunci când, încordându-se și trăgând încet aerul în plămâni asemenea foalelor unei fierării, atletul înălța halterele de fier deasupra frumosului său cap de sălbăticiune.

Draperia se ridică, mulțimea spectatorilor se dădu înapoi și două iepe cappadociene, una albă și alta neagră, pătrunseră în grajd, călărite de o tânără care scoase un țipăt gutural, sări cu dibăcie de pe una pe alta și coborî apoi cu un ultim salt, la pământ.

Era voinică, sănătoasă și veselă, ca și iepele ei.

Pe trupul aproape gol îi luceau picături fine de sudoare.

Îndată spre ea alergă elegantul diacon Zefirion, de la bazilica Sfinților Apostoli, mare amator de circ, piceput la cai și spectator obișnuit al tuturor curselor, la care paria sume importante pentru „albaștri" (*vineta*) împotriva „verzilor" (*prasina*).

Cu cizmele sale de marochin cu tocuri înalte, cu ochii fardați și părul încrețit, Zefirion semăna mai degrabă cu o fată, decât cu un slujitor al Bisericii. În spatele său se afla un sclav încărcat de pachete cu stofe, cutii, cumpărături de toate soiurile, de pe la prăvălii renumite.

– Krotala, uite parfumul pe care mi l-ai cerut deunăzi.

Diaconul îi întinse călăreței un flacon sigilat cu ceară albastră.

– Am umblat toată dimineața prin prăvălii. Nu am găsit decât într-una singură. E nard curat! L-au adus ieri din Appameia.

– Și ce-i cu aceste cumpărături? întrebă Krotala.

– Niște mătăsuri la modă, niște podoabe.

– Tot pentru...

– Da, tot pentru nobila mea soră, drept-credincioasa matroană Blezilla. Trebuie să-i ajutăm pe cei apropiați. Pentru alegerea stofelor, nu are încredere decât în gustul meu. Nici nu răsare bine soarele, și alerg prin târg! Nu-mi mai văd capul, dar nu mă plâng; nu, nu!... Blezilla este atât de bună... O femeie atât de sfântă...

– Cam bătrână, din păcate! râse Krotala. Hei, băiete! Șterge cu niște frunze proaspete de smochin sudoarea de pe iapa cea neagră!

– Bătrânețea își are și ea calitățile ei! răspunse diaconul, frecându-și mâinile albe încărcate cu inele.

Îi șopti apoi Krotalei la ureche:

– Deseară?

– Nu prea știu... poate... Ai ceva să-mi aduci?

– Nu-ți fie teamă, Krotala, n-am să vin cu mâna goală. Am o bucată de stofă... ce desen, dacă ai vedea! Purpură de Tyr, de culoarea liliacului...

Își duse două degete la gură și le sărută, adăugând:

– O nebunie!

– Unde-ai găsit-o?

– La Syrmix, firește, de lângă băile lui Constanțiu. Drept cine mă iei? Poți să faci din ea un *tarantinidion* lung. Nici nu-ți poți închipui ce reprezintă broderia! Ce crezi că e?

– Nu știu... Flori, animale...

– Nici flori, nici animale! Este brodată, cu fir de aur și mătase, toată povestea lui Diogene, înțeleptul cerșetor care a trăit într-un butoi.

– Ah! trebuie să fie drăguț! exclamă călăreața. Vino, să vii neapărat. Te aștept!

Zefirin se uită la ceasul cu nisip – *klepsydra* – dintr-o nișă aflată în perete.

– Am întârziat, mult de tot! Trebuie să trec pe la un cămătar pentru o altă doamnă, pe la un bijutier, la patriarh, apoi la biserică... La revedere, Krotala!

– Să nu uiți, ștrengarule! îi strigă Krotala, amenințându-l cu degetul.

Diaconul dispăru, urmat de sclavul care-i ducea pachetele, scârțâindu-și încălțările de marochin.

O mulțime de călăreți, de dansatoare, de gimnaști, de îmblânzitori dădu năvală prin grajduri. Cu fața acoperită de o apărătoare de fier, gladiatorul Mirmillion încingea la roșu o bară de fier, cu care urma să îmblânzească un leu african proaspăt primit, care răgea dincolo de perete.

– Ai să mă bagi în mormânt, fetița mea, și-ai să ajungi și tu la pierzania cea veșnică! Vai de mine, cum mă dor șalele! Nu mai pot!

– Tu ești, moș Gnyfon? Ce vrei? întrebă Krotala, plictisită.

Gnyfon era un bătrânel cu ochii lăcrimoși și vicleni lucindu-i sub sprâncenele care se agitau ca doi șoareci albi și cu un nas vânăt ca o prună coaptă. Purta pantaloni lidieni cârpiți peste tot, iar pe cap – o căciulă frigiană.

– Ai venit iar după bani, se supără Krotala. Iar ești beat!

– Vorbești cu păcat, fetița mea! Vei răspunde în fața lui Dumnezeu pentru sufletul tău! Gândește-te unde m-ai adus! Locuiesc acum în mahalaua Smokases; am închiriat o pivniță mică de la un sculptor de idoli, pe care-l văd zilnic cioplind în marmură – să mă ierte Domnul! – chipuri oribile! Crezi că e plăcut pentru un creștin? Nici nu-mi deschid bine ochii, și toc, toc, toc, proprietarul bate marmura cu ciocanul și scoate la iveală niște diavoli albi, zei blestemați care-și râd de mine cu strâmbături nerușinate!... Cum să nu intru în păcat, să nu alerg la cârciumă ca să-mi înec amarul? O!... Doamne, fie-ți milă de noi! Mă scald în scârboșenia păgână, ca un porc prin gunoaie! Și știu că vom da socoteală pentru toate astea! Și cine va fi de vină? Tu!

Te tăvălești în aur, fetița mea, și lași un bătrân sărman...

– Minți, Gnyfon, îl contrazise tânăra, tu nu ești sărac, ești zgârcit! Ai sub pat o casetă...

Gnyfon o întrerupse cu o privire înspăimântată:

– Taci! Taci!

Pentru a schimba vorba, adăugă:

– Știi unde mă duc?

– La cârciumă, fără-ndoială.

– Mai rău! La templul lui Dionyssos! De la Sfântul Constantin încoace, templul acesta fusese năpădit de gunoaie, iar mâine, la augusta poruncă a împăratului Iulian, se va deschide din nou. M-am tocmit acolo, pentru curățenie... deși știu că-mi voi pierde sufletul și voi fi sortit iadului! Dar m-am lăsat pradă ispitei... pentru că sunt sărac și flămând... Nu aflu sprijin la nepoată-mea! Uite unde-am ajuns!

– Lasă-mă-n pace, Gnyfon! Ia! Pleacă și să nu te mai văd când ești băut!

Krotala îi aruncă bunicului său câțiva bani de argint, apoi sări pe armăsarul ei din Ilyria și, ținându-se în picioare pe crupa lui și lovindu-l cu cravașa, porni în galop pe hipodrom. Gnyfon plesni din limbă de admirație și spuse cu trufie:

– Se vede că eu am crescut-o și am hrănit-o cu mâinile mele!

Și o arătă cu mândrie pe Krotala.

Trupul viguros și gol al călăreței strălucea sub razele soarelui de dimineață, iar părul roșcat ce-i flutura liber se potrivea cu covorașul de pe armăsar.

– Hei! Zotik! strigă Gnyfon către bătrânul sclav care strângea bălegarul într-un coș. Vino cu mine, să curățăm templul lui Dionyssos. Ești meșter în treaba asta. Îți dau trei oboli.

– De ce nu? răspunse Zotik. Numai să aranjez opaițul din fața zeiței, și sunt al tău...

Era vorba de Atlanta, zeița călăreților, a grajdurilor și a bălegarului.

Cioplită în mod grosolan în lemn, afumată și semănând cu un butuc, Atlanta era plasată într-un ungher întunecat și umed; fiind crescut

între cai, Zotik o adora însă, se ruga plângând în fața ei, îi împodobea picioarele butucănoase cu violete parfumate și credea că ea-l tămăduia de toate beteșugurile și că-l va apăra în viață, ca și în moarte.

Gnyfon și Zotik ieșiră în Forumul lui Constantin, de formă circulară, cu arcuri de triumf și un șir dublu de colonade. La mijloc se ridica, pe un soclu de marmură, o coloană uriașă de porfir, înaltă de o sută douăzeci de coți, purtând în vârf statuia din bronz a lui Apollo, lucrată de Fidias și luată dintr-un oraș din Frigia. Capul Zeului-Soare fusese spart și pe trupul idolului fusese lipit, cu o barbară lipsă de gust, capul aureolat cu aur al împăratului creștin Constantin Apostolicul. În mâna dreaptă, Apollo-Constantin ținea sceptrul, iar în stânga – globul. La picioarele colosului se ridicase o capelă creștină mică, un fel de Palladium. Pe vremea lui Constanțiu, se mai țineau încă slujbe acolo. Creștinii se apărau cu argumentul că în corpul de bronz al lui Apollo, chiar în pieptul Zeului-Soare, s-ar fi aflat un talisman prețios, o bucată din Preasfânta Cruce adusă de la Ierusalim de Sfânta Elena. Împăratul Iulian porunci să fie închisă capela.

Gnyfon și Zotik merseră pe o stradă lungă și strâmtă, care ducea direct la Scările Calcedoniei, nu departe de fort. Se mai construiau încă o mulțime de clădiri, altele se refăceau, fiindcă fuseseră ridicate cu atâta grabă pentru a-i fi pe plac lui Constantin, întemeietorul orașului, încât începuseră să se dărâme. Jos se vânturau curioși care se opreau pe la dughenele negustorilor, hamali, sclavi; carele se perindau, zgomotoase. Se auzeau ciocanele lovind lemnul, macaralele gemeau, ferăstraiele scârțâiau pe piatra albă; muncitorii urcau cu frânghiile grinzi mari și blocuri de marmură de Proconesa, ce luceau sub azurul cerului. Casele noi miroseau a ipsos proaspăt și umed; o pulbere albă și subțire se lăsa pe capul oamenilor. Ici și colo se zăreau, în adâncul fundăturilor dintre zidurile de o albeață orbitoare scăldate în soare, valurile albăstrii și lucioase ale Propontidei, pe care lunecau pânzele triremelor, semănând cu niște aripi de pescăruș.

Gnyfon auzi din mers discuția dintre doi muncitori albiți din cap până-n picioare de praf, pregătind mortarul de alabastru.

– De ce te-ai făcut galilean? întreba unul.

– Gândește-te, creștinii au de cinci ori mai multe sărbători decât elinii! Te sfătuiesc să-mi urmezi. Ești mult mai liber, la creștini.

La o răscruce, mulțimea îi împinse pe Gnyfon și Zotik către un zid. În mijlocul străzii se îmbulziseră niște care, care nu puteau înainta, și nici nu puteau să mai dea înapoi; țipetele, înjurăturile, pocnetele de bici se amestecau unele cu altele: patruzeci de boi zdraveni trăgeau o coloană de jasp plasată pe un car uriaș cu roți de piatră. Pământul se cutremura sub greutatea sa.

– Unde duceți asta? întrebă Gnyfon.

– O ducem de la bazilica Sfântului Pavel la templul Herei. O luaseră creștinii, pentru biserica lor. Acum, se întoace la locul ei dintâi.

Gnyfon se uită la zidul murdar de care se rezemase și pe care copiii păgâni desenaseră cu cărbunele obișnuita caricatură nelegiuită împotriva creștinilor: un om răstignit, cu cap de măgar.

Îi întoarse spatele, scuipând cu indignare.

Lângă o piață cu multă lume, observară portretul lui Iulian, cu toate emblemele puterii imperiale. Zeul înaripat Hermes coborâse dintre nori, spre el. Portretul era proaspăt, culorile nu se uscaseră încă.

După legea romană, fiecare trecător trebuia să salute imaginea augustului, plecându-și capul.

Supraveghetorul pieței – *agoranum* – opri o bătrânică ce purta un coș cu varză și sfeclă.

– Nu-i salut pe zei! i se plângea bătrâna. Tatăl și mama mea au fost creștini.

– Nu trebuie să-l saluți pe zeu, ci pe împărat!

– Dar împăratul e cu zeul! Cum să-l salut numai pe el?

– N-are a face! S-a spus că trebuie salutat; mai încape vorbă! Nu-ți cade capul, dacă saluți un zeu!

Gnyfon îl trase pe Zotik mai departe.

– Șmecherie diavolească! mormăi el. Ori îl saluți pe blestematul Hermes, ori ești acuzat de ultraj contra Majestății Sale! Altă ieșire nu-i!... Of, of, of, e vremea Antihristului! Diavolul stârnește apriga furtună a

persecuției! Oricum ai face, tot cazi în păcat. Mă uit la tine, Zotik, și mă roade invidia. Trăiești cu zeița ta de bălegar și nu-ți pasă de nimic...

Ajunseră la templul lui Dionyssos, vecin cu o mânăstire creștină ale cărei ferestre și uși erau închise cu strășnicie, ca în fața unui dușman. Păgânii îi acuzau pe călugări că jefuiseră templul.

Când Gnyfon și Zotik intrară înăuntru, lăcătușii, dulgherii și tâmplarii lucrau de zor, ca să curețe și să repare stricăciunile clădirii. Scândurile putrede care închideau pătratul deschis în tavan fură înlăturate și soarele năvăli în clădirea întunecoasă.

– Ce de pânze de păianjen! Ia uitați-vă!

Între capitelurile corintiene ale coloanelor de marmură atârnau pânze transparente și cenușii, pe care se grăbiră să le scoată cu mături lungi, înfășurate în cârpe. Tulburat în sălașul său, un liliac își luă zborul dintr-o crăpătură întunecoasă și se aruncă în toate părțile, neștiind unde se putea feri de lumină, lovindu-se de toate colțurile și foșnindu-și aripile golașe.

Zotik mătura pe jos și arunca grămezile de gunoi într-un coș.

– Ah, blestemații! Câtă murdărie au strâns! bombăni bătrânul, ocărându-i pe creștinii care profanaseră templul.

Aduseră o legătură de chei ruginite și descuiară tezaurul: călugării luaseră toate lucrurile de preț. Pietrele scumpe încrustate pe cupele de sacrificii fuseseră scoase; gemele, podoabele de aur și de purpură ale veșmintelor preoțești fuseseră smulse. Când desfăcură un minunat veșmânt grecesc de sacrificator, dintre cute își luă zborul un nor auriu de molii. Gnyfon văzu, pe fundul unui trepied, o mână de cenușă – rămășiță a smirnei ce fusese arsă de către cel din urmă sacrificator, la ultima ceremonie dinaintea victoriei creștinilor.

Din toată această grămadă de obiecte sfinte, din aceste biete cârpe, din cupele sparte, emana un miros de moarte, de mucegai și parfumul dulceag și trist de tămâie al zeilor profanați.

O blândă melancolie se strecură în inima lui Gnyfon; zâmbi amintindu-și de ceva, poate de copilăria sa, de plăcintele gustoase de orz și cimbrișor, de margaretele albe și gura-leului galbenă de pe câmp,

pe care le aducea, împreună cu mama sa, la altarul zeiței satului, de rugăciunile sale naive de copil, nu către Dumnezeul din depărtare, ci către zeii mărunți ce străluceau sub atingerea mâinilor, sculptați în lemn de fag, zeii penați îndrăgiți și familiari. Îi fu milă de zeii cei morți și oftă, îndurerat. Dar își reveni îndată și murmură, făcându-și semnul crucii:

– Ispită diavolească!

Muncitorii aduseră o placă grea de marmură, un basorelief antic, furat în urmă cu mulți ani și regăsit în maghernița unui cizmar evreu, care-l folosise pentru a-și repara cuptorul de la bucătărie. Filomena, bătrâna femeie a postăvarului de alături, o creștină cucernică, o detesta pe nevasta cizmarului, care dădea mereu drumul măgarului în grădina ei cu varză. Lupta dintre ele ținea de ani de zile, creștina biruise însă. Urmând porunca, lucrătorii pătrunseră în casa cizmarului și, pentru a scoate basorelieful de pe placa sobei, fură nevoiți să dărâme cuptorul.

Era o lovitură îngrozitoare pentru cizmăreasa care, agitându-și lopata, îi chema la răzbunare pe toți zeii asupra spurcaților, își smulgea părul și gemea în fața răsadurilor ei răvășite, în timp ce micuții ei ciripeau ca niște păsărele într-un cuib devastat. Basorelieful fu însă scos până la urmă, iar Filomena se pregătea să-l spele. Croitoreasa freca de zor marmura înnegrită de fumul acrișor și îmbâcsit de grăsimea de la ciorbe și, puțin câte puțin, ieșeau la iveală liniile severe ale divinei sculpturi. Tânăr, în pielea goală și superb, Dionyssos, întins pe jumătate ca ostenit de bacanale, dădea drumul din mână unei cupe; o panteră lingea ultimele picături de vin. Iar zeul, privind vesel tot ce era viu, urmărea cu un zâmbet binevoitor sălbăticiunea învinsă de puterea vinului. Montară basorelieful și, cățărându-se în dreptul figurii lui Dionyssos, un meșter orfevru încastră în orbitele idolului două safire superbe, care urmau să-i închipuie ochii.

– Ce sunt astea? întrebă Gnyfon.

– Nu vezi și tu? niște ochi.

– Da, sigur!... Dar de unde vin pietrele astea?

– De la mănăstire.

– Dar cum de-au îngăduit călugării?

– Cum să te-mpotrivești? Însuși divinul august Iulian a dat poruncă. Ochii cei limpezi ai zeului serveau drept podoabă la veșmântul Răstignitului. Poftim! Vorbesc de bunătate, de dreptate, și tot ei sunt primii care jefuiesc. Uită cât de admirabil se potrivesc pietrele pe locul lor dintâi!...

Zeul își fixă ochii de safir asupra lui Gnyfon. Bătrânul făcu un pas înapoi și se închină, cuprins de o teamă superstițioasă.

– Doamne! Fie-Ți milă de noi! Ce nelegiuire!

Îl rodea remușcarea. Ca de obicei, vorbea singur, în timp ce mătura.

– Gnyfon, Gnyfon! Nu ești decât un ticălos, un câine nenorocit. Ce ți-a venit să te osândești singur, la capătul zilelor? Te-a ispitit necuratul, cu nădejdea într-un câștig blestemat. Te vei duce, fără putință de scăpare, în focul cel veșnic. Ți-ai mânjit trupul și sufletul, Gnyfon. Mai bine nu apucai să mai vezi lumina zilei...

– De ce te vaieți, bătrâne? îl întrebă postăvăreasa Filomena.

– Mă doare inima!... Ah, ce durere!

– Ești cumva creștin?

– Creștin! Sunt la fel de rău ca un evreu; îl trădez pe Hristos!

Mărturisirea nu îl împiedică să mai mături cu aceeași osârdie.

– Vrei să te scap de păcat, să scot din tine toată spurcăciunea păgână? Sunt creștină și, după cum vezi, nu-mi e frică de nimic. M-aș fi înhămat oare la această tristă corvoadă, dacă n-aș fi știut cum să mă curăț?

Gnyfon o privi, neîncrezător.

Convingându-se că nu putea să-i audă nimeni, postăvăreasa îi șopti, în taină:

– Există un mijloc, într-adevăr!... Trebuie să ți-l spun! Mi-a dăruit un pelerin o bucată mică de lemn din Egipt, dintr-un copac numit *persis*, care crește la Hermopolis, în Tebaida. Când Iisus a intrat pe poarta orașului împreună cu mama sa, călare pe măgarul lor, copacul *persis* s-a aplecat până la pământ în fața lor; a devenit de-atunci făcător de

minuni și tămăduitor de boli. Am o așchie din el și-ți voi da și ție o fărâmă. Are atâta putere lemnul acesta, încât dacă pui un pic într-o cadă cu apă și o lași o noapte, apa se sfințește și face minuni. Să te speli cu ea din cap până-n picioare și, pe loc, toată spurcăciunea păgână va ieși din tine; te vei simți ușor și curat! Nu scrie oare în Scriptură: „Spăla-mă-vei, și mai vârtos decât zăpada mă voi albi”?

– O! Binefăcătoarea mea! gemu Gnyfon. Salvează-mă, dă-mi o bucățică din lemnul acela!

– Să știi că e scump!... În fine, ca să-ți fac un bine, o să ți-o dau pe o drahmă...

– Fie-ți milă, măicuță! N-am avut în viața mea o drahmă... Vrei cinci oboli?

– Zgârcitule! se supără postăvăreasa. Îți pare rău după o drahmă. Nici măcar atâta nu face sufletul tău?

– Dar oare mă voi curăți cu adevărat? se îndoi Gnyfon. Poate că răul este atât de lipit de mine, încât nimic nu-l va scoate...

– Nu-ți fie teamă! insistă mai departe postăvăreasa. Acum arăți ca un câine râios. Ai să vezi: cum te vei stropi cu apă sfințită, sufletul tău se va lepăda de spurcăciune și va străluci de curățenie, ca un porumbel!

II

Iulian organiză la Constantinopol o procesiune bahică. Se așezase într-un car tras de catâri albi, purtând într-o mână un tirs de aur cu un con de cedru în vârf – ca simbol al abundenței, iar în cealaltă – o cupă împodobită cu ghirlande de iederă; căzând pe fundul acestei cupe de cristal, razele soarelui păreau s-o umple cu un vin auriu. Pe lângă car mergeau pantere dresate, trimise din insula Serendib. Bacantele își învârteau torțele aprinse și cântau din gură și *timpanon*, iar prin norul de fum se zăreau adolescenți purtând pe frunte coarne de faun și turnând vin în cupe. Se împingeau râzând unii în alții, iar licoarea purpurie din cupă se scurgea adesea pe umărul gol și rotund al câte unei bacante, de unde se împrăștia în puzderie de picături. Un grăsan bătrân era purtat de un măgar: era vistiernicul imperial, mare pungaș și cămătar, înfățișându-l admirabil pe Silene.

Bacantele cântau, arătându-l pe împărat:

Bacchus, veșnic înconjurat de un nor strălucitor...

Mii de voci dădeau glas cântecului din *Antigona* de Sofocle:

Vino, odraslă-a lui Zeus!
Vino, zeu îndrumător
De cântări pătimașe,
De serbări în fapt de noapte!
Cu cântări și chiote
Și mulțimi dezmățate
De fete nebune,
Bacante dansatoare
Îl sărbătoresc toate

Pe-al nostru vesel zeu!

Iulian auzi deodată râsete, un țipăt de femeie și glasul tremurător al unui bătrân:

– Ah! frumoasa mea puicuță!

Era sacrificatorul, un septuagenar chefliu, care o ciupise de brațul gol pe o bacantă frumușică. Iulian se întunecă la față și-l chemă pe bătrânul dezmățat, care alergă la el, țopăind.

– Prietene, îi strecură Iulian la ureche, respectă-ți demnitatea cuvenită vârstei și rangului.

Preotul îl privi atât de mirat, încât Iulian nu mai putu să-i spună nimic.

– Sunt un om simplu și fără carte; îmi permit să-i spun chiar Majestății Tale că nu mă pricep la filosofie. Dar îi venerez pe zei. Întreabă pe cine vrei. Le-am rămas tot timpul credincios, chiar și în toiul celor mai crunte persecuții. Numai că... dacă văd o fetiță drăguță... mi se cam trezește sângele! Sunt un țap bătrân...

Văzând nemulțumirea de pe fața împăratului, se opri și-și luă un aer mai serios, care-l făcu să arate încă mai nătâng.

– Cine-i fata asta? întrebă Iulian.

– Cea care-și ține pe cap coșul cu vasele sfinte?

– Da.

– O curtezană din mahalaua Calcedoniei...

– Cum!... Ai îngăduit unei curtezane să atingă cu mâinile ei spurcate vasele sfinte ale Zeului?

– Dar divine August, tu însuți ai poruncit să se facă această procesiune. Pe cine să fi luat? Toate femeile nobile sunt galileene. Și-apoi ... nu s-ar fi învoit niciuna să se arate pe jumătate goală...

– Înseamnă că toate sunt ...

– Nu, nu! Mai sunt dansatoarele, actrițele, călărețele de la hipodrom. Privește-le cât sunt de vesele și departe de prefăcuta pudoare! Poporului îi place aceasta, crede-mă! Uite și o patriciană. Asta care...

Era o creștină, o fată bătrână în căutarea unui soț. Purta pe cap o perucă înaltă în formă de cască, un *galerium* făcut din păr *germanic*

la modă și presărat cu pudră aurie; se împodobise toată cu pietre prețioase precum o zeiță orientală și-și purta blana de tigru pe pieptul ofilit și fardat peste măsură, zâmbind afectat.

Iulian se puse să-i privească, dezgustat, pe oameni.

Dansatori pe frânghie, legionari beți, femei întreținute, călăreți de circ, gimnaști, mimi, se vânzoleau toți în jurul său.

Procesiunea ajunse la o răscruce de străzi. O bacantă alergă la o cârciumă cu un miros neplăcut de pește și prăjeală, de unde își luă, de trei oboli, niște plăcinte unsuroase, pe care le mâncă cu poftă, lingându-se pe buze. După ce le termină, își șterse mâinile pe mătasea purpurie a veșmântului pe care i-l dăduse Tezaurul imperial pentru acea serbare.

Corul lui Sofocle plictisi curând mulțimea; glasurile răgușite se înverșunară să intoneze un cântec de stradă. Iulian vedea în toate acestea un coșmar absurd. Un celt beat căzu și fu ridicat de oameni. Niște hoți, care făceau pe faunii, fură arestați și se apărară; se iscă o bătaie. Din toată trupa, numai panterele rămăseseră frumoase și pline de demnitate.

Cortegiul se apropie, până la urmă, de templu. Iulian coborî din carul său.

„Pot oare să mă prezint cum trebuie în fața templului lui Dionyssos înconjurat de toată scursura aceasta?" gândi el.

Fiorul rece al dezgustului îi străbătu tot corpul; se uită la figurile animalice, epuizate de desfrâu, arătându-și cadaveric – în ciuda fardurilor – penibila goliciune a trupurilor deformate de anemie și posturi, de oroarea infernului creștin. I se păru că respiră atmosfera locurilor rău famate și a cârciumilor. Răsuflarea norodului, impregnată de mirosul de pește putred și de vin acrit, îl lovea în față, trecând prin fumul mirodeniilor. Din toate părțile, i se întindeau suluri de papirus.

– Mi s-a făgăduit un loc la grajdurile tale... Am renunțat la Hristos și n-am primit nimic...

– Nu ne părăsi, divine august; apără-ne! Ne-am lepădat, pentru a-ți fi pe plac, de credința părinților noștri!... Dacă ne respingi, unde să ne mai ducem?

– Ne-am aruncat în ghearele diavolului! urlă o voce disperată.

– Taci din gură, imbecilule!

Vocile acestea fură acoperite de corul care-și reluă cântarea:

Cu strigări și cântec,
Mulțimea noastră nebună
De sprintene fecioare
Îl proslăvim cu-avânt
Pe veselul zeu Bacchus!...

Iulian intră în templu și contemplă statuia de marmură a lui Dionyssos. După toată sluțenia umană, își simți privirea odihnindu-i-se pe liniile pure ale trupului divin. Nu mai vedea gloata; se simțea singur, ca un om în mijlocul unei turme de vite.

Purcese la sacrificiu. Mulțimea îl urmărea mirată pe împăratul roman, *Pontifex maximux*, în zelul cucernic cu care săvârșea treaba sclavilor, tăind lemnul, aducând crengile, cărând apa, curățând altarul.

Un dansator pe frânghie îi spuse vecinului său:

– Uită-te cum se agită! Ține la ei, la zeii lui!

– Zău așa! remarcă celălalt, împingându-și înapoi coarnele de satir de pe frunte. Mulți oameni nu-și iubesc tatăl și mama, așa cum își iubește el zeii!

– Uitați-vă! râdea un al treilea. Vedeți cum își umflă obrajii, ca să întețească focul!... Suflă, dragă, suflă!... Nu se prinde! Doar l-a stins Constantin, bunicul tău.

Flacăra izbucni, luminând fața împăratului.

Muindu-și mănunchiul de plante într-o cupă plată – o „pateră" de argint, el stropi mulțimea cu apa sfințită, care căzu asupra acesteia ca o ploaie.

Mulți se strâmbară, unii tresăriră simțindu-și pe obraji picăturile reci.

Când se termină întregul ritual, Iulian își aduse aminte că pregătise o cuvântare filosofică pentru popor.

– Oameni, spuse, zeul Dionyssos înseamnă principiul marii libertăți a inimilor voastre. Dionyssos rupe toate lanțurile pământene, își râde de cei puternici, îi eliberează pe sclavi...

Văzu atâta năuceală pe chipuri, o asemenea expresie de plictiseală, încât cuvintele i se stinseră pe buze și un dezgust de moarte îi răscoli inima. Făcu un semn către lăncieri, ca să-l înconjoare.

Lumea se retrase, nemulțumită și dezamăgită.

– Mă duc direct la biserică, să mă pocăiesc! Poate voi fi iertat – spunea unul dintre fauni, smulgându-și mânios barba falsă și coarnele.

– N-ai de ce să-ți pierzi sufletul! observă o curtezană, indignată.

– N-are nimeni nevoie de sufletul tău! Nu dă nimeni nici trei oboli pe el!

– Diavoli blestemați! urla un bețiv. Ne-au dat vin doar cât să gustăm!

În vistieria templului, împăratul se spălă pe față și pe mâini, își scoase superbul costum dionisiac și-și îmbrăcă tunica simplă, proaspătă și albă ca zăpada, a pitagoreicilor.

Soarele începea să se ascundă, iar el aștepta căderea asfințitului, pentru a se retrage, nevăzut, în palatul său.

Intră prin ușa din spate în pădurea sacră a lui Dionyssos; zumzetul albinelor și clipocitul unui izvor erau singurele sunete care tulburau tăcerea.

Auzi pași și se întoarse. Era prietenul său, unul dintre elevii preferați ai lui Maxim, tânărul doctor Oribazy din Alexandria.

Merseră alături, pe poteca îngustă; soarele mai pătrundea printre frunzele late și aurii ale viței.

– Privește, spuse Iulian zâmbind, marele Pan mai trăiește încă, aici!

Adăugă apoi, mai încet, plecându-și capul:

– Oribazy! Ai văzut?

– Da, răspunse doctorul. Dar poate că tu însuți ești de vină, Iulian... La ce te așteptai?

Împăratul tăcu.

Se apropiară de un mic templu, în ruine, năpădit de iederă, – templul lui Silene, distrus de creștini. Bucăți din el erau împrăștiate prin iarba grasă; rămăsese în picioare numai o coloană, încununată de

un capitel elegant, asemenea unui crin alb, peste care se stingeau ultimele raze ale soarelui.

Se așezară pe dale și respirară aerul parfumat de izmă, cimbrișor și pelin. Iulian dădu iarba la o parte și, arătând un basorelief antic spart, vorbi:

– Oribazy, uite la ce mă așteptam!

Basorelieful reprezenta o procesiune sacră a vechilor atenieni.

– Uite ceea ce voiam... această frumusețe! De ce devin oamenii, pe zi ce trece, tot mai diformi? Unde sunt bătrânii nemuritori, oamenii austeri, tinerii mândri, femeile neprihănite, îmbrăcate în rochii albe ce flutură în vânt? Unde este această forță, această bucurie? Galileeni, galileeni! Ce-ați făcut din toate acestea?

Cu ochii plini de o tristețe fără margini și de o dragoste nesfârșită, contempla basorelieful.

– Iulian! i se adresă Oribazy, încet. Îl crezi pe Maxim?

– Da.

– În toate?

– Ce vrei să spui?

– M-am gândit întotdeauna, Iulian, că suferi de aceeași boală ca și dușmanii tăi, creștinii.

– Care anume?

– Credința în minuni.

Iulian își scutură capul.

– Dacă nu există nici minuni, nici zei, înseamnă că toată viața mea este o nebunie... Nu, să nu vorbim despre asta. Și să nu mă judeci prea aspru pentru dragostea mea față de misterele și ceremoniile antice! Nu știu cum să-ți explic. Lucrurile vechi mă emoționează până la lacrimi. Îmi place seara mai mult decât dimineața, toamna mai mult ca primăvara. Îmi place tot ceea ce se stinge!... Chiar și parfumul florilor ofilite... Ce să fac, prietene? Așa m-au zămislit zeii!... Tristețea aceasta blândă, acest asfințit auriu, feeric, îmi sunt necesare! Există ceva în îndepărtata Antichitate, care este nespus de frumos și plin de grație, și pe care nu-l găsesc pe nicăieri, în altă parte: strălucirea soarelui

asfințind pe marmura îngălbenită de vreme. Nu-mi răpi dragostea nebunească pentru ceea ce nu mai există! Tot ce a fost e mai frumos decât ceea ce este! Amintirea are mai multă putere asupra sufletului meu decât speranța...

Iulian tăcu și privi îngândurat, cu un surâs blând, cu capul sprijinit de coloana al cărui capitel semăna cu un crin retezat.

– Vorbești ca un artist, îi răspunse Oribazy. Visele unui poet devin însă primejdioase, atunci când soarta unei lumi întregi stă în mâinile sale! Oare cel ce domnește asupra oamenilor nu trebuie să fie mai mult decât un poet?

– Cine poate fi mai presus?

– Făuritorul unei vieți noi...

– Nou! Nou! strigă Iulian. Zău că *noutatea* asta a ta mă sperie uneori! O găsesc rece și crudă, ca moartea. Îți spun: inima mea este în vechime. Galileenii caută întotdeauna noutatea, călcându-i în picioare pe idolii antici!... Crede-mă, noutatea nu se află decât în ceea ce este vechi, nemuritor, zdrobit, și totuși superb!

Se ridică în picioare, drept, cu chipul palid și mândru, cu privirea arzătoare.

– Ei cred că Elada e moartă... Și din toate colțurile lumii, călugări negri se reped ca niște corbi pe trupul ei de marmură și-l sfâșie cu plăcere, strigând: „Elada a murit!" Ei uită însă că Elada nu poate muri! Elada este în inimile noastre! Elada înseamnă frumusețea divină a omului pe pământ. A adormit numai, iar când se va trezi... vai de corbii cei negri din Galileea!

– Iulian, șopti Oribazy, mi-e teamă pentru tine... Tu vrei să faci imposibilul... Corbii nu-i mănâncă pe cei vii, iar morții nu învie... Cezare! Dacă nu se va înfăptui minunea?

– Nu mi-e teamă de nimic: pierzania mea va fi triumful meu! strigă împăratul, purtând pe față o bucurie atât de radioasă, încât Oribazy se înfioră, ca și cum minunea era pe cale să se împlinească. Glorie celor damnați! Glorie celor învinși!... Dar, adăugă el cu un zâmbet trufaș, înainte de a pieri, vom mai lupta încă!... Doresc ca

vrăjmașii mei să fie vrednici de ura și disprețul meu!... Îi iubesc, într-adevăr, pe vrăjmașii mei, pentru că pot să-i înfrâng și să-mi simt puterea. Port în inima mea bucuria lui Dionyssos! Vechiul titan se ridică și-și rupe lanțurile, și se aprinde din nou, pe pământ, focul lui Prometeu!... Titanul se ridică împotriva Galileanului!... Le-am dăruit oamenilor atâta libertate și bucurie, cât n-au îndrăznit nicicând să viseze! Galileanule, împărăția ta dispare ca o umbră! Bucurați-vă, triburi și popoare ale lumii! Sunt vestitorul vieții, sunt eliberatorul, sunt... Antihristul!

III

Prin ușile și ferestrele mânăstirii învecinte închise cu strășnicie, răzbăteau rugile solemne ale călugărilor, dominând gălăgia cântărilor bahice care se auzeau în depărtate. Pentru a le acoperi, călugării își împreunau glasurile într-un vaiet jalnic:

„De ce ne părăsești din nou, Doamne? Pentru ce s-a abătut mânia Ta asupra turmei Tale? Pentru ce ne-ai dat pradă batjocurii și umilirii, la care ne supun vecinii noștri păgâni? Pentru ce îngădui să fim făcuți de râsul lumii?”

Vechile cuvinte ale profetului Daniel căpătau un înțeles neașteptat.

„Domnul ne-a dat pe mâna regelui renegat, cel mai vicean de pe tot pământul!”

Târziu în noapte, când se așternu liniștea pe străzi, călugării se întoaseră în chiliile lor.

Pe fratele Parfenie, nici vorbă să-l prindă somnul. Avea obrazul palid și blând; în ochii săi limpezi ca ai unei fecioare se citea o tristă nedumerire, atunci când vorbea despre oameni. Vorbea rar, nedeslușit și pe neașteptate, și întotdeauna despre lucruri atât de copilărești, încât nu puteai să-l urmărești, fără a zâmbi. Râdea uneori fără noimă, iar călugării cei sobri îl întrebau:

– De ce rânjești? Nu cumva vrei să-i fii pe plac satanei?

Explica atunci cu sfioșenie că „râde de proprile sale gânduri” și se convingeau cu toții de biata lui nevinovăție.

Stăpânea o mare artă: aceea de a împodobi manuscrisele cu miniaturi, iar această artă a fratelui Parfenie aducea mânăstirii nu numai bani, dar și un renume ce ajungea până în meleagurile cele mai depărtate. El nu bănuia aceasta; iar dacă ar fi putut să priceapă ce înseamnă gloria, în loc să se bucure, mai degrabă s-ar fi speriat.

Îndeletnicirile artistice – care-i cereau multă râvnă, întrucât ridica perfecțiunea detaliilor până la cele mai înalte culmi – nu și le socotea ca pe o muncă, ci ca pe o distracție. Nu obișnuia să spună:

– Mă duc să lucrez.

Ci îi cerea mereu bătrânului superior Pamfil, care-l iubea cu căldură:

– Îngăduie-mi, părinte, să mă duc la joacă.

Dacă realiza o combinație complicată de ornamente, bătea din palme și-și făcea singur complimente.

Îi plăceau atât de mult fratelui Parfenie singurătatea și liniștea nopții, încât se obișnuise să lucreze la lumina lămpii. Culorile căpătau nuanțe neobișnuite și nu umbreau fantasticul desenelor.

Parfenie își aprinse în chilioara sa micul opaiț de lut și-l puse pe o poliță, lângă borcănele, pensule fine, cutii cu vopsele de purpură, argint și aur lichid. Se închină, își muie cu luare-aminte pensula și se apucă să picteze cozile în evantai ale celor doi păuni de pe frontispiciul unei pagini. Pe un câmp verde, păunii de aur beau apă dintr-un izvor de culoarea peruzelei, își înălțau ciocurile și-și întindeau gâtul. Alte suluri de pergament, neterminate, își așteptau rândul. Era o întreagă lume, supranaturală și fermecătoare. În jurul textului se înlănțuiau creaturi cu alcătuiri fabuloase – copaci, animale fantastice, plăsmuiri arhitecturale. În timp ce le crea, Parfenie nu se gândea la nimic; o bucurie senină îi transforma însă fața. Elada, Assiria, Persia, India, Bizanțul cel rafinat, ca și viziunea tulbure a lumilor viitoare, toate popoarele și toate veacurile se topeau în paradisul călugărului, care strălucea cu reflexe de nestemate în jurul paragrafelor Sfintei Scripturi.

Era înfățișat acolo Botezul: Sfântul Ioan vărsa apa pe capul lui Hristos și, alături, zeul păgân al apelor înclina amabil o amforă, după

cum vechiul stăpân al râului ținea la îndemână un prosop, pentru a-l oferi Mântuitorului, după botez.

În candoarea sa, fratele Parfenie nu se temea de vechii zei; aceștia îl amuzau și i se părea că fuseseră convertiți demult la creștinism. Pe vârful dealurilor, îl plasa negreșit pe zeul munților, sub înfățișarea unui adolescent în pielea goală. Când desena scena trecerii Mării Roșii, o femeie cu o vâslă în mână reprezenta marea, iar un bărbat gol, cu inscripția „*Bodos*", trebuia să închipuie prăpastia care-l înghițea pe Faraon; pe țărm ședea o femeie tristă, îmbrăcată cu o tunică de culoarea nisipului: era Deșertul.

Ici și colo, în arcuirea gâtului unui cal, în cuta unei rochii, în poziția naivă a unui zeu întinzându-se și sprijinindu-se în cot, se strecurau eleganța antică și frumusețea trupului gol.

În acea noapte, *jocul* nu-l interesa pe artist. Neobositele sale degete tremurau, zâmbetul nu-i apărea pe buze.

Cu urechea ațintită, deschise o lădiță de cedru, scoase o dăltiță care-i servea la legătorie, se închină și, acoperind cu mâna flacăra trandafirie a opaițului, ieși încet din chilie.

În coridorul liniștit era cald; nu se auzea decât bâzâitul unei muște prinse într-o pânză de păianjen.

Parfenie coborî în biserica luminată de o singură lampă, pusă în fața vechiului diptic din fildeș sculptat. Două safire alungite din aureola lui Iisus în brațele Fecioarei fuseseră scoase de păgâni și duse la locul lor inițial din templul lui Dionyssos.

Găurile negre din fildeșul îngălbenit i se păreau lui Parfenie răni ale unui trup viu.

– Nu, nu pot! șopti, sărutând mâna copilului Iisus. Nu pot; mai bine, mor!

Acele urme ale sacrilegiului din marmură îl chinuiau, îl indignau mai mult decât schingiuirea unei făpturi omenești.

Descoperi într-un colț al bisericii o scară a pisicii, ce se folosea la aprinderea lămpilor. O luă și ieși într-un coridor îngust, care ducea la ușa în fața căreia sforăia pântecosul frate Chorys, culcat pe paie.

Parfenie se strecură ca o umbră; broasca uşii scârţâi, cu un sunet metalic. Chorys se trezi, clipi din ochi şi se ghemui înapoi, pe paie.

Trecu peste un gard mic şi se văzu în strada pustie la acea oră. Luna plină strălucea pe cer. Marea vuia. Făcu înconjurul templului lui Dionyssos până la un anume punct întunecat şi aruncă scara, astfel încât să se poată agăţa de acrostera de metal care decora colţul; scara rămase agăţată de laba sfinxului. Călugărul se sui pe acoperiş.

Se auzi din depărtare cântul cocoşilor; un câine lătră; apoi se lăsă din nou liniştea, dominată de geamătul mării.

Parfenie aruncă scara în interiorul templului şi coborî.

Ochii zeului, două safire alungite, străluceau de o viaţă intensă sub lumina lunii şi-l fixau pe călugărul cel copleşit de liniştea impunătoare. Parfenie tresări şi se închină.

Se căţără pe altarul pe care Iulian îndeplinise sacrificiul şi simţi în călcâie căldura cenuşii abia stinse.

Îşi scoase dăltiţa din buzunar. Ochii zeului luceau lângă obrazul său şi artistul văzu zâmbetul nepăsător al lui Dionyssos şi trupul său de marmură, scăldat de lumina lunii. În timp ce-i scotea ochii, îl admiră pe zeul antic, iar mâna sa cruţă, fără să vrea, marmura fermecătoare.

Treaba se termină până la urmă şi Dionysos cel orb îl privi pe călugăr cu asprime, cu orbitele sale întunecate.

Spaima îl cuprinse atunci pe Parfenie; i se păru că-l urmărea cineva. Sări jos de pe altar, alergă la scară, se căţără, o aruncă repede de cealaltă parte, fără a o întări însă destul, astfel încât căzu la ultimele trepte.

Palid, cu veşmintele răvăşite şi murdărite, ţinând în mâini preţioasele safire, traversă hoţeşte strada şi se grăbi spre mănăstire.

Portarul nu se trezi, iar Parfenie se strecură uşor în capelă. Văzând din nou dipticul, se linişti; încercă să pună din nou ochii lui Dionysos în orbitele lor goale: se potriveau de minune şi-şi regăsiră strălucirea, sub aureola copilului Iisus.

Parfenie se întoarse în cele din urmă la el în chilie, îşi stinse opaiţul şi se culcă.

Se ghemui în întuneric și, deodată, ascunzându-și fața cu mâinile, se porni pe un râs înfundat, așa cum râd copiii de bucurie, când fac câte o poznă și se tem să nu fie descoperiți.

Când se trezi, valurile matinale ale Propontidei se vedeau, strălucitoare, prin zăbrelele ferăstruicii, iar porumbeii dădeau din aripi, uguind.

Râsul din timpul nopții mai dăinuia în inima lui Parfenie, când se grăbi către masa de lucru și, plin de bucurie, desăvârși arabescurile neterminate: erau ale Paradisului pământesc. Adam și Eva erau așezați pe o pajiște. O rază de soare căzu pe arabescuri, care se luminară într-o glorie paradisiacă, cu aurul, purpura și azurul lor.

În râvna cu care lucra, Parfenie nu-și dădu seama că-i conferea trupului lui Adam antica și superba frumusețe olimpiană a veselului zeu Dionyssos.

IV

Renumitul sofist – profesorul imperial de elocință Hekebolis – își începuse ascensiunea de pe ultima treaptă a scării gradelor imperiale. Fusese slujitor atașat la templul Astartei, la Heliopolis. La vârsta de șaisprezece ani, după ce fură mai multe obiecte prețioase, fugi la Constantinopol, străbătu întrega drojdie a capitalei, se amestecă în toate escrocheriile, bătu drumurile mari împreună cu pelerini respectabili și cu banda de tâlhari a sacrificatorilor Dindimenei – zeița mult-îndrăgită a nordului, ce era purtată dintr-un sat în altul pe un măgar. Ajunse în sfârșit la școala retorului Proeres și deveni curând el însuși profesor de elocință.

În ultimii ani ai domniei lui Constantin cel Mare, când religia creștină ajunsese la modă la Curte, Hekebolis se făcu creștin. Clerul îl aprecia în mod deosebit, iar el se purta pe măsura aprecierii. Hekebolis își schimbase adesea simbolul credinței, dar de fiece dată – la momentul potrivit, după cum bătea vântul: din arian, se făcuse ortodox, din ortodox – arian, și fiecare schimbare îl urca cu câte o treaptă pe scara demnităților; clerul îl susținea, iar el susținea, la rându-i, clerul.

Părul îi încărunțise, obezitatea îi devenea tot mai agreabilă, cuvântările i se făceau tot mai insinuante și dulcege, iar obrajii îi înfloreau. Avea ochii mângâietori și lucioși, dar mai licărau uneori în ei ironia răutăcioasă, un spirit arogant și rece. În acele clipe, își închidea deodată pleoapele și licărul se stingea.

Întreaga ținută a renumitului sofist căpătase o pecete clericală.

Respecta cu strășnicie posturile și era un gastronom rafinat. Mesele sale de post erau mai alese decât cele mai somptuoase mâncăruri

de dulce, după cum și glumele sale monahale erau mai usturătoare decât cele mai slobode picanterii păgâne. Se servea la el o băutură răcoritoare din zeamă de sfeclă agrementată cu mirodenii speciale, pe care multă lume o socotea mai bună decât vinul. În locul pâinii de grâu obișnuit, inventase niște pesmeți din grăunțe ale deșertului, cu care se hrănise, se spunea, Sfântul Pahomie în Egipt.

Gurile rele insinuau că Hekebolis era libertin și se povestea, la Constantinopol, anecdota următoare:

O femeie tânără mărturisise preotului la spovedanie că săvârșise păcatul adulterului. „E un mare păcat! Și cu cine, fata mea? – Cu Hekebolis, părinte!" Preotul se luminase la față: „Cu Hekebolis! Ah! Zău!... E un om sfânt, credincios al Bisericii... Pocăiește-te, fata mea, Domnul te va ierta!".

Asemenea povestiri erau, firește, simple bârfe, dar figura rasă și respectabilă a demnitarului, buzele prea roșii, prea cărnoase, se evidențiau în chip ciudat, cu toate că și le strângea într-o expresie de umilință monastică. Femeile îl iubeau mult.

Uneori, Hekebolis dispărea mai multe zile și nu cunoștea nimeni această taină a existenței sale. Se pricepea să-și ascundă secretele. Nu-l însoțea niciodată vreun servitor sau sclav în aceste plimbări enigmatice după care se întorcea întinerit și calm.

Sub domnia lui Constanțiu, căpătă slujba de retor al Curții, înzestrată cu o frumoasă retribuție, laticlava de senator și panglica albastră – distincție a marilor demnitari.

Țintea însă mai sus.

Însă în clipa în care se pregătea să urce treapta cea mai înaltă, Constanțiu muri pe neașteptate, iar Iulian, dușman al Bisericii, se sui pe tron. Hekebolis nu-și pierdu prezența de spirit: făcu ceea ce făceau mulți alții, dar nu prea curând, și nici prea târziu.

În primele sale zile de preluare a puterii, Iulian organiză în palatul său o dezbatere teologică. Un tânăr doctor în filosofie, stimat de toți pentru spiritul său de dreptate și pentru noblețea sa, Cezar din Cappadocia, frate al marelui teolog Vasile cel Mare, se făcu apărător al credinței creștine, împotriva împăratului.

În aceste competiții savante, Iulian îngăduia o totală independență și-i plăcea chiar să i se răspundă cu patimă, fără a se ține seama de eticheta de la Curte.

Dezbaterea era dintre cele mai aprige, iar numărul de sofiști, de savanți, de preoți era considerabil. Cel care se lansa în discuție se supunea de obicei, treptat, nu față de logica filosofului grec, ci față de Maiestatea Sa împăratul roman, și ceda.

De data aceasta, nu se întâmplă astfel: Cezar din Cappadocia nu cedă. Era un bărbat tânăr, cu o grație feminină în mișcări, părul mătăsos și o claritate neclintită în ochii limpezi. Numea filosofia lui Platon *înțelepciunea întortocheată a șarpelui* și-i opunea divina înțelepciune a Evangheliei. Iulian își încrunta sprâncenele, se frământa, își mușca buzele, stăpânindu-se cu greu. Discuția se termină, asemenea tuturor discuțiilor sincere, fără rezultat.

Regăsindu-și stăpânirea de sine, împăratul părăsi sala cu o glumă filosofică, își luă o înfățișare amabilă, pe care se imprima o tristețe mărinimoasă; în realitate însă, își purta săgeata ce i se înfipsese în inimă.

Tocmai atunci se apropie de el retorul Hekebolis, pe care-l considera dușman. Îl întrebă:

– Ce dorești?

Hekebolis căzu în genunchi și se porni pe o mărturisire plină de căință. Îndoiala începuse de mai multă vreme să-i intre în suflet; raționamentele împăratului îl biruiseră însă cu desăvârșire. Blestema neagra superstiție galileană; revenea din adâncul inimii la amintirile copilăriei, la luminoșii zei olimpieni.

Împăratul îl ridică pe bătrân, dar emoția îl împiedică să vorbească; îl strânse cu toată puterea la piept și-l sărută pe obrajii roșii și pe buzele pline și roșii. Căuta privirea lui Cezar din Cappadocia, pentru a se bucura de umilirea lui.

Timp de câteva zile, Iulian îl ținu pe lângă el pe Hekebolis, povestind întruna despre convertirea sa; era mândru de discipolul său, asemenea unui jertfitor ce se mândrește cu o frumoasă victimă, sau așa cum un copil se bucură de o jucărie nouă, ori un adolescent de prima cucerire.

Vru să-i dea noului său prieten un loc înalt la Curte, dar Hekebolis îl refuză categoric, socotindu-se nevrednic de o atare cinstire. Hotărâse să se pregătească sufletește, printr-un lung noviciat, pentru virtutea olimpiană, să-și curețe inima de nelegiuirea galileană, punându-se în slujba vreunuia dintre vechii zei olimpieni.

Iulian îl numi mare sacrificator în Bitinia și Paflagonia.

Persoanele ce purtau acest titlu, se chemau, la păgâni, *arhiepiscopi*.

Arhiepiscopul Hekebolis cârmuia cele două mari ținuturi asiatice și, pornind pe această nouă cale, o urma cu tot atâta succes ca și pe cea veche. Contribui la convertirea unui mare număr de galileeni la credința elină.

El deveni mare sacrificator al renumitului templu al zeiței feniciene Astarte-Atargatis, cea pe care o slujise în copilărie. Templul se ridica la jumătatea drumului dintre Calcedon și Nicomedia, pe un promontoriu înalt ce înainta în Propontida. Locul se numea Gargara, iar pelerinii veneau acolo din toate colțurile lumii, pentru a o adora pe Afrodita Astarte, zeiță a morții și a voluptății.

V

Iulian se îndeletnicea cu treburile de stat, într-una din marile săli ale palatului său din Constantinopol.

Dintre coloanele de porfir ale terasei ce dădea spre Bosfor, se vedea scânteind marea, de un albastru deschis. Tânărul împărat ședea în fața unei mese rotunde de marmură, încărcată cu suluri de papirus și pergament. Cu capul plecat, silențiarii își scârțâiau sulițile egiptene. Câte unii păreau adormiți, nefiind învățați să se scoale la o oră atât de timpurie. Ceva mai retrași, în spatele colonadei, împărtășindu-și în șoaptă observațiile, se aflau Hekebolis și Iulius Mavricus, un demnitar cu fața inteligentă și morocănoasă.

După părerea generală, acest elegant sceptic de Curte era unul dintre ultimii admiratori ai lui Lucian, zeflemitorul din Samosata, autorul veninoaselor dialoguri în care-i ironiza cu atâta necruțare pe toți idolii Olimpului și Golgotei, toate tradițiile Eladei și ale Romei.

Iulian îi dicta, cu glas monoton, o scrisoare către marele sacrificator al Galileei, Arsace:

„Nu le îngădui sacrificatorilor să se ducă la teatru, să bea prin cârciumi, să practice îndeletniciri josnice. Respectă-i pe cei ascultători, pedepsește-i pe cei necredincioși. Ridică în fiecare oraș case de oaspeți pentru pelerinii care trebuie să se bucure în ele de întreaga generozitate, și nu numai cei elini, dar toți ceilalți, fără a ține seama de credința căreia îi aparțin. Stabilim, spre a fi împărțite în Galatia, treizeci de mii de măsuri de grâu, șaizeci de mii de sextari de vin. Distribuie a cincea parte la săracii care trăiesc pe lângă temple, iar restul – la pelerini și

nevoiași. Este rușinos să-i lipsești pe elini de mijloacele de trai, când la evrei nu există niciun cerșetor, iar galileenii îi hrănesc și pe-ai lor, și pe-ai noștri. Ei procedează ca niște oameni care-i atrag pe copii cu bunuri, începând cu ospitalitatea, poftind la mese de dragoste frățească pe care le numesc „agape" și, puțin câte puțin, ajung la posturi, flagelări, spaima de Iad, demența și moartea martirilor. Iată care este calea obișnuită urmată de dușmanii speciei umane, care se numesc creștini și frați. Combate-i prin dărnicia făcută în numele zeilor olimpieni cei veșnici. Anunță în toate orașele și satele, că aceasta este preocuparea mea sinceră. Dacă aflu că ai lucrat după dorința mea, îți voi acorda bunăvoință. Explică-le cetățenilor că sunt gata să le vin în ajutor, oricând și în orice împrejurare. Dacă vor să obțină favoruri de la mine, să se plece în fața mamei zeilor – Dindimena de la Pesinonte – și s-o slăvească peste tot, în vecii vecilor".

Se servi masa: pâine de grâu, măsline proaspete și un vin alb și ușor. Iulian mânca și bea fără să-și întrerupă lucrul. Dar se întoarse deodată și, arătând talerul de aur pe care se aflau măslinele, îl întrebă pe sclavul său preferat, adus de la gali și care-l servea întotdeauna:

– Pentru ce talerul acesta de aur? Unde-i celălalt, de lut?

– Iertare, stăpâne!... S-a spart.

– De tot?

– Nu; numai pe margine...

– Adu-l!

Sclavul alergă să aducă talerul cerut.

– Se mai poate folosi multă vreme încă! spuse Iulian.

Zâmbi.

– Am observat, prieteni, că obiectele sparte se pot folosi mai multă vreme decât cele noi! Mărturisesc că am o slăbiciune pentru ele! Găsesc un anume farmec la ele, ca la prietenii cei vechi... Mi-e teamă de ceea ce e nou, detest schimbarea. Ne pare întotdeauna rău după ceea ce-i vechi... după cele cu care ne-am obișnuit.

Râse vesel de propriile sale vorbe:

– Uite ce gânduri filosofice se nasc uneori, de la un taler spart.

Iulius Mavricus îl trase pe Hekebolis de mânecă:

– Ai auzit? Acesta-i este felul. Își păstrează cu aceeași sfințenie talerele sparte și zeii pe jumătate morți. Uite cine decide soarta lumii!

Iulian își mută preocupările de la edicte și legi, la proiecte de viitor.

Voia să întemeieze în toate orașele imperiului școli, tribune pentru interpretarea dogmelor eline, conferințe, predici filosofice, să stabilească formule speciale de rugăciune, să instituie refugii pentru oamenii virtuoși și pentru cei ce se consacrau castității și meditației.

– Vezi? îi șopti Mavricus lui Hekebolis; mânăstiri în cinstea Afroditei și a lui Apollo... Dintr-una într-alta!

– Da, prieteni, vom îndeplini toate acestea, cu sprijinul zeilor, conchise împăratul. Galileenii vor să convingă lumea că mila este monopolul lor, deși ea aparține tuturor filosofiilor, indiferent de zeii pe care-i cinstesc. Am venit pentru a propovădui lumii o nouă iubire, nu una smerită și superstițioasă, ci liberă și plină de bucurie, ca cerul însuși al Olimpienilor!

Își purtă asupra celor de față privirea scrutătoare și nu găsi, pe fețele demnitarilor, ceea ce căuta.

Intrară în sală trimiși ai profesorilor creștini de retorică și filosofie. Apăruse de curând un edict, care le interzicea institutorilor galileeni predarea elocinței antice. Retorii creștini trebuiau să renunțe la credința lor, sau să părăsească școlile.

Ținând un sul în mână, unul dintre funcționari, un om mărunt și slab, năuc și semănând cu un papagal bătrân, se apropie de împărat, însoțit de doi elevi diformi și roșii la față.

– Fie-ți milă de noi, îndrăgit al zeilor!

– Cum te cheamă? îl întrerupse Iulian.

– Papirian, cetățean roman.

– Ei bine, vezi, dragul meu Papirian? Nu vă doresc nicidecum răul. Dimpotrivă... rămâneți galileeni...

Bătrânul căzu la picioarele împăratului și le îmbrățișă.

– Sunt patruzeci de ani de când predau gramatica... Știu mai bine ca oricine Homer și Hesiod...

– Ce-mi ceri?... întrebă August, cu asprime.

– Am șase copii, stăpâne!... Nu-mi lua ultima bucată de pâine! Elevii mă iubesc. Întreabă-i dacă-i învăț un lucru rău.

Emoția îl împiedica pe Papirian să vorbească mai departe și-și arăta elevii, care nu știau cum să-și ascundă mâinile și se holbau, îmbujorați la față.

– Nu, prieteni, spuse împăratul încet și, totodată, cu fermitate. Legea este dreaptă. Găsesc că este absurd ca profesorii creștini să-l explice pe Homer și să-i tăgăduiască totodată pe zeii pe care i-a cântat Homer. Dacă vă închipuiți că învățații noștri n-au făcut decât să compună fabule asupra zeilor noștri, duceți-vă mai bine la biserică, să-i comentați pe Luca și pe Matei!... Dați-vă seama, galileeni, o fac în interesul vostru...

Cineva din rândul retorilor vorbi încet:

– În interesul nostru, vom ajunge să crăpăm de foame!

– Vă e teamă să vă profanați înțelepciunea cea mincinoasă cu ceea ce este mult mai rău? urmă împăratul, imperturbabil. Spuneți: „Fericiți cei săraci cu duhul!". Fiți voi aceia! Credeți poate că nu cunosc învățătura voastră? O cunosc mai bine decât voi! Văd în preceptele galileene profunzimi pe care nu le-ați visat nicicând!... Dar fiecare cu partea sa; lăsați-ne nouă înțelepciunea noastră frivolă, biata noastră știință literară. Ce-ați face voi din aceste izvoare otrăvite? Stăpâniți o înțelepciune mult mai înaltă! Noi avem împărăția pământească, iar voi – pe cea a cerului. Nu e puțin lucru, pentru niște oameni smeriți ca voi!... Dialectica împinge către erezii liberale... Zău, fiți simpli ca niște copii. Preafericita ignoranță a pescarilor de la Capernaum nu este oare mai presus decât toate dialogurile platoniciene? Întreaga înțelepciune a galileenilor se cuprinde în acest cuvânt: „*Crede!*"... Dacă erați creștini adevărați, voi retorii, ați fi binecuvântat legea noastră. În această clipă, nu sufletul, ci trupul vostru e cel care se răzvrătește; trupul vostru, care-și găsește plăcerea în păcat. Iată tot ce am vrut să vă spun; sper că mă veți aproba și veți constata că împăratul roman se preocupă, mai mult decât voi înșivă, de mântuirea sufletelor voastre!

Iulian străbătu mulțimea nefericiților retori, calm și mulțumit de cuvântarea sa. Rămas în genunchi, Papirian își smulgea părul rar și alb de pe cap.

– Pentru ce, Regină a cerului, pentru care păcate îngădui asemenea lucruri?

Văzând durerea dascălului lor, cei doi elevi își ștergeau ochii holbați cu pumnii lor roșii.

VI

Iulian își aducea aminte de nesfârșitele conflicte dintre ortodocși și arieni, ce avuseseră loc sub Constanțiu, la Sinodul din Mediolanum. Gândi să profite de această animozitate și hotărî să convoace, după pilda înaintașilor săi creștini Constantin cel Mare și Constanțiu, un sinod ecumenic.

În cursul unei convorbiri intime, declarase cândva prietenilor săi uimiți că, în loc să-i persecute pe galileeni, voia să le dea deplină libertate religioasă și să-i readucă din exil pe donatiști, semiarieni, cecilieni, marchioniști, montaniști și alți eretici, alungați în urma sinoadelor lui Constantin și Constanțiu. Era încredințat că, pentru desființarea creștinismului, nu exista o cale mai bună.

– Veți vedea, prieteni, spunea împăratul, când se vor întoarce cu toții la locurile lor inițiale, cum se va isca o asemenea luptă între acești frați, încât se vor apuca să se sfâșie ca niște păsări răpitoare scăpate din cușcă în arena unui circ și vor da pradă batjocurii numele Învățătorului lor, mai curând decât aș obține eu, prin persecuții și suplicii.

Iulian trimise în toate părțile Imperiului roman edicte și scrisori, prin care îngăduia întoarcerea celor exilați. În același timp, cei mai înțelepți profesori galileeni fură invitați la palatul din Constantinopol, pentru o discuție pe o temă religioasă. Cei mai mulți invitați nu cunoșteau scopul și tema sinodului, epistolele fiind scrise într-un mod nedeslușit. Mulți înțeleseră că era vorba de o viclenie a Apostatului și, pretextând câte o boală, nu se prezentară la apel.

Azurul dimineții părea întunecat față de albeața sclipitoare a dublei colonade, ce înconjura marea curte cunoscută sub numele de

„Atriumul lui Constantin". Cu bătăi ușoare și vesele din aripi, porumbei albi dispăreau în adâncul cerului, asemenea unor fulgi de zăpadă. În centrul atriumului se înălța statuia Afroditei Callipyge, iar marmura ei umedă se arginta la soare, asemenea unui trup viu. Trecând pe lângă ea, călugării își întorceau privirea, căutând să n-o vadă; ea rămânea, totuși, printre ei, seducătoare și proaspătă.

Nu era secretă intenția cu care Iulian alesese locul acela, pentru sinodul galilean.

Veșmintele întunecate ale călugărilor păreau aici încă mai negre, iar figurile slăbite de privațiuni – mai posomorâte. Alunecau, aruncând pe marmura însorită umbre diforme.

Cu toții se simțeau stânjeniți. Fiecare se străduia să ia o înfățișare indiferentă, chiar prezumțioasă, prefăcându-se că nu-l vedea pe vecinul dușman și aruncându-i pe furiș priviri curioase, pline de dispreț.

– Sfântă Maică a Domnului! Ce-i asta? Unde-am căzut? spuse bătrânul episcop Eustațiu din Sevastia, supărat. Lăsați-mă să trec, ostași!

– Ușurel, ușurel, prietene! îi răspunse centurionul lăncierilor, barbarul Dalagaif, împingându-l politicos de la ușă.

– Mă-năbuș în această putoare eretică! Lăsați-mă să trec!

– Prin voia divinului august, toți cei veniți la conciliu... răspunse Dalagaif, reținându-l fără înduplecare.

– Dar ăsta nu e un conciliu! E o vizuină de tâlhari! se indignă Eustațiu.

Se găseau printre galileeni oameni veseli, care râdeau de înfățișarea provincială și de puternicul accent armenesc al lui Eustațiu care, pierzându-și curajul, se liniști și se cuibări într-un colț, murmurând:

– Doamne! Doamne! Cu ce ți-am greșit?

Evandru din Nicomedia se căia și el că venise și că-l adusese pe discipolul lui Didim, pe fratele Iuventin, proaspăt venit la Constantinopol. Era unul dintre cei mai mari dogmaticieni ai epocii sale, un om cu un spirit profund și perspicace. Își ruinase sănătatea și îmbătrânise înainte de vreme, adâncit în cărțile sale; aproape că-și pierduse vederea și, în ochii săi miopi, se citea întotdeauna oboseala.

Nenumărate erezii îi asediau creierul, nu-i dădeau pace, îi tulburau visele și, totodată, îl atrăgeau prin finețea și subtilitățile lor. Evandru le aduna într-un manuscris enorm, intitulat: *Împotriva ereticilor,* cu o pasiune asemănătoare cu cea a amatorilor de lucruri rare. Le căuta cu nesaț, își închipuia cele care puteau să existe și, cu cât le combătea mai aprig, cu atâta îl acaparau mai mult. Se ruga uneori lui Dumnezeu să-i dăruiască o credință simplă, iar Dumnezeu refuza să-i acorde simplitatea.

În viața de toate zilele, era timid, naiv și neajutorat ca un copil. Nu era nicio greutate pentru oamenii răi să-l păcălească, iar zeflemitorii povesteau mii de anecdote despre el.

Cufundat în visările sale teologice, episcopul se găsea mereu în situații supărătoare.

Venise la acest ciudat sinod poate și din nebăgare de seamă, fără a se gândi unde și pentru ce se duce, atras de speranța de a descoperi o nouă erezie.

Acum, se strâmba de dezgust și-și ascundea cu mâna ochii slăbiți de razele prea puternice ale soarelui. Ar fi preferat să se întoarcă la cărțile sale, în camera sa întunecoasă.

Evandru nu-i dădea drumul lui Iuventin și-l apăra împotriva ispitelor, criticând diferitele erezii.

În mijlocul sălii se plimba un bătrân voinic, cu pomeții proeminenți, cu capul aureolat de un păr bogat și cenușiu. Era episocpul septuagenar Purpurius, un african donatist, chemat de Iulian din exil.

Nici Constantin și nici Constanțiu nu izbutiseră să înăbușe erezia donatiștilor. De cincizeci de ani curgeau întruna valuri de sânge în Africa, din pricina nedreptei destituiri a unui donatist în locul unui cecilian, sau a unui cecilian în locul unui donatist, problema rămânând însă, mai departe, confuză. Cele două secte se omorau între ele și nu era posibil să se prevadă sfârșitul acestor lupte fratricide, ce se dădeau nu în jurul a două opinii, ci a două denumiri.

Iuventin observă că un episcop cecilian care trecea prin fața lui Purpurius atinse cu colțul patrafirului veșminele donatistului. Acesta

se întoarse bombănind a dezgust, își apucă stofa între două degete și o scutură de câteva ori, în așa fel încât să-l vadă toată lumea.

Evandru îi povesti lui Iuventin că dacă un episocp cecilian intra din întâmplare într-o biserică a donatiștilor, era izgonit, iar dalele pe care le atinsese cu piciorul erau spălate cu apă sărată.

În spatele lui Purpurius mergea, urmărindu-l pas cu pas ca un câine, credinciosul său paznic personal, un african uriaș și pe jumătate sălbatic, negricios, înfricoșător, cu nasul teșit și buzele groase: era diaconul Leonas, înarmat cu o bâtă pe care și-o strângea în mâinile nervoase. Era un țăran etiopian din secta mutilatorilor, numiți *circumcelliones*. Aceștia alergau pe drumul mare cu arma în mână și le ofereau trecătorilor bani, pentru ca aceștia să-i ucidă, amenințându-i:

– Omorâți-ne, sau vă omorâm noi pe voi!

Ei se strângeau de gât unii pe alții, se frigeau, se înecau în numele lui Hristos, dar nu se spânzurau, deoarece Iuda Iscarioteanul se spânzurase. Se aruncau uneori câte o bandă întreagă de asemenea fanatici într-o prăpastie, cântând psalmi și susținând că sinuciderea întru slava lui Dumnezeu curăța sufletul de toate păcatele, iar poporul îi socotea martiri. Înainte de a muri, se dedau tuturor plăcerilor, mâncau, beau, violau femei. Mulți dintre ei nu foloseau spada, fiind interzisă de Hristos; dar îi doborau în schimb pe eretici și pe păgâni cu măciuci enorme, cu cugetul împăcat – „după Scriptură". Vărsând sângele, strigau:

– Slavă lui Dumnezeu!

Iar pașnicii locuitori ai orașelor africane se temeau mai mult de acest strigăt sacru, decât de sunetul trâmbițelor de luptă sau de răgetul leilor. Donatiștii îi considerau pe *circumcelliones* drept paznici ai lor. Întrucât țăranii etiopieni nu prea înțelegeau disputele bisericești donatiștii le arătau dinainte pe cei pe care trebuiau să-i doboare – „după Scriptură".

Evandru atrase atenția lui Iuventin asupra unui băiețandru frumos, cu fața blândă și naivă, ca a unei fete. Era un cainit.

– Binecuvântați să fie frații noștri cei nesupuși, Cain, Ham, locuitorii Sodomei și Gomorei, fii ai Prea Înaltei și Sfintei Înțelepciuni,

predicau cainiții. Veniți la noi, voi toți cei alungați, răzvrătiți, blestemați! Binecuvântat să fie Iuda! El a fost singurul dintre apostoli, inițiat în știința înaltă! L-a trădat pe Hristos, pentru ca Hristos să moară și să învieze, pentru că Iuda a știut că moartea lui Hristos va mântui lumea! Cel ce se inițiază în înțelepciunea noastră, trebuie să treacă peste toate limitele, să îndrăznească să facă totul, să disprețuiască materia, să calce-n picioare teama și, înfăptuind toate păcatele și dedicându-se tuturor plăcerilor cărnii, să ajungă la dezgustul față de materie, la cea mai înaltă puritate sufletească.

– Privește, Iuventin, iată un om care se crede mai presus de arhangheli și serafimi, spuse Evandru, arătând un egiptean tânăr și zvelt, care se ținea departe de toată lumea, îmbrăcat după ultima modă bizantină, cu mâinile albe încărcate de inele, cu un zâmbet spiritual pe buzele vopsite ca ale unei curtezane. Se numea Casiodor și era valentinian.

– La ortodocși, susținea Casiodor, sufletul este ca la animale, dar lipsit de spirit, cum avem noi. Noi suntem singurii inițiați în misterele *Gnosis*-ului și ale divinului *Plerum*; suntem așadar singurii vrednici de a ne numi oameni. Toți ceilalți sunt porci sau câini.

Discipolilor săi, Casiodor le spunea:

– Voi trebuie să cunoașteți toată lumea, dar pe voi nu trebuie să vă cunoască nimeni. Față de profani, renegați *Gnosis*-ul. Tăceți și disprețuiți mărturiile. Disprețuiți profesiunea de credință și martiriul. Iubiți tăcerea și misterul. Fiți pentru dușmanii voștri, nevăzuți și de neatins, asemenea forțelor imateriale. Creștinii obișnuiți au nevoie de fapte bune, pentru mântuirea lor. Cei ce stăpânesc cea mai înaltă știință despre Dumnezeu – *Gnosis*-ul, nu au nevoie de asemenea fapte. Noi suntem fii ai luminii, iar ei – fii ai întunericului. Noi nu ne temem de păcat, căci știm ceea ce-i trebuie trupului – materiei, și sufletului – imaterialului. Ne aflăm atât de sus, încât nu putem să cădem, oricare ar fi greșelile noastre. Inima noastră rămâne neprihănită în vâltoarea plăcerilor materiei și, asemenea aurului curat, nu-și pierde strălucirea, chiar și în noroi!

Iuventin văzu acolo și un bătrân suspect, cu priviri piezișe, cu expresia voluptuoasă a sălbăticiunilor, adamitul Prodicus, desfășurându-și învățătura care-i reda înapoi lui Adam nevinovăția primordială. Adamiții își îndeplineau ritualurile în pielea goală, într-o biserică încălzită ca o baie și numită „Edenul". Asemenea primilor noștri strămoși, nu se rușinau de goliciunea lor și afirmau că, la ei, toți bărbații și toate femeile se deosebeau printr-o înaltă pudoare a sufletului, deși nevinovăția acestor întruniri paradisiace fusese întotdeauna îndoielnică.

Alături de adamitul Prodicus se așezase pe jos o femeie palidă în veșmânt episcopal, cu un superb obraz auster, părul cărunt, pleoapele lăsate pe jumătate, de oboseală: era profeta montaniștilor. Câțiva copți cu fața galbenă o îngrijeau cu devotament, o priveau plini de dragoste și o numeau „Porumbița cerească". Consumându-se ani îndelungați în extaze de dragoste neîmplinită, propovăduia că rasa umană trebuie năruită, prin abstinență.

În numeroasele lor grupuri de pe dealurile arse ale Frigiei, în preajma ruinelor Pepuzei, acești visători anemiați stăteau nemișcați, cu privirea ațintită pe o anume linie a zării, de unde trebuia să apară Mântuitorul. În serile cețoase vedeau, deasupra câmpiei cenușii, în nori, prin razele de aur topit, Slava lui Dumnezeu, noul Sion coborând pe pământ. Se scurgeau anii unul după altul, iar ei mureau cu nădejdea că împărăția cerească al lui Dumnezeu urma să coboare până la urmă, pe ruinele Pepuzei.

Ridicându-și uneori pleoapele obosite și ațintindu-și privirea tulbure în depărtare, profeta murmura, în limba siriană:

– *Maran Ata*! Vine Domnul!

Iar copții cei palizi se aplecau către ea, pentru a auzi mai bine. Iuventin asculta explicațiile lui Evandru și se gândea că toate acestea semănau cu un vis ciudat și chinuitor. I se strângea inima de o milă amară.

Se făcu liniște. Toate privirile se îndreptară spre același loc: la marginea opusă a atriului se afla, pe o estradă de marmură, împăratul Iulian. Figura sa avea o expresie de siguranță. Voia să pară indiferent;

dar în ochi îi lucea, din când în când, o scânteie de răutate triumfătoare. Purta hlamida cea simplă și albă a filosofilor.

– Bătrâni și învățători, vorbi augustul adresându-se celor de față, am socotit de cuviință să dovedim supușilor noștri care se îndeletnicesc cu învățătura galileană, toată îngăduința și mărinimia noastră. Față de cei rătăciți, trebuie să se nutrească mai degrabă milă, decât ură; cei îndârjiți trebuie aduși la adevăr prin îndemnuri, și nicidecum prin lovituri, jigniri sau chinuri trupești. În dorința de a restabili pacea în lumea atât de multă vreme tulburată de neînțelegerile religioase, v-am convocat pe voi, savanți galileeni. Sperăm că veți da, sub protecția noastră, pilda înaltelor virtuți ce se potrivesc demnității voastre spirituale, credinței și înțelepciunii voastre.

Asemenea unui orator experimentat, își rostea discursul dinainte pregătit, însoțindu-l cu frumoase gesturi. Dar în aceste cuvinte pline de bunăvoință, se strecurau uneori pumnale otrăvite.

Făcu să se înțeleagă, între altele, că nu uitase de stupidele și josnicele altercații ce avuseseră loc la Sinodul din Mediolanum, sub Constanțiu. Cu un zâmbet răutăcios, rosti numele câtorva îndrăzneți care, regretând că nu mai erau îngăduite persecuțiile, martirizarea și uciderea fraților întru credință, împingeau poporul la revoltă, îl întărâtau, aruncau paie pe foc și umpleau lumea de o furie fratricidă. Aceștia erau adevărații dușmani ai omenirii, vinovații de înfăptuirea celui mai mare rău: anarhia.

Își încheie cuvântarea cu aceste cuvinte neașteptate, în care răzbătea ironia:

– I-am chemat din exil pe frații voștri, alungați de sinoadele lui Constantin și Constanțiu, în dorința de a acorda libertatea unor cetățeni ai Imperiului roman. Trăiți în pace, galileeni, după sfaturile Învățătorului vostru. Pentru deplina înlăturare a discordiilor, vă încredințăm, înțelepți dascăli, datoria de a stabili o singură profesiune de credință pentru galileeni, trecând peste toate pornirile și unindu-vă într-o dragoste frățească! Iată pentru ce v-am convocat în lăcașul nostru, urmând pilda înaintașilor noștri. Judecați și hotărâți după autoritatea

pe care v-a dat-o Biserica. Noi ne retragem, acordându-vă toată libertatea și așteptând înțeleapta voastră hotărâre.

Înainte de a da răgaz cuiva să se recunoască sau să răspundă la această ciudată cuvântare, Iulian ieși din atrium înconjurat de prietenii săi filosofi și dispăru.

Tăceau cu toții. Cineva trase un suspin adânc, după care nu se mai auzi, în liniștea ce se lăsă, decât bătaia veselă din aripi a porumbeilor și clipocitul fântânii.

Pe dalele înalte de marmură ale tribunei cezarului, apăru deodată bătrânul cel blajin, cu un aer provincial și cu un accent armenesc, de care râsese toată lumea. Avea fața roșie, iar ochii îi ardeau de îndrăzneală: cuvântarea împăratului îl jignise pe bătrânul episcop. Însuflețit de pornirea inimii, uitându-și de timiditate, Eustațiu înaintă către membrii sinodului:

– Părinți și frați! Să ne despărțim în pace! Cel ce ne-a chemat aici pentru a ne ocărî și a ne ispiti, nu cunoaște nici canoanele Bisericii, nici rânduielile conciliilor; urăște până și numele lui Hristos! Să nu-i bucurăm așadar pe dușmanii noștri, să nu rostim vorbe de mânie! Vă implor, în numele Dumnezeului celui veșnic!... Să ne despărțim în liniște.

Rosti aceste cuvinte cu glas înalt și puternic, cu ochii ațintiți pe galeria superioară ascunsă de draperii de purpură: înconjurat de prietenii săi filosofi, împăratul apărea dintre coloane. Un murmur de uimire și de spaimă străbătu asistența. Iulian îl privea pe Eustațiu drept în față, iar bătrânul înfrunta această privire. Împăratul păli.

În clipa aceea, donatistul Purpurius îl împinse cu brutalitate pe episcop și-i luă locul la tribună.

– Nu-l ascultați! strigă Purpurius. Nu vă despărțiți, nu înfruntați voința augustului! Cecilienii îi poartă pică, pentru că ne-a eliberat...

– Nu, credeți-mă, nu, frații mei! protesta Eustațiu.

– Lăsați-ne, blestemaților! Nu suntem frații voștri! Noi suntem spicele curate ale lui Dumnezeu, iar voi – paiele uscate sortite focului...

Și arătându-l pe împăratul renegat, Purpurius urmă solemn ca și cum ar fi cântat un epitalam în cinstea sa:

– Iată-l pe mântuitorul nostru! Priviți!... Slavă prea-milostivului și prea-învățatului august! Vei călca în picioare năpârca și șopârla, vei înfrânge leul, căci îngerii veghează asupra ta, în toate faptele tale!... Slavă ție!

Mulțimea deveni atunci furtunoasă. Unii susțineau că trebuia urmat sfatul lui Eustațiu, alții cereau cuvântul, nevrând să piardă prilejul de a-și expune ideile în fața unui conciliu religios. Figurile se însuflețeau, glasurile se umflau.

– Să îndrăznească acum un episcop cecilian să intre într-una din bisericile noastre! triumfa Purpurius. Ne vom pune mâinile pe capul său, nu pentru a ni-l unge drept păstor, ci pentru a-i sparge țeasta!

Mulți uitară de scopul adunării și se angajară în discuții subtile, căutând să-și ia unii altora auditoriul.

Venit din Egipt și înconjurat de curioși, vasilianul Trifon arăta o amuletă de cristal străveziu, purtând misteriosul cuvânt „Abraxas".

– Cel ce va pătrunde înțelesul cuvântului „Abraxas", spunea Trifon, va atinge suprema libertate, va deveni nemuritor și, gustând din toate păcatele, nu va fi pătat de niciunul din ele. Abraxas reprezintă prin litere numărul înălțimilor cerești: trei sute șaizeci și cinci. Deasupra regilor sunt o sută șaizeci și cinci de sfere cerești, deasupra ierarhiior de îngeri și arhangheli se află un oarecare neant fără nume, întrecând în frumusețe toate luminile, nemișcat și steril...

– Neantul fără nume, nemișcat și steril, se află în capul tău cel prost! se indignă un episcop arian, îndreptându-și pumnii strânși spre Trifon.

Urmându-și obiceiul, gnosticul tăcu pe loc, își strânse buzele într-un zâmbet disprețuitor și, ridicându-și degetul arătător.

– Înțelepciune! Înțelepciune! murmură și o șterse.

Susținută de eunucii copți îndrăgostiți de ea, profetesa din Pepusa, stând în picioare, înfricoșătoare, palidă, cu părul desfăcut și cu ochii tulburi gemea fără a vedea și fără a auzi:

– *Maran Ata!* Vine Domnul!

Discipolii lui Epifanie, adolescentul semi-zeu sau martir creștin adorat în capelele din Cefalonia, declamau:

– Frăție și egalitate! Nu există alte legi! Distrugeți tot! Să devină totul bun al tuturor, averi, femei, pământuri, precum iarba, apa, aerul și soarele!

Ofiții, adoratori ai șerpilor, înălțau deasupra capetelor o cruce cu o năpârcă de la Nil domesticită și încolăcită pe ea.

– Înțelepciunea șarpelui, spuneau ei, le dă oamenilor cunoașterea binelui și a răului. Acesta este mântuitorul, *Ophiomorphos*, cel în formă de șarpe. Nu vă temeți de nimic, ascultați-l, gustați din fructul oprit și veți fi asemenea zeilor!

Cu o îndemânare de scamator, un marcosian parfumat și cârlionțat, seducător de femei, înălța cât mai sus o cupă de cristal plină cu apă și-i invita pe curioși:

– Priviți spectacolul! Apa va da în clocot și se va preschimba în sânge!

Colarbasienii numărau cu repeziciune pe degete și demonstrau că toate cifrele lui Pitagora, toate misterele cerului și ale pământului erau conținute în literele alfabetului grecesc:

– Alpha, Omega – începutul și sfârșitul. Iar între ele – Treimea, Beta, Gamma, Delta, – Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt! Vedeți cât e de simplu.

Fabioniții, carpocrațienii cei mâncăcioși, barbeloniții cei desfrânați predicau inepții atât de infame, încât oamenii înzestrați cu cât de puțin simț al moralei își astupau urechile. Mulți acționau asupra ascultătorilor prin forța de atracție asupra imaginației, pe care o exercită monstruosul și nebunia.

Fiecare era convins de propria sa dreptate și se dușmăneau toți între ei.

Până și acea măruntă sectă pierdută în provinciile îndepărtate ale Africii – cea a rogatienilor, asigura că, la revenirea sa pe pământ, Hristos nu ar găsi adevărata înțelegere a Evangheliei nicăieri în altă parte decât la ei, în cele câteva sate din Mauritania.

Uitând de Iuventin, Evandru din Nicomedia abia mai apuca să-și scrie pe tăblițe despre noile erezii, bucuros ca un amator care descoperă un bibleou rar.

Iar în acest timp, din galeria superioară, tânărul împărat, înconjurat de filosofi îmbrăcați în veșmânt alb, îi privea cu ochii plini de o mulțumire răuvoitoare pe acești oameni nebuni. Pitagoricianul Proclus, Nimfidian, Eugenius Priscus, Edesias, divinul Iamblicus, cuviosul episcop Hekebolis erau alături de el; nu râdeau și nici nu glumeau; își păstrau figura impasibilă și atitudinea decentă. Dar uneori le rătăcea, pe buzele strânse, câte un zâmbet de milă. Se desfășura, într-adevăr, banchetul înțelepciunii elene. Priveau în jos, asemenea zeilor privindu-i pe oameni dușmănindu-se, asemenea amatorilor de circ care urmăresc fiarele sfâșiindu-se între ele. La umbra draperiilor de purpură, se simțeau apărați de bunăstarea lor, în timp ce jos galileenii asudau, proferând anateme și predici.

În toiul confuziei generale, un tânăr cainit efeminat sări la tribună și strigă, cu un glas atât de inspirat, încât toată lumea se întoarse către el, uimită de îndrăzneala sa:

– Binecuvântați să fie cei ce nu se supun lui Dumnezeu! Binecuvântați să fie Cain, Ham, Iuda, cei din Sodoma și Gomora! Binecuvântat să fie fratele lor, Îngerul Infinitului și al Întunericului!

Episcopul Purpurius, căruia nu i se mai îngăduise de o oră să scoată o vorbă, vrând să-și ușureze cugetul, se repezi asupra cainitului și-și ridică asupră-i mâna nervoasă, „pentru a închide gura nelegiuitului!”.

Îl opriră:

– Părinte, nu se cuvine!

– Lăsați-mă! Lăsați-mă! Nu voi îngădui asemenea infamie! urla Purpurius. Poftim, sămânță a lui Cain!

Și donatistul îl scuipă în față pe cainit.

Urmă o învălmășeală care ar fi degenerat în bătaie, dacă ostașii romani nu o curmau. Despărțindu-i pe galileeni, le spuneau:

– Nu trebuie să vă purtați astfel, la Curte! Nu aveți loc destul să vă bateți, prin bisericile voastre?

Îl apucară pe Purpurius și vrură să-l scoată afară.

El strigă:

– Leones! Diacone Leones!

Diaconul îi respinse pe ostași, aruncă pe doi dintre ei la pământ, îl desprinse pe Purpurius și cumplita măciucă a *circumcellionului* șuieră peste capetele heresiarcilor.

– Slavă lui Dumnezeu! urlă africanul, căutându-și o victimă.

Măciuca se lăsă deodată în jos, din mâinile sale slăbite. Toată lumea rămase împietrită. Țipătul ascuțit al unuia dintre eunucii profetesei din Pepusa rupse tăcerea. Căzută în genunchi și cu chipul schimonosit de spaimă, aceasta arătă tribuna:

– Diavolul, diavolul! Uitați-l pe diavol!

Pe podiumul de marmură apăruse peste mulțimea de galileeni, cu brațele încrucișate pe piept, calm și măreț în ținuta albă a anticilor filosofi, împăratul Iulian. Ochii îi ardeau de o bucurie cumplită și multora renegatul le păru a fi, în acea clipă, la fel de rău și de puternic ca diavolul.

– Iată cum îndepliniți voi, galileenii, legea iubirii! vorbi către mulțimea înspăimântată. Văd acum cât de mult valorează mila și iertarea voastră!... Vă voi rosti cuvintele Învățătorului vostru: „Nenorocire vouă, legiuitori, căci ați luat cheia Împărăției Cerurilor, nu ați intrat în ea și-i împiedicați și pe alții să intre! Nenorocire vouă, scribi și farisei!”

După ce se bucură îndeajuns de tăcuta lor înmărmurire, adăugă fără grabă:

– Dacă nu vă pricepeți să vă conduceți, v-o spun pentru a evita nenorociri încă și mai mari: ascultați-mă, galileeni, și supuneți-vă!

VII

Pe când Iulian părăsea atrium-ul lui Constantin și, coborând scara cea largă, se îndrepta către ritualul de jertfă de la templul mic de lângă palat, închinat zeiței bucuriei – Tihe, se apropie de el bătrânul episcop Marys din Calcedon, gârbovit și cu părul alb. Îl ducea un copil de mână pe cel orb. Mulțimea se înghesuia la picioarele scării. Cu un gest solemn, episcopul îl opri pe împărat și vorbi:

– Ascultați, neamuri, triburi, oameni de toate vârstele, toți câți sunteți pe pământ! Ascultați-mă, puteri cerești, îngeri care-i veți stârpi în curând pe sacrificatori! Nu regele amorean va fi cel ce va cădea, nici Ogygies – regele Tebei, ci șarpele însuși, marele spirit, asirianul cel răsculat, vrăjmașul ordinar care a adus pe pământ rânduri de primejdii și amenință cerul! Ascultă, Cerule, și luminează-i pe pământeni! Și ascultă-mi și tu însuți profeția, cezare, căci prin gura mea vorbește Dumnezeu!... Zilele tale sunt numărate. Vei pieri curând, așa cum piere praful ridicat de furtună, ca șuieratul săgeții, ca bubuitul tunetului, ca fulgerul cel iute. Fântâna de la Castalia va seca pe veci și, trecând prin fața ei, oamenii vor râde. Apollo va redeveni un idol fără valoare, Dafne – un pom pe care-l plâng poveștile, și iarba va năpădi templele năruite. O, nelegiuiri demne de Sennacherib! Iată ce prezicem noi, galileenii, oamenii disprețuiți, care-l adoră pe Cel Răstignit, discipoli ai pescarilor din Caparnaum, la fel de simpli ca și noi; noi cei slăbiți în urma unor îndelungi posturi, morți pe jumătate, care luptăm în zadar, vă vom răpune totuși! Opune-mi cuvântările tale de sofist împărătesc, silogismele și antitezele tale! Vom vedea cum vorbesc pe la noi pescarii cei inculți... „Va cânta din nou David, cel care, cu niște

biete pietre, l-a răpus pe Goliat, i-a învins pe alții prin smerenie și l-a tămăduit cu armoniile sale pe Saul – cel chinuit de duhul rău!... Biserica se purifică astăzi prin prigoană... Fecioare neprihănite, aprindeți torțele! Îmbrăcați-l pe episcop cu o cămașă frumoasă – cămașa lui Hristos, podoaba nunții noastre!

Orbul rosti ultimele cuvinte aproape cântând, ca pe textul unei liturghii. Mișcată, mulțimea îi răspunse printr-un murmur aprobator. Cineva rosti cu glas tare:

– Amin!

– Ai terminat, bătrâne? îl întrebă Iulian, foarte calm, după ce-i ascultase cuvântarea lungă cu un sânge rece imperturbabil, ca și cum nu ar fi fost vorba despre el. Doar buzele i se încrețeau, uneori.

– Iată mâinile mele, călăi!... Legați-le!... Duceți-mă la moarte!... Doamne, primesc cununa ta!

Episcopul își ridică la cer privirile lipsite de viață.

– Crezi tu, om de treabă, că te voi trimite la cazne? spuse Iulian. Te-nșeli! Te voi îndepărta în bună pace. Nu afli în inima mea mânie împotriva ta.

– Ce spune? se întrebau oamenii între ei.

– Nu mă ispiti! Nu-l voi renega pe Hristos! Piei, dușman al omenirii! Călăi, duceți-mă la moarte!... Iată-mă!

– Nu există călăi pe-aici, prietene; nu sunt decât oameni simpli și buni, ca și tine. Liniștește-te! Viața e mai plictisitoare și mai obișnuită decât crezi. Te-am ascultat cu multă curiozitate, fiind un admirator al elocvenței, chiar și a celei galileene!... Și câte nu am găsit în ea?... Mârșăvia lui Sennacherib, și regele amoreenilor, și pietrele lui David, și pe Goliat! Nu știți să fiți simpli în cuvântările voastre. Citiți-i pe Demostene, pe Platon al nostru, și mai cu seamă – pe Homer! Sunt, într-adevăr, simpli ca niște copii, sau ca niște zei. Da, învățați de la ei calmul cel măreț, galileeni! Nu în furtuni se află Dumnezeu, ci în liniște. Iată lecția mea, iată întreaga mea răzbunare, pe care o cauți tu însuți!

– Să te prefacă Dumnezeu în stană de piatră, renegatule! începu Marys.

– Dacă Domnul, în mânia sa, mă va orbi, ție nu-ți va reda vederea! răspunse Iulian.

– Îi mulțumesc lui Dumnezeu pentru orbirea mea! strigă bătrânul; ea mă ajută să nu-ți văd chipul blestemat, trădătorule!

– Câtă răutate, într-un trup atât de firav! Vorbiți tot timpul de umilință, de iubire, galileeni! Și totuși, câtă ură băgați în fiecare dintre cuvintele voastre! Am ieșit tocmai de la adunarea în care Părinții erau pe cale ca, în numele lui Dumnezeu, să se sfâșie unii pe alții, ca niște sălbăticiuni... Iar tu, acum, cu discursul tău nesăbuit! Pentru ce această ură? Nu sunt oare un frate de-al vostru? Oh, dacă-ai ști cât de pașnică și binevoitoare îmi este inima, în acest ceas! Îți urez numai bine și-i rog pe Olimpieni să-și îndulcească sufletul încrâncenat și aflat în suferință, orbule! Du-te-n pace bună și amintește-ți că galileenii nu sunt singurii care știu să ierte!

– Nu-l credeți, fraților! Este o viclenie, o ispită a șarpelui. Doamne al lui Israil, fii fără milă! Răzbună-te!

Fără a mai ține seamă de blestemele bătrânului, Iulian străbătu mulțimea, în tunica sa luminoasă sub razele soarelui, calm și mândru, precum un filosof antic.

VIII

Noaptea era bântuită de furtună. Câte o rază subțire de lună aluneca rareori printre norii furioși și se alătura, într-un amestec ciudat, sclipirii repezi a fulgerelor. Un vânt cald și pătruns de miresmele sălcii ale algelor putrede sufla violent.

Pe țărmul stâng al Bosforului, un călăreț se apropia de niște ruine singuratice. În timpurile străvechi ale troienilor, această fortificație servise drept turn de pază. Nu mai rămăsese din ea decât o grămadă de pietre și niște ziduri pe jumătate dărâmate, acoperite de ierburi înalte. În partea de jos se găsea o încăpere mică, slujind drept adăpost pentru ciobani și vagabonzi.

Legându-și calul de coloana unui pridvor dărâmat, călărețul dădu la o parte tufele de brusture și bătu la o ușă:

– Eu sunt, Merohe! Deschide!

Egipteanca deschise ușa și-l lăsă să intre în turn. Călărețul se apropie de o torță, care-i lumină figura: era împăratul Iulian.

Ieșiră din casă. Bătrâna, care cunoștea bine locul, îl ducea de mână pe Iulian. Înlăturând tufele de scaieți, descoperi intrarea scundă într-o crăpătură a stâncii și coborî treptele. Marea era aproape, vuietul valurilor făcea să tremure pământul; zidurile de piatră le apărau însă de vânt. Egipteanca se opri.

– Uite, stăpâne, o lampă și cheia. Trebuie s-o întorci de două ori. Poarta mânăstirii e deschisă. Dacă dai de fratele paznic, să nu te temi; l-am plătit. Numai să nu te-ncurci: este a treisprezecea chilie din coridorul de sus, la stânga.

Iulian deschise ușa și coborî multă vreme o pantă înclinată, cu trepte largi din piatră cioplită și veche. Drumul se îngusta curând într-o trecere atât de strâmtă, încât doi inși nu ar fi putut merge alături. Acest drum tainic lega turnul de pază de țărmul opus noii mânăstiri creștine.

Iulian ieși cu mult deasupra mării, între niște stânci abrupte, roase de flux, și începu să urce treptele mici, cioplite în stâncă. Ajuns pe culme, găsi un zid de cărămidă; fiind zgrunțuros, putea să-l escaladeze, pentru a intra în curtea mică a mânăstirii.

Pătrunse într-o curte cu zidurile acoperite de trandafiri, al căror parfum devenea amețitor în acea atmosferă grea. Obloanele unei ferestre de la parter nu erau închise pe dinăuntru: Iulian le desfăcu încet și intră pe fereastră. Un val de aer închis îl lovi în față. Mirosea a umezeală, a tămâie, a șoareci, a plante medicinale și a mere proaspete, pe care călugărițele grijulii le păstrau în cămări.

Împăratul o apucă pe un coridor lung, cu un șir dublu de uși. O căută pe cea de a treisprezecea pe stânga și o deschise ușor. O lampă de alabastru lumina slab chilia. Își ținu răsuflarea.

O femeie îmbrăcată în sobrul veșmânt monahal era culcată pe un pat scund. Se vede că adormise în timpul rugăciunii, fără a avea timp să se dezbrace. Genele îșI aruncau umbra pe obrajii ei palizi și sprâncenele erau încruntate sever și maiestuos, ca la morți.

Iulian o recunoscu pe Arsinoe.

Se schimbase mult; numai părul îi rămăsese același, de aur ars la rădăcină și, către vârf, galben deschis ca mierea sub razele soarelui.

Pleoapele îi tresăriră și oftă.

Lui Iulian i se profilă în fața ochilor trupul mândru al amazoanei, scăldat în lumină, orbitor ca marmura aurie a Parthenonului; cu o dragoste copleșitoare, își întinse brațele către călugărița care dormea la umbra crucii negre și șopti:

– Arsinoe!

Fata își deschise ochii, îl privi fără uimire și fără teamă, ca și cum ar fi știut că urma să vină. Revenindu-și însă, se înfioră și-și șterse fruntea cu mâna.

Iulian se apropie de ea.

– Nu-ți fie teamă de nimic. Spun o vorbă și plec.

– De ce-ai venit?

– Vreau să știu dacă, într-adevăr...

– N-are importanță. Noi nu ne vom înțelege.

– Crezi cu adevărat în El, Arsinoe?

Ea nu-i răspunse; își plecă doar ochii.

– Îți amintești de noaptea noastră de la Atena? urmă împăratul. Îți amintești cum m-ai ispitit pe mine, călugăr galilean, la fel cum încerc acum eu însumi să te ispitesc! Mândria, puterea de odinioară se văd și-acum pe fața ta, Arsinoe, și nicidecum umilința unei sclave a galileenilor! Spune-mi adevărul!

– Doresc puterea, spuse ea, încet.

– Puterea! Îți amintești atunci de legământul nostru? strigă Iulian, bucuros.

Ea dădu din cap, cu un zâmbet trist:

– O, nu!... Puterea asupra oamenilor nu merită. O știi tu singur! Vreau să mă domin pe mine însămi.

– Și pentru asta, te duci în pustiu?

– Da... și pentru libertate.

– Arsinoe! Și acum, ca și pe vremuri, te iubești numai pe tine!

– Aș dori să-i iubesc și pe alții, așa cum poruncește El; dar nu pot. Îi urăsc și mă urăsc și pe mine!

– Atunci, mai bine să nu mai trăiești! strigă Iulian.

– Trebuie să te birui pe tine însuți, spuse ea rar. Trebuie să te înfrângi, nu numai în disprețul față de moarte, dar și față de viață, ceea ce e foarte greu, fiindcă o viață ca a mea este mult mai cumplită ca moartea. Dar dacă reușești să te birui până la capăt, viața și moartea îți devin indiferente și poți dobândi marea libertate!

Sprâncenele ei subțiri se încruntară, într-o cută ce vorbea despre o voință nestrămutată.

Iulian o privea, deznădăjduit.

– Ce-au făcut din tine! șopti el. Sunteți cu toții niște călăi și martiri. De ce vă frământați? Nu vezi că nu ai nimic în suflet, în afară de ură și disperare?

Ea își aținti asupra lui privirea încărcată de mânie.

– De ce-ai venit? Nu te-am chemat. Pleacă! Ce-mi pasă de ceea ce gândești? Îmi ajung gândurile și suferințele mele. Există între noi o prăpastie, pe care cei vii nu trebuie s-o treacă. Spui că eu nu cred... Dar tocmai de aceea mă urăsc! Nu cred; dar vreau să cred, înțelegi? Vreau, și voi crede. Mă voi forța. Îmi voi chinui carnea, mi-o voi usca de foame și de sete, mi-o voi face mai nesimțitoare ca pietrele. Îmi voi supune inteligența, mi-o voi ucide, pentru că ea este diavolul, și este mai ispititoare ca toate dorințele. Va fi ultima mea biruință, cea mai frumoasă, pentru că mă va elibera. Voi vedea atunci dacă se răzvrătește ceva în mine și mai spune: „Nu cred”!

Își înălță mâinile împreunate către cer, într-un gest de rugă:

– Doamne! Fie-ți milă de mine! Doamne, unde ești? Ascultă-mă și iartă-mă!

Iulian se aruncă în genunchi în fața ei, o cuprinse în brațe, o atrase către el și ochii îi străluciră triumfători:

– O! Văd acum că în ciuda dorinței tale, nu ai putut să ne părăsești! Ai vrut-o, și n-ai putut! Vino! Vino acuma, cu mine! Mâine vei fi soția împăratului roman, stăpână a lumii. Am intrat aici ca un hoț și voi ieși ca un leu, cu prada mea! Ce victorie asupra galileenilor! Cine va putea să ne mai stea în cale? Vom îndrăzni orice, vom fi asemenea zeilor!

Fața Arsinoei deveni tristă și calmă; îl privi pe Iulian cu milă, fără a-l respinge:

– Nefericitule... Ești un nefericit, ca și mine! Nu știi nici tu unde vrei să mă duci. Pe cine te bizui? Zeii tăi sunt morți. Mă refugiez în pustiu, departe de această molimă, departe de acest miros îngrozitor de putregai! Lasă-mă... Nu te pot ajuta cu nimic... Pleacă!

Mânia și patima lucira în ochii lui Iulian. Cu un calm rece, dar cu atâta milă, încât inima împăratului fremătă și-i îngheță ca sub lovitura unei jigniri de moarte, ea vorbi:

– De ce-ți faci iluzii? Nu ești și tu tot atât de nehotărât, de perisabil, ca noi toți? Gândește-te: ce vor să spună mila ta, casele tale de binefacere, predicile tale de jertfitor? Toate aceste noutăți, imitații după galileeni, au fost necunoscute anticilor luptători ai Eladei! Iulian, Iulian! Oare zeii tăi mai sunt vechii Olimpieni, luminoși și necruțători, copiii teribili ai azurului, bucurându-se de sângele victimelor și de suferințele muritorilor? Sângele și suferințele făpturilor omenești au fost nectarul vechilor zei! Ai tăi, fiind atrași de credința pescarilor de la Capernaum, sunt slabi, umili, bolnavi, mor de milă pentru oameni... Dar mila aceasta este aducătoare de moarte pentru zei! Da, urmă ea, fără a șovăi. Sunteți bolnavi, sunteți prea slabi pentru propria voastră învățătură. Aceasta e pedeapsa voastră, a eleniștilor întârziați. N-aveți forță nici în bine, nici în rău. Nu sunteți nici zi, nici noapte, nici viață, nici moarte. Inima voastră rătăcește încoace și încolo, ați părăsit un țărm și nu puteți ajunge la celălalt. Credeți și nu credeți; trădați tot timpul, ezitați tot timpul, vreți și nu vreți, pentru că nu știți să vreți. Singurii puternici sunt cei care, văzând un adevăr, sunt orbi față de altul. Ei ne vor învinge pe noi, cei înțelepți și slabi!

Iulian își înălță capul cu o sforțare, ca și cum s-ar fi trezit după un vis urât, și spuse:

– Ești nedreaptă, Arsinoe! Nu port în suflet teama, iar voința mea este fermă. Forțele destinului sunt cele care mă conduc. Dacă stă scris în destinul meu să mor curând – și știu că așa este –, în ochii zeilor, moartea mea va fi minunată! Adio. Plec fără mânie, trist și liniștit, căci acum... pentru mine, tu ești ca și moartă!

IX

Pe frontonul de marmură albă al porticului căminului lui Apollo, destinat nevoiașilor, pelerinilor și schilozilor, erau gravate în limba greacă versurile lui Homer:

Ne tragem cu toții, bieți rătăcitori,
Din Zeus. Mult nu am de dat, dar dau din inimă!

Împăratul intră sub porticul interior. O colonadă ionică elegantă înconjura curtea. Căminul fusese cândva o palestră. Era o seară blândă și luminoasă. Soarele nu asfințise încă.

Din porticurile și încăperile interioare venea însă un aer îmbâcsit.

Se târau acolo, claie peste grămadă, copii și bătrâni, creștini și păgâni, bolnavi și sănătoși, schilozi, monștri, slăbănogi, hidropici, oameni sleiți de puteri, purtând cu toții pe față pecetea tuturor viciilor și suferințelor.

O bătrână pe jumătate goală, cu pielea oacheșă, de culoarea frunzelor uscate, își freca de marmura delicată a coloanelor spinarea plină de bube.

În mijlocul curții se ridica statuia lui Apollo Pitianul, cu arcul în mână și tolba pe umăr.

La picioarele statuii se așezase un monstru zbârcit, ce nu aducea nici a copil, nici a bătrân; își cuprinsese genunchii cu brațele, capul și-l sprijinise de brațe, se legăna în dreapta și-n stânga și cânta întruna, prostește, aceeași melopee:

– Iisuse Hristoase, Fiu al lui Dumnezeu! Fie-ți milă de noi, cei osândiți!

Apăru până la urmă inspectorul principal Marcus Ausonius, palid și tremurând.

– Prea-învățate și prea-milostive împărat, nu binevoiești să intri în casă? Aerul de-aici este vătămător... și sunt boli molipsitoare.

– Nu, nu mă tem de nimic. Tu ești inspectorul?

Ținându-și răsuflarea pentru a nu inhala aerul viciat, Ausonius se plecă foarte adânc.

– Se împarte în fiecare zi pâine și vin?

– Da, după cum ai poruncit, divine august...

– De unde-i murdăria asta?

– De la galileeni. Spălatul este un păcat, pentru ei. Nu e cu putință să-i pui să facă baie...

– Cere să se aducă registrele cu socoteli! porunci Iulian.

Inspectorul căzu în genunchi și, multă vreme, nu putu să rostească o vorbă; spuse până la urmă, bâlbâindu-se:

– Stăpâne, totul e în ordine!... Dar, nenorocire... registrele au ars...

Împăratul se întunecă la față.

În acea clipă răsunară strigăte în mulțimea de bolnavi:

– Minune!... Minune!... Priviți! Paraliticul se scoală...

Iulian se întoarse și văzu un bărbat înalt, cuprins de bucurie, întinzându-și mâinile către el, cu o credință naivă în priviri:

– Cred! Cred! strigă paraliticul. Cred că nu ești un om, ci un zeu coborât pe pământ! Atinge-mă, vindecă-mă, cezare!

Soarele în asfințit alunecă pe poarta deschisă și-și trimise reflexele blânde pe chipul de marmură al lui Apollo. Iulian se uită la zeu și, pentru prima oară, simți că tot ce se petrecea în cămin era un sacrilegiu. Ochii luminoși ai zeului nu trebuiau să mai vadă toate acele monstruozități. Simți născându-se în el dorința de a purifica vechea palestră, de a o curăța de toată acea drojdie galileană și păgână, de tot gunoiul acela omenesc, urât mirositor. O! Dacă ar fi înviat vechiul zeu, cum i-ar fi fulgerat ochii, cât de aprig i-ar fi șuierat săgețile. I-ar fi distrus pe toți infirmii și paraliticii, purificând acest aer viciat!

Iulian părăsi în grabă căminul lui Apollo, uitând până și de caietele cu socoteli ale lui Ausonius. Împăratul bănuise că ceea ce i se raportase era adevărat, că inspectorul principal era un delapidator;

dar își simțea inima cuprinsă de atâta lehamite și dezgust, încât nu mai avu curajul să se adâncească mai mult în acele josnicii și să le verifice.

Se întoarse foarte târziu la palat. Porunci să nu fie primit nimeni și se retrase pe terasa care domina Bosforul.

Toată ziua se scursese în treburi mărunte și plictisitoare, în discuții de cancelarie și verificări contabile.

Ieșiră la iveală numeroase delapidări și-și dădu seama că până și cei mai buni prieteni ai săi îl înșelau. Toți acei filosofi, retori, poeți și panegiriști furau din vistierie, cum o făcuseră eunucii și episcopii creștini, sub domnia lui Constanțiu.

Casele de ospeție, refugiile filosofilor, căminele închinate lui Apollo și Afrodita, erau tot atâtea surse de câștig pentru cei iscusiți, cu atât mai mult că nu numai galileenii, dar și păgânii le socoteau drept o fantezie nostimă și nelegiuită a cezarului.

Iulian își simțea trupul frânt de greul oboselii zadarnice. Stinse lampa și se întinse pe patul său de campanie.

„Trebuie să mă gândesc în liniște și tăcere" își spuse, contemplând cerul nopții.

Dar pofta de a-și aduna gândurile îl ocolea. O stea enormă strălucea în zarea întunecată și Iulian vedea, prin pleoapele întredeschise, cum îi pătrundea lumina până în inimă, ca o mângâiere înghețată.

Își deschise ochii și se înfioră, simțind o prezență străină. Zări la lumina lunii ce se strecura printre coloane, cum se apleca asupră-i un bătrân cu barba lungă și albă, cu ridurile care-i oglindeau nu oboseala, ci încordarea voinței și a gândirii. Iulian se ridică și șopti:

– Maestre, tu ești?

– Da, Iulian, am venit pentru a-ți vorbi de la om la om.

– Te ascult.

– Vei pieri, fiule, pentru că te-ai trădat singur.

– Cum asta, Maxim? Te ridici și tu împotriva mea?

– Adu-ți aminte, Iulian: fructele de aur ale Hesperidelor rămân veșnic verzi și tari. Îndurarea nu este decât dulceața fructelor răscoapte. Tu ești cumpătat, neîntinat, îndurător, te numești dușman al creștinilor,

deși ești tu însuți creștin. Spune-mi, cum vrei să-l învingi pe Cel Răstignit?

– Prin puterea zeilor, prin frumusețe, prin bucurie.

– Ai tu această putere?

– Da.

– Îndeajuns de multă putere, pentru a suporta adevărul?

– Da.

– Ei bine, află că *ei* nu există.

Palid și înspăimântat, Iulian îl fixă în ochi pe maestrul său cel neclintit.

– Cine sunt ei? îl întrebă, cu glas tremurat.

– Zeii. Tu ești singur.

Discipolul lui Maxim nu răspunse; își lăsă capul în piept.

În ochii maestrului străluci o blândețe adâncă. Își puse mâna pe umărul lui Iulian.

– Nu te speria. N-ai înțeles? Am vrut să te pun la încercare. Zeii există. Vezi cât ești de slab? Nu poți să rămâi singur. Află totuși că nu tu vei împreuna adevărul Titanului Înlănțuit cu cel al Galileanului Răstignit. Vrei să ți-l descriu pe Cel ce nu a venit încă, Necunoscutul, Reconciliatorul celor două lumi?

Iulian tăcea, tras la față și speriat.

– Se va ivi, urmă Maxim, ca un fulger dintre nori, aducând în același timp și moartea, și lumina. Va fi teribil și bun. Se vor contopi în el binele și răul, resemnarea și orgoliul, așa cum se topesc lumina și umbra, în crepusculul dimineții. Și oamenii îl vor binecuvânta pentru bunătatea lui, dar și pentru neclintirea care va conține o forță și o frumusețe divină.

– Maestre, strigă împăratul, citesc toate acestea în ochii tăi. Spune-mi că tu ești acel Necunoscut, și te voi urma.

– Nu, fiule. Eu sunt licărul luminii Sale, spiriul spiritului Său. Dar încă nu sunt El. Sunt speranța. Sunt înainte-mergătorul.

– De ce te ferești de oameni? Arată-te, ca să te cunoască.

– Nu mi-a sunat încă ceasul, spuse Maxim. Am venit de multe ori pe lume, și voi mai veni încă, de multe ori. Oamenii se tem de

mine, mă numesc *înțeleptul*, *seducătoru*l, *vrăjitorul*, Orfeu, Pitagora, Maxim din Efes. Dar eu nu am nume. Trec pe lângă oameni, cu gura mută, cu fața ascunsă. Ce aș putea, de fapt, să spun mulțimii? N-ar înțelege niciun cuvânt din ce i-aș spune. Taina dragostei și a libertății mele este, pentru ei, mai cumplită ca moartea. Sunt atât de departe de mine, încât nici nu mă răstignesc, nici nu mă ucid cu pietre, așa cum fac cu profeții lor; dar nu mă recunosc. Eu trăiesc printre morminte și stau de vorbă cu cei morți; mă urc pe vârf de munte și discut cu stelele; mă duc prin locuri pustii și-mi ațintesc urechea la iarba care crește, la geamătul mării, la zvâcnirea pământului: aștept să-mi vină ceasul. Dar n-a venit încă, și mă întorc înapoi, ca o umbră, cu buzele tăcute, cu fața ascunsă.

– Nu pleca, Maestre, nu mă părăsi!

– Nu te teme de nimic, Iulian. Nu te voi părăsi. Te iubesc, pentru că vei pieri din pricina mea și nimic nu te va putea salva. Până să mă arăt oamenilor, vor mai pieri mulți, blestemați sublimi, răzvrătiți împotriva lui Dumnezeu, inimi îndoite și adânci, seduși de înțelepciuna mea, Apostați ca și tine. Oamenii te vor blestema, dar nu te vor uita niciodată, pentru că te-am marcat cu pecetea mea, pe tine, zămislirea mea, pe tine, rod al înțelepciunii mele. Oamenii veacurilor viitoare mă vor recunoaște în tine; vor afla în disperarea ta speranțele mele, și măreția mea în umilința ta, așa cum se întrevede soarele prin ceață.

– O, divinule! exclamă Iulian. Dacă vorbele tale sunt minciuni, dă-mi voie să-mi dau viața pentru ele, pentru că sunt mai frumoase decât adevărul!

– Ți-am dat cândva binecuvântarea pentru viață și pentru tron, împărate Iulian; te binecuvântez acum pentru moarte și nemurire. Du-te și pieri pentru Necunoscut, pentru Antihrist.

Asemenea unui părinte care-și binecuvântează feciorul, bătrânul își puse mâinile, cu un zâmbet solemn, pe capul lui Iulian, îl sărută pe frunte și proferă:

– Dispar din nou în întunericul subpământean și nimeni nu mă va recunoaște. Fie ca sufletul meu să-și găsească sălaș în tine!

X

La răscrucea unor drumuri din Antiohia Mare, capitala Siriei, nu departe de strada principală Syngon, se aflau băi calde minunate, numite Terme. Erau la modă și foarte scumpe; o bună parte din clienți veneau acolo, pentru a afla ultimele noutăți din orașe.

Între *apodyterium* (încăperea în care se dezbrăcau oamenii) și *frigidarium* (sala de repaos) se găsea o sală foarte frumoasă, pavată cu mozaic și cu pereții de marmură, destinată sudației – *sudatorium* sau *laconicum*.

Din sălile învecinate se auzea zgomotul jeturilor puternice de apă care țâșneau în bazinele uriașe și râsul celor ce se îmbăiau. Sclavi în pielea goală alergau, se împingeau și destupau flacoane cu parfumuri.

În Antiohia, băile erau considerate nu ca o distracție sau ca un lucru indispensabil, ci ca principalul farmec al vieții, ca o artă plină de farmec. Capitala Siriei era de altfel renumită în lumea întreagă prin bogăția, gustul minunat și puritatea apelor sale. O cadă de baie sau o găleată plină păreau goale, datorită transparenței apei din apeductele Antiohiei.

Prin norii calzi și lăptoși din *sudatorium* se zăreau trupurile înroșite și goale ale cetățenilor de vază ai Antiohiei. Unii se întinseseră, alții stăteau așezați; câte unii erau frecați cu uleiuri; toți discutau cu gravitate și transpirau, dedându-se cu multă seriozitate acestei arte la modă. Frumusețea statuilor antice plasate în nișe – Tinous și Asonius – scotea în evidență cu mai multă putere hidoșenia trupurilor vii.

Din sala de băi calde ieși un bătrân voinic și maiestuos, deși era diform: era negustorul Buziris, care controla toate vânzările de grâu din Antiohia.

Un tânăr zvelt îl ținea respectuos de braț. Deși erau amândoi în pielea goală, se putea desluși pe loc care dintre cei doi era patronul și care, plebeul.

– Dă drumul la aburi! porunci Buziris, cu glasul său ruginit.

După glasul acesta cavernos, se putea socoti numărul uimitor al milioanelor pe care le mânuia negustorul.

Se dădu drumul la două robinete de aramă; aburul cald țâșni șuierând din răsuflătoare și-l învălui pe negustor într-o ceață deasă. Stătea în mijlocul norului alb ca un zeu monstruos în apoteoză și-și plesnea mâinile grase pe pântecul roșu și cărnos, care răsuna ca o tobă.

Chiar și acolo prezida, ghemuit pe vine, fostul inspector al căminului lui Apollo, Marcus Ausonius. Mărunțel și slab, arăta, pe lângă masa de grăsime a negustorului, ca un pui jumulit și înghețat.

Zeflemistul Iulius Mavricus nu izbutea să-și facă să transpire trupul nervos, uscat ca un băț și plin de fiere.

Cât despre Garguillius, se întinsese pe pardoseala de mozaic, durduliu, ofilit și moale ca o gelatină, enorm ca un vier mort. Răsuflând din greu din pricina efortului, un sclav paflagonian îi freca spinarea grasă cu o bucată de postav umed.

Poetul proaspăt îmbogățit Publius Porfirius își contempla melancolic picioarele deformate de gută.

– Prieteni, cunoașteți misiva taurilor albi către împăratul roman?

– Nu. Povestește.

– Are un singur rând: „Dacă-i învingi pe perși, suntem pierduți”.

– Asta-i tot?

– E nevoie de mai mult?

Trupul lui Garguillius se scutură de râs.

– Pe Pallas! Scurt și just! Dacă împăratul se întoarce învingător din Persia, va oferi drept jertfă olimpienilor un asemenea număr de

tauri albi, încât aceste animale vor deveni mai rare ca boul Apis!... Șalele, sclavule! Freacă-mă pe șale!... Mai tare!

Și întorcându-și trupul pe mozaic, stârni un sunet asemănător unei grămezi enorme de rufe muiate aruncate cu putere la pământ.

– Ha-ha-ha! râse Iunius. Se zice că sunt expediate din insula Taprobane, din India, o cantitate considerabilă de păsări albe. Iar din Sciția – lebede sălbatice mari. Toate acestea, pentru zei!... Împăratul roman îi îngrașă pe Olimpieni! E drept că au tot avut timp să li se facă foame, de la Constantin încoace!

– Zeii se ghiftuiesc – strigă Garguillius, iar noi postim! De trei zile, nu se mai găsește pe piață un fazan de Colhida ca lumea; și nici un pește bun de mâncat.

– E un papă-lapte! remarcă negustorul de grâu.

Se întoarseră cu toții către el, plini de respect.

– Un papă-lapte! repetă Buziris. Eu zic că, dacă-l ciupești de nas pe cezarul vostru roman, ar ieși din el lapte ca dintr-un sugar de două săptămâni! A vrut să scadă prețul pâinii, a interzis vânzarea la prețul pe care-l socotisem! A adus din Egipt 400.000 de măsuri de grâu...

– Și-atunci, ați scăzut prețul?

– Stați! M-am înțeles cu negustorii: și-au închis prăvăliile. Mai bine lăsăm grâul să putrezească, decât să ne plecăm. Se consumă grâul din Egipt, iar noi nu-l dăm pe-al nostru. Asta a vrut, asta are! Și-a plămădit aluatul, să și-l mănânce!

Buziris se plesni triumfal cu mâinile pe burtă.

– Ajunge aburul! Toarnă! porunci el.

Sclavul cel frumos și cu păr lung care semăna cu Antinous deschise deasupra capului său o amforă subțire ce conținea prețioasa unsoare din Arabia. Miresmele se scurseră pe trupul roșu, plin de sudoare. Buziris își întinse cu plăcere picăturile grase și frumos mirositoare. Își șterse apoi degetele groase pe părul auriu al sclavului, care se plecă în fața lui.

– Înălțimea ta a observat perfect, împăratul nu e decât un papă-lapte! spuse, cu o adâncă plecăciune, plebeul parazit. A publicat

de curând un pamflet îndreptat împotriva locuitorilor din Antiohia şi intitulat *Mysopogon*, în care declară, ca răspuns la înjurăturilor norodului: „Râdeţi de grosolănia mea, de barba mea? Râdeţi cât poftiţi! Voi râde şi eu de mine însumi. Nu am nevoie de judecăţi, nici de rapoarte, nici de temniţe, nici de torturi". Oare i se cuvine aceasta unui împărat roman?

– Cezarul Constanţiu, fie-i amintirea de cinstită pomenire, declară Buziris, nu-şi găseşte perechea în Iulian. Puteai să vezi pe loc cezarul în îmbrăcămintea sa, în ţinuta sa. Iar ăsta, să mă ierte Dumnezeu, nu e decât un avorton al zeilor, o maimuţă şchioapă, un urs strâmbăcios, care se vântură pe străzi nebărbierit, nepieptănat şi nespălat, cu pete de cerneală pe degete. Ţi se-ntoarce stomacul pe dos, văzându-l!... Cărţile, erudiţia, filosofia... Mai aşteaptă tu, că te vom face să plăteşti scump pentru toate astea! Cu poporul nu-i de glumit! Trebuie să-l ţii strâns. Dacă-i dai drumul, nu-l mai poţi prinde...

În acea clipă, Marcus Ausonius – care tăcuse până atunci, vorbi încet şi îngândurat:

– I se poate ierta totul; dar de ce ne răpeşte cea din urmă plăcere a vieţii: circul, luptele de gladiatori? Prieteni, vederea sângelui provoacă şi va provoca întotdeauna la oameni o plăcere inexplicabilă. Nu există bucurie, nu există măreţie pe pământ, fără sânge. Mirosul sângelui înseamnă mirosul Romei!

Ultimul urmaş al neamului Ausonius aruncă asupra ascultătorilor o privire naivă, iar ochii îl făceau să pară când bătrân, când copilăros.

Trupul îndesat al lui Garguillius se mişcă pe podea; ridicându-şi capul, îl fixă pe Ausonius.

– Bine zis: mirosul sângelui – mirosul Romei! Spune mai departe, Marcus, eşti inspirat astăzi...

– Spun ceea ce simt, prieteni. Sângele place atât de mult oamenilor, încât nici măcar creştinii nu au putut să renunţe la el. Ei vor să purifice lumea prin sânge! Iulian comite o mare greşeală. Luându-i poporului circul, îi ia plăcerea sanguină. Norodul i-ar fi iertat orice, dar asta nu i-o va ierta!

Marcus rosti în mod solemn ultimele cuvinte; apoi își duse deodată mâna la spinare și fața i se lumină.

– Transpiri? îl întrebă Garguillius.

– Da! răspunse Ausonius, cu un zâmbet de încântare. Freacă, freacă, sclavule, freacă!

Se culcă. Băiețul se puse să-i maseze bietele mădulare anemiate, învinețite ca ale unui mort.

Din nișele de porfir, mândrele sculpturi elene ale timpurilor de demult priveau cu dispreț, prin norul lăptos de aburi, trupurile diforme ale celor vii.

În același timp, la răspântia de la intrare în Terme, se aduna mulțimea.

Antiohia strălucea, noaptea, cu mii de lumini, mai cu seamă strada principală Syngon care traversa orașul, foarte dreaptă, pe o distanță de treizeci și șase de stadii, cu porticuri și o dublă colonadă, având pe toată lungimea ei magazine elegante.

În mulțime circulau glume despre împărat; copiii se strecurau printre grupuri, strigând versuri satirice; o bătrână îl apucă pe unul dintre micii derbedei și, ridicându-i cămașa, îi administră cu dosul sandalei o corecție pe cinste.

– Na-ți! Na-ți! Ca să te-nvești minte, să mai cânți lucruri rușinoase!

Puștiul țipa cât îl ținea gura.

Altul se suise pe spinarea unui amic și desena pe zidul alb, cu o bucată de cărbune, un țap cu barbă lungă, purtând pe cap diadema imperială, în timp ce un al treilea scria deasupra, cu litere mari: „Acesta e Iulian nelegiuitul” și urla, căutând să-și îngroașe glasul:

Vine măcelarul
Cu cuțitul mare,
Răsucindu-și barba
Lungă și cernită,
Barba lui de țap!

Un trecător bătrân, îmbrăcat în straie bisericești, se opri, îl ascultă pe puști și murmură, dând din cap și cu ochii la cer:

– Gura copiilor adevăr grăiește! Nu se trăia oare mai bine sub *Kappa* și *Khi*?

– Ce vrei să spui prin *Kappa* și *Khi*?

– Nu înțelegi? Cu litera grecească *kappa* (K) începe numele lui Constanțiu, iar *khi* (X) este inițiala lui Hristos. Vreau să spun că nici Constanțiu, nici Hristos n-au făcut vreun rău locuitorilor Antiohiei; în timp ce filosofii...

– E-adevărat! Se trăia mai bine sub *Kappa* și *Khi*!

Auzind această discuție, un bețiv alergă s-o răspândească pe toate străzile.

Gluma urma să facă înconjurul Antiohiei și să fie pe placul norodului, prin incontestabilul ei adevăr absurd.

O însuflețire și mai mare domnea în cârciuma din fața Termelor, care-i aparținea armeanului Syrax. Acesta își mutase de mult afacerea din Cappadocia în Antiohia.

Din burdufurile umflate, din amforele enorme, vinul curgea în valuri în cupele de cositor. Se vorbea și aici, ca peste tot, despre împărat.

Micul soldat sirian Strombix, același care luase parte la campania lui Iulian împotriva barbarilor din Galia, se remarca printr-o elocință deosebită. Alături de el stătea credinciosul său tovarăș și prieten, uriașul sarmat Aragaris.

Strombix se simțea fericit ca peștele în apă, întrucât toate mișcările și răzmerița îi erau pe plac.

Se pregătea să rostească o cuvântare.

O peticărească bătrână tocmai aflase o veste senzațională.

– Suntem pierduți, până la unul... Domnul ne pedepsește... Mi-a zis ieri o vecină un lucru, pe care am refuzat, la început, să-l cred...

– Spune-ni-l, bătrânico!

– La Gaza, prieteni, s-a petrecut la Gaza. Păgânii au pus mâna pe o mânăstire de călugărițe, le-au legat de stâlpi, în piața publică, le-au biciuit până le-au omorât și, după ce le-au amestecat mațele, încă calde, cu orz, le-au aruncat la porci.

– Am văzut cu ochii mei, la Hieropolis, adăugă un tânăr țesător, un păgân care mânca ficatul unui diacon mort.

– Ce grozăvie! murmurară ascultătorii, închinându-se.

Ajutat de Aragaris, Strombix se sui pe masa lipicioasă din pricina vinului vărsat pe ea și, luându-și aerele unui orator, se adresă mulțimii, în timp ce prietenul său îl admira, plin de mândrie.

– Cetățeni! începu Strombix, cât să mai așteptăm, pentru a ne răscula? Știți că Iulian a jurat că, atunci când se va întoarce învingător din lupta cu perșii, îi va aduna pe sfinții apărători ai Bisericii și-i va arunca pradă fiarelor sălbatice, în amfiteatru! Va face din porticurile bazilicilor magazii de fân, iar din interiorul bisericilor – grajduri...

Un bătrân cocoșat și palid de spaimă se băgase de-a rostogolul în cârciumă: era bărbatul peticăresei, un sticlar. După ce se ridică, se lovi disperat pe coapse, se uită la lume și se bâigui:

– Ce mai e și asta? Sunt două sute de cadavre în puțuri și în canalele de apă!

– Unde? Ce cadavre?

– Mai jos... mai jos!... șopti sticlarul. Se zice că Renegatul își caută demult oracolele înăuntrul oamenilor vii, tot pentru războiul său împotriva perșilor și izbânda împotriva creștinilor.

Și, înecându-se de mulțumire, adăugă încet:

– În pivnițele palatului din Antiohia au fost descoperite lăzi cu oase de oameni... iar în orașul Karra de lângă Edesa, creștinii au găsit, într-un templu subteran, cadavrul unei femei gravide, spânzurată de păr și cu pântecul despicat!... Iulian a vrut să consulte ficatul copilului, pentru războiul său blestemat.

– Hei, Glaturius! E-adevărat că se găsesc oase de oameni prin canale? Tu trebuie să știi! întrebă un cizmar, cunoscut prin scepticismul său.

Glaturius, curățătorul de canale, stătea lângă ușă; nu îndrăznea să intre, din pricina mirosului său urât. Când i se puse această întrebare, începu să zâmbească timid și să clipească, după obiceiul său, din pleoapele lui inflamate:

– Nu, cinstiți prieteni, răspunse el cu modestie. Se găsesc numai prunci nou-născuți, schelete de măgar sau de cămilă; dar n-am văzut până acum cadavre de bărbați sau de femei.

Când Strombix își reluă cuvântarea, curățătorul de cloace îl privi cu admirație și-l ascultă cu sfințenie, frecându-și piciorul gol de balamaua ușii.

– Frațior! striga cu foc oratorul. Să ne răzbunăm! Să murim, ca vechii romani!

– Degeaba îți spargi gâtlejul! se supără cizmarul. Când se va ajunge acolo, tu o vei întinde primul; și tot tu îi trimiți pe alții la moarte!

– Nu sunteți decât niște lași! se băgă în vorbă o femeie fardată, îmbrăcată într-un costum sărăcăcios și zdrențuit, o curtezană de mahala, pe care adoratorii ei o numeau Lupoaica. Știți voi, urmă ea indignată, ce le-au răspuns călăilor sfinții martiri Macedonius, Teodul și Terțian?

– Nu, spune, Lupoaico!

– Am auzit-o cu urechile mele. La Myrrha, în Frigia, trei tineri, Macedonius, Teodul și Terțian, pătrunseseră noaptea într-un templu grecesc și distruseseră idolii, întru slava lui Dumnezeu. Proconsulul Amachius porunci să fie prinși, întinși pe grătare și ceru să se aprindă focul dedesubt. Cei trei martiri spuseseră: „Dacă dorești, Amachius, să te înfrupți cu carne friptă, întoarce-ne și pe partea cealaltă, ca să nu ne frigem numai pe-o parte, pentru buna ta plăcere!” Și râseră toți trei și-l scuipară pe proconsul în obraz. Și s-a văzut coborând un înger, cu trei cununi! Voi n-ați fi vorbit așa... Voi tremurați prea tare, pentru pielea voastră... I se face greață omului, numai când vă vede!

Lupoaica le întoarse spatele, în scârbă.

Se auziră țipete din stradă.

– Poate că sparg idolii! se bucură cizmarul.

– Înainte, cetățeni!... Urmați-mă! exclamă Strombix, cu gesturi mari.

Dar alunecă de pe masă și ar fi căzut, dacă Aragaris nu l-ar fi susținut.

Se repeziră cu toții la ușă. O mulțime uriașă înainta dinspre strada principală și, umplând răspântia strâmtă, se opri în fața Termelor.

– Bătrânul Pamvo! Bătrânul Pamvo! strigau cei adunați în gloata de gură-cască. Vine din pustiu ca să ajute poporul, să-i răstoarne pe cei mari și să-i salveze pe necăjiți!

XI

Bătrânul pustnic avea o figură grosolană, cu pomeții lați. Trupul păros îi era acoperit cu un sac de pânză plin cu petice – care-i ținea loc de cămașă, iar o blană de oaie cu o glugă îi servea drept hlamidă. De douăzeci de ani, Pamvo nu se spălase, socotind curățenia drept un păcat și crezând că există un diavol anume, care veghea asupra îngrijirii trupului. Trăia într-o pustietate cumplită – deșertul Bereis din Chalibon, la est de Antiohia, unde șerpii și scorpionii mișunau în fundul puțurilor secate. Locuia într-un asemenea puț uscat, numit în siriană „kubba"; se hrănea zilnic cu câte cinci tulpini de trestie făinoasă și dulce și era în pragul morții din pricina inaniției. Ucenicii săi îi coborau tulpinile cu frânghia.

După șapte ani, le îngădui acestora să-i coboare o jumătate de măsură de linte fiartă în apă. Vederea îi slăbi, pielea i se umplu de râie și chelbe. Își puse puțin ulei în linte, dar se socoti vinovat de lăcomie.

Aflând de la ucenicii săi că împăratul Iulian, cumplitul Antihrist, îi persecuta pe creștini, Pamvo ieși din sihăstria sa și veni la Antiohia, pentru a-i susține pe creștinii care șovăiau în credința lor.

–Ascultați... ascultați! Vorbește Părintele!

Pamvo urcă scara termelor și se opri pe palierul larg. În ochi îi strălucea un foc întunecat. Își întinse brațele, arătând norodului palatele, templele păgâne, termele, prăvăliile, Curtea de Justiție, monumentele Antiohiei.

– Nu va mai rămâne aici piatră pe piatră! Totul se va nărui, va pieri tot! Focul sfânt va înghiți universul. Cerul se va prăbuși, ca un palat căzut pradă flăcărilor. Va fi cumplita judecată a lui Hristos, un

spectacol de neînchipuit. Unde să-mi întorc privirea? Ce să admir mai mult, dacă nu gemetele regilor azvârliți în beznă? Sau spaima zeiței dragostei – Afrodita, cu pruncul său Eros în brațe, tremurând în pielea goală în fața Celui Răstignit? Sau fuga lui Jupiter și a tuturor zeilor olimpieni, în fața fulgerelor Celui de Sus?... Mucenici, iată triumful vostru! Voi, cei prigoniți, bucurați-vă! Unde sunt judecătorii voștri, proconsulii romani? Iată-i cuprinși de flăcări încă și mai cumplite decât cele în care erau arși creștinii! Filosofii cei atât de mândri de ușuratica lor înțelepciune vor roși de rușine în fața discipolilor lor aruncați în Gheena, și nici silogismele lui Aristotel, nici demonstrațiile lui Platon nu-i vor izbăvi! Și actorii vor urla, așa cum n-au urlat niciodată eroii lui Sofocle și-ai lui Eschil, în vreuna dintre tragedii!... Dansatorii aceștia pe frânghie vor sălta încă mai cu foc, în focul iadului! Atunci noi, cei grosolani și neștiutori, ne vom bucura și le vom spune celor puternici, înțelepți și plini de orgoliu: „Priviți, iată-L pe Cel Răstignit, feciorul dulgherului și al femeii cu ziua, iată-l pe regele Iudeii, îmbrăcat în purpură și încoronat cu spini! Iată-l pe Cel pe care L-ați legat cu frânghii în tribunalul vostru, Cel pe care L-ați scuipat în față, Cel căruia i-ați dat să bea fiere și oțet! Și vom auzi cum ne veți răspunde cu plânset și scrâșnet din dinți; și vom râde și ne vom umple inima de bucurie! Vino! Vino, Doamne Iisuse!

Curățătorul de haznale Gluturius căzu în genunchi și, clipind din pleoapele sale inflamate, ca și cum l-ar fi văzut pe Hristos coborând, își întinse brațele în față. Topitorul de metale își strânse pumnii, încordându-se ca un taur gata să sară. Palidul țesător tremură din toate mădularele, zâmbi prostește și murmură: „Doamne! Binevoiește să mă faci să sufăr!”.

Figurile bestiale ale vagabonzilor și meseriașilor exprimau izbânda cea răutăcioasă a celor slabi asupra celor puternici, a sclavilor asupra stăpânilor. Lupoaica râdea liniștită arătându-și dinții, și o nestăpânită sete de răzbunare scânteia în ochii ei tulburați de beție și ferocitate.

Deodată răsunară zăngănit de arme și tropăit greoi de cai; legionarii romani din garda de noapte apărură la colțul răspântiei. În fruntea lor era prefectul Sallustius Secundus, cu capul său pătrat de funcționar roman, nasul acvilin și făptura ce inspira încrederea în sine și noblețea vechilor patricieni.

Deasupra acoperișului ridicat de Antiohus Seleucus se înălța luna uriașă, ale cărei raze se răsfrângeau pe scuturi și platoșe.

– Împrăștiați-vă, cetățeni! se adresă Sallustius mulțimii. Din porunca divinului august, adunările nocturne sunt interzise pe străzile Antiohiei.

Norodul mârâia, cuprins de o agitație furtunoasă. Copiii fluierară și o voce îndrăzneață cântă:

Vai de cocoșii albi,
Vai de taurii albi!
Pe toți, împăratu-i va ucide,
Spre a-i dărui blestemaților săi zei!

Un zvon amenințător de arme se auzi vuind: legionarii romani își trăgeau săbiile din teacă, pregătindu-se să se arunce asupra mulțimii.

Bătrânul Pamvo lovi dalele de marmură cu toiagul său și strigă:

– Te salut, viteză armată a Satanei! Te salut, prea-înțeleptule dregător roman! V-ați amintit, pesemne, de vremurile când ne rugam lui Dumnezeu pentru izbăvirea sufletelor voastre osândite! Ei bine, fiți bineveniți!

Legionarii își ridicară săbiile; prefectul îi opri însă, cu un gest. Își dădea seama că puterea era de partea mulțimii.

– Cu ce ne amenințați, proștilor? urmă Pamvo, adresându-se lui Sallustius. Ce puteți să faceți voi? Nouă ne-ajung o noapte întunecoasă și trei torțe, pentru a ne răzbuna. Vă temeți de alamani și de perși. Noi suntem mai grozavi ca ei. Suntem peste tot, prin rândurile voastre, fără de număr și nevăzuți! Nu avem hotare, nu avem patrie, nu recunoaștem decât o republică – Republica universală! Am apărut de curând și am umplut lumea, orașele voastre, cetățile voastre, insulele, municipiile, consiliile, taberele, palatele voastre, Senatul vostru,

forumul vostru: vouă vă lăsăm templele... O, cât de bine vi le-am fi distrus, dacă nu erau smerenia noastră, fraternitatea noastră, și dacă n-am fi ales mai degrabă moartea, decât uciderea... N-avem nevoie nici de sabie, nici de foc! Suntem atât de mulți, încât ne e de ajuns să plecăm, ca să pieriți: orașele vi s-ar goli, v-ați speria de singurătatea voastră, de tăcerea ce s-ar lăsa asupra universului! S-ar opri întreaga viață, fiind învinsă de moarte! Luați aminte: Imperiul roman nu este susținut decât de mila noastră creștinească!

Toate privirile se ațintiră asupra lui Pamvo; nimeni nu-și dădu seama că un om cu o veche hlamidă de filosof rătăcitor, cu fața slabă și gălbuie, părul ondulat și barba lungă și neagră, străbătea cu repeziciune, urmat de câțiva tovarăși, rândurile legionarilor, care se dădeau respectos la o parte în fața lui. Se aplecă spre prefectul Sallustius și-i șopti:

– Ce aștepți?

– Poate s-or răspândi de bună voie, răspunse Sallustius. Galileenii au oricum prea mulți martiri, pentru ca să le mai facem și alții. Zboară către moarte, ca albinele la miere!

Omul în straie de filosof înaintă și strigă cu un glas limpede, ca un căpitan învățat să comande:

– Împrăștiați mulțimea! Puneți mâna pe răzvrătiți!

Toată lumea se întoarse spre el și se ridică un strigăt de spaimă:

– Augustul! Augustul Iulian!

Ostașii se repeziră, cu sabia în mână. O trântiră la pământ pe bătrâna peticărească, care se zbătu țipând, la picioarele legionarilor.

Mulți o luară la fugă și Strombix profită primul de zăpăceala generală, pentru a se face nevăzut. Pietrele azvârlite șuierară în aer. Pe când îl apăra pe bătrânul Pamvo, topitorul aruncă un pietroi mare către un legionar și o atinse pe Lupoaică; aceasta căzu țipând, plină de sânge și încredințată că murea ca o martiră.

Un legionar îl apucă pe Gluturius. Curățătorul de haznale se predă foarte ușor, întrucât perspectiva de a deveni un martir admirat de toți îi părea nespus de ispititoare, în comparație cu existența sa

necăită; zdrențele îi miroseau însă atât de urât, încât legionarul îi dădu drumul, scârbit.

În mijlocul mulțimii se găsea, din întâmplare, un zarzavagiu, cu măgarul său încărcat cu verze. Îl ascultase tot timpul, cu gura căscată, pe bătrânul Pamvo. Dându-și seama de primejdie, vru să fugă, dar măgarul se încăpățână. În zadar îl lovi cu bățul; proptit în picioarele din față, cu urechile date pe spate și coada ridicată, animalul răgea asurzitor.

Răgetul acesta triumfător și stupid domină multă vreme toate zgomotele, acoperind horcăitul muribunzilor, înjurăturile ostașilor și rugăciunile galileenilor.

Aflându-se printre însoțitorii împăratului, medicul Oribazy se apropie de acesta:

– Iulian, ce faci? Socoți oare demn de înțelepciunea ta...?

Împăratul îl privi cu asprime și Oribazy tăcu, neîndrăznind să-și încheie fraza.

Pe lângă faptul că se schimbase, Iulian mai și îmbătrânise, în timpul din urmă; figura sa slabă căpătase expresia tristă și teribilă pe care o au cei atinși de o boală lungă și incurabilă, sau cei dominați de un gând vecin cu nebunia. Fără a-și da seama, rupea în bucăți, cu mâinile sale puternice, un sul de papirus.

Rosti până la urmă, cu o voce înăbușită, fixându-l pe Oribazy:

– Pleacă! Știu ce fac. Cu niște pramatii care nu cred în zei nu se poate sta de vorbă, așa cum se vorbește cu oamenii; trebuie să-i distrugi ca pe sălbăticiuni... Și-apoi, n-ar fi nicio nenorocire ca vreo zece galileeni sa fie uciși de mâna unui elenist!

Oribazy gândi: „Cât de mult seamnă acum cu vărul său Constanțiu în accesele sale de furie!”.

Iulian strigă la mulțime, iar propria sa voce i se păru stranie și teribilă:

– În clipa de față mai sunt încă, prin voia zeilor, împărat! Supuneți-vă, galileeni! Puteți să vă bateți joc de barba mea și de veșmintele mele, dar de legea romană nu! Luați aminte: eu vă pedepsesc pentru răzvrătire, și nu pentru religie! Legați-l pe netrebnicul ăsta!

Cu o mână tremurătoare, îl arătă pe Pamvo, pe care-l apucară doi batavi blonzi.

– Minți, ateule! urlă Pamvo, cu glas triumfător. Ne pedepsești pentru credința noastră! De ce nu mă grațiezi, ca pe vremuri pe Marys, orbul din Calcedon? Unde ți-e filosofia? S-au schimbat oare vremurile? Ai întrecut măsura? Frații lor! Să nu ne temem de cezarul roman, ci de Dumnezeu cel atotputernic!

Nimeni nu se mai gândea să fugă; se simțeau cu toții captați de înfierbântarea martiriului. Batavii și celții erau uluiți de această grabă de a muri a tuturor acelor oameni zâmbitori și smeriți. Până și copiii se aruncau în fața săbiilor și lăncilor. Iulian vru să curme masacrul; era prea târziu: „albinele zburau către miere". Nu putu decât să strige, cu deznădejde și cu un dispreț fără margini:

– Nenorociților! Dacă viața vă apasă, nu este greu să vi-o scurtați, cu propria voastră mână!

Iar Pamvo, legat și ridicat de brațe puternice, răspunse bucuros:

– Exterminați-ne, romani! Noi ne vom înmulți! Lanțurile sunt libertatea noastră, slăbiciunea este puterea noastră; iar moartea – biruința noastră!

XII

Pe malul Orontelui, mergând către izvoarele sale, se afla, la patruzeci de stadii depărtare de Antiohia, renumita pădure a Dafneei, închinată lui Apollo. Se ridicase acolo un templu unde se țineau, în fiecare an, serbări în cinstea zeului Soarelui.

Iulian plecă din Antiohia în zorii zilei, fără a anunța pe cineva. Dorea să-și dea singur seama dacă localnicii își aminteau de sfânta sărbătoare a lui Apollo. Gândul i se îndreptă, de-a lungul întregului drum, către această solemnitate, nădăjduind să vadă adolescenți și tinere fecioare urcând scările templului, înveșmântați cu toții în straie albe – simbol al tinereții pure, sau mulțimea credincioșilor, corurile și fumul de tămâie.

Drumul era anevoios; dinspre dealurile stâncoase ale Bereiului calibonian sufla în rafale un vânt fierbinte. Aerul era încărcat de un miros aspru de lemn ars, apăsat de ceața albăstruie care se întindea dinspre râpa adâncă a muntelui Cassius. Praful zgârâia ochii și gâtul călătorului și îi făcea dinții să scrâșnească. Prin văzduhul plin de fum, lumina soarelui părea roșiatică și bolnăvicioasă.

Nici nu pătrunse însă bine în pădurea Dafneei, și împăratul se simți învăluit de o răcoare înmiresmată. Era greu de crezut că un asemenea colț de rai se putea afla la câțiva pași de drumul arzător. Pădurea acoperea o întindere de optzeci de stadii, iar sub nepătrunsele bolți ale laurilor uriași, vechi de mai multe veacuri, domnea nesfârșitul amurg.

Pustietatea pădurii îl surprinse pe împărat: nu vedea nici credincioși, nici victime pentru jertfe, nici tămâie, nicio pregătire în

vederea sărbătoririi. Gândi că lumea se va fi strâns în jurul templului și merse mai departe.

Pădurea devenea, la fiece pas, mai pustie. Niciun zgomot nu tulbura liniștea ciudată, ca de cimitir părăsit. Nici măcar păsările nu cântau; apăreau doar rareori, în umbra prea întunecoasă a dafinilor. Un greier începu să țiuie în iarbă și tăcu îndată, ca și cum s-ar fi speriat de propriul său țiuit. Doar niște gâze zumzăiau ușor pe o rază subțire și nu îndrăzneau să iasă din ea, pentru a se afunda în negura care o înconjura.

Iulian o apuca uneori pe alei mai largi, mărginite de șiruri uriașe de chiparoși seculari, care aruncau o umbră neagră, ca o noapte fără lună.

Apele subterane umezeau, ici și colo, mușchiul; șerpuiau peste tot izvoare reci ca zăpada topită; erau însă surde, fără șipot, amuțite de tristețe, ca tot ce se găsea în pădurea aceea fermecată. Într-un loc, în crăpătura unei stânci, scânteiau ușor, una câte una, picături luminoase; mușchiul înăbușea însă sunetul căderii, iar picăturile se scurgeau tăcute, ca lacrimile unei iubiri fără glas.

Doar din când în când se iveau poiene pline de narcise sălbatice, margarete, crini, și mulți fluturi, dar negri, nu coloraţi. Razele soarelui de amiază străbăteau anevoie bolțile groase de lauri și chiparoși. Ajungeau palide, aproape lunare, îndoliate și blânde, ca și cum s-ar fi strecurat printr-o pânză neagră, sau prin fumul unor torțe funerare.

Phoebus se stinsese pentru totdeaua în urma inconsolabilei pierderi a Dafneei care, în ciuda celor mai arzătoare sărutări ale zeului, rămânea întunecată și de nepătruns, păstrându-și sub crengi răcorea și umbra nopții.

La tot pasul, prin pădurea aceea, domneau paragina, calmul, tristețea blândă a zeului îndrăgostit.

Treptele de marmură, frontoanele, coloanele templului Dafneei, ridicat în timpul Diadohilor, începură să strălucească cu albeața lor orbitoare printre chiparoși. Iulian nu întâlnea însă niciun credincios.

Văzu până la urmă un copil de vreo zece ani, mergând pe o potecă năpădită de tufe de iasomie. Ochii negri ce-i scânteiau pe figura palidă îi scoteau în mod ciudat în evidență frumusețea grecească. Părul auriu cădea în bucle moi pe gâtul fin, iar tâmplele îi erau străbătute în zigzag de venele albăstrii, ca în petalele străvezii ale unei flori crescute la umbră.

– Băiete, nu știi cumva unde sunt sacrificatorii și oamenii? îl întrebă Iulian.

Copilul nu-i răspunse, ca și cum nu i-ar fi auzit întrebarea.

– Ascultă, băiețașule, nu poți să mă duci până la sacrificatorul zeului Apollo?

Băiatul își scutură capul, zâmbind.

– De ce nu vrei să-mi răspunzi?

Copilul cel frumos își puse atunci un deget pe buze, apoi pe ambele urechi și, fără a mai zâmbi de astă-dată, își scutură cu seriozitate capul.

Iulian căzu pe gânduri.

„Se vede că e surdo-mut din naștere".

Copilul îl privea pe furiș pe împărat.

– Semn rău! își șopti Iulian.

Simți un fel de teamă în liniștea și penumbra pădurii părăsite, în tovărășia acelui copil surdo-mut, frumos ca un zeu și care nu-l slăbea nicio clipă din ochi. Îi arătă până la urmă împăratului pe un bătrân îmbrăcat cu o tunică murdară și peticită, după care Iulian își dădu imediat seama că era un sacrificator. Vlăguit de ani și șovăind ca un bețiv, omul râdea și mergea mormăind. Avea nasul roșu și o chelie ce se întindea pe toată suprafața superioară a capului, înconjurată de cârlionți mărunți ca cei de pe blana unui miel și atât de ușori, atât de moi, încât se ridicau în jurul craniului. Ochii miopi și plângăcioși aveau o expresie de bunăvoință copilărească. Ținea un coș de nuiele destul de mare.

– Sacrificatorul lui Apollo? întrebă Iulian.

– Eu sunt. Mă cheamă Gorgius. Ce dorești, om bun?

– N-ai putea să-mi arăți unde este marele sacrificator al acestui templu și unde sunt credincioșii?

Gorgius nu răspunse la început și-și puse jos coșul. Se scărpină apoi pe țeasta cheală, își puse mâinile la șold, își înclină capul și clipi, nu fără maliție, din ochiul stâng.

– De ce n-aș fi eu marele sacrificator al lui Apollo? întrebă. Și de care credincioși vorbești, fiule? Să te apere zeii olimpieni!

Răspândea în juru-i un miros puternic de vin. Iulian se pregătea să-i adreseze acestui sacrificator, care i se părea indecent, o aspră dojană.

– Se vede că ești beat, bătrâne...

Gorgius se tulbură și se scărpină mai departe la ceafă.

– Beat? Nu tocmai. Dar am dat pe gât cinci cupe, în chip de panegiric. Și-apoi, beau mai mult de supărare, decât de bucurie. Da, fiule. Să te apere Olimpienii! Cine ești tu? După straie, ai fi un filosof rătăcitor, sau un profesor la o școală din Antiohia?

Împăratul zâmbi și dădu aprobator din cap. Voia să-l facă pe sacrificator să vorbească.

– Ai ghicit. Sunt profesor.

– Creștin?

– Nu; elenist.

– A, bine!... Oricum, sunt destui din ceilalți, care se vântură pe aici... păgâni...

– Tot nu mi-ai răspuns, unde sunt oamenii? S-au trimis multe victime din Antiohia? S-a pregătit corul?

– Victime? Nici vorbă! spuse bătrânul râzând și împleticindu-se atât de tare, încât fu cât pe ce să cadă. N-am mai văzut demult așa ceva, frate...! De la Constantin...

Gorgius făcu un gest de deznădejde și fluieră.

– S-a terminat!... Pffft! Oamenii i-au uitat pe zei! Ducem lipsă nu numai de victime, dar până și de o mână de făină, ca să coacem o plăcintă pentru zeu; niciun grăunte de tămâie, nicio picătură de ulei pentru lămpi...! Nu ne mai rămâne decât să ne culcăm și să murim!... Așa, fiule! Să te apere Olimpienii...! Călugării ne-au luat tot!... Și se bat... Se-neacă în grăsime... S-a stins cântecul nostru!... Rele vremuri!...

Și mai zici să nu beau? Nu se poate să nu bei, când dă supărarea peste tine. Fără băutură, m-aș fi spânzurat demult...

– N-a venit nimeni din Antiohia pentru sărbătoarea aceasta mare? întrebă Iulian.

– Nimeni, în afară de tine, fiule. Eu sunt sacrificatorul, iar tu – poporul; vom oferi împreună zeilor victima.

– Ziceai că n-ai primit nicio victimă?

Gorgius se frecă la ceafă.

– N-am primit altele, dar o am pe-a mea. Ne-am abținut amândoi trei zile, Euforion și cu mine – îl arătă pe surdo-mut –, pentru a pune de-o parte banii necesari. Privește!

Dădu de-o parte capacul coșului: o gâscă legată la picioare își strecură capul, gâgâind și căutând să scape.

– He! he! he! Asta nu-i o jertfă? întrebă mândru bătrânul. Chiar dacă nu e o gâscă tânără și grasă, este totuși o pasăre sfântă!... Apollo ar trebui să fie mulțumit, în această clipă. Zeii mor după gâște!

– Locuiești de mult în templul acesta? îl întrebă Iulian.

– De vreo patruzeci de ani, poate mai mult...

– E băiatul tău? întrebă împăratul arătându-l pe Euforion, care-i privea cu atenție, ca și cum ar fi vrut să ghicească despre ce era vorba.

– Nu; nu am nici părinți, nici copii; Euforion mă ajută la slujbele de sacrificii.

– Cine-i sunt părinții?

– Nu-i cunosc tatăl și mă-ndoiesc tare mult că l-ar cunoaște careva; dar maică-sa a fost marea sibilă Diotima, care a trăit multă vreme în acest templu. Nu vorbea și nu-și ridica vălul față de bărbați. Era neprihănită ca o vestală. Când a adus pe lume copilul acesta, ne-am minunat cu toții și nu știam ce să credem... Dar un hierofant înțelept și centenar ne-a spus...

Cu un aer misterios, Gorgius își puse mâna la gură și-i șopti lui Iulian la ureche, ca și cum s-ar fi temut să nu-l audă copilul:

– Hierofantul ne-a spus că nu era copil de oameni, ci un zeu coborâse noaptea, lângă sibila care dormea în templu. Vezi cât e de frumos!

– Un surdo-mut, fiu al unui zeu! șopti împăratul, mirat.

– În vremuri ca ale noastre, dacă fiul unui zeu și al sibilei n-ar fi surdo-mut, ar muri de supărare, răspunse Gorgius. Uită-te cât este de slab și de palid!

– Cine știe? spuse Iulian, cu un zâmbet trist. Poate ai dreptate, bătrâne. În zilele noastre, poate e mai bine pentru un profet să fie surdo-mut.

Copilul se apropie deodată de Iulian și, privindu-l fix, îi luă mâna și i-o sărută.

Iulian se înfioră.

– Fiule, spuse bătrânul solemn, să te ocrotească olimpienii! Trebuie să fii un om bun. Copilul nu-i mângâie niciodată pe cei răi și nelegiuiți, iar de călugări fuge ca de ciumă. Cred că vede și înțelege mai multe decât noi doi la un loc, dar nu poate să se exprime. L-am surprins de multe ori, singur în templu, așezat în fața statuii lui Apollo și privind-o cu bucurie, ca și cum ar fi stat de vorbă cu zeul.

Euforion se întunecă la față și plecă. Gorgias se lovi pe cap cu mâna și spuse:

– Eu trăncănesc cu tine și soarele e sus pe cer! Trebuie îndeplinită jertfa. Vino!

– Așteaptă, spuse împăratul. Voiam să te mai întreb ceva. Ai auzit că împăratul Iulian ar vrea să repună la loc de cinste cultul vechilor zei?

– Da, dar... ce mai poate să facă, săracul? Nu va reuși. Ți-o spun eu: s-a terminat!

– Tu nu crezi în zei? obiectă Iulian. Ar putea oare Olimpienii să ne părăsească astfel, pentru totdeauna?

Bătrânul oftă și vorbi, cu capul plecat:

– Fiule, ești tânăr, chiar dacă lucesc fire albe în părul tău întunecat și ți s-a brăzdat fruntea. Dar pe vremea când aveam eu părul negru și

fetele tinere mă priveau cu bunăvoință, îmi amintesc că am mers odată cu o corabie nu departe de Tesalonic și am văzut muntele Olimp. Poalele și mijlocul i se topeau în azur, iar culmea acoperită de zăpadă părea agățată în văzduh, dominând cerul și marea, inaccesibilă și aurie. Mă gândeam: „Iată lăcașul zeilor!" Și eram emoționat. Dar se mai afla pe același vas un bătrân zeflemitor, care spunea că e epicurean. A arătat muntele Olimp și a spus: „Prieteni, s-au scurs mulți ani de când drumeții s-au cățărat pe Olimp. Au văzut că este un munte obișnuit, la fel ca alți munți, și nu e nimic pe el, în afară de zăpadă, gheață și bolovani". Iar vorbele acestea mi-au pătruns atât de adânc în inimă, încât mi le voi aminti toată viața.

Împăratul zâmbi.

– Bătrâne, credința ta e copilărească. Dacă Olimpul nu există, de ce n-ar fi zeii mai sus, în împărăția Ideilor veșnice, în împărăția luminii din suflet?

Gorgius își plecă și mai mult capul.

– Da, desigur! Dar... s-a sfârșit totuși. Olimpul este pustiu.

Iulian îl privi, mirat.

– Vezi, urmă Gorgius, pământul produce numai oameni slabi și cruzi. Zeii nu pot decât să râdă de ei, chiar dacă se supără. Nu merită osteneala să-i distrugă. Vor pieri prin ei înșiși, de boală, desfrâu sau lâncezeală. Zeii s-au plictisit și au plecat.

– Și crezi cumva, Gorgius, că speța umană va trebui să piară?

Sacrificatorul dădu din capul său pleșuv.

– O!... Fiule, totul decade. Pământul îmbătrânește. Râurile curg mai încet, florile nu mai au, primăvara, parfum. Îmi povestea deunăzi un pescar bătrân că nu se mai vede Etna de departe, ca pe vremuri. Văzduhul s-a făcut mai gros și mai întunecat. Soarele se stinge. Se apropie sfârșitul lumii...

– Spune-mi, Gorgius, îți amintești de vremuri mai bune?

Bătrânul se însufleți și-i luciră ochii.

– Când am venit aici, în primii ani ai domniei lui Constantin, spuse el vesel, marile ceremonii în cinstea lui Apollo se oficiau în fiecare

an. Câți băieți tineri și câte fecioare veneau în pădurea aceasta sfântă! Și cum strălucea luna, ce miresme răspândeau chiparoșii, cum cântau privighetorile! Când le înceta cântul, aerul fremăta de sărutările în noapte și de suspinele de dragoste, ca de bătaia unor aripi nevăzute! Ah, ce vremuri bune erau...

Gorgius tăcu, trist și gânditor.

În acea clipă ajunseră la ei, din spatele copacilor, sunetele unei cântări bisericești.

– Ce-i asta? întrebă Iulian.

– Călugării, răspunse jertfitorul. Călugării care se roagă la un galilean mort.

– Cum asta? Un galilean, în pădurea sfântă a lui Apollo?

– Da, îl numesc „martirul Babilas". Acum zece ani, fratele împăratului Iulian, cezarul Gallus, a adus din Antiohia osemintele acelui Babilas în pădurea asta și i-a făcut un sarcofag superb. De atunci, nu se mai înfăptuiesc profețiile. Templul a fost spurcat, iar zeul a plecat.

– O, ce sacrilegiu! strigă împăratul, indignat.

– În anul acela, sibila fecioară Diotima a adus pe lume un băiat surdo-mut, ceea ce era un semn rău. Un singur izvor nu a secat; se numește *Lacrimile soarelui*... acolo unde șade acum copilul.

Iulian se întoarse. Copilul era așezat în fața stâncii acoperite cu mușchi, nemișcat și strângând în palma deschisă picăturile care cădeau, una câte una. Umbrele se mișcau, iar lui Iulian i se păru că vede două aripi străvezii fremătând pe spatele copilului de o frumusețe divină. Era atât de palid, de trist, de fermecător, încât împăratul gândi:

„Trebuie să fie Eros, micul zeu antic al dragostei, care suferă, tânjește, în veacul nostru de posomorală galileană. Culege ultimele lacrimi de dragoste, lacrimile vărsate de zeu asupra Dafneei – frumusețea dispărută!".

Surdo-mutul ședea nemișcat și un fluture mare, negru, catifelat, îndoliat, i se așeză pe cap. Nu-l văzu și nici nu se mișcă. Ca o umbră răufăcătoare, fluturele se tot agita, în timp ce *lacrimile soarelui* picurau, una câte una, în mâna lui Euforion iar cântările bisericești, jalnice, aducătoare de deznădejde, răsunau din ce în ce mai tare.

Se auziră deodată voci din spatele chiparoșilor, certându-se:

– Augustul e aici...

– De ce s-o fi dus singur la Dafne?

– Păi cum? Doar azi e ziua marii sărbători a lui Apollo! Uite-l acolo! Iulian, de azi-dimineață te tot căutăm!

Erau sofiștii greci, savanții și retorii, tovarășii obișnuiți ai împăratului, cărora li se adăugaseră neo-platonicianul Priscus din Epir, morocănosul sceptic Iunius Mavricus, înțeleptul Sallustius Secundus și renumitul orator Libanius. Iulian nu le acordă nici cea mai mică atenție.

– Ce-i cu el? îl întrebă în șoaptă Iunius pe Priscus.

– Trebuie să fie nemulțumit că nu s-a făcut nicio pregătire pentru sărbătoare! Nu am trimis nici măcar o jertfă...

Iulian i se adresă fostului retor creștin Hekebolis, devenit mare sacrificator al Astartei:

– Du-te la capela de alături și transmite-le porunca mea galileenilor care se roagă: să vină aici!

Hekebolis se duse.

Gorgias rămăsese împietrit, cu capul în mâini, cu gura căscată și ochii holbați. Își mai mângâia din când în când, cu un gest de hotărâre disperată, țeasta pleșuvă. I se părea că se întrecuse cu băutura și că vedea în vis tot ce se petrecea. Dar când își aduse aminte de toate câte le spusese pretinsului profesor despre augustul Iulian și despre zei, îi trecu o sudoare rece pe frunte și i se muiară picioarele, de spaimă. Căzu în genunchi.

– Iertare, cezare! Uită vorbele mele... n-am știut...

Unul dintre filosofi vru să-l îndepărteze pe bătrân.

– Pleacă de-aici, imbecilule! Ce cauți aici?

Iulian îl opri.

– Nu-l jigni pe sacrificator! Ridică-te, Gorgius! Iată mâna mea. Nu te teme de nimic. Cât timp voi fi în viață, nimeni nu-ți va face vreun rău, nici ție, nici băiatului tău. Am venit amândoi pentru panegiric, îi iubim amândoi pe vechii zei... Hai să fim frați și să ne bucurăm, cu lumină-n suflet, de sărbătoarea soarelui!

Cântările sfinte încetaseră. Pe aleea cu chiparoși apărură călugări: palizi și speriați, diaconii și mai-marele lor, care nu avuseseră răgazul să-și scoată veșmintele bisericești. Îi conducea Hekebolis. Protoiereul, un grăsan cu fața roșie și lucioasă, mergea legănat, răsufla din greu, își ștergea fruntea. Ajuns în fața augustului, se plecă adânc și, atingând pământul cu un deget, rosti cu o voce de bas:

– Să-i ierte augustul cel omenos pe nevrednicii săi robi...

Se aplecă încă mai tare și doi novici îl ajutară cu îndemânare să se ridice. Unul dintre ei uitase să pună jos cădelnița și fumul de tămâie se împrăștia în fuioare subțiri.

Văzându-i pe călugări, Euforion o luă la fugă.

Iulian spuse:

– Galileeni! Vă poruncesc să scoateți până mâine, din pădurea sfântă a lui Apollo, osemintele mortului vostru. Nu dorim să folosim forța împotriva voastră; dar dacă nu ni se va împlini voia, vom ști să avem grijă noi înșine ca Helios să fie dezbărat de prezența nelegiuită a rămășițelor galileene! Îmi voi trimite aici ostașii, vor deshuma osemintele, le vor arde și vor arunca cenușa în vânt. Acesta ne este voia, cetățeni!

Protoiereul tuși și rosti, până la urmă, cu o voce umilă:

– Prea milostive cezar, este firește foarte dureros pentru noi, întrucât relicvele odihnesc de multă vreme într-un loc binecuvântat prin voința cezarului Gallus. Dar este o treabă ce depășește puterea noastră; suntem nevoiți să ne adresăm episcopului.

Un freamăt străbătu mulțimea. Un copil ascuns într-o tufă de lauri cânta:

Vine măcelarul
Cu cuțitul mare,
Pe care-l ascute
Scărpinându-și barba,
Barba lui cea neagră
Barba lui cea lungă,
Barba lui de țap...

Se alese cu o palmă atât de zdravănă, încât o luă la fugă, urlând.

Protoiereul gândi că se cuvenea să apere relicvele; tuși și începu:

– Dacă-i place Înaltei Tale Înțelepciuni să dai această poruncă în favoarea idolului...

Se corectă repede:

– A zeului elin Helios...

Ochii împăratului se aprinseră de furie:

– Idolul! îl întrerupse. Idolul, acesta e cuvântul vostru! Ce fel de imbecili ne considerați, afirmând că adorăm materia însăși care-i reprezintă pe zeii noștri: metal, piatră sau lemn? Toți predicatorii voștri vor să convingă lumea de acest lucru, pe noi și pe voi înșivă. Dar e o minciună. Nu adorăm piatra seacă, metalul sau lemnul, ci sufletul, sufletul cel viu al frumuseții, în modelele de cea mai pură frumusețe umană. Nu noi suntem idolatrii ci voi, voi care vă sfâșiați întruna ca fiarele, pentru o iotă; voi care sărutați oasele putrede ale criminalilor osândiți pentru infracțiuni față de legile romane; voi care-l numiți pe fratricidul Constanțiu „cel veșnic" și „cel sfânt"!... A adora superbele sculpturi ale lui Fidias, care emană frumusețea și înțelepciunea olimpiană, nu este oare mai rezonabil decât a te închina în fața a două grinzi de lemn încrucișate, ce alcătuiesc un rușinos instrument de tortură? Trebuie oare să roșim pentru voi, să vă plângem, sau să vă urâm? E culmea nebuniei și a rușinii pentru patria noastră, să-i vadă pe urmașii elenilor care-i citeau pe Platon și pe Homer, să alerge – o, ticăloșie! – către un trib disprețuit, aproape exterminat de Vespasian și Titus, pentru a zeifica un mort!... Și mai vreți încă să ne acuzați de idolatrie!

Preotul își mângâia imperturbabil cu mâna barba lungă și-l privea pieziș pe Iulian, ștergându-și picăturile care-i apăreau pe fruntea luciosă.

Împăratul îi spuse atunci filosofului Priscus:

– Prietene, cunoști ceremoniile antice ale elinilor. Îndeplinește misterele din Delos, indispensabile pentru purificarea templului lui Apollo! Zeul se va întoarce în lăcașul său, vor reîncepe vechile profeții, de îndată ce va fi ridicată piatra care închide izvorul de la Castalia.

Preotul încheie discuția cu o plecăciune adâncă și plină de aceeași smerenie, în care se simțea o tenacitate de neînvins.

– Fie-ți voia împlinită, atotputernice august! Noi suntem copiii, iar tu, tatăl. Scrie în Scriptură: „Fiecare suflet trebuie să se supună puterilor cârmuitoare. Dar nu există putere mai presus de cea a lui Dumnezeu!”.

– O, ipocriților! strigă împăratul. Cunosc supușenia și smerenia voastră. Răsculați-vă odată împotriva mea și, măcar, luptați ca oamenii! Umilința voastră este limba șarpelui, sclavilor! Îi mușcați pe cei în fața cărora vă plecați. Stăpânul vostru –Nazarineanul vă judecase cu dreptate, spunând despre voi: „Nenorocire vouă, farisei fățarnici, care semănați cu niște morminte văruite, ce par superbe pe dinafară, iar înăuntru sunt pline de oase de morți și de murdărie!...”. Într-adevăr, ați umplut lumea cu aceste morminte! Vă puneți în genunchi în fața acestor oase și așteptați salvarea de la ele! Vă hrăniți, asemenea viermilor, din putregaiuri. Aceasta să vă fi învățat oare Hristos? V-a poruncit să-i urâți pe tații voștri, pe cei pe care-i numiți eretici, pentru că nu cred ca voi? Să rostesc cu gura mea vorbele Galileanului: „Nenorocire vouă, farisei fățarnici! Șerpilor, cum veți scăpa oare de osânda iadului?”.

Iulian se întoarse cu gând să plece, când se desprinseră din mulțime un bătrânel și o bătrânică, care se înclinară la picioarele sale. Îmbrăcați în veșminte sărace, dar curate, semănau uimitor unul cu altul și-i aminteau pe Filemon și Baucis.

– Apără-ne, înțelepte cezar! murmură bătrânul. Avem o căsuță lângă Antiohia, la poalele Taurusului. Am trăit în ea douăzeci de ani. Și au venit în ultimul timp decurionii...

Bătrânul își împreună mâinile într-un gest de deznădejde; imitându-și soțul, bătrâna făcu același lucru.

– Au venit decurionii și ne-au spus: „casa aceasta nu vă aparține”. „Cum? Fie Domnul cu voi! De douăzeci de ani este a noastră.” „O fi! Dar nu ați avut dreptul. Pământul aparține templului zeului Esculap, iar casa voastră e construită cu pietrele de la templu. Trebuie să se

întoarcă înapoi, la Esculap.” Ce vrea să însemne aceasta? ... Fie-ți milă, atotputernice august!”

Bătrânii rămăseseră îngenuncheați în fața lui, curați și drăguți ca niște copii, și-i sărutau plângând picioarele.

Iulian zări o cruce de chihlimbar la gâtul femeii.

– Sunteți creștini? întrebă, întunecându-se la față.

– Da.

– Aș vrea să vă îndeplinesc rugămintea... Dar ce să fac? Pământul aparține zeului! Totuși, voi face să vi se plătească bunul.

– Nu, nu! strigau bătrânii. Suntem obișnuiți aici. Nu cerem bani. Totul ne aparține, acolo; cunoaștem fiecare fir de iarbă.

– Totul e al nostru, acolo, repetă bătrâna, ca un ecou. Vița-de-vie, găinile, vaca, măslinii, porcii, totul e al nostru. Până și treapta pe care, de douăzeci de ani, ne-am încălzit la soare în fiecare zi în amurg, unul lângă altul, oasele noastre bătrâne...

Fără să-i mai asculte, împăratul se întoarse către mulțimea înfricoșată.

– În ultimul timp, galileenii mă copleșeau cu cereri pentru redobândirea pământurilor ce aparțineau bisericilor. Valentinienii din Edesa, de pildă, îi acuzau pe arieni că le luaseră proprietățile. Pentru a tranșa neînțelegerea, am dat o parte din aceste pământuri războincilor mei gali, iar cealaltă parte – Tezaurului. Sunt hotărât să fac același lucru, în viitor. Vă întrebați – cu ce drept? Dar nu spuneți voi înșivă că „îi e mai lesne unei cămile să treacă prin urechile acului, decât unui bogat să intre în Împărăția lui Dumnezeu”? Sunt hotărât să vă ajut să îndepliniți această poruncă grea. Voi lăudați sărăcia, galileeni; atunci, de ce cârtiți împotriva mea? Luându-vă un bun pe care l-ați răpit de la frații voștri eretici sau de la templele olimpiene, nu fac decât să vă pun pe drumul cel drept al sărăciei mântuitoare, care vă duce direct în împărăția cerurilor!

Un zâmbet răutăcios îi strâmbă buza.

– Suntem jigniți pe nedrept! se plângeau bătrânii.

– Ei bine, îndurați jignirea! răspunse Iulian. Trebuie să vă bucurați

de persecuții, așa cum v-a învățat Nazarineanul. Ce însemnează suferințele, în comparație cu fericirea veșnică?

Bătrânul nu era pregătit pentru această judecată; se încurcă și se bâlbâi, într-o ultimă speranță:

– Suntem robii tăi credincioși, auguste! Fiul meu slujește ca ajutor al strategului, într-o fortăreață romană depărtată, iar superiorii săi sunt mulțumiți de el...

– Galilean și el? îl întrerupse Iulian.

– Da... suspină bătrânul, speriindu-se îndată de mărturisirea sa.

– Ai făcut bine să mă anunți. Galilenii, dușmani declarați ai augustului roman, vor trebui să nu mai ocupe de-acum încolo funcții înalte în imperiu, mai cu seamă în armată. Sunt mai de acord, și în această privință, cu Învățătorul vostru, decât sunteți voi. Este oare drept ca ucenicii lui Iisus să facă dreptate după legile romane, când El a spus: „Nu judecați, și nu veți fi judecați", și creștinii să primească de la noi spada pentru apărarea imperiului, când Învățătorul lor le amintește: „Cel ce va trage spada, de spadă va pieri", și încă: „Nu lupta împotriva răului cu forța"? Iată de ce, gândindu-ne la izbăvirea sufletelor galileenilor, le retragem justiția romană și spada romană, pentru a putea să pătrundă mai lesne, fără apărare, dezarmați, străini față de tot ce este pământean și frivol, în împărăția cerurilor!

Cu un râs lăuntric și mut, singurul care-i îndulcea ura, împăratul se îndreptă repede spre templul lui Apollo. Bătrânii suspinau, întinzându-și brațele către el:

– Cezare! Nu am știut. Ia-ne casa, pământul, tot avutul; dar fie-ți milă de fiul nostru!

Filosofii vrură să intre în templu; dar împăratul îi opri, cu un gest al mâinii:

– Singur am venit pentru serbare, singur voi oficia sacrificiul!

– Hai să intrăm! i se adresă lui Gorgiu. Închide ușile, ca să nu intre nimeni dintre cei neconsacrați.

Ușile fură închise în fața amicilor filosofi.

– Cei neconsacrați? Ce părere aveți? întrebă Garguillius, pe

gânduri.

Libanius bombănea în tăcere.

Cu un aer misterios, Mavricus îi trase pe prieteni într-un colț al porticului și le șopti ceva, atingându-și fruntea cu degetul.

– Înțelegeți?

Rămaseră cu toții uimiți.

– Este oare cu putință?

Mavricus începu să numere:

– În primul rând, fața palidă, privirea arzătoare, părul în dezordine, pașii inegali, vorbirea incoerentă. În al doilea rând, duritatea și nervozitatea excesivă. În al treilea rând, acest război stupid împotriva perșilor! Pe Pallas! E *nebunie* vădită!

Stând deoparte, Sallustius urmărea conciliabulul cu un zâmbet amar.

În interiorul templului, Iulian îl întâlni pe Euforion. Copilul se bucură văzându-l și, în timpul slujbei, își adânci de mai multe ori privirea în ochii împăratului, ca și cum între ei ar fi existat o taină comună.

Sub lumina soarelui, statuia lui Apollo se înălța în mijlocul templului, cu trupul ei de fildeș, draperiile de aur – ca cele ale statuii lui Zeus de Fidias, de la Olimp. Ușor aplecat, zeul picura nectarul din cupa sa pe Pământul-Mamă,rugându-l să i-o redea pe Dafne.

Un nor ușor trecu pe deasupra templului, umbrele fremătară pe fildeșul aurit de timp și lui Iulian i se păru că zeul se apleca mai mult, cu un zâmbet binevoitor, pentru a primi ofranda adoratorilor săi: sacrificatorul cel nătâng, împăratul renegat și copilul surdo-mut al sibilei.

„Iată răsplata mea – gândea Iulian. Nu doresc altă glorie, Apollo. Îți mulțumesc pentru blestemul mulțimii și favoarea pe care i-o dăruiești, făcându-mă să trăiesc și să mor singur, ca tine! Acolo unde se roagă norodul, nu există niciun zeu! Tu te afli aici, în acest sanctuar profanat. O, zeule batjocorit de oameni, ești acum mai frumos ca odinioară, când erai adorat! În ziua pe care mi-au hotărât-o Parcele lasă-mă să mă nasc cu tine, o, strălucitule! Lasă-mă să mor în tine, Soare, așa cum pe altarul focului

ultimului sacrificiu moare ultima jertfă, în strălucirea ta!”

Astfel se ruga împăratul, în timp ce lacrimile îi curgeau pe obraji și, asemenea unor cădeau una câte una picăturile de sânge ale victimei, pe tăciunii arși pe jumătate.

XIII

O beznă deasă învăluia din toate părțile pădurea Dafneei. Vântul fierbinte alunga norii. Niciun strop de ploaie nu cădea pe pământul crăpat de uscăciune. Dafinii își scuturau crengile negre, înălțate la cer. Străjuind aleile, uriașii chiparoși foșneau cu sunete ce semănau cu freamătul unei adunări de bătrâni mânioși.

Doi inși se strecurau cu prudență prin întuneric, îndreptându-se către templul lui Apollo. Cel mărunt, care avea ochii verzi ca de pisică, vedea foarte bine în noapte și-l ducea de mână pe cel înalt.

– Vai, vai, nepoate! Ne vom frânge gâtul într-o groapă!

– Nu e nicio groapă pe-aici! De ce ți-e frică? De când ai trecut la noua religie, te-ai făcut ca o babă!

– O babă!... Pe vremea când mă duceam la vânătoare de urși, nu-mi tresărea inima nici măcar cu o bătaie în plus. Dar aici... nu mai e același lucru!... Vom atârna, unul lângă altul, în aceeași spânzurătoare, nepoate!

– Hai, taci din gură, prostule!

Cel mărunt îl trase mai departe pe cel mare, care purta pe spate o legătură uriașă de paie și un târnăcop.

Ajunseră la ușa din spate a templului.

– Aici e; dă cu târnăcopul! șopti cel mic, căutând cu mâinile crăpăturile din piatră. Și după aia, vei tăia grinzile de lemn cu ferăstrăul...

Vântul acoperea zgomotul loviturilor de târnăcop. Se auzi deodată un țipăt ce semăna cu scâncetul unui copil bolnav. Cel mare tremură din toate încheieturile.

– Ce-i asta?

– Duhul rău! strigă cel mărunt, holbându-și de spaimă ochii verzi și agățându-se de hainele celuilalt. Să nu mă părăsești, unchiule!

– A fost o bufniță!... Poate să se laude că ne-a speriat!

Alungată din cuibul ei, uriașa pasăre de noapte își luă zborul, cu un scâncet gros.

– Hai s-o lăsăm pe-asta, spuse cel mare. Nu se va aprinde.

– De ce? Lemnul e putred, uscat la soare, ros de carii... Îi ajunge o scânteie. Hai, dă-i înainte!

Cel mărunt îl împinse nerăbdător pe cel mare.

– Bagă acum paie în gaură... Mai multe, mai multe! Întru mărirea Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh!

– Ce te tot vânzolești ca un țipar? îi spuse cel mare, supărat. Ce-i de râs?

– He! he! he! Păi cum? Se bucură îngerii în cer, în clipa asta!... Amintește-ți numai, unchiule: dacă suntem prinși, să nu renegi! Vom aprinde un focșor pe cinse!... Uite, ia amnarul!

– Du-te la naiba! răspunse celălalt. N-o să mă ispitești tu pe mine, șarpe blestemat! Pfui! Aprinde tu!

– Aha, dai înapoi...

Fremătând de furie, cel mărunt se agață de barba roșcată a celui mare.

– Voi fi primul care să te denunț! Mă vor crede...

– Hai, drăcușorule, lasă-mă-n pace! Dă-mi amnarul... Trebuie să terminăm.

Scânteile se iscară. Pentru mai multă comoditate, cel mărunt se culcă pe burtă, luând astfel și mai mult înfățișarea de șarpe.

Limbile de foc cuprinseră paiele muiate în smoală; fumul se ridică în smocuri. O flacără mare izbucni și lumină cu reflexe purpurii fața speriată a uriașului Aragaris și botul de maimuță răutăcioasă a micului sirian Strombix, care semăna în acea clipă cu un demon, bătea din palme, țopăia, râdea, ca un om beat sau nebun.

– Vom distruge totul, în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh! He! he! he! Un focșor pe cinste, unchiule!

În râsul său plin de voluptate răsuna eterna sălbăticie a norodului, bucuria de a distruge.

Aragaris arătă în noapte și șopti:

– Auzi?

Pădurea era pustie; incendiatorii credeau însă că, în urletele vântului și foșnetul chiparoșilor, deslușeau voci. Aragaris o luă la fugă.

– Unchiule, ia-mă și pe mine, pe umeri! Ai picioare lungi. Dacă mă prind, arunc toată vina pe tine.

Aragaris se opri. Strombix sări ca o veveriță pe umerii sarmatului și fugiră amândoi. Micuțul sirian își înfipse genunchii în coasta tovarășului și se prinse cu brațele de gâtul său, pentru a nu cădea. În ciuda fricii, râdea și striga de bucurie.

Incendiatorii ajunseră pe câmp. Printre nori lucea luna, în ultimul ei pătrar. Vântul șuiera strident. Ghemuit pe umerii uriașului, micul Strombix semăna cu un duh rău cățărat pe victima sa. O spaimă superstițioasă îl cuprinsese pe Aragaris: i se părea că diavolul se așezase pe spinarea sa sub forma unei pisici mari și-i zgâria fața, râzând și împingându-l către o prăpastie. Uriașul țopăia cât putea de tare, pentru a se ușura de povara sa. I se făcu părul măciucă pe cap și urlă de spaimă.

Profilându-se pe orizontul palid cu dubla lor siluetă neagră, alergau pe câmpia moartă, printre tufișurile prăfoase, aplecate spre țărâna arsă și aspră.

*

* *

Într-o încăpere a palatului din Antiohia, Iulian avea în acest timp o tainică discuție cu prefectul din Orient, Sallustius Secundus.

– De unde vom lua, mult-iubite cezar, pâinea necesară pentru o asemenea armată?

– Mi-am trimis oamenii în Sicilia, în Egipt, în Apulia, peste tot unde s-a făcut o recoltă bogată! răspunse împăratul. Ți-o spun, va fi pâine destulă.

– Și banii? întrebă Sallustius. N-ar fi mai bine să se amâne această campanie pentru anul viitor? Să așteptăm puțin?

Iulian bătea încăperea cu pași mari; se opri deodată în fața bătrânului:

– Să mai așteptăm! strigă el, mânios. Parcă v-ați fi înțeles cu toții să-mi repetați același lucru!... Să așteptăm! Ca și cum aș putea s-o fac, acum! Să cumpănim, să șovăim! Oare galileenii așteaptă? Înțelege-mă, bătrâne, trebuie să fac imposibilul; trebuie să mă întorc din Persia biruitor și cumplit... sau să nu mă mai întorc deloc. Nu mai există posibilitate de împăcare, o cale de mijloc! Ce-mi tot vorbiți de rațiune? Crezi că Alexandru Macedon a învins lumea cu rațiunea? Tânărul acela imberb care s-a dus să lupte, cu o mână de oameni, împotriva stăpânitorilor Asiei, nu apare drept un nebun în fața unor oameni rezonabili ca tine? Cine anume i-a adus izbânda?

– Nu știu, răspunse evaziv prefectul, zâmbind. Cred că valoarea eroului însuși...

– Nu! strigă Iulian. Au fost zeii. Pricepi, Sallustius, zeii olimpieni îmi pot acorda același har! Și încă mai mare, dacă vor! Am început cu Galia, voi termina cu India. Voi străbate universul, de la răsărit la apus, asemenea marelui macedonean, asemenea zeului Dionyssos. Vom vedea atunci ce vor spune galileenii; vom vedea dacă-și vor mai bate joc de spada împăratului roman, așa cum își bat joc de veșmintele sale simple de filosof, atunci când se va întoarce triumfător din Asia.

În ochi îi sclipeau luciri de nebunie, iar Sallustius, care voia să ridice o obiecție, tăcu. Când Iulian își reluă mersul în încăpere, prefectul dădu din cap și o milă adâncă îi luci în privirea înțeleaptă.

– Armata trebuie să fie pregătită de plecare, urmă Iulian. Așa vreau eu, mă-nțelegi? Nu admit scăpări, nici întârzieri! Avem treizeci de mii de oameni. Regele armean Arsace a promis că ne va ajuta. Există pâine. Ce mai trebuie în plus? Trebuie să știu că pot să pornesc,

în orice clipă, împotriva perşilor. De acest lucru depinde nu numai gloria mea, ci şi salvarea Imperiului roman şi victoria zeilor asupra galileenilor!

Fereastra mare era deschisă. Pătrunzând în încăpere, vântul cald agita cele trei limbi de foc ale lampadarului. O stea căzătoare despică albastrul întunecat, străluci şi se stinse. Iulian se înfioră; era un nou semn rău.

Se auziră glasuri în spatele uşii, apoi bătăi în uşă.

– Cine-i acolo? Intraţi! spuse împăratul.

Erau prietenii săi filosofi. Libanius mergea în fruntea lor şi părea mai emfatic, mai posomorât ca de obicei.

– Ce doriţi? întrebă Iulian, cu răceală.

Libanius se lăsă în genunchi, păstrându-şi aerul arogant.

– Lasă-mă să plec, auguste! Nu mai pot trăi la Curtea ta. Am ajuns la capătul răbdării. Îndur în fiecare zi jigniri nemaiauzite...

Vorbi îndelung de darurile, de recompensele, de banii care-i erau răpiţi; despre lipsa de recunoştinţă, despre serviciile sale, despre superbele cuvântări prin care-l glorificase pe cezarul roman.

Fără să-l asculte, Iulian îl privea însă, plictisit şi dezgustat, pe renumitul orator şi gândea:

„Să fie oare acelaşi Libanius ale cărui discursuri le admiram atât de mult, în tinereţe? Câtă josnicie! Câtă vanitate!

Apoi, toţi filosofii se puseră să vorbească în acelaşi timp. Se certau, ţipau, se acuzau reciproc de nelegiuiri, de desfrâu, de corupţie, dând glas celor mai stupide învinuiri. Era o ruşinoasă luptă, nu între savanţi, ci între nişte paraziţi îmbuibaţi, aflaţi pe punctul de a se sfârteca unii pe alţii, din orgoliu, mânie sau plictiseală.

Împăratul pronunţă încet, în cele din urmă, un cuvânt care-i readuse în simţiri:

– Maeştrilor!

Tăcură cu toţii, ca un stol speriat de coţofane guralive.

– Maeştrilor! repetă Iulian cu o ironie amară, v-am ascultat destul! Permiteţi-mi să vă povestesc o fabulă. Un rege egiptean avea nişte

maimuțe dresate, învățate să execute un dans războinic. Li se punea câte o cască și o mască, li se ascundeau cozile sub purpura imperială, astfel încât în timpul dansului, anevoie se putea crede că nu sunt oameni. Spectacolul plăcu multă vreme. Dar o dată, îi veni gândul unuia din spectatori să arunce pe scenă un pumn de alune! Ce credeți că se întâmplă?... Actorii își rupseră purpura și măștile, își scoaseră cozile la iveală, se puseră în patru labe și se apucară să se muște unii pe alții. Eu cunosc oameni care execută în același fel dansul epiric al înțelepciunii, cu o demnitate care ține până la prima pomană. Dar e de-ajuns să arunci o mână de favoruri, și înțelepții se schimbă în maimuțe, scheaună și se mușcă între ei! Cum v-a plăcut fabula mea, maeștrilor?

Sallustius îl luă deodată de mână pe împărat și-i arătă fereastra deschisă.

Pe întunecatele unduiri ale norilor se întindea, încet, agitată de vântul puternic, o lumină purpurie.

– Foc! foc! strigară toți cei de față.

– E dincolo de râu! presupuneau unii.

– Ba nu, e la Garandama, afirmau alții.

– Nu, nu! La Gesireh, la evrei...

– Nu e nici la Gesireh, nici la Garandama! strigă unul, cu nestăvilita bucurie care cuprinde mulțimea, la vederea unui incendiu. Este pădurea Dafneei!

– Templul lui Apollo! șopti împăratul și-i năvăli tot sângele în inimă. Galileenii! urlă el ca un nebun și se repezi la ușă, apoi pe scări. Sclavi!... Repede!... Calul meu și cincizeci de legionari!

În câteva clipe, se pregăti totul. Se aduse în curte un armăsar negru primejdios, fremătând din tot trupul și holbându-și ochii injectați de sânge.

Iulian străbătu în galop străzile Antiohiei, urmat de cei cincizeci de legionari. Înspăimântată, mulțimea se împrăștie în fața lor. Cineva fu călcat sub copite, altul fu înăbușit; strigătele erau acoperite de tropăitul copitelor și zăngănitul armelor. Ieșiră pe câmp. Goana nebunească ținu mai mult de două ceasuri; trei legionari căzură, cu caii lor zdrobiți de oboseală.

Lumina devenea tot mai puternică; se simțea mirosul de fum; câmpul și tufișurile prăfoase aveau reflexe sângerii. Curioșii alergau din toate părțile, asemenea unor fluturi către flacără. Iulian observă pe fața lor bucuria, ca și cum ar fi alergat cu toții la o serbare.

Limbile de foc se arătară până la urmă, strălucind în norii groși de fum, deasupra marginii dantelate și negre a pădurii Dafneei.

Împăratul intră în incinta sacră, unde mulțimea urla. Mulți glumeau și râdeau.

Aleile liniștite, părăsite de atâția ani de toată lumea, erau pline de oameni. Norodul profana pădurea, rupea crengile bătrânilor dafini, tulbura izvoarele, călca în picioare delicatele flori adormite. Dându-și duhul, narcisele și crinii se apărau doar cu prospețimea lor înmiresmată, împotriva căldurii sufocante a focului și a răsuflării norodului.

– O minune a lui Dumnezeu! șoptea mulțimea veselă.

– Am văzut cu ochii mei cum a căzut din cer trăznetul și a aprins acoperișul!

– Ba nu, minți!... s-a despicat pământul înăuntrul templului și a scuipat flăcări, chiar pe idol!

– Zău așa!... După îngrozitoarea poruncă de a se scoate moaștele!... Credeam că nu se vor isca necazuri!... Poftim! Uite-ți templul lui Apollo și prezicerile tale despre izvorul sfânt! Bine-au ajuns!

Iulian zări în mulțime o femeie dezbrăcată pe jumătate, ca și cum s-ar fi dat atunci jos din pat; admira focul cu un zâmbet prostesc, legănând în brațe un copil care sugea la sân. Lacrimile mai licăreau încă pe genele copilului nevinovat, dar el se liniștea sugând cu poftă la sânul pe care-și ținea o mână, în timp ce și-o întindea pe cealaltă către foc, vrând parcă să atingă o jucărie.

Împăratul își opri calul: nu se putea merge mai departe, din pricina căldurii. Legionarii îi așteptau poruncile. Iulian își dădu seama că templul era pierdut. Clădirea era în întregime în flăcări, alcătuind un rug imens: pereții, grinzile, lemnăria sculptată se prăbușeau cu zgomot, iar scânteile urcau în vârtejuri către cerul care cobora întruna, sângeriu și amenințător. Flăcările atingeau norii, se zbăteau împotriva puterii

vântului și foșneau ca un văl greu. Frunzele dafinilor se răsuceau și se chirceau din pricina arșiței, ca și cum ar fi suferit. Chiparoșii se aprindeau la vârfuri asemenea unor torțe uriașe, iar fumul lor alb semăna cu cel al unor jertfe. Rășina picura în stropi deși, ca și cum arborii centenari, de vârsta templului, l-ar fi plâns pe zeu, cu lacrimi de aur. Cu privirea rătăcită, Iulian urmărea incendiul. Vru să dea o poruncă legionarilor; își scose sabia din teacă, își cabră calul, dar nu putu să dea glas, cu dinții strânși, decât furiei neputincioase.

– O, mizerabilii!... Mizerabilii!

Răsunară în depărtare urletele mulțimii. Iulian își aminti că, în spatele templului, se afla intrarea tezaurului și se gândi că probabil galileenii se apucaseră să jefuiască bogățiile zeului. Făcu un semn și se repezi către partea aceea, urmat de legionari.

Un cortegiu jalnic le opri înaintarea.

Venite în grabă din satul Dafneei, niște gărzi romane duceau o targă.

– Ce-i asta? întrebă Iulian.

– Galileenii l-au ucis cu pietre pe sacrificatorul Gorgius.

– Și tezaurul?

– E neatins. Sacrificatorul s-a pus pe pragul ușii și a apărat intrarea. Nu și-a părăsit locul, până ce nu l-a doborât o piatră la pământ. L-au omorât apoi pe copil. După ce i-au călcat în picioare, norodul galilean ar fi pătruns în tezaur, dacă nu ajungeam noi la timp.

– Mai trăiește?

– Abia mai respiră.

Împăratul sări jos de pe cal. Targa fu așezată încet jos. Iulian se apropie, se aplecă și ridică cu atenție un colț al vechii hlamide a sacrificatorului, care acoperea cele două trupuri.

Bătrânul era întins pe un pat de ramuri proaspete de dafin; avea ochii închiși, iar pieptul i se ridica anevoie.

Iulian simți un freamăt de milă în inimă, la vederea nasului roșu al bătrânului care, cu câteva zile în urmă, i se păruse atât de indecent și-și aminti de gâsca cea slăbuță din coșul de răchită, care fusese ul-

tima jertfă pentru Apollo. Pe părul alb ca zăpada, picăturile de sânge ieșeau în evidență asemenea unor fructe roșii, iar frunzele de laur se înlănțuiseră ca o cunună pe capul sacrificatorului.

Alături de el zăcea trupul micuț al lui Euforion, cu fața palidă ce părea încă mai frumoasă, cu părul bălai stropit cu sânge. Ținându-și obrazul proptit de mână, părea să doarmă. Iulian gândi:

„Astfel trebuie să arate Eros, copilul zeiței dragostei, ucis de pietrele galileenilor...".

Și cu adâncă venerație, împăratul roman se puse în genunchi în fața martirilor zeilor olimpieni. În ciuda faptului că pierduse templul și că norodul se bucura de o izbândă stupidă, Iulian simțea, în această moarte, prezența zeului. Inima i se îmblânzi, i se topi până și ura și, cu smerite lacrimi, sărută mâna bătrânului.

Muribundul își deschise ochii:

– Unde-i copilul? întrebă încet.

– Aici... lângă tine...

Iulian puse ușor mâna lui Gorgius pe părul lui Euforion.

– Trăiește? întrebă Gorgius, mângâind pentru ultima oară cârlionții copilului.

Era atât de slăbit, încât nu putea să-și îndrepte capul, iar Iulian nu avu curajul să-i dezvăluie adevărul. Sacrificatorul își aținti asupra împăratului privirea rugătoare:

– Cezare... ți-l încredințez... să nu-l părăsești...

– Fii liniștit; voi face tot ce voi putea, pentru micuț...

Astfel îl luă Iulian sub protecție pe cel căruia nici măcar cezarul roman nu-i mai putea face nici rău, nici bine.

Gorgius își ținea mai departe mâna pe capul lui Euforion. Deodată, se lumină la față; vru să spună ceva și bâlbâi niște vorbe fără șir:

– Uite-i!... Uite-i!... Bucurați-vă!

Privi înainte cu ochii larg deschiși, suspină, se opri la jumătatea suspinului și privirea i se stinse. Iulian închise ochii celui răposat.

Deodată răsunară cântece de bucurie. Împăratul se întoarse și văzu desfășurându-se, pe aleea de chiparoși, o procesiune lungă, o

mulțime mare de oameni, preoți bătrâni înveșmântați în mantii din stofă țesută cu aur și nestemate, diaconi clătinând cădelnițe, călugări în negru purtând ramuri de palmier și, deasupra mulțimii, puse într-un car minunat, moaștele sfântului Valerian, într-o raclă de argint pe care se reflectau flăcările. Erau moaștele pe care porunca cezarului le alunga de la Dafneea la Antiohia. Izgonirea se transformase într-un marș victorios. Poporul cânta vechiul psalm al regelui David, în care-l slăvea pe Dumnezeul lui Israil: *Norii și întunecimea îl împrejmuiesc*! Dominând șuierul vântului și zgomotul incendiului, cântecul de izbândă al galileenilor își lua zborul către cerul luminat de flăcări:

Norii și întunericul îl împrejmuiesc,
În față-i merge focul nimicind vrăjmașii.
Precum ceara, munții se topesc
În fața chipului Domnului,
Al Domnului lumii!

Iulian păli auzind îndrăzneala și bucuria ce răsunau în ultimele versuri:

Să tremure cei ce-i slujesc și se laudă cu idolii lor
Și să se plece toți zeii în fața Lui!

Sări atunci pe cal, își trase sabia din teacă și strigă:

– Ostași! Urmați-mă!

Vru să se arunce în mijlocul mulțimii, să împrăștie acest norod triumfător, să răstoarne racla și să azvârle osemintele sfântului.

Dar o mână fermă apucă de căpăstru calul împăratului.

– Pleacă de-aici! strigă Iulian furios, ridicând sabia pentru a lovi.

Brațul i se plecă în aceeași clipă. În fața lui se afla bătrânul cel înțelept, cu chipul trist și liniștit, Sallustius Secundus, care tocmai sosise din Antiohia.

– Împărate, nu-i lovi pe cei dezarmați! Revino-ți în fire!

Iulian își puse sabia la loc, în teacă.

Casca îi încingea capul, ca și cum ar fi fost înfierbântată la foc. Și-o smulse și o aruncă la pământ, își șterse picăturile mari de sudoare care-i luceau pe frunte. Apoi înaintă singur, fără soldați, cu capul descoperit, către mulțimea pe care o opri cu un gest al mâinii.

– Locuitori ai Antiohiei – vorbi aproape liniștit, stăpânindu-se cu o supremă sforțare a voinței – aflați: răzvrătiții și incendiatorii templului lui Apollo vor fi pedepsiți fără milă! Vă bateți joc de bunătatea mea!... Augustul roman ar fi putut șterge de pe fața pământului orașul vostru, astfel încât oamenii ar fi uitat că a existat Antiohia cea Mare. Dar mă duc în campanie împotriva perșilor. Dacă zeii îmi îngăduie să mă întorc victorios, nenorocire vouă, răzvrătiților!... Nenorocire ție, Nazarinene, fecior de dulgher!

Își îndreptă sabia deasupra mulțimii.

I se păru deodată că un glas ciudat îi spune:

– Nazarineanul, feciorul dulgherului, îți pregătește sicriul!

Iulian se întoarse înfiorat; dar nu văzu pe nimeni. Se frecă la ochi cu mâna.

– Ce-i asta?... O halucinație... bâigui.

În acea clipă, din interiorul templului răsună un zgomot asurzitor: o parte a acoperișului se prăbuși peste statuia lui Apollo. Idolul căzu de pe soclul său și cupa de aur pe care o ținuse în mână răsună ca un plânset. Scânteile izbucniră, într-un vârtej gros, către cer. Stâlpul porticului se clătină, se plecă asemenea unui crin rupt pe propria-i tulpină și căzu la pământ. Iulian crezu că templul în flăcări urma să se prăbușească și să-l zdrobească.

Iar vechiul psalm al regelui David, slăvindu-l pe Dumnezeul lui Israil, se înălță la cer, dominând zgomotul prăbușirii idolului:

Să tremure cei ce-i slujesc pe idoli și se laudă cu ei,
Și toți zeii să I se plece-n față!

XIV

Iulian se îndeletnici toată iarna cu pregătirile pentru campania împotriva perșilor. La începutul primăverii, în 5 martie, plecă din Antiohia cu o armată de șaizeci și cinci de mii de oameni. În munți zăpada se topea. În livezi, caișii tineri și desfrunziți se umpleau de flori albe-trandafirii, pe care soarele le făcea străvezii. Ostașii se duceau veseli la luptă, ca la o sărbătoare.

Șantierele din Samos construiseră, din cedri uriași, stejari și brazi aduși din defileele Taurusului, o flotă de o mie două sute de corăbii, care coborâseră pe Eufrat, până la orașul Callinicum.

În marșuri forțate, Iulian se duse la Carrhe trecând prin Hieropolis și merse de-a lungul Eufratului, până la frontiera sudică a Persiei. Dinspre miazănoapte, o altă armată de treizeci de mii de oameni era trimisă sub comanda comiților Procopiu și Sebastian.

Împreună cu regele armean Arsace, trebuiau să devasteze Anadiabena, Hiliocomul și, traversând Corduana, să ajungă la armata principală, pe malul Tigrului, la Ctesifon.

Împăratul prevăzuse totul; toate amănuntele erau combinate și concepute cu iscusință. Cei ce înțelegeau acest plan de campanie, se minunau, nu fără dreptate, de înțelepciunea, măreția și simplitatea sa.

La începutul lui aprilie ajunseră la Circesium, ultimul oraș roman, întărit în mod remarcabil de Dioclețian, pe frontiera Mesopotamiei, la confluența dintre Abora și Eufrat. Se alcătui un pod de vase, întrucât Iulian dăduse poruncă să se treacă frontiera chiar în dimineața următoare.

Seara târziu, când totul era pregătit, se întoarse în cortul său, obosit, dar mulțumit; își aprinse lampa și vru să se consacre lucrării sale dragi, căreia îi rezerva o parte din noapte. Era o lucrare de filosofie înaltă: *Împotriva creștinilor*. Scria printre picături, în sunetul trâmbițelor de luptă, al cântecelor ostășești și semnalelor grănicerești. Se bucura la gândul că luptă împotriva Galileanului, cu toate mijloacele de care se putea folosi: pe câmpul de luptă și cu această carte, cu spada și cu înțelepciunea elenă. Nu se despărțea nicioată de lucrările Sfinților Părinți, de canoanele ecleziastice și de simbolurile sinoadelor. Pe marginile Noului Testament, pe care-l studia cu o râvnă nu mai mică decât pe Platon și Homer, adnotase cu propria sa mână însemnări sarcastice.

Își scoase armura plină de praf, se așeză la masă și-și muie condeiul în călimară, pregătindu-se să scrie. Liniștea îi fu însă tulburată. Sosiseră doi curieri în tabără, unul venind din Italia, celălalt – de la Ierusalim. Veștile nu erau nicidecum îmbucurătoare. Un cutremur de pământ distrusese frumosul oraș Nicomedia din Asia Mică. Prăbușiri subterane îi îngroziseră pe locuitorii Constantinopolei. Prezicerile sibilelor interziceau trecerea graniței romane, până într-un an.

Curierul de la Ierusalim aduse o scrisoare a demnitarului Alipius din Antiohia, căruia Iulian îi încredințase reconstruirea templului lui Solomon. Adoratorul Olimpului cu mulțimea sa de zei hotărâse, printr-o ciudată contradicție, să refacă templul Zeului unic al lui Israil, distrus de romani, pentru a contrazice, în fața lumii și a veacurilor, adevărul prezicerii evanghelice: „Nu va mai rămâne aici piatră pe piatră; totul se va nărui" (Matei, XXIV, 2).

Evreii răspunseră cu entuziasm la apelul lui Iulian și darurile curseră din toate părțile. Planul construcției era măreț. Începură de îndată lucrările și Iulian încredință supravegherea lor prietenului său, învățatul și nobilul comite Alipius al Antiohiei, fost locotenent al Bretaniei.

– Ce s-a-ntâmplat? întrebă Iulian îngrijorat, observând, înainte de a rupe sigiliul scrisorii, fața întunecată a curierului.

– O mare nenorocire, mult-iubite cezar!

– Vorbește fără teamă.

– Cât timp muncitorii au lucrat la ruine și au dărâmat zidurile vechi, totul a mers bine. Dar nici n-au început să pună prima piatră a noii clădiri, că au țâșnit din pământ flăcări în formă de bulgări de foc, au răsturnat pietrele și i-au ars pe muncitori. A doua zi, la porunca lui Alipius, s-au reluat lucrările. Minunea s-a produs din nou. S-a produs și a treia oară, la fel. Creștinii triumfă acum; elinii sunt înspăimântați și niciun muncitor nu mai vrea să coboare în subsoluri. N-a mai rămas nimic din clădire, nici măcar o piatră! Totul e distrus!

– Taci din gură, ticălosule! Se vede că și tu ești galilean! strigă împăratul, ridicându-și mâna pentru a-l lovi pe cuierul îngenuncheat. Nu sunt decât minciuni! Bârfe! Cum de nu și-a ales Alipius un sol mai deștept?

Rupse sigiliul și desfăcu scrisoarea. Curierul spusese adevărul; Alipius îi confirma spusele. Iulian nu putea să-și creadă ochilor; citi din nou scrisoarea cu atenție, apropiind-o de lumină: se înbujoră la față de mânie și rușine. Mușcându-și buzele până la sânge, mototoli papirusul și-l aruncă doctorului Oribazy, care era alături de el.

– Citește!... Tu, care nu crezi în minuni!... Ori poate comitele Alipius a înnebunit... ori ... Nu! Nu se poate!

Tânărul savant din Alexandria ridică scrisoarea și o citi, cu calmul cu care făcea orice lucru. Își fixă apoi asupra lui Iulian privirea limpede și inteligentă:

– Nu văd niciun miracol, spuse. Savanții au descris de mult fenomenul acesta. În subsolurile vechilor monumente, închise și rămase de secole fără aer, există gaze dense și inflamabile. E de-ajuns să cobori în ele cu o torță aprinsă, pentru a provoca o explozie, iar flăcările să-i omoare pe cei imprudenți. Pentru ignoranți, aceasta înseamnă un miracol; dar și aici, ca peste tot, flacăra științei luminează întunecimea superstițiilor și dă libertate spiritului uman. Totul este minunat, pentru că totul este firesc și în acord cu voința Naturii.

Puse liniștit scrisoarea pe masă și, pe buzele sale subțiri, se strecură zâmbetul satisfăcut al eruditului.

– Da, da, desigur! spuse Iulian, nu fără un zâmbet amar. Trebuie să ne consolăm într-un fel! Se poate explica totul, totul este firesc: cutremurul de pământ din Nicomedia, cel de la Constantinopol, seceta din Antiohia, incendiile de la Roma, inundațiile din Egipt. Totul e natural!... Numai că... e ciudat cum totul se adună împotriva mea, pământul, cerul, apa și focul, și chiar zeii, după cum mi se pare!

Sallustius Secundus intră în cort.

– Sublime auguste! Ghicitorii etrusci pe care i-ai însărcinat tu însuți să cerceteze voia zeilor te imploră să aștepți, să nu treci mâine granița. În ciuda tuturor rugăciunilor, găinile profetice se întorc cu spatele la hrană, stau posace și nu ciugulesc boabele de orz. Semn rău!

Iulian își încruntă mai întâi sprâncenele supărat, dar ochii i se înveseliră îndată și râse într-un mod atât de neașteptat, încât se întoarseră toți către el, surprinși.

– Chiar așa, Sallustius? Nu ciugulesc? Ha! Ce să facem atunci cu orătăniile astea încăpățânate? Nu-i mai bine să le ascultăm pe ele, să ne întoarcem înapoi în Antiohia și să ne facem de râs în fața galileenilor?... Știi ceva, dragul meu prieten? Du-te îndată la ghicitorii etrusci și adu-le la cunoștință voința mea imperială. Sacrificatorii să-și arunce găinile nătânge în fluviu. Auzi? Dacă acestor orătănii capricioase și îndopate nu le place să mănânce, vom vedea dacă au poftă să bea... Du porunca mea.

– Maiestate! După cum înțeleg, vrei cu orice chip să treci granița mâine?

– Da, da! Și jur pe victoriile mele viitoare, pe măreția Romei, că nicio pasăre profetică nu mă va speria; nici apa, nici focul, nici cerul, nici pământul, nici măcar zeii! E prea târziu! Zarurile au fost aruncate. Prieteni, există oare, în toată natura, vreun lucru mai presus de voința umană? În toate cărțile sibiline, există ceva mai puternic decât cuvintele: „Așa vreau”? Sunt mai mult ca oricând taina vieții mele. Pe vremuri, prevestitorii mă legau ca pe ochiurile unei plase și mă făceau prizonierul lor. Astăzi, mă încred în ei și-mi râd totodată de ei! O fi poate un sacrilegiu? Fie! Nu am nimic de pierdut! Dacă zeii mă părăsesc, îi voi renega!

După ce plecă toată lumea, se apropie de o mică statuetă a lui Mercur, având de gând să se roage, ca de obicei, și să arunce câteva boabe de tămâie pe trepied; dar se întoarse deodată zâmbind, se culcă pe blana de leu care-i servea drept culcuș, stinse lumina și căzu într-un somn nepăsător și calm, așa cum li se întâmplă adesea oamenilor în preajma marilor nenorociri.

Zorile abia începeau să se ivească, atunci când se trezi, încă mai vesel ca în ajun. Trâmbițele răsunară. Iulian se aruncă pe cal și alergă spre malul râului Abora. Dimineața de aprilie era răcoroasă. Un vânticel aducea răcoarea nocturnă de pe malul marelui fluviu asiatic. De-a lungul întregului Eufrat, de la Circesium până la tabăra romană, se întindea flota, pe un spațiu de zece stadii. De la domnia lui Xerxes, nu se mai văzuse nicicând o asemenea desfășurare de forțe.

Soarele își trimise primele raze din spatele mausoleului cezarului Gordian, învingător al perșilor, ucis în acel loc de Filip Arabul. Marginea discului purpuriu se aprinse, asemenea unui cărbune încins, deasupra zării liniștite a deșertului și, pe loc, toate vârfurile catargelor și pânzele se înroșiră, în ceața dimineții.

Împăratul făcu un semn și masa de șaizeci și cinci de mii de oameni se puse în mișcare, cu un pas egal care cutremură pământul.

Armata romană începu să treacă podul care o despărțea de granița persană.

Calul lui Iulian îl duse pe malul opus, pe un deal înalt și nisipos din țara vrăjmașă.

În fruntea cohortei palatine mergea centurionul gărzilor imperiale Anatol, admiratorul Arsinoei.

Anatol îl privi pe împărat. Se petrecuse o mare schimbare la Iulian, în decursul acestei luni trăite în aer liber, în vâltoarea vieții de tabără, care îi pria. În bărbatul războinic, cu obrazul bătut de soare și de vânt, cu privirea tinerească și strălucind de voioșie, era greu să-l recunoști pe filosoful tras la față și palid, cu ochii stinși, cu părul și barba în neorânduială, cu mișcări repezite și degetele pătate de cerneală, ca și toga de altfel, pe retorul Iulian de care-și râdeau copiii din Antiohia.

– Ascultați! Ascultați! Vorbește cezarul!

Tăcură toți. Nu se mai auzi decât zănganitul armelor, vuietul valurilor ce loveau corăbiile și foșnetul mătăsos al steagurilor.

– Războinici viteji între viteji! rosti Iulian, cu glas tare. Citesc pe chipurile voastre atâta voie bună și atâta îndrăzneală, încât nu mă pot opri să vă adresez câteva vorbe de voios bun venit! Țineți minte, camarazi: soarta lumii se află în mâinile noastre; vom reface vechea măreție a Imperiului roman! Călițiți-vă așadar inima; fiți gata de orice! Cale de întoarcere nu există! Voi fi în fruntea sau în rândurile voastre, călare sau pe jos, în toate primejdiile sau în toate muncile, deopotrivă cu cel din urmă ostaș, pentru că începând din această zi, nu mai sunteți robii mei, ci prietenii, copiii mei! Dacă soarta mă va face să cad în toiul luptei, voi fi fericit să mor pentru Roma cea Mare, asemenea oamenilor mari din vechime – Scaevola și Horații și cei mai aleși urmași ai lui Decius. Vă urez prin urmare curaj, camarazi! Și țineți minte că cei puternici sunt întodeauna învingători!

Își întinse spada și arătă armatei, zâmbind, zarea îndepărtată. Ostașii își ridicară scuturile și strigară la unison, entuziasmați:

– Glorie! Glorie cezarului învingător!

Galerele despicară undele Eufratului, vulturii romani își luară zborul deasupra cohortelor și calul alb îl duse pe împărat către soarele ce răsărea.

Umbra rece și albăstruie a piramidei lui Gordian se lăsa însă pe nisip, și Iulian trebui să părăsească curând razele luminoase, pentru a merge în umbra lungă a acestui mormânt singuratic.

XV

Oștirea înainta de-a lungul malului stâng al Eufratului. Câmpia largă, întinsă ca suprafața mării, era acoperită cu pelin argintiu. Nu se vedea niciun copac. Tufișurile și iarba răspândeau miresme pătrunzătoare. Din când în când, se arătau în zare herghelii de măgari sălbatici, stârnind nori de praf. Struții alergau. Carnea grasă și delicată de dropie aburea la masa ostașilor. Glumele și cântecele țineau până noaptea târziu. Campania semăna cu o plimbare. Pustiul îi primea pe luptătorii însetați de glorie, de pradă și de sânge, cu mângâieri tăcute, cu nopți înstelate, cu nespus de blânde răsărituri și apusuri de soare, cu răcoarea nopților impregnate de mirosul amar al pelinului.

Mergeau întruna, tot mai departe, fără a-l întâlni pe dușman.

Dar, abia treceau ostașii, și calmul punea din nou stăpânire asupra câmpiei, asemenea mării care acoperă o navă scufundată, iar firele de iarbă călcate în picioare de legionari se ridicau, încet.

Dintr-o dată, deșertul deveni amenințător. Cerul se acoperi de nori. Începu să plouă. Un soldat care mâna caii fu lovit de trăznet.

La sfârșitul lui aprilie, începu canicula. Războinicii îi invidiau pe acei camarazi care mărșăluiau la umbra unui dromader sau a unei căruțe. Soldații din nord, galii și sicambrii, mureau de insolație. Câmpia devenea tristă, goală, doar cu câteva tufe de ierburi arse de soare ici și colo. Picioarele se înfundau în nisip.

Rafale neașteptate de vânt se năpusteau asupra ostașilor, smulgând steagurile de pe lăncile lor și doborând la pământ corturile. Pe urmă, din nou, se înstăpânea liniștea, stranie, adâncă, mai grozavă, pentru soldații speriați, decât cele mai cumplite furtuni.

Glumele și cântecele încetaseră. Dar luptătorii mergeau mereu mai departe, fără a da ochii cu dușmanul.

La începutul lunii mai, pătrunseseră în pădurile de palmieri ale Assiriei.

La Mazeprakt, unde se ridicau ruinele uriașului zid construit de către regii assirieni de odinioară, dușmanul își făcu pentru prima dată apariția. Perșii se retraseră în grabă, iar romanii traversară, sub o ploaie de săgeți otrăvite, canalul cel larg care leagă Eufratul de Tigru.

Această construcție grandioasă, la care se folosiseră cărămizi de Babylon, care tăia în două întreaga Mesopotamie, purta numele de Nazar-Malka, adică Râul Regilor. Dintr-o dată, perșii dispărură. Nivelul canalului Nazar-Malka crescu și, ieșind din matcă, apa inundă câmpia din jur. Perșii organizaseră inundația, deschizând ecluzele. Pedeștrii înaintau prin apa care le ajungea până la genunchi; picioarele li se împotmoleau în noroi. Manupuli întregi dispărură în șanțuri ascunse; chiar și călăreții și dromaderii cădeau în gropi neașteptate, ascunse de apă. Drumul trebuia verificat cu prăjini lungi. Câmpurile fuseseră transformate în lacuri, iar pădurile de palmieri, în insulițe.

– Unde ne ducem? murmurau cei lași. Pentru ce nu ne întoarcem pe malul fluviului, pentru ce nu urcăm în corăbii? Noi suntem luptători, nu broaște făcute să sară prin noroi!

Iulian mergea pe jos împreună cu infanteria, chiar și prin locurile cele mai grele. Dădea o mână de ajutor când trebuia scoasă vreo căruță grea, împotmolită în mâl, și râdea arătându-le soldaților toga sa de purpură udă și pătată. Fură confecționate punți de lemn din trunchiuri de palmier.

La căderea nopții, armata reuși să ajungă pe un teren uscat. Soldații extenuați căzură într-un somn agitat.

Dimineața, văzură fortăreața din Perisabora.

Perșii își râdeau de dușmanii lor, de pe înălțimea zidurilor și turnurilor inaccesibile, învelite cu covoare groase din păr de capră, pentru a le apăra de șocul mașinilor de asalt.

Ziua întreagă se scurse în schimburi de înjurături și proiectile. Profitând de bezna unei nopți fără lună, romanii scoaseră din corăbii,

într-o liniște deplină, catapultele și berbecul și le proptiră de zidurile cetății Perisabora. Gropile fură umplute cu pământ. Cu ajutorul unei „maleole" – adică a unei săgeți enorme în formă de fus, îmbibate cu o materie inflamabilă compuse din gudron, pucioasă, ulei și bitum, romanii izbutiră să dea foc covoarelor din păr de capră.

Perșii se repeziră să stingă incendiul și, profitând de zăpăceala de o clipă, împăratul porunci să se pună în mișcare berbecul.

Era un trunchi de pin legat cu lanțuri de un turn în formă de piramidă, alcătuit din grinzi; trunchiul se termina cu un cap de berbec, din metal. Încordându-și mușchii umerilor goi, cam o sută de legionari puternici trăgeau în același timp corzile groase din vână de bou și legănau încet trunchiul uriaș de pin.

Prima lovitură răsună ca un bubuit de tunet. Pământul vibră, zidurile se cutremurară. Loviturile se succedară apoi tot mai des, iar berbecul cel furios își lovi fruntea de metal, cu o încăpățânare mânioasă, de ziduri. Se auzi un pârâit și un colț întreg al zidului se prăbuși, cu zgomot mare. Perșii o luară la fugă, cu strigăte disperate.

Cu casca scânteindu-i într-un nor de praf, Iulian se aruncă, vesel și înfricoșător precum zeul războiului, în orașul cucerit.

Oștirea merse mai departe. Timp de două zile, se odihni la umbra răcoroasă a pădurilor, delectându-se cu un soi de vin făcut din suc de palmier și curmale de Babilon, străvezii ca chihlimbarul.

Ieși apoi pe o întindere pietroasă.

Căldura era copleșitoare. Mureau și oameni, și animale. La prânz, aerul se încingea în raze arzătoare deasupra stâncilor și, prin deșertul cenușiu, Tigrul se răsucea, strălucind cu undele sale argintii, ca un șarpe leneș care își încălzește inelele la soare.

Romanii zăriră peste Tigru o enormă stâncă trandafirie, golașă, plină de asperități. Era cea de a doua fortăreață care apăra Ctesifonul, capitala meridională a Persiei, încă și mai anevoie de cucerit decât Perisabora, un veritabil cuib de vulturi construit sub nori.

Cele șaisprezece turnuri și dubla incintă ale fortăreței Maogamalka erau zidite cu renumitele cărămizi de Babilon, uscate la

soare și lipite între ele cu bitum, după pilda tuturor monumentelor vechi ale Assiriei, care nu se tem de scurgerea anilor.

La ceasul când șopârlele dorm în crăpăturile stâncilor, razele soarelui căzură, ca o povară înăbușitoare, peste spinarea și capetele soldaților. Disperați, nemaiascultându-și șefii și în ciuda primejdiei, legionarii își smulgeau căștile și armurile încinse, preferând să capete răni, decât să se frigă din pricina arșiței. Deasupra turnurilor cafenii și ambrazurilor cetății Maogamalka de unde curgeau săgețile otrăvite, sulițele, pietrele, ghiulelele de plumb și armele incendiare persane, infestând aerul cu pucioasa pe care o conțineau, cerul atârna plin de praf, de un albastru cenușiu, orbitor, neîndurător ca moartea.

Iar cerul birui ura oamenilor.

Copleșiți de oboseală, asediații și asediatorii încetară lupta.

Urmă o liniște mai sumbră decât cea mai întunecată noapte.

Romanii nu-și pierdură curajul. După cucerirea cetății Perisabora, crezură în forța de neînvins a împăratului; îl asemuiau cu Alexandru cel Mare și așteptau minuni de la el.

Timp de câteva zile, ostașii săpară o tranșee în partea de răsărit a cetății Maogamalka, unde stânca era mai puțin abruptă. Trecând pe sub zidurile fortăreței, această tranșee ducea către centrul orașului. Lățimea de doi coți era suficientă, pentru ca doi luptători să meargă alături. Grinzi groase, plasate din loc în loc, susțineau plafonul. Lucrătorii de la terasamente munceau cu voie bună; după atâta soare arzător, umezeala și întunericul li se păreau plăcute.

– Eram până mai deunăzi broaște! Iată-ne acum cârtițe, își spuneau ei, râzând.

Trei cohorte: a Mattiarienilor, a Lactiarienilor și a Victorienilor, cu totul o mie cinci sute de ostași dintre cei mai viteji, pătrunseră în subteran, respectând cea mai desăvârșită liniște și așteptând nerăbdători porunca șefilor, pentru a se năpusti în oraș.

În zori, atacul fu condus dinadins din ambele părți opuse, pentru a abate atenția perșilor. Iulian conducea ostașii pe o potecă îngustă, sub o ploaie de săgeți și pietre.

– Vom vedea, își spunea el, însuflețit de plăcerea pe care i-o producea primejdia, vom vedea dacă zeii mă apără, dacă se va înfăptui o minune, dacă voi scăpa și acum de moarte.

O curiozitate irezistibilă, o sete de supranatural îl îndemnau să se expună, să provoace soarta, cu un zâmbet de sfidare. Nu de moarte se temea, ci doar de pierderea acestui joc cu forțele superioare, fără să urmărească o țintă anume, dar prins în beția lui.

Ostașii îl urmau fascinați, molipsindu-se de nebunia sa.

Râzându-și de sforțările asediatorilor, perșii cântau cu glas tare imnuri întru slava fiului Soarelui, a regelui Sapor, și le strigau romanilor, de la înălțimea teraselor cetății Maogamalka:

„Mai degrabă va pătrunde Iulian în palatul lui Ormuzd, decât în cetatea noastră!"

În focul acțiunii, împăratul transmise, cu voce înceată, ordinul către șefi.

Ascunși în tranșee, legionarii ieșiră în interiorul orașului, prin privnița unei case în care o persană își frământa pâinea. Femeia scoase un strigăt puternic, văzându-i pe legionarii romani. Aceștia o omorâră.

Strecurându-se apoi pe nesimțite, se aruncară din spate asupra celor asediați. Perșii nu-și lăsară armele și se împrăștiară pe străzile orașului. Romanii deschiseră atunci porțile cetății, care fu atacată din două părți.

Din acea clipă, niciun legionar nu se îndoi de faptul că împăratul va cuceri, după pilda lui Alexandru Macedon, întregul Imperiu persan, până în India.

Armata se apropia de Ctesifon; corăbiile rămăseseră pe Eufrat.

Cu imaginația sa înfocată, aproape supranaturală, nelăsându-le dușmanilor răgazul să-și revină, Iulian refăcu vechea construcție romană: canalul de joncțiune săpat de Traian și Septimiu Sever, pe care perșii îl colmataseră. Pe acest canal, flota ajunse la Tigru, puțin mai sus de Ctesifon. Învingătorul se afla în inima imperiului asiatic.

A doua zi, convocând un consiliu de război, Iulian anunță că trupele trebuiau să fie transportate noaptea, pe malul celălalt, în preajma

capitalei. Dagalaif, Hormizdas, Secundinus, Victor, Sallustius, cu toții – oameni încercați în lupte, se înspăimântară de această idee și-l rugară multă vreme pe împărat să renunțe la un proiect atât de îndrăzneț. Îi aduceau ca argumente oboseala ostașilor, lărgimea fluviului, cursul rapid al apei, malurile povârnite, apropierea Ctesifonului, uriașa armată a lui Sapor și inevitabila apariție a perșilor în momentul debarcării. Iulian nu vru să audă de nimic.

– Oricând de mult am aștepta, strigă el până la urmă, enervat, fluviul nu se va îngusta, malurile nu vor fi mai puțin râpoase, iar armata perșilor va crește din zi în zi mai mult. Dacă ascultam de sfatul vostru, eram și-acum în Antiohia.

Șefii ieșiră din cort, înspăimântați.

– Nu va rezista! șopti cu un oftat încercatul și istețul Dagalaif, un barbar ce încărunțise în slujba Romei. Țineți minte ce v-am spus! Pare vesel, ba chiar râde; dar nu văd nimic bun pe fața lui. Am văzut această expresie la oameni aflați foarte aproape de disperare sau de moarte. Este o veselie de rău augur.

Asfințitul cald și cețos cobora cu iuțeală pe undele mărețului fluviu. Se dădu semnalul. Cinci galere încărcate cu patru sute de războinici porniră la drum. Se auzi multă vreme plescăitul uniform al vâslelor. După aceea – nimic. Întunericul deveni de nepătruns. Iulian se uita într-un punct fix și-și ascundea emoția printr-un zâmbet. Căpeteniile își șopteau între ele. Deodată, un foc străluci în noapte. Își ținură cu toții răsuflarea; privirile se îndreptară către împărat. Acesta înțelesese semnificația focului: perșii izbutiseră să dea foc corăbiilor romane, cu proiectilele lor incendiare, lansate cu îndemânare de pe malul celălalt.

Iulian păli la față; revenindu-și însă îndată și nelăsându-le ostașilor răgazul de a-și da seama, se repezi pe prima corabie care apăru și strigă, adresându-se armatei:

– Victorie! Victorie! Priviți focul acesta! Au coborât și au cucerit malul. Am poruncit eu însumi cohortei să aprindă focul acesta, în semn de izbândă. După mine, camarazi!

– Ce faci? îi șopti la ureche prevăzătorul Sallustius. Suntem pierduți... Focul e de la galere...

– Cezarul a înnebunit! îngăimă Hormizdas, înspăimântat, către Dagalaif.

Barbarul cel isteț ridică din umeri, nedumerit.

Într-un avânt irezistibil, armata porni către fluviu, înghesuindu-se și strigând entuziasmată: „Victorie! Victorie!”. Tot îmbrâncindu-se și căzând în apă, dar ieșind din ea și râzând, se îngrămădiră cu toții în corăbii. Câteva bărci mai mici erau cât pe ce să se scufunde. Pe galere nu mai era destul loc.

Mai mulți călăreți se aruncară vitejește în apă, tăind pieptiș unda cu caii lor. Pe enormele lor scuturi din piele folosite în chip de nacelă, celții și batavii se aruncară în fluviu; înotau plini de îndrăzneală în ceață și scuturile lor se învârteau ametitor în curenții puternici; fără a-și da seama de primejdie, ostașii strigau veseli:

– Victorie!... Victorie!

Forța curentului mai era încă stăvilită de corăbiile care umpleau fluviul. Focul de pe primele cinci galere fu stins fără greutate.

Abia atunci înțelese toată lumea îndrăznețul șiretlic al împăratului. Soldații se înveseliră însă și mai mult. Odată evitată această primejdie, totul li se părea acum cu putință.

Cu puțin timp înainte de ivire zorilor, cuceriră înălțimile. Dar abia apucară romanii să se odihnească, fără a-și părăsi însă armele, când zăriră către răsărit uriașa armată persană ieșind dintre zidurile Ctesifonului, în câmpia ce se întindea în fața orașului.

Lupta ținu douăsprezece ceasuri. Perșii se băteau cu avântul deznădejdii. Oștirea lui Iulian văzu aici, pentru prima oară, elefanții cei mari de război, care puteau să zdrobească o cohortă întreagă, ca pe un smoc de paie. Nicicând nu repurtaseră romanii o asemenea izbândă, de pe vremea marilor împărați Traian, Vespasian și Titus.

La răsăritul soarelui, Iulian îi aducea zeului războiului Ares ofranda de recunoștință, alcătuită din zece tauri albi, de o frumusețe ce amintea de sculpturile antice și de basoreliefurile grecești.

Oștirea întreagă era în sărbătoare. Augurii etrusci erau singurii care, ca de obicei, nu-și ieșeau din posomoreala încăpățânată și răuvoitoare. După fiecare victorie a lui Iulian, deveneau tot mai întunecați, mai muți și mai enigmatici.

Se aduse primul taur, împodobit cu lauri, la altarul cu focul aprins. Pășea încet, nepăsător, și deodată se încordă, se lăsă în genunchi cu un muget ciudat și plângător, asemenea unui geamăt omenesc, care-i înfioră pe toți; își băgă botul în praf și, înainte ca securea sacrificatorului să-i atingă fruntea largă, se zvârcoli și muri.

Se aduse al doilea taur, care căzu mort, în același fel. Apoi un al treilea, al patrulea. Se apropiau toți de altar, slăbiți, vlăguiți, abia ținându-se pe picioare, ca și cum ar fi fost atinși de o boală ucigătoare.

Un murmur de spaimă străbătu întreaga armată. Era o prevestire îngrozitoare.

Câte unii afirmară că sacrificatorii etrusci otrăviseră taurii, pentru a se răzbuna pe împăratul care le disprețuia știința.

Nouă tauri căzură în acest fel. Al zecelea își rupse legăturile, scăpă și traversă mugind tabăra, fără a putea fi prins.

Sacrificiul era dat peste cap. Augurii zâmbeau cu răutate.

Când încercară să disece taurii omorâți, Iulian văzu, dintr-o ochire de ghicitor încercat al măruntaielor, prevestiri înfricoșătoare. Se întoarse cu spatele; se făcu alb la față, vru să zâmbească și nu izbuti. Se duse deodată la altar și-l împinse cu toată puterea, cu piciorul. Altarul se clătină, dar nu căzu. Un murmur de groază adâncă străbătu mulțimea. Prefectul Sallustius se repezi la el și-i șopti:

– Se uită ostașii la tine... E mai bine să se întrerupă sacrificiul...

Iulian îl împinse la o parte și lovi încă mai tare altarul cu piciorul, până-l răsturnă. Tăciunii se împrăștiară, focul se stinse; dar se înălță un fum urât mirositor, încă și mai gros.

– Nenorocire!... Urgie asupra noastră! Nu se spucă altarul! gemu un glas din mulțimea de ostași.

– Ți-o spun eu că e nebun! șopti Hormizdas, strângându-l de mână pe Dagalaif. Uită-te le el! Cum de nu-și dau seama ceilalți?

Augurii etrusci rămăseseră nemișcați, neclintiți, severi și indiferenți.

Iulian își ridică brațele la cer. Ochii îi scânteiară. Strigă:

– Jur pe bucuria cea nemărginită strânsă aici, în inima mea: vă reneg așa cum voi m-ați renegat pe mine! Vă părăsesc, așa cum m-ați părăsit și voi, divini neputincioși! Sunt singur împotriva voastră, fantome olimpiene! Sunt asemenea vouă; dar nu sunt deopotrivă cu voi, deoarece sunt un om, iar voi nu sunteți decât niște zei! Tânjesc de multă vreme după această eliberare, și iată, rup acum legătura noastră! Îmi râd de spaima mea superstițioasă, de profețiile voastre copilărești. Am trăit ca un sclav, și aș fi putut muri în același fel!... Dar m-am trezit; am înțeles că sunt mai puternic ca zeii, pentru că fiind sortit morții, am învins moartea! Nu mai e loc nici de tristețe, nici de frică, nici de victime, nici de rugăciuni! S-a terminat! Nu va mai exista de-acum încolo în viața mea nicio umbră, niciun freamăt, nimic! Doar veșnicul râs olimpian, pe care vi-l răpesc vouă, morților! Nimic, în afara focului sacru pe care vi-l iau, o, nemuritorilor! Viața mea va fi asemenea cerului albastru și fără nori, în care ați trăit odinioară și în care muriți acum, pentru a vă ceda locul oamenilor. Zei!... Maxim, ai avut dreptate: spiritul tău plutește deasupra mea!

Un augur de nouăzeci de ani se apropie de împărat și, punându-și mâna pe umărul său, vorbi:

– Mai încet, fiule, mai încet! Dacă ai înțeles misterul, bucură-te în tăcere. Nu ispiti norodul. Cei care te ascultă nu te pot înțelege.

Freamătul de indignare se întețea.

– Aiurează! îi spuse Hormizdas lui Dagalaif. Trebuie dus la el în cort; de nu, va fi rău!

Cu aerul unui medic devotat, Oribazy îl luă de mână și începu să-l convingă, încet:

– Trebuie să te odihnești, mult-iubite august! N-ai mai dormit de două nopți. Bântuie friguri primejdioase prin țara aceasta. Vino în cort. Soarele face rău... Boala se poate agrava!

Împăratul îl privi, distrat.

– Aşteaptă, Oribazy: am uitat ceva... Da, da!... Este lucrul cel mai important! Ascultă, să nu zici niciodată: „Zeii nu mai există!” ci mai degrabă: „Zeii nu există încă!” Nu există, dar vor exista; nu în poveşti, ci pe pământ. Vom fi cu toţii zei; numai că, pentru aceasta, trebuie o mare îndrăzneală, aşa cum nu a avut-o nimeni încă, nici chiar eroul din Macedonia!

Tulburarea care cuprinsese armata devenea primejdioasă. Şoaptele şi exclamaţiile se amestecau într-un vuiet de indignare. Nimeni nu înţelegea lămurit, dar simţeau că toţii că se petrece ceva nefiresc. Câte unii strigau, cuprinşi de o spaimă superstiţioasă:

– Sacrilegiu!... Ridicaţi altarul la loc!... Ce mai aşteaptă sacrificatorii?

Alţii răspundeau:

– Sacrificatorii l-au otrăvit pe cezar, pentru că nu le asculta sfatul! Omorâţi-i pe sacrificatori, ne vor duce la pierzanie!...

Profitând de ocazie, galileenii se strecurau prin grupuri cu un aer smerit şi-şi şopteau între ei, născocind bârfe şi şuierînd, asemenea unor şerpi treziţi în propriul lor cuib:

– Nu vedeţi? îl pedepseşte Dumnezeu. Au pus diavolii stăpânire pe el şi i-au tulburat mintea. Iată de ce se răscoală împotriva zeilor: pentru că l-a renegat pe Cel Unic!

Asemenea unui om trezit dintr-un somn adânc, împăratul îşi purtă încet privirea asupra mulţimii şi-l întrebă până la urmă pe Oribazy, cu nepăsare:

– Ce este? De ce strigă? Ce s-a-ntâmplat? Ah! da... altarul răsturnat!

Şi uitându-se cu un zâmbet trist la cărbunii stinşi, urmă:

– Ştii, savantul meu prieten, că nimic nu-i poate jigni mai tare pe oameni, ca adevărul!... Bieţi copii neştiutori!... Ei bine, n-au decât să strige şi să plângă: se vor consola! Hai, Oribazy, să mergem la umbră. Ai dreptate: soarele trebuie să fie vătămător... Mă dor ochii, mă simt obosit...

Iulian se depărtă încet, sprijinindu-se de brațul medicului. Intrând în cortul său, cu un gest moale al mâinii, le făcu semn tuturor să plece. Fu lăsată draperia de la intrare și cortul se cufundă în întuneric.

Împăratul se apropie de patul său sărăcăcios și tare, patul său de campanie, acoperit cu o blană de leu, pe care se lăsă, vlăguit. Rămase multă vreme astfel, strângându-și capul în mâini, așa cum făcea în copilărie, în urma unei mari jigniri sau după o supărare.

– Încet! Încet! Cezarul e bolnav! spuseră comandanții, pentru a-i liniști pe ostași.

Și luptătorii tăcură pe loc.

În tabăra romană domnea, ca în încăperea unui muribund, o tăcere încărcată de o așteptare apăsătoare.

Galileenii erau singurii care nu așteptau: se strecurau pe furiș, pătrundeau pretutindeni, purtând zvonuri sinistre și, asemenea unor repile trezite după somnul de iarnă și încălzindu-se la soare, șuierau fără încetare:

– Nu-l vedeți? Îl pedepsește Dumnezeu!

XVI

Oribazy ridicase de câteva ori, cu multă grijă, draperia cortului și-i oferise bolnavului o băutură răcoritoare. Iulian o refuzase și-l rugase să-l lase în pace. Se temea de fețele omenești, de zgomot și de lumină. Își strângea tot timpul capul între mâini și, cu ochii închiși, se străduia să nu se gândească la nimic, să uite unde se afla și ce anume simțea.

Efortul supranatural de voință pe care-l făcuse în ultimele trei luni îl schimbase, îl lăsase vlăguit și frânt, ca în urma unei boli lungi. Nu mai știa nici dacă doarme sau dacă e treaz. În succesiunea lor, scenele care se legau una de alta i se perindau prin fața ochilor, cu o repeziciune uluitoare și cu o precizie dureroasă. I se părea uneori că e culcat în sala mare de la Macellum. Bătrâna Labda îl binecuvânta pentru somnul de noapte, iar sforăitul cailor din preajma cortului devenea sforăitul caraghios al lui Mardonius.

Se bucura simțindu-se din nou un băiețel necunoscut, departe de lume, pierdut prin munții Cappadociei.

Simțea alteori parfumul delicat și proaspăt al iasomiilor, încălzite cu blândețe de soarele lui martie, în curtea sacrificatorului Olimpiador; auzea râsul argintiu al lui Amaryllis și șoapta fântânii, zgomotul metalic al jocului *kottavos* și strigătul Diofanei: „Copii! Turtele cu ghimbir sunt coapte!”.

Pe urmă, dispărea totul...

Și nu mai auzea decât zumzăitul primelor muște într-un colț ferit de vânt, pe zidul alb și bătut de soare, la țărmul mării. Privea zâmbind pânzele care se scăldau în nesfârșita mângâiere a Propontidei, se credea singur în încântătoarea pustietate unde n-ar fi apărut nimeni și,

asemenea muștelor vesele de pe zidul cel alb, simțea plăcerea naivă a vieții, a soarelui, a liniștii.

Trezindu-se deodată, Iulian își aminti că se afla în inima Persiei, că era împărat roman și răspundea de șaizeci de mii de legionari; că nu mai existau zei și răsturnase altarul de jertfe! Se înfioră. O răceală ca de gheață îi cutremură trupul. I se păru că se prăbușește în gol și nu are de ce să se mai agațe.

N-ar fi putut spune dacă trăise această stare de somnolență timp de o oră sau de douăzeci și patru de ore.

Nu mai era vis, ci realitate faptul că-l auzi pe credinciosul său sclav spunându-i, în timp ce își vâra capul prin intrarea cortului:

– Împărate! Mi-e teamă să te tulbur și nu îndrăznesc să-ți calc porunca! Ai cerut să te anunț fără întârziere... Comandantul Arife a sosit în tabără...

– Arife! strigă Iulian, sculându-se. Arife! Adu-l! Adu-l repede!

Era unul dintre cei mai vajnici comandanți, trimis împreună cu un detașament, pentru a vedea dacă sosise armata de sprijin, alcătuită din treizeci de mii de oameni sub comanda comiților Procopiu și Sebastian, după cum li se poruncise, precum și trupele aliatului Arzacius – rege al Armeniei, spre a i se alătura, sub zidurile Ctesifonului. Iulian aștepta de multă vreme acest sprijn, de care depindea soarta armatei principale.

– Adu-l! strigă el. Vai, repede... Sau nu... Eu însumi...

Slăbiciunea nu-l părăsise însă, în ciuda surescitării. Ameți, își închise ochii și fu nevoit să se sprijine de peretele de pânză al cortului.

– Dă-mi niște vin... din cel tare... cu apă rece.

Bătrânul sclav execută îndată porunca și-i întinse cupa; împăratul bău încet și ieși din cort. Era seara târziu. Departe, dincolo de Eufrat, fusese furtună și vântul mai aducea încă răcoarea și mirosul de ploaie. Dintre nori se zărea tremurând câte o stea, ca un opaiț șovăind în bătaia vântului. Din pustiu se auzea venind lătratul șacalilor.

Iulian se desfăcu la piept, își îndreptă fruntea în bătaia vântului și se lăsă în voia mângâierii furtunii, care se calmase.

Zâmbi, gândindu-se la slăbiciunea sa. Aceasta dispăruse; puterile îi reveneau, nervii îi erau întinși ca niște corzi sensibile. Ar fi dorit să poruncească, să acționeze, să nu doarmă noaptea, să lupte, să se ia la trântă cu viața și cu moartea, să învingă primejdia. Din când în când însă, simțea câte un fior scuturându-i trupul.

Arife apăru.

Veștile erau jalnice. Orice speranță în ajutorul lui Procopiu și Sebastian era pierdută. Împăratul era părăsit de aliații săi, în plin centrul Asiei. Se vorbea chiar de trădarea vicleanului Arzacius.

În acea clipă fu înștiințat că un fugar din tabăra lui Sapor dorea să-i vorbească.

Persanul se plecă în fața lui Iulian și sărută pământul.

Arăta ca un monstru. Capul ras, desfigurat de torturile asiatice, urechile tăiate, nasul smuls, aminteau de țeasta unui cadavru. Dar ochii îi străluceau într-o privire inteligentă și hotărâtă.

Era îmbrăcat cu un veșmânt bogat de mătase de culoarea focului și vorbea prost grecește. Doi sclavi îl însoțeau.

Persanul spuse că-l cheamă Artaban, că era un satrap rău văzut de Sapor, desfigurat de torturi și că venea la romani, pentru a se răzbuna pe rege.

– O, stăpâne al lumii! zicea Artaban cu grai emfatic și prefăcut, ți-l voi da pe mână pe Sapor, cu mâinile și picioarele legate, ca pe-un miel pentru jertfă. Te voi duce noaptea în tabără și-l vei lua încetișor pe rege în palmă, așa cum iau copiii în mâinile lor păsările! Numai să-l asculți pe Artaban!... Artaban poate orice!... Artaban cunoaște secretele regelui!

– Ce vrei de la mine? întrebă Iulian.

– Răzbunare! Vino cu mine.

– Unde?

– Către miazănoapte; străbatem pustiul – trei sute douăzeci și cinci de stadii, trecem apoi munții la răsărit, direct peste Susa și Ecbatana...

Persanul arătă zarea.

– Acolo! Acolo! repetă, fără a-l slăbi pe Iulian din ochi.

– Cezare! îi șopti Hormizdas la ureche împăratului. Ia seama!... Omul acesta are o privire rea!... E-un vrăjitor... un tâlhar, sau ... poate mai rău... Se petrec uneori, noaptea, prin meleagurile acestea, lucruri rele. Alungă-l!... Nu-l asculta...

Împăratul nu dădu ascultare vorbelor lui Hormizdas. Căzuse pradă unei ciudate fascinații a ochilor rugători ai persanului.

– Cunoști bine drumul care duce la Ecbatana?

– Da! Da, da! strigă persanul, cu un râs satisfăcut. Cum să nu-l cunosc?... Fiecare fir de nisip din pustiu... fiecare fântână... Artaban cunoaște cântul păsărilor, aude cum crește o tulpină, cum curg apele sub pământ. Va alerga în fața oștirii tale, adulmecând urmele, arătând drumul... Crede-mă: până-n douăzeci de zile, întreaga Persie va fi a ta, până la Ocean!

Împăratului îi bătea inima, de parcă stătea să-i spargă pieptul.

„Să fie oare minunea pe care o așteptam? gândi el. În douăzeci de zie, toată Persia va fi a mea!”

De bucurie i se tăia răsuflarea.

– Nu mă alunga! murmura monstrul. Voi sta ca un câine la picioarele tale! Te-am îndrăgit din clipa în care te-am văzut, Stăpâne al lumii, mai mult ca pe sufletul meu, pentru că ești măreț! Pășește peste capul meu, peste trupul meu, calcă-mă-n picioare, și voi linge praful de sub tălpile tale, cântând: „Slavă! Slavă fiului Soarelui, regele Orientului și al Occidentului – Iulian!”.

Sărută picioarele împăratului, iar cei doi sclavi, prosternându-se și ei, repetară după el: „Slavă! Slavă! Slavă!”.

– Ce să fac, în acest caz, cu corăbiile? gândi Iulian cu glas tare. Să le las dezarmate pe mâna dușmanului, sau să le păstrez?

– Să le dai foc! îi suflă Artaban.

Iulian se înfioră și-l fixă în mod ciudat cu privirea pe persan.

– Să le dau foc! Ce spui?

– Ți-e teamă? Ție?... Nu, nu; numai oamenilor le este teamă, nu și zeilor! Arde corăbiile și vei fi liber ca vântul; corăbiile tale nu vor

cădea sub puterea vrăjmașului, iar armata îți va spori cu ostașii din flotă. Fii mare și îndrăzneț până la capăt! Arde-le și, în zece zile, vei fi sub zidurile Ecbatanei! În douăzeci de zile, întreaga Persie îți va aparține! Vei fi mai mare ca feciorul lui Filip, învingătorul lui Darius. Numai... să dai foc corăbiilor și să mă urmezi!... Nu îndrăznești?

– Și dacă nu-mi înșiri decât minciuni? Dacă-ți citesc în inimă că mă minți? strigă împăratul, apucându-l cu o mână pe persan de gât, iar cu cealaltă – amenințându-l cu pumnalul.

Hormizdas răsuflă ușurat.

Timp de câteva clipe, se priviră, fără a-și vorbi. Artaban înfruntă privirea împăratului, iar Iulian simți din nou fascinația acelor ochi inteligenți, îndrăzneți și slugarnici.

– Lasă-mă să mor de mâna ta, dacă nu mă crezi, repetă persanul.

Iulian îi dădu drumul și-și băgă pumnalul înapoi, în teacă.

– Este cumplit și minunat să privesc în ochii tăi, urmă Artaban, fixându-l mai departe, în mod ciudat, pe împărat. Chipul tău este chipul unui zeu! N-o știe nimeni, încă; numai eu știu cine ești... Nu-l respinge pe robul tău, stăpâne!

– Vom vedea! bombăni Iulian, gânditor. Doream de mult să mă bat cu regele tău, în pustiu... Dar corăbiile...

– O, da! corăbiile! șopti Artaban. Trebuie să plecăm cât mai curând cu putință... în noaptea aceasta... pentru ca locuitorii Ctesifonului să nu ne poată vedea!... Le vei arde!

Iulian nu-i răspunse.

– Duceți-i! porunci, arătându-i legionarilor pe fugari. Supravegheați-i îndeaproape.

Întorcându-se în cortul său, Iulian se opri și-și ridică ochii:

– Să fie oare adevărat? Atât de simplu și atât de repede! Simt că voința mea este ca cea a zeilor. Nici n-am apucat să mă gândesc, că s-a și împlinit.

Bucuria îi creștea în suflet; zâmbi și își apăsă mâna pe piept, pentru a-și potoli tumultuoasele bătăi ale inimii. Mai avea încă frisoane și-și simțea capul greu, ca și cum și-ar fi petrecut ziua sub un soare prea puternic.

Ceru să fie chemat la el în cort comandantul Victor, un șef bătrân care-i era devotat orbește. Îi încredință inelul său de aur, ce purta pecetea imperială.

– Către comandanții flotei, comiții Constantin și Lucilian! porunci Iulian, laconic. Înainte de zorii zilei, trebuie să se dea foc corăbiilor, în afară de cele cinci încărcate cu pâine și de douăsprezece mai mici, care ne vor servi drept punte de trecere. Să le ardă pe toate celelalte. Cel ce se va opune acestei porunci, își joacă propriul cap. Să se păstreze cel mai strict secret... Du-te!

Îi dădu o bucată de papirus, pe care scrisese porunca laconică dată comandanților flotei.

Ca de obicei, Victor nu se miră de nimic, sărută poala purpurei imperiale și ieși din cort.

În pofida ceasului târziu, Iulian convocă un consiliu de război. Comandanții se adunară în cort, întunecați la față, supărați și bănuitori.

În câteva cuvinte, Iulian își expuse planul de a se duce către nord, în centrul Persiei, spre Susa și Ecbatana, pentru a pune mâna, pe neașteptate, pe rege.

Se revoltară cu toții, vorbiră într-un glas, fără a ascunde că-i socoteau proiectul curată nebunie. Pe fețele austere ale războinicilor bătrâni și înțelepți se citeau oboseala, neîncrederea și dezgustul.

Câțiva ripostară tăios:

– Unde megem? Ce mai trebuie să facem? spuse Sallustius Secundus. Gândește-te puțin, Majestate: am cucerit jumătate din Persia. Sapor îți oferă condiții de pace cum nu a mai oferit niciodată un monarh al Asiei vreunui cuceritor roman, nici marelui Pompei, nici lui Septimiu Sever, nici lui Traian. Se încheiem odată pacea până nu e prea târziu și să ne întoarcem la noi în țară!

– Ostașii cârtesc! observă Dagalaif. Nu-i împinge la disperare! Sunt obosiți. Sunt mulți răniți și bolnavi. Dacă-i duci mai departe într-un pustiu necunoscut, nu se mai poate răspunde de nimic. Fie-ți milă de ei!... Cât despre tine însuți, ooare nu tânjești și tu după odihnă? Trebuie să fii mai obosit decât noi toți...

– Să se întoarcem! strigară toți comandanții. Ar fi o nebunie să mergem mai departe!

În clipa aceea se auzi, din spatele cortului, un zgomot surd și amenințător, care semăna cu vuietul mării furioase.

Iulian înțelese îndată: izbucnea răscoala.

– Cunoașteți voința mea, vorbi el cu răceală către șefi, arătându-le ieșirea. Este de neclintit. Peste două ceasuri, pornim la drum. Aveți grijă să fie totul pregătit.

– Prea-iubite august, îi răspunse Sallustius cu un calm plin de respect, nu voi ieși de-aici, fără să-ți spun ceea ce este de datoria mea să spun. Ne-ai vorbit nouă, care suntem egali cu tine nu în putere, ci în vitejie, într-o manieră care nu este demnă de un roman, discipol al lui Socrate și Platon; nu-ți putem ierta cuvintele, decât punându-le pe seama unei enervări de moment, care ți-a înăsprit augusta-ți minte.

– Ei bine! strigă Iulian cu o voce sarcastică și pălind de mânie reținută, e vai de voi, prietenii mei! În cazul acesta, sunteți pe mâna unui nebun! Am poruncit tocmai să fie arse corăbiile, iar porunca mea se îndeplinește în această clipă! Am presimțit reacția voastră de înțelepciune și v-am tăiat drumul de întoarcere. Viața voastră este acum în mâinile mele și vă voi obliga să credeți în minuni!

Rămaseră cu toții încremeniți; Sallustius fu singurul care se aruncă asupra lui Iulian și, luându-i mâinile, îi vorbi:

– E cu neputință, cezare!... N-ai fost în stare... Într-adevăr...

Nu-și termină însă vorba și dădu drumul mâinilor împăratului.

Ascultau cu toții, în picioare.

Strigătele legionarilor răsunau tot mai puternic; vuietul răzmeriței se apropia ca o furtună ce plutea peste vârfurile copacilor dintr-o pădure.

– N-au decât să strige! spuse Iulian, cu mult calm. Bieții copii! Unde vor să se ducă, fără mine? Înțelegeți acum? Iată pentru ce am ars corăbiile – ultimă speranță a celor lași și leneși. Nu mai există cale de întoarcere, în afara unei minuni. Din acest ceas, sunteți legați de mine, pe viață și pe moarte. În douăzeci de zile, vom stăpâni Asia...

Am băgat spaima în voi ca să învingeți totul și să deveniți ca mine... Bucurați-vă! Vă voi duce, ca zeul Dionyssos, prin toată lumea și veți fi stăpâni ai oamenilor și ai zeilor!... Veți fi voi înșivă zei!

Abia apucă să rostească aceste vorbe, și izbucni în toată oștirea un țipăt de necuprinsă disperare:

– Ard!... Ard!...

Comandanții se repeziră afară din cort, fiind urmați de Iulian.

Văzură luminile incendiului. Victor transmisese textual poruncile împăratului. Flota era cuprinsă de flăcări, iar împăratul contempla spectacolul cu un zâmbet tăcut și ciudat.

– Cezare!... Zeii să ne apere!... A fugit!

Rostind aceste vorbe, centurionul căzu la picioarele împăratului, palid și tremurând.

– Ce? Cine? Ce spui?

– Artaban!... Artaban!... Vai de noi! Te-a înșelat, împărate!

– Nu se poate!... Și sclavii? se bâlbâi împăratul, înspăimântat.

– Tocmai au mărturisit, fiind supuși la torturi, că Artaban nu era satrap, ci un încasator de dări din Ctesifon. A născocit acest șiretlic pentru a salva orașul și a te atrage în pustiu, ca să te dea pe mâna perșilor. Știa că-ți vei arde corăbiile. Au mai spus că Sapor înaintează în fruntea unei oștiri formidabile...

Împăratul se repezi la mal, căutându-l pe Victor:

– Stingeți!... Stingeți cât mai repede!

Vocea sa fu însă cea care se stinse. Văzând flota pradă focului, înțelese că nicio forță omenească nu putea să învingă flăcările, întețite acum de un vânt puternic.

Se luă cu mâinile de cap și, cu toate că nu mai avea nici credință și nici rugăciuni în suflet, își ridică ochii la cer, ca și cum și-ar fi căutat acolo un ajutor.

Pe cer, stelele luceau slab.

Oștirea se răscula, tot mai amenințătoare:

– Perșii au dat foc corăbiilor! gemeau unii, cu brațele întinse către ultima lor speranță.

– Ba nu! Șefii noștri au făcut-o, pentru a ne atrage în deșert și a ne părăsi! își dădeau alții cu părerea.

– Omorâți-i pe sacrificatori! urlau alții. Sacrificatorii l-au otrăvit pe cezar și l-au scos din minți!

– Slavă augustului Iulian învingătorul! strigau credincioșii gali și celți. Tăceți din gură, trădătorilor! Cât timp trăiește cezarul, nu ne temem de nimic!

Cei slabi de înger plângeau.

– Patria! Patria! Nu mergem mai departe! Nu mai facem niciun pas. Mai bine omorâți-ne!

– Nu ne vom mai vedea niciodată țara! Suntem pierduți, fraților! Ne-au prins perșii în capcană!

– Cum de nu vedeți? jubiliau galileenii. Au pus demonii mâna pe el! Nelegiuitul de Iulian și-a vândut sufletul, iar ei îl târăsc în prăpastie! Unde ne poate duce un nebun stăpânit de demoni?

Și, în aceste împrejurări, Iulian, care nu vedea și nu auzea nimic, își șoptea ca în vis, cu un zâmbet neputincios și trist:

– Ce-mi pasă?... Minunea se va împlini!... Dacă nu acum, mai târziu!... Mă încred în minune!

XVII

Era prima noapte în care tabăra, aflată în retragere, se odihnea, în cea de-a șaisprezecea calendă a lunii iunie.

Armata refuzase să meargă mai departe. Nici rugămințile, nici poruncile și amenințările împăratului nu avuseseră vreun efect. Celții, romanii, creștinii, păgânii, vitejii și cei fricoși îi răspunseră cu toții, într-un glas:

„Să ne întoarcem! Patria!"

Comandanții se bucurau în taină; iar prevestitorii etrusci triumfau pe față.

După incendierea corăbiilor, se ridicaseră cu toții. Se încredințaseră acum nu numai galileenii, dar și olimpienii, că pe capul împăratului apăsa un blestem și că-l urmăreau Eumenidele. Când umbla prin tabără, discuțiile încetau și se depărtau toți de el, cuprinși de frică.

Cărțile sibiline și Apocalipsa, prezicerile etrusce și cele creștine, zeii și îngerii, cu toții se uneau, pentru a-l distruge pe dușmanul comun – Apostatul.

Împăratul declară atunci că-i va conduce spre patrie, străbătând ținutul Corduanei și rodnicul Heliocom.

Prin acest plan de retragere nădăjduia măcar să întâlnească trupele lui Procopiu și Sebastian. Îl mângâia gândul că nu părăsea încă Persia, că mai putea și-acum să înfrunte oștirea lui Sapor, să se bată cu ea și să obțină o victorie, care ar fi rezolvat totul.

Perșii nu se mai arătau. Vrând să slăbească armata romană înainte de a da atacul hotărâtor, dăduseră foc bogatelor ogoare cu orz auriu și cu grâu copt, depozitelor și hambarelor de campanie.

Ostașii lui Iulian mergeau printr-o pustietate lipsită de viață, ce mai fumega încă de pe urma incendiului. Începu foametea.

Pentru a spori dezastrul, perșii distruseseră digurile canalelor și înecaseră câmpurile arse. Fuseseră ajutați în această treabă de râurile și torentele care-și ieșeau din matcă, în urma topirii zăpezilor din munții Armeniei.

Sub razele fierbinți ale soarelui de iunie, apa se usca repede. Pe pământul călduț rămâneau băltoace de noroi gros. Din cărbunii muiați se ridicau, seara, aburi sufocanți; mirosul iute al gunoaielor putrezite impregna totul, aerul, apa, până și hainele și mâncarea ostașilor.

Din mocirla descompusă se ridicau roiuri nesfârșite de insecte: țânțari, strechea-oilor otrăvitoare, tăuni și alte muște. Se adunau în adevărați nori peste vitele de povară, se lipeau de pielea umedă a legionarilor. Bâzâitul lor monoton răsuna zi și noapte. Caii se înfuriau, boii își rupeau curelele și răsturnau carele.

Nici după drumurile grele, soldații nu puteau să aibă parte de odihnă. Nici măcar în corturi nu aflau adăpost împotriva insectelor, care pătrundeau prin încheieturile pânzei. Erau nevoiți să-și acopere capul cu o pătură înăbușitoare, pentru a putea să doarmă.

Înțepătura anumitor muște străvezii și de culoarea bălegarului producea umflături care provocau la început mâncărimi, apoi se infectau și deveneau până la urmă bube purulente cumplite.

În ultimele zile, nu apăru soarele. Greoi și sufocant, cerul părea să se fi lăsat în jos, acoperit cu un strat de o albeață uniformă de nori denși care, în nemișcarea lor, supărau ochii mai mult decât soarele.

Ostașii mergeau astfel, slăbiți, vlăguiți, cu pas șovăielnic, cu capul plecat, între cerul neîndurător și pământul negru și ars.

Li se părea că Antihristul, omul osândit de Dumnezeu, îi adusese dinadins în acest loc blestemat, pentru a-i mâna către pierzanie. Unii bombăneau, își ponegreau șefii, dar într-un mod nedeslușit, ca în vis. Alții se rugau și plângeau ca niște copii bolnavi, cerșind de la camarazii lor o bucată de pâine sau o gură de vin. Mulți căzură pe drum, de slăbiciune.

Împăratul dădu poruncă să se împartă ostașilor înfometați cele de pe urmă merinde, care erau păstrate pentru el și pentru cei din preajma sa. El însuși se mulțumea cu o fiertură subțire de făină și o bucată de slană, – hrană pe care până și ultimul legionar ar fi respins-o. Din pricina deosebitei cumpătări, avea tot timpul o stare de aţâţare plină de neliniște și, totodată, își simțea trupul ușor, ca și cum ar fi avut aripi. Această stare îl susținea și-i înzecea puterile. Se străduia să nu se gândească la viitor. Știa foarte bine că n-ar fi suportat să se întoarcă în Antiohia sau în Tars ca un învins și să se lase pradă batjocurii galileenilor.

În noaptea aceea, ostașii se odihneau, întrucât vântul dinspre miazănoapte alungase insectele. Uleiul, făina, vinul, cele din urmă provizii ale împăratului, potoliseră foamea. Renăștea în ei speranța întoarcerii acasă. Tabăra se liniști. Iulian se retrase în cortul său.

Nu mai dormea în ultimul timp, sau dormea foarte puțin și numai către zori. Dacă se adâncea din întâmplare într-un somn greu, se trezea speriat, cu fruntea strălucindu-i de stropi de sudoare. Avea nevoie să se simtă perfect lucid, pentru a-și înăbuși necazul care-l măcina în suflet.

Ajuns în cort, tăie cu niște cleşti mucul de la opaiț. În jurul său erau împrăștiate în dezordine sulurile de pergament ale bibliotecii sale portative; între ele se afla și Evanghelia. Se apucă să scrie la lucrarea sa preferată – disertația filosofică *Împotriva sectelor*, pe care o începuse cu o lună și jumătate în urmă, la pornirea campaniei.

Stând culcat și cu spatele către intrarea în cort, își recitea manuscrisul, când auzi deodată un zgomot slab. Se întoarse, scoase un strigăt și se ridică în picioare. I se părea că vede o fantomă: pe prag se afla un băiețandru, înveșmântat cu o tunică sărăcăcioasă din piele de cămilă; își pusese pe umeri o blană prăfoasă de miel – cojocelul *melote* ale anahoreților egipteni; în picioarele goale purta sandale de palmier.

Împăratul privea și aștepta, neavând putere să scoată un cuvânt.

– Îți amintești, îi vorbi o voce cunoscută, îți amintești, Iulian, cum ai venit la mine, la mânăstire? Atunci te-am respins; dar n-am

putut să te uit, pentru că suntem amândoi ciudat de apropiați...

Băiețandrul își scoase gluga neagră; Iulian îi văzu părul auriu și o recunoscu pe Arsinoe.

– De unde...? De ce-ai venit? De ce te-ai îmbrăcat astfel?

Încă se mai temea să nu fie cumva o fantomă, care să dispară tot atât de neașteptat, precum apăruse. În câteva cuvinte, Arsinoe îi povesti ce i se întâmplase, de la despărțirea lor și până atunci.

După ce-l părăsise pe tutorele ei Hortensius și-și împărțise săracilor cea mai mare parte a averii, trăise multă vreme cu anahoreții, la sud de lacul Mareotis, în munții sterpi ai Libanului, în cumplitele deșerturi Nitris și Sketis. Fusese însoțită de tânărul Iuventin, discipol al bătrânului Didim. Îi frecventaseră pe marii asceți.

– Și-atunci? întrebă Iulian, nu fără o oarecare îngrijorare. Și atunci, domniță, ai aflat la ei ceea ce căutai?

Ea dădu din cap și spuse, cu tristețe:

– Nu. Mici licăriri de lumină, aluzii, prevestiri, la fel ca peste tot.

– Spune! Spune tot! o rugă împăratul, cu ochii lucindu-i de speranță și de recunoștință.

– Aș fi oare în stare? răspunse ea, rar. Vezi, prietene, am căutat libertatea sufletească, dar ea nu există acolo.

– Da, da! Nu-i așa? se bucură Iulian. Ți-o spusesem doar, Arsinoe.

Ea se așeză pe un jilț învelit cu o blană de leopard și urmă calmă, cu același zâmbet trist și resemnat. Iulian o asculta cu bucurie și nesaț.

*

– Spune-mi, cum te-ai despărțit de netrebnicii aceia? întrebă împăratul.

– Am avut și eu o ispită, răspunse Arsinoe. Am găsit odată, în pustiu, o bucată de marmură albă. Am luat-o și am admirat-o multă vreme cum strălucea la soare; și deodată, mi-am adus aminte de Atena,

de tinerețea mea, de arta mea, de tine! M-am trezit și m-am hotărât să mă reîntorc în lume, să trăiesc și să mor așa cum mă crease Dumnezeu: ca o artistă. În acel moment, bătrânul Didim a avut un vis, în care te împăcam cu Galileanul...

– Cu Galileanul! strigă împăratul.

Se întunecă la față, ochii i se tulburară, râsul triumfător i se stinse pe buze.

– Mă împingea curiozitatea către tine, urmă Arsinoe. Voiam să știu dacă, în drumul tău, ai aflat adevărul și unde anume ai ajuns. Am îmbrăcat veșmântul călugăresc. Am coborât pe Nil, fratele Iuventin și cu mine, până la Alexandria; o corabie ne-a adus apoi la Antiohia și am mers, împreună cu o caravană mare, siriană, prin Aparnea, Epifania și Edessa, până la graniță. După mii de primejdii, am traversat pustiul Mesopotamiei, părăsit de perși. După victoria de la Ctesifon, am văzut, nu departe de satul Abuzat, tabăra ta. Iar acum, sunt aici! Dar tu, Iulian?

Acesta oftă și-și plecă fruntea, fără a răspunde.

După un timp o întrebă, privind-o:

– Îl urăști și tu acum, Arsinoe?

– Nu. Pentru ce? întrebă ea, simplu. De ce să-L urăsc? Oare nu se apropiau înțelepții Eladei de ceea ce propovăduia Galileanul? Cei care își mortifică trupul și sufletul în pustiu sunt departe de smeritul fiu al Mariei. El iubea copiii, libertatea, bucuria și minunații crini de pe câmp. Iubea frumosul, Iulian! Noi ne-am depărtat de El și ne-am încurcat și ne-am întunecat. Te numesc toți Renegatul... Dar sunt ei înșiși niște renegați...

Împăratul rămăsese îngenuncheat în fața Arsinoei, ridicându-și spre ea ochii plini de rugăminți și de lacrimi, ce-i curgeau încet, pe obrajii supți.

– Nu trebuie! îi șopti. Nu vorbi!... De ce... Lasă ce-a fost!... Nu-mi mai fi din nou dușman!

– Nu, nu! Trebuie să-ți spun totul! strigă Arsinoe. Ascultă... știu că-L iubești! Taci, asta este, și ăsta ți-e blestemul! Împotriva cui te-ai răsculat? Ce fel de dușman ești tu, pentru El? În timp ce gura ta îl

blestemă pe Cel Răstignit, inima ta tânjește după El! Când lupți împotriva numelui Său, ești mai aproape de El, mai aproape de spiritul Lui, decât cei care rostesc întruna, cu buze moarte: Doamne! Doamne!... Iată, aceștia sunt dușmanii tăi, iar nu El. Pentru ce te chinuiești mai aprig decât călugării galileeni?

Împăratul se smulse din îmbrățișarea Arsinoei și se ridică, palid ca un mort. Fața i se descompusese și în ochi îi licărea vechea ură. Șopti, cu dureroasă ironie:

– Pleacă!... Du-te cât mai departe de mine!... Cunosc vicleniile galileene!

Arsinoe îl privea cu spaimă și cu disperare, ca pe un nebun.

– Iulian! Iulian, ce-i cu tine? Este posibil ca un nume...

Dar el reuși să se stăpânească. Ochii i se stinseră, figura îi deveni indiferentă, aproape disprețuitoare. Împăratul roman se adresa unei galileene:

– Pleacă, Arsinoe. Uită tot ce ți-am spus. A fost o clipă de slăbiciune, care a trecut. M-am liniștit. Vezi, am rămas niște străini. Umbra Răstignitului se află mai departe între noi! Tu nu L-ai renegat. Cel ce nu este dușmanul lui, nu poate să-mi fie prieten.

Ea căzu în genunchi în fața lui.

– De ce? De ce? Ce faci? Fie-ți milă de tine, până nu e prea târziu! E nebunie curată! Revino-ți în fire, de nu...

Nu-și încheie fraza; i-o termină el, cu un zâmbet trufaș:

– De nu, voi pieri! Asta vrei să spui, Arsinoe? Fie! Îmi voi urma drumul până la capăt, oriunde mă voi duce! Dacă am fost, după cum spui, nedrept față de învățătura galileenilor, adu-ți aminte de ceea ce am îndurat, din pricina lor; cât de numeroși și vrednici de dispreț au fost vrăjmașii mei! Ascultă, ostașii romani au găsit odată, într-o mlaștină din Mesopotamia, un leu pe care-l urmăreau niște muște veninoase. I se băgau în bot, în urechi, în nări, nu-l lăsau să respire, i se lipeau de ochi și, cu înțepăturile lor, veniră de hac forței sale leonine! Așa va fi moartea mea, așa va arăta izbânda galileenilor asupra cezarului roman!

Tânăra fată rămase cu mâinile palide întinse spre el, fără a scoate o vorbă, fără speranță, asemenea unui prieten față de prietenul său mort. Între ei se afla o prăpastie, pe care cei vii nu o pot trece.

*

Către 20 iulie, după un drum lung prin câmpiile arse, armata romană găsi, în valea adâncă a râului Durus, puțină iarbă care scăpase de incendiu. Alături se întindea un câmp cu grâu copt. Luptătorii îl culeseră, pentru pâine. Avură în această vale un răgaz de trei zile.

Nespus de fericiți, legionarii se culcară, respirară înmiresmata umezeală a pământului și-și frecară obrajii plini de praf de tulpinile reci ale ierbii înalte.

În dimineața zilei a patra, gărzile romane zăriră, pe culmile dealurilor din preajmă, un nor de fum sau de praf. Unii își închipuiră că trebuie să fie măgari sălbatici care obișnuiau să se adune în herghelii, pentru a se apăra de atacul leilor; alții spuseră că erau sarazinii, atrași de vestea asediului Ctesifonului; câțiva se temeau să nu fie cumva armata principală a regelui Sapor.

Împăratul porunci să se dea semnalul de adunare. Pe malul râului, cohortele se rânduiră în ordinea severă pentru defensivă, în formă de cerc, la adăpostul scuturilor alăturate, asemenea unor ziduri metalice. Norul de fum sau de praf rămase în zare până seara, fără să se poată desluși ce anume se ascundea în spatele său.

Noaptea era întunecoasă și liniștită; nu strălucea nicio stea pe cer.

Romanii nu dormeau. Stăteau în picioare în jurul unor focuri mari și așteptau, într-o îngrijorare mută, ivirea zorilor.

XVIII

La răsăritul soarelui îi văzură pe perși. Înaintau încet. Luptătorii încercați evaluau numărul lor, ca fiind în jurul a două sute de mii. De după dealuri apăreau neîncetat noi detașamente. Armurile sclipeau atât de puternic, încât cu anevoie li se putea suporta strălucirea, chiar dacă era umbrită de praf. Romanii părăsiră în tăcere valea unde stătuseră în ajun și luară poziție de luptă. Fețele lor erau severe, fără a fi însă triste.

Primejdia înăbușea ura: toate privirile erau ațintite către împărat. Atât galileenii, cât și păgânii căutau să ghicească, după expresia figurii sale, dacă puteau să nutrească vreo speranță.

În acea clipă, Iulian radia de bucurie. Aștepta întâlnirea cu perșii ca pe-o minune știind că izbânda i-ar fi adus o faimă și o putere atât de mari, încât galileenii nu ar fi putut să-i mai reziste.

Arăta superb, asemenea unui erou antic al Eladei. Primejdia îl spiritualiza; o flacără cumplită și luminoasă i se aprindea în ochi.

Dimineața apăsătoare și prăfoasă a lui 22 iulie anunța o zi fierbinte.

Împăratul nu vru să-și pună platoșa și rămase îmbrăcat cu o tunică ușoară de mătase. Comandantul Victor veni la el cu o cămașă de zale și-i spuse:

– Cezare, am avut un vis urât. Nu provoca destinul! Pune-ți platoșa!

Iulian îl respinse, tăcut, cu mâna sa.

Bătrânul căzu în genunchi:

– Pune-o!... Fie-ți milă de robul tău!... Lupta va fi primejdioasă...

Iulian luă un scut, își aruncă pe umeri hlamida ușoară de purpură și, sărind pe calul său, spuse:

– Lasă-mă, bătrâne! N-am nevoie de nimic.

Plecă. Casca sa beoțiană cu creastă aurie strălucea în bătaia soarelui, în timp ce Victor îl urmărea, îngrijorat și trist, cu privirea.

Perșii se apropiau. Trebuiau să se grăbească.

Iulian își rândui armata în ordinea specială, într-un semicerc uriaș, care trebuia să-și înfigă vârfurile în masa persană și s-o strângă din ambele părți. Aripa dreaptă era condusă de Dagalaif, cea stângă – de Hormizdas, iar Iulian și Victor se ocupau de centru. Răsunară trâmbițele. Pământul fremătă sub pașii moi și grei ai elefanților persani, cu frunțile împodobite cu pene de struț. Purtau pe spate turele din piele legate cu curele puternice; în fiecare dintre ele se aflau câte patru arcași, care lansau săgeți încendiare, cu câlți și smoală aprinse.

Cavaleria romană nu făcu față primului șoc. Scoțând țipete asurzitoare, elefanții își ridicau trompele și-și deschideau gurile umede, iar legionarii simțeau chiar pe fața lor răsuflarea monștrilor, care deveniseră furioși datorită unei băuturi speciale făcute din vin, piper și tămâie, folosite de barbari pentru a-i îmbăta înaintea bătăliilor.

Cu colții lor vopsiți în roșu aprins și prelungiți cu vârfuri de oțel, elefanții spintecau pântecele cailor, iar cu trompele îi apucau pe călăreți și-i ridicau din șa, pentru a-i zvârli la pământ.

Căldura toridă a după-amiezii provoca la aceste patrupede un miros iute de sudoare, care irita caii și-i făcea să se cabreze.

Una dintre cohorte o și luase la fugă: era cea a creștinilor. Iulian porni în urmărirea lor; dându-i o palmă principalului decurion, îi strigă, furios:

– Lașilor! Altceva nu mai știți, decât să vă rugați?

Arcașii ușori din Tracia și mânuitorii de praștii paflagonieni înaintară împotriva elefanților. În urma lor mergeau ilirii cei pricepuți în lansarea sulițelor cu plumb – „martiobarbulele”. Iulian dădu poruncă să ochească în picioarele monștrilor cu săgețile, pietrele și sulițele. O săgeată atinse în ochi un elefant indian uriaș, care urlă și se cabră.

Chingile pârâiră, șaua care susținea turela de piele alunecă, se răsturnă, iar arcașii persani căzură ca niște păsări din cuibul lor.

Haosul se întinse printre pachiderme. În urma rănilor de la picioare, cădeau la pământ și, în scurtă vreme, nu mai însemnau decât un munte de forme cenușii. Picioare ridicate în sus, trompe șiroind de sânge, colți frânți, turele răsturnate, cai spintecați, romani și perși răniți și morți, totul se amesteca într-un vălmășag uriaș.

Elefanții o luară până la urmă la fugă, se aruncară asupra perșilor și începură să-i calce în picioare. Barbarii prevăzuseră, în tactica lor, acest pericol. Exemplul bătăliei de la Nisibe dovedise că armata putea fi distrusă de proprii ei aliați.

Conducătorii de elefanți începură atunci să-i lovească, cu cuțitoaiele lor curbate legate de mâna dreaptă, între cele două vertebre, de lângă craniu, ale șirei spinării. Era de-ajuns o singură lovitură, pentru a-l lăsa mort pe cel mai mare și mai puternic pachiderm. Cohortele „martiobarbulilor" se repeziră înainte, sărind peste răniți, în urmărirea fugarilor.

În acea clipă, Iulian alerga în sprijinul flancului stîng. În partea aceea înaintau clibanarii persani – un detașament renumit de călăreți, legați și lipiți unul de altul printr-un lanț rezistent, acoperiți din cap până-n picioare cu solzi de metal, invulnerabili, aproape nemuritori în luptă, semănând cu statui turnate în bronz. Nu putem fi răniți decât prin deschizăturile strâmte din dreptul gurii și ochilor.

Iulian îndreptă împotriva clibanarilor cohortele cu vechii și credincioșii săi prieteni – batavii și celții. Aceștia își dădeau viața pentru un zâmbet al cezarului, privindu-l cu ochii lor copilăroși și entuziaști.

Aripa dreaptă a romanilor era pusă la încercare de carele persane, trase de zebre iuți. Aveau fixate la osii securi subțiri care, învârtite cu o iuțeală înfricoșătoare, tăiau dintr-o lovitură picioarele cailor, capetele ostașilor, trupurile lor, cu aceeași ușurință cu care cosorul secerătorului taie tulpinile subțiri ale spicelor.

Către sfârșitul zilei, clibananilor începură să le slăbească puterile, armurile încinse începură să-i ardă. Iulian își îndreptă toate forțele

împotriva lor. Fură zdruncinați; tulburarea pătrunse în rândurile lor. Din gura împăratului izbucni un strigăt de triumf. Se aruncă înainte urmărindu-i pe fugari, fără a-și da seama că armata rămăsese în urmă. Îl însoțeau câteva gărzi, printre ele aflându-se bătrânul Victor. Rănit la mână, acesta nu-și simțea durerea; nu se depărta nicio clipă de împărat și-l apăra de loviturile mortale, ascunzându-l cu scutul său. Știa că era tot atât de primejdios să se apropie de o armată în retragere, ca de o clădire pe cale să se prăbușească.

– Ce faci, cezare? strigă el. Ia seama! Pune-ți cămașa mea de zale!

Iulian înainta mai departe, fără să-l asculte, cu brațele ridicate și cu pieptul descoperit, ca și cum și-ar fi alungat nenumărații vrăjmași singur, fără armată, doar cu chipul și cu gestul său înfricoșător. Un zâmbet vesel îi umbla pe buze; prin norul de praf ridicat de galopul înfocat al calului, strălucea casca beoțiană, iar faldurile hlamidei fluturând în bătaia vântului semănau cu două aripi uriașe de purpură, care-l purtau departe, tot mai departe.

În fața lui fugea un detașament de sarazini. Unul dintre călăreți se întoarse, îl recunoscu pe Iulian după veșminte și-l arătă camarazilor săi, scoțând un strigăt gutural, ca al unui vultur:

– *Malek*!... *Malek*!... Regele!... Regele!...

Se întoarseră toți și, fără a-și opri caii, cu veșmintele lor lungi și albe, se ridicară în șa, înălțându-și lăncile deasupra capului.

Împăratul văzu o figură tuciurie de tâlhar. Era aproape un copil. Alerga spre el pe un dromader de Bactriana, de a cărui blană atârnau bucăți de noroi uscat. Cu scutul său, Victor evită două lănci îndreptate către împărat.

Copilandrul ținti atunci de pe cămila sa și privirea rapace îi scânteie, în timp ce striga vesel, dezvelindu-și dinții albi:

– *Malek! Malek!*

– Ce fericit este! gândi Iulian. Iar eu, încă...

Nu avu răgazul să-și ducă la capăt gândul; lancea șuieră, atinse mâna sa dreaptă pe care i-o jupui de piele, alunecă de-a lungul coastelor și i se înfipse sub ficat.

Iulian socoti rana ușoară; apucă vârful cu tăiș dublu pentru a-l scoate și se tăie la degete. Sângele țâșni.

Scoase un țipăt, își dădu capul pe spate, își ațintì ochii larg deschiși spre cerul palid și căzu de pe cal, în brațele gărzilor sale.

Victor îl susținu cu o afectuoasă venerație; buzele îi tremurau; urmărea cu o privire tulburată de durere ochii închiși ai împăratului.

Cohortele rămase în urmă ajunseseră la ei.

XIX

Îl duseră pe împărat la el în cort și-l culcară în patul său de campanie. Nu-și revenea în simțiri și gemea din când în când. Medicul Oribazy scoase vârful de lance din rana adâncă, pe care o spălă și o pansă. Victor îl întrebă din priviri dacă mai era vreo speranță; Oribazy clătină trist din cap. După ce fu pansat, Iulian suspină și-și deschise ochii.

– Unde sunt? întrebă surprins, privind în juru-i.

Auzi apoi din depărtare zvonul de luptă, își aminti totul și, făcând o sforțare, se ridică în capul oaselor.

– De ce m-au adus aici? Unde mi-e calul? Repede, Victor!

Deodată se schimonosi la față, de durere. Se repeziră toți să-l susțină. Îi respinse pe Victor și pe Oribazy.

– Lăsați-mă!... Trebuie să fiu alături de ei, până la capăt.

Lupta în sufletul său împotriva morții. Se ridică încet; un zâmbet stins îi rătăcea pe buze, iar ochii îi ardeau.

– Vedeți! Mai pot încă... Repede! Spada mea, scutul, calul!

Victor îi întinse scutul și sabia. Iulian le luă și făcu câțiva pași șovăitori, ca un copil care nu știe încă să meargă.

Rana se deschise; își lăsă armele să cadă și se lăsă el însuși în brațele lui Oribazy și ale lui Victor; ridicându-și apoi privirea spre cer, strigă cu un dispreț calm:

– S-a sfârșit!... Ai învins, Galileene!

Fără să se mai împotrivească, se lăsă în voia celor din jur. Aceștia îl întinseră pe pat.

– Da, prieteni! repetă încet. Mă sting.

Oribazy se plecă asupră-i, consolându-l și încredințându-l că rana se va vindeca.

– Să nu mă minți! răspunse Iulian. La ce bun? Nu-mi este frică...

Adăugă apoi, solemn:

– Voi muri de moartea celor înțelepți.

Seara, își pierdu cunoștința.

Ceasurile se scurgeau unul după altul.

Soarele asfinți. Lupta se opri. Se aprinse opaițul în cort. Noaptea se lăsa, încet.

Iulian nu-și revenea; îi slăbi respirația; crezură că-și dă sufletul. Până la urmă, deschise puțin ochii și-și fixă privirea într-un colț al cortului. Șoptea repede, printre buze. Delira.

– Tu? Aici! De ce?... Ce importanță are! S-a sfârșit totul. Nu vezi?... Pleacă! Nu puteai să suferi să râdă oamenii. Asta nu ți-o iertăm...

Își reveni apoi în simțiri și-l întrebă pe Oribazy:

– Cât e ceasul? Voi vedea oare soarele?

Și adăugă, îngândurat:

– Oribazy, e posibil ca rațiunea să fie atât de neputincioasă? Știu că este o slăbiciune a trupului... Sângele care umple creierul, dă naștere la vedenii... trebuie să învinge... Trebuie ca rațiunea...

Gândurile i se încâlciră din nou, privirea redeveni fixă:

– Nu vreau! Auzi?... Pleacă, duh al ispitei! Nu cred... Socrate a murit ca un zeu...Trebuie ca rațiunea... Victor! Oh! Victor!... Ce vrei de la mine, Galilean necruțător? Dragostea ta e mai cumplită ca moartea!... Povara ta este cea mai grea... De ce te uiți așa? Cât de mult te-am iubit... Bunule Păstor!... Tu singur! Nu, nu! Picioarele și mâinile străpunse... Sângele?... Moartea Eladei?... Întunericul?... Eu vreau soarele, soarele de aur... marmura Parthenonului!... De ce întuneci soarele?

Era ceasul unu al dimineții.

Legiunile se întorseseră în tabără; nu simțeau bucuria izbânzii. Deși erau obosiți, nu dormea aproape nimeni. Așteptau cu toții vești de la cortul împărătesc. Mulți ațipiră lângă focurile stinse pe jumătate,

sprijiniți în lance. Se auzeau caii legați, sforăind și mestecând ovăzul.

Dintre corturile întunecate se ivea linia albă a orizontului. Stelele deveniră mai palide și mai reci. Se lăsă umezeala; oțelul lăncilor și al scuturilor păli, acoperindu-se de rouă. Cocoșii ghicitorilor etrusci începură să cânte. O tristețe liniștită plutea în cer și pe pământ; totul părea a fi o arătare; ceea ce se găsea aproape, părea a fi departe, iar cele din depărtare păreau apropiate.

La intrarea în cortul lui Iulian se îngrămădiseră prietenii, comandanții, cei apropiați. În penumbra zorilor, arătau ca niște fantome.

O tăcere încă mai adâncă domnea în cort. Doctorul Oribazy măcina într-un mojar niște plante medicinale, pentru o băutură răcoritoare. Bolnavul era liniștit, delirul încetase.

În zori, își reveni în simțiri și întrebă nerăbdător:

– Când răsare soarele?

– Peste o oră, răspunse Oribazy, uitându-se la clepsidră.

– Chemați-i pe comandanți, porunci Iulian. Trebuie să vorbesc...

– Mult-iubite cezar, observă savantul, ți-ar face poate rău...

– N-are importanță! Nu voi muri înainte de răsăritul soarelui. Victor, ridică-mi capul.

I se povesti despre victoria asupra perșilor, despre fuga lui Merena – comandantul cavaleriei dușmane și a celor doi fii ai lui Sapor, despre moartea a cincizeci de satrapi.

Iulian nu se miră și nici nu se bucură. Rămase indiferent.

Intrară Dagalaif, Hormizdas, Arife, Lucilian și Sallustius, având-l în frunte pe comitele Iovian. Făcând pronosticuri pentru viitor, mulți își exprimau dorința de a-l vedea pe tron pe acest om slab și fricos, care nu ar fi prezentat vreo primejdie pentru nimeni. Sperau să-și revină, sub domnia sa, de pe urma necazurilor de sub tumultuoasa domnie a lui Iulian. Iovian deținea arta de a fi pe placul tuturor. Era înalt și frumos, nu obișnuia să taie și să spânzure. Întruchipa virtuoasa nulitate.

Printre cei apropiați se găsea și tânărul centurion al scutierilor imperiali, care urma să devină celebrul istoric Ammianus Marcellinus.

Toată lumea știa că scria memorii asupra campaniei și strângea documente pentru o mare lucrare de istorie. Intrând în cort, Ammianus își scoase din buzunar tăbliţele și condeiul. Se pregătea să scrie ultimele cuvinte ale împăratului aflat pe pragul morții și i se citea, pe chipul bărbătesc, o curiozitate adâncă și imparțială, asemănătoare curiozității unui artist sau a unui savant.

– Trageți perdeaua! porunci Iulian.

Dădură draperia de la intrare. Lumea se dădu în lături. Aerul proaspăt al dimineții atinse obrazul muribundului. Intrarea era îndreptată spre răsărit; nimic nu ascundea zarea.

– Bine. Stingeți lampa!

Porunca fu îndeplinită, iar zorile umplură cortul.

Așteptau toți, în liniște.

– Ascultați, prieteni, începu Iulian.

Vorbea încet, dar deslușit. Inspira, prin întreaga sa făptură, triumful rațiunii; în ochi îi strălucea o voință de neînfrânt.

Ammianus scria și-i tremura mâna. Era conștient că scria pe tăbliţele Istoriei, transmițând generațiilor viitoare ultimele cuvinte ale marelui împărat:

– Ascultați, prieteni, mi-a sunat ceasul, poate prea curând; dar vedeți, eu mă bucur, ca un datornic cinstit, dându-mi viața înapoi naturii, și nu simt în suflet nici tristețe, nici teamă; nu simt decât liniștita bucurie a celor înțelepți, presimțirea odihnei veșnice!... Mi-am împlinit datoria și, amintindu-mi trecutul, nu regret nimic. În zilele în care, hăituit de toți, îmi așteptam moartea în Cappadocia, în palatul de la Macellum, și mai târziu, în culmea măreției, purtând purpura de cezar roman, mi-am păstrat inima nepătată, tinzând către țeluri înalte. Dacă nu am îndeplinit tot ce doream, nu uitați că treburile pământești depind de hotărârea destinului. Acum, îi mulțumesc Celui Veșnic că mi-a îngăduit să mor nu de o boală lungă, nici de mâna călăului, ci pe câmpul de luptă, în toiul tinereții și al unor realizări neîncheiate... Să le povestiți, dragii mei, prietenilor și dușmanilor mei, despre felul cum mor elenii, susținuți de înțelepciunea divină...

Tăcu. Îngenunchează toți. Mulți plângeau.

– Ce aveți, bieții mei prieteni? întrebă Iulian, zâmbind. E rușine să-i plângi pe cei ce se întorc în patrie... Consolează-te, Victor!

Bătrânul vru să-i răspundă, dar nu putu; își ascunse fața cu mâinile și plânse și mai tare.

– Încet! Încet! spuse Iulian, întorcându-și privirea către cer. Iată-l!

Norii se aprinseră. În cort, zorile deveniră gălbui și răcoroase. Prima rază a soarelui străluci. Muribundul își întoarse fața spre ea.

Sallustius Secundus se apropie atunci de Iulian și, sărutându-i mâna, îl întrebă:

– Prea iubite august! Cine hotărăști să-ți urmeze?

– Ce importanță are? Va hotărî soarta. Nu trebuie să i se opună rezistență. N-au decât să triumfe galileenii. Noi vom învinge, mai târziu. Vor domni pe pământ cei egali cu zeii, râzând întruna, ca soarele!... Priviți!... Iată-l!

Un tremur ușor îi scutură trupul și, cu un ultim efort, își ridică brațele, ca și cum ar fi dorit să se arunce în întâmpinarea astrului ce se ridica pe cer. Un sânge negru îi țâșni din rană. Venele i se umflară pe tâmple și pe gât.

– Să beau!... Să beau!... șopti, înăbușit.

Victor îi apropie de buze o cupă de aur plină cu apă de izvor. Iulian privea soarele și sorbea lacom apa străvezie și rece ca gheața.

Apoi, îi căzu capul; un ultim suspin îi ieși din buzele întredeschise, o ultimă șoaptă:

– Bucurați-vă!... Moartea... este soarele!... O, Helios! Ia-mă!... Sunt ca tine!

Privirea i se stinse. Victor închise ochii lui Iulian. Sub soarele strălucitor, fața împăratului semăna cu cea a unui zeu olimpian care doarme.

XX

Se scurseseră trei luni de la rușinosul tratat de pace încheiat de Iovian cu perșii.

La începutul lui octombrie, armata romană, istovită de foame și de marșurile forțate prin dogorâtoarea Mesopotamie, se înapoie în sfârșit în Antiohia.

În timpul acestei triste întoarceri, Anatol – centurionul scutierilor imperiali – se împrietenise cu tânărul istoric Ammianus Marcellinus. Cei doi prieteni hotărâseră să se ducă în Italia, în singuratica vilă de la Baii, unde-i invitase Arsinoe, pentru a se odihni după oboseala campaniei și a-și îngriji rănile cu apele sulfuroase.

În drum, se opriseră câteva zile în Antiohia, unde se pregăteau serbări strălucite în cinstea suirii pe tron a lui Iovian și a întoarcerii armatei. Pacea încheiată cu regele Sapor era dezonorantă pentru imperiu: cinci provincii romane bogate de pe malul Tigrului, între care Corduana și Regimena, cincisprezece fortărețe de graniță, orașul Singar, Castra Maurorum și neînvinsa Nisibe – toate acestea treceau în mâinile lui Sapor.

Galileenilor le păsa însă prea puțin de înfrângerea Romei. Când vestea morții lui Iulian ajunse în Antiohia, cetățenii în care intrase frica gândiră la început că era o nouă viclenie satanică, o nouă nadă aruncată celor drepți, pentru a-i prinde. Dar o dată cu confirmarea știrii, bucuria li se schimbă în delir.

Gălăgia serbării și țipetele poporului pătrunseră dis-de-dimineață în camera lui Anatol. Hotărâse să-și petreacă întreaga zi acasă. Veselia norodului îl dezgusta. Încercă să adoarmă din nou și nu izbuti, din

pricina unei ciudate curiozități care-l cuprinsese. Fără a-l înștiința pe Ammianus, se îmbrăcă repede și ieși în stradă.

Era o dimineață răcoroasă de primăvară. Nori mari și rotunzi se desprindeau de fondul întunecat al cerului de un albastru închis și se topeau în nenumăratele colonade și porticuri ale Antiohiei. În forum și prin piețe șipoteau fântânile. În perspectiva însorită și a străzilor, se vedeau șuvoaiele largi de apă ale canalizării orașului, întretăindu-se ca niște fire de cristaline.

Porumbeii ciuguleau, uguind, grăunțe de orz.

Din ușile larg deschise ale bisericilor străbăteau miresme de flori și de tămâie. Fete tinere își stropeau cu apă, pe lângă bazine, coșurile cu trandafiri palizi de octombrie și înconjurau cu ghirlande, cântând psalmi veseli, coloanele bisericilor creștine.

Mulțimea zgomotoasă umplea străzile; carele și litierele înaintau încet, prin mijlocul drumului. Se auzeau tot timpul strigătele:

– Slavă lui Iovian August cel mare și preafericit!

Câte unii adăugau și „Învingătorul", dar fără prea mare siguranță, întrucât cuvântul *învingător* aducea prea mult a ironie.

Ștrengarul care desenase cândva pe ziduri caricatura lui Iulian, bătea acum din palme, fluiera, se tăvălea în praf și striga:

– A pierit! A pierit mistrețul cel sălbatic, care a devastat grădina Cerului!

Repeta aceste cuvinte pe care le auzise și care i se păreau cu atât mai jignitoare, cu cât nu le pricepea înțelesul.

O bătrână cocârjată și în zdrențe ieși la rându-i din colțul ei murdar și umed la lumina soarelui, bucurându-se de sărbătoare. Învârtea un băț și vocifera, cu un glas spart:

– A pierit Iulian! A pierit, ticălosul!

O tristețe nesfârșită umplea inima lui Anatol, dar mergea întruna, mai departe, împins de curiozitate. Mergând pe Syngon, se apropie de catedrală. Îl văzu acolo pe demnitarul de la chestură – Marcus Ausonius; ieșea din biserică, însoțit de doi sclavi, care-i deschideau drum prin mulțime, cu coatele.

„Ce-i asta? se miră Anatol. Cum se face că un dușman al galileenilor umblă acum prin bisericile lor?”

Pe hlamida viorie și chiar pe încălțările din piele de un roșu aprins ale lui Ausonius erau brodate cruci, cu fir de aur.

Iunius Mavricus, alt prieten al lui Anatol, se apropie de Ausonius:

– Cum te mai simți, venerabile Ausonius? întrebă, examinând cu o uimire ironică noua îmbrăcăminte creștină a demnitarului.

Iunius era un om liber, stăpân al unei averi care-i îngăduia să fie independent, iar schimbarea credinței nu prezenta niciun interes pentru el. Nu se mira nicidecum de transformarea confraților și amicilor săi; dar îi făcea plăcere să-i tachineze, la fiece întâlnire, cu întrebări și să facă pe omul ofensat, care-și ascunde indignarea sub masca ironiei.

Mulțimea se grăbea să intre în biserică și prietenii puteau să-și vorbească în voie, în spațiul rămas liber. Anatol se ascunse în spatele unei coloane și urmări dialogul lor.

– De ce nu stai până la sfârșitul slujbei? întrebă Mavricus.

– Am palpitații. Mă-năbuș. Nu sunt obișnuit...

Iar Ausonius adăugă, gânditor:

– Noul predicator are un stil nemaipomenit. Hiperbolele sale mă apasă prea tare pe nervi. Un stil... ca și cum ai zgâria sticla cu o bucată de fier.

– Într-adevăr! Ce emoționant! se bucură Mavricus. Uite un om care a trădat totul! Dar stilul...

– Nu, nu, poate nu l-am înțeles bine! îl întrerupse Ausonius. Să nu ai o impresie greșită despre mine, Mavricus; sunt sincer!

Dintr-o litieră pufoasă se dădu jos, scâncind, însuși umflatul chestor Garguillius:

– Cred că am întârziat... Dar nu-i nimic, rămân pe platformă... Dumnezeu și cu Duhul Său...

– Minune! râse Mavricus. Cuvinte din Biblie, în gura lui Garguillius!

– Să te ierte Hristos, fiule! îi spuse chestorul. De ce te agiți tot timpul?

– Păi nu pot încă să-mi revin! Văd atâtea convertiri, atâtea schimbări!... Am crezut întotdeauna că părerile tale...

– Ce prostie, prietene! Nu am decât o părere, aceea că bucătarii galileeni nu sunt mai proști ca cei elini. Îți pregătesc niște mâncăruri slabe... bune să te îmbolnăvească!... Să vii la cină, filosofule. Te voi converti repede la credința mea. Îți vei linge degetele! Și parcă nu e până la urmă totuna să mănânci o masă bună în cinstea zeului Mercur, sau a Sfântului Mercvrus? Nu sunt decât niște prejudecăți! Cât de mult poate să jeneze fleacul acesta?

Și arătă cruciulița de chihlimbar care se legăna pe pântecul său enorm, între cutele parfumate ale hlamidei de culoarea ametistului.

– Privește-l, Hekebolis, pe marele sacrificator al zeiței Astarte Dindimene! Hierofantul pocăit, în straie întunecate de galilean!... O, de ce nu ești aici, cântăreț al *Metamorfozelor*! triumfa Mavricus, arătându-l pe bătrânul cu obraz trandafiriu, așezat într-o litieră acoperită.

– Ce citește?

– Desigur, nu legile zeiței din Pessinum!

– Ce sfântă smerenie!... L-au slăbit posturile!... Priviți-l cum suspină, ridicându-și ochii la cer!

– Cunoașteți povestea convertirii lui? întrebă Garguillius, cu un râs vesel.

– S-a dus la împăratul Iovian și, la fel ca odinioară cu Iulian, i-a căzut la picioare.

– Ba nu! A găsit ceva nou, de astă dată. O pocăință publică, neașteptată. S-a prosternat la ușa unei biserici, în mijlocul mulțimii, în clipa când ieșea Iovian, și a strigat: „Călcați-mă-n picioare! Călcați-mă! Sunt un ticălos!” Și îmbrățișa, plângând, picioarele trecătorilor.

– Da!... Este ceva ușor! Și a plăcut?

– Pe cuvântul meu, a avut o întrevedere confidențială cu împăratul. Oamenii ca el nu pățesc nimic rău! Profită de orice. Își leapădă pielea veche și întineresc. Învățați, copiii mei...

– Și ce-a putut să-i spună împăratului?

– Cine știe? oftă Garguillius, nu fără o invidie ascunsă. A putut să-i spună, de pildă: „Ține-te tare de creștinism, să nu mai rămână niciun păgân pe lume! Religia celor drepți îți susține tronul!”. Acum, are cale liberă.. Mult mai bine decât pe vremea lui Iulian... Cu neputință să-l urmezi!... Sfântă înțelepciune!...

– Of, oameni buni! Apărați-mă! Smulgeți-l pe prea-smeritul sclav Circumbricus din ghearele leilor!

– Ce ți s-a întâmplat? îl întrebă Garguillius pe cizmarul ofticos, pe care-l târau două gărzi ale închisorii romane.

– Mă duc la temniță!

– Pentru ce?

– Pentru jefuirea bisericii...

– Cum? Tu ai...

– Nu! Eram în mulțime și am strigat o dată sau de două ori: „Bateți-i!”

Era încă pe vremea augustului Iulian. S-a spus atunci: „Cezarul dorește să se distrugă bisericile galileene!” Le-am distrus. Iar acum, niște oameni răi spun că am furat o cupă de argint. Nici nu intrasem în biserică, rămăsesem în capul scărilor. Sunt un om liniștit. Am o prăvălie sărăcăcioasă, dar într-un loc foarte umblat și, pentru fiecare fleac, sunt luat pe sus!... Nu luasem pentru mine! Mi se spusese: „Așa-i porunca!” Of! Apărați-mă! Fie-vă milă de mine!

– Ești creștin, sau păgân? întrebă Iunius.

– Nu mai știu nici eu. Înainte de împăratul Constantin, aduceam jertfă zeilor. După aceea, m-au botezat. Apoi, sub Constanțiu, m-am făcut arian. Au venit după aceea olimpienii la putere; m-am făcut elin, după ei. Acum, se întorc din nou, după primul fel. Aș vrea să mă pocăiesc, să revin la Biserica ariană. Dar mi-e teamă să nu dau greș. Am distrus templele zeilor, apoi le-am ridicat la loc, le-am distrus din nou! Până la urmă, s-a-ncurcat totul în capul meu! Nu mai știu nici eu ce sunt. Ascult de cei mari și nu mai apuc deloc să mă-nchin la adevărata credință. Mereu este ori prea devreme, ori prea târziu! Nu mai am pic de liniște; mănânc bătaie și pentru Hristos, și pentru zei... Am copii... Apărați-mă, oameni buni!

– Nu-ți fie teamă, prietene, spuse Garguillius; te vom scăpa. Mi-ai cusut încălțări frumoase și-mi voi aduce aminte.

Circumbricus căzu în genunchi și întrebă, puțin mai liniștit:

– Și cu religia, cum rămâne? Să mă pocăiesc și s-o țin tare până la capăt? Nu se va mai schimba nimic? Mi-e totuși teamă.

– Nu te teme de nimic! spuse Garguillius. S-a terminat cu schimbările.

Fără să fie văzut de prieteni, Anatol intră în biserică. Voia să-l audă pe tânărul și renumitul predicator Teodorit.

Razele soarelui tremurau peste norii de tămâie; una dintre ele cădea pe barba roșcată a predicatorului, care se afla în amvonul înalt. Avea mâinile slabe și străvezii ca ceara; ochii îi străluceau triumfători; cu glasul său tunător, ce părea să se ridice până la ceruri, mișca mulțimea și umplea lăcașul, cu strigătul de răzbunare:

– Vreau să fixez pentru generațiile viitoare, ca pe un stâlp al infamiei, istoria nefericitului renegat Iulian. Să citească toate veacurile și toate neamurile inscripția mea și să tremure în fața dreptății Domnului!... Vino! Vino-aici, călăule, șarpe al înțelepciunii! Astăzi noi te blestemăm! Uniți într-un suflet, să ne bucurăm, fraților, să batem tobele și să înălțăm cântecul lui Myriem despre pieirea egiptenilor în Marea Roșie! Să înflorească deșertul ca un crin, să se bucure Biserica, rămasă până mai ieri orfană! Priviți! Mă-mbăt de bucurie! Unde-au rămas, împărate, jertfele tale, ceremoniile tale, misterele tale? Unde sunt invocările tale, și prezicerile tale? Unde este faima Babilonului? Perșii și mezii? Unde sunt zeii care te însoțeau, apărătorii tăi, Iulian? Au dispărut toate, te-a înșelat totul, s-a stins totul!

– Vai, draga mea! ce barbă! îi atrase atenția vecinei sale o patriciană răscoaptă și sulemenită, care se afla lângă Anatol. Privește, e aur curat!

– Așa-i, dar dinții? îi vorbi prietena.

– Ce, dinții? Fac prea puțin, față de toată această frumusețe!

– A, nu, Veronica... Nu spune așa! Și-apoi, poți să-l compari cu fratele Teofanie...

Teodorit continuă:

– Iulian a dospit în sine însuși propria-i nenorocire, așa cum făpturile cele mai rele și sălbăticiunile își adună veninul. Dumnezeu a așteptat ca întreaga cruzime a lui Iulian să iasă din el, pentru a-l lovi...

– Să nu pierdem circul! șopti alt vecin al lui Anatol la urechea prietenului său. Vor fi urși din Britannia.

– Nu mai spune! Urși adevărați?

– Da. Pe una dintre ursoaice o cheamă *Scânteia de aur* iar pe cealaltă, *Inocența*. Au fost hrănite cu carne de om. Și-apoi, vor mai fi și gladiatori!

– Doamne Iisuse!... Nu trebuie să pierdem una ca asta! Hai să nu mai stăm până la sfârșit! Să mergem repede, ca să mai găsim locuri.

Teodorit îl lăuda acum pe predecesorul lui Iulian, Constanțiu, pentru binefacerile sale creștine, viața curată și dragostea față de toți ai săi.

Anatol simțea că se sufocă în mulțime. Ieși din biserică și respiră cu plăcere aerul proaspăt, care nu mirosea nici a tămâie, nici a ulei ars din candele, și privi cerul albastru, pe care nu-l ascundea nicio cupolă.

Pe platforma din fața bisericii, lumea vorbea cu glas tare și fără jenă. O veste gravă circula prin mulțime: cele două ursoaice destinate amfiteatrului urmau să fie purtate, cât de curând, pe străzi. Cei care aflau această veste plecau din biserică înainte de sfârșitul predicii și întrebau îngrijorați:

– N-am întârziat cumva? *Scânteia de aur* n-o fi oare bolnavă?

– *Inocența* e cea care a făcut azi-noapte o indigestie. E bine acum.

– Slavă Domnului... Slavă Domnului...!

Predica lui Teodorit nu izbutise să biruie seducția gladiatorilor și a ursoaicelor. Biserica se golea.

Anatol văzu cum oamenii alergau spre circ cu sufletul la gură, din toate străzile și din toate răspântiile, de prin biserici. Se împingeau, se înjurau, călcau peste copii și peste femei, își pierdeau sandalele și, cu toate acestea, nu se opreau din fugă. Se citea pe fețele lor o grabă

atât de mare pentru a ajunge la timp, încât s-ar fi crezut că era vorba despre o treabă de viață și de moarte. Și două nume, ca două promisiuni ale unor plăceri sângeroase, fluturau pe toate buzele:

– *Scânteia de aur!... Inocența!...*

Anatol merse după mulțime, spre amfiteatru.

Urmând obiceiul roman, un *velarium* stropit cu parfumuri apăra lumea de razele soarelui și împrăștia o răcoare blândă. Norodul cel cu mii de capete începuse să se agite.

Înainte de deschiderea jocurilor, cei mai înalți demnitari din Antiohia aduseră în loja imperială statuia de bronz a lui Iovian, pentru ca poporul să se poată bucura, văzându-l pe noul suveran. În mâna sa dreaptă, augustul ținea un glob cu o cruce deasupra. O rază orbitoare a soarelui căzu pe fruntea împăratului și mulțimea deslușì, pe chipul de bronz, un zâmbet de satisfacție. Demnitarii sărutară picioarele statuii.

Norodul striga de bucurie:

– Slavă salvatorului patriei, augustul Iovian! Slavă urmașului sălbaticului Iulian, nimicit de mânia lui Dumnezeu!

O mulțime de mâini agitau batiste și centuri colorate. Poporul aclama în Iovian pe reprezentantul său, sufletul său, imaginea sa, domnind asupra lumii.

Bătându-și joc de împăratul mort, mulțimea i se adresa ca și cum s-ar fi aflat în amfiteatru și ar fi putut s-o audă:

– Hei, filosofule! Înțelepciunea lui Platon și a lui Chrisip nu prea te-a ajutat! Jupiter și Phoebus nu prea te-au apărat! Ai încăput în ghearele diavolilor, care te sfâșie! Nelegiuitule!... Hristos și Dumnezeul său au învins! Am învins noi, cei umili!

Cu toții erau încredințați că Iulian fusese ucis de un galilean și-i mulțumeau lui Dumnezeu pentru această lovitură salvatoare, lăudându-l pe ucigașul regelui. Furia mulțimii atinse însă apogeul, atunci când îi văzu pe gladiatori în ghearele ursoaicelor *Scânteia de Aur* și *Inocența*. Ochii se holbară, pentru a se sătura de vederea sângelui; poporul răspunse răgetului sălbăticiunilor cu un răget uman, încă și mai sălbatic.

Cântau cu toții „slavă lui Dumnezeu”, ca și cum abia atunci ar fi văzut triumful credinței sale.

– Slavă împăratului Iovian cel dreptcredincios! Hristos a învins! Hristos a învins!

Anatol simțea răsuflarea gloatei, mirosul turmei umane, care-l dezgustau. Închise ochii, încercă să nu mai respire și ieși alergând în stradă. Se întoarse la el acasă, închise ușa și obloanele, se aruncă pe pat și rămase așa, până noaptea târziu.

Dar era cu neputință să fugă de norod.

Abia începea să asfințească soarele, și mii de focuri luminară toată Antiohia. La colțurile bisericilor și ale monumentelor imperiale ardeau torțe uriașe; pe străzi erau aprinse lampioane; iar în camera lui Anatol se strecurau, prin înbinările obloanelor, lumina focurilor și mirosul de catran și de seu. Din cârciumile învecinate răsunau cântecele legionarilor beți, râsul prostituatelor și, dominându-le pe toate, se înălțau laudele pentru Iovian și anatema pentru Iulian Apostatul.

Cu un zâmbet amar, Anatol își ridică brațele la cer și strigă:

– Într-adevăr, ai învins, Galileene!

XXI

O triremă negustorească mare, încărcată cu covoare din Asia și cu amfore cu ulei de măsline, își urma drumul între Seleucia și coasta Italiei. Se îndrepta, plutind între insulele Arhipelagului, către insula Creta, de unde trebuia să ia o încărcătură de lână și să debarce câțiva călugări la o mănăstire ascunsă într-un colț singuratic al țărmului. Cucernicii cei bătrâni se așezaseră în față și-și petreceau zilele în discuții religioase, în rugăciuni și în munca lor călugărească, care consta în împletirea coșurilor din ramuri de palmier.

La pupa împodobită cu o reprezentare din lemn de stejar a Athenei Tritonide erau instalați, sub o pânză viorie ușoară, alți călători, cu care călugării nu doreau să aibă nimic în comun, socotindu-i păgâni. Erau Anatol, Ammianus Marcellinus și Arsinoe.

Era o seară liniștită. Vâslașii – sclavi din Alexandria – își coborau și-și ridicau vâslele lungi, cântând o melopee tristă. Soarele asfințea în spatele norilor.

Anatol privea valurile, cu gândul la cuvintele lui Eschil:

„Marea râzând la infinit”...

După înghesuiala, căldura și praful de pe străzile Antiohiei, după fumul lampioanelor și răsuflarea norodului, își trăgea sufletul, repetând:

– Tu care râzi la infinit, ia-mă, mare, și curățǎ-mi sufletul!

Asemenea unor viziuni, Calypso, Amorgos, Astipaleea, Terra răsăreau dintre insule, înălțându-se uneori deasupra mării, dispărând alteori, ca și cum și-ar fi dansat eterna horă în jurul zării, împreună cu surorile lor Oceanidele. Lui Anatol i se părea că retrăia timpurile *Odiseei*.

Însoțitorii săi nu-i tulburau meditația. Fiecare era absorbit de treaba pe care o făcea. Ammianus Marcellinus își rânduia notele asupra campaniei din Persia și a vieții lui Iulian, iar seara citea remarcabila lucrare intitulată *Stomatele sau covorul pestriț* a maestrului creștin Clement din Alexandria.

Arsinoe modela machete de ceară, pentru o statuie mare de marmură. Era trupul unui zeu olimpian, al cărui cap avea o expresie de tristețe ciudată. Anatol dorea s-o întrebe dacă era vorba de Dionyssos sau de Hristos și nu se hotăra s-o facă.

Artista își lepădase de mult straiele călugărești. Oamenii cucernici o evitau cu spaimă și o numeau Apostata. Numele ei și darurile generoase pe care le făcuse cândva mănăstirilor creștine o fereau însă de persecuții. Din marea ei avere nu-i mai rămăsese decât o mică parte, care-i ajungea pentru un trai independent, precum și o vilă mică pe țărmul golfului Neapole, nu departe de Bari, chiar vila în care Myrrha își trăise ultimele zile. Acolo se înțeleseseră Arsinoe, Anatol și Marcellinus să-și caute odihna după anii tulburi ai vieții, într-un calm profund, în slujba muzelor.

Fosta călugăriță își purta acum rochiile de dinaintea consacrării. Cutele simple și nobile o făceau din nou să semene cu o fecioară atenian din vechime. Stofa era însă de culoare întunecată, iar aurul părului abia se mai zărea de sub vălul care-l acoperea. În ochii care nu mai râdeau se citea o severă înțelepciune, vecină cu austeritatea. Doar brațele artistei, dezvelite până la umeri, își arătau albeața între cutele peplumului, atunci când lucra cu nesaț, aproape cu furie, frământând ceara moale. Anatol simțea o putere neobișnuită în aceste mâini palide.

În seara aceea, corabia plutea de-a lungul coastei unei insule mici, al cărei nume nu-l știa nimeni și care părea, de departe, o stâncă aridă. Pentru a evita orice primejdie, trirema trebuia să meargă foarte aproape de țărm. Pe lângă promontoriul povârnit, apa era atât de străvezie, încât se puteau vedea pe fund firele de nisip și algele. Din spatele stâncilor întunecate apărea câmpul verde, pe care păștеau oile. În mijloc se înălța un platan.

La rădăcina copacului, Anatol zări un adolescent și o fată, pesemne copii ai unor ciobani săraci. În spatele lor strălucea printre chiparoși, o statuie de marmură albă: zeul Pan cântând din nai. Anatol se întoarse către Arsinoe, pentru a-i arăta acest colț pașnic al Elladei; vobele i se stinseră însă pe buze. Neclintită și cu un zâmbet de o ciudată bucurie, artista își contempla creația – o statuie de ceară reprezentând o figură de un farmec echivoc, cu un superb trup olimpian și o figură de o tristețe supraomenească.

Lui Anatol i se strânse inima. Cu o voce seacă, aproape supărată, o întrebă pe Arsinoe, arătând macheta:

– Cine-i?

Ea își înălță cu greu privirea asupră-i, iar el gândi:

„Sibilele au pesemne asemenea ochi!"

– Arsinoe, crezi cumva că oamenii te vor înțelege? îi șopti.

– Ce-mi pasă, prietene! răspunse ea, cu un zâmbet trist.

Adăugă apoi, mai încet, ca pentru sine:

– Își va întinde mâinile către lume. Trebuie să fie neîndurător și teribil, ca Mythra-Dionyssos, cu întreaga sa frumusețe și întreaga sa forță; milostiv și smerit...

– Ce spui? Ce contradicție! Este oare cu putință?

– Cine știe? Pentru noi, nu. Dar în viitor...

Soarele cobora tot mai mult în zarea asfințitului.

Sub discul astrului adăsta un nor, iar ultimele raze trimiteau către insulă o lumină tristă și blândă. Ciobănașul și fata se apropiau acum de altarul lui Pan, pentru a împlini ofranda de seară.

– Crezi, Arsinoe, urmă Anatol, că vor veni frați necunoscuți să reia firul curmat al existenței noastre și că vor merge pe el, mai departe? Crezi că nu va pieri totul în această umbră barbară, ce se lasă asupra Romei și Eladei? O! De-ar fi să fie așa! Dacă s-ar putea cunoaște viitorul...

– Da! strigă Arsinoe, cu o flacără profetică strălucindu-i în ochii întunecați. Viitorul este în noi, în nebunesca noastră neliniște. Iulian avea dreptate. Lipsiți de glorie, în liniște, străini de lume și însingurați,

trebuie să lucrăm până la capăt. Trebuie să ascundem ultima scânteie din cenușa altarelor, pentru ca triburile și neamurile viitoare să aibă cu ce să-și aprindă noile flăcări! Ele vor începe din punctul în care sfârșim noi. Ellada va muri, poate, dar vor veni oameni care vor dezgropa sfintele oseminte, bucăți ale marmurei sale divine și, din nou, vor plânge și se vor ruga din cărțile noastre și vor buchisi din nou, ca niște copii, vechile povestiri ale lui Homer și înțelepciunea lui Platon! Va reînvia atunci Ellada, iar noi – o dată cu ea!

– Și o dată cu noi – și blestemul nostru! strigă Anatol. Va începe din nou lupta dintre Olimp și Golgota! Pentru ce? Cine va învinge? Când se va sfârși această luptă? Răspunde, sibilă, dacă poți!

Arsinoe tăcea, cu ochii plecați. Se uită până la urmă la Ammianus și, arătându-l pe Anatol, rosti:

– Uite cine îți va răspunde mai bine decât mine. Inima îi este împărțită, la fel ca a noastră, între Hristos și Olimp, și totuși nu și-a pierdut luciditatea gândirii. Privește-l cu câtă liniște înțeleaptă ascultă discuția noastră.

Punând de-o parte cartea lui Clement din Alexandria, Ammianus Marcellinus asculta, tăcut.

– Într-adevăr, îi spuse epicurianul, s-au scurs mai mult de patru luni de când suntem prieteni, și totuși nu știu încă, până acum, dacă ești creștin sau elenist.

– Nu știu nici eu, răspunse Ammianus cu sinceritate, înroșindu-se.

– Cum! Și nu te-au chinuit niciodată îndoielile? Nu ai suferit de pe urma contradicțiilor dintre înțelepciunea elenă și cea creștină?

– Nu, prietene; cred că aceste două învățături se întâlnesc în multe puncte...

– Dar cum ai de gând să scrii istoria Imperiului roman? îl iscodi Anatol. Balanța trebuie să-și aplece într-o parte unul dintre talere.

– Nu e nevoie să se știe, răspunse istoricul. Să fiu drept față de unii și față de alții, acesta este scopul meu. L-am iubit pe împăratul Iulian; dar chiar și față de el voi fi imparțial. Să nu hotărască nimeni, în viitor, ceea ce a fost, așa cum nu hotărăsc nici eu...

Anatol avusese și în trecut prilejul de a-și da seama de eleganta politețe a lui Ammianus, de curajul său, de buna sa credință în prietenie; în acel ceas, îi admira însă adânca luciditate a spiritului.

– Ești născut ca să fii un adevărat istoric, Ammianus! strigă Arsinoe. Ca judecător imparțial al pasionatului nostru secol, vei împăca cele două înțelepiuni vrăjmașe!

– Nu voi fi primul! răspunse Ammianus.

Se ridică inspirat de un gând și, arătând sulurile de pergament ale marelui dascăl creștin, spuse:

– Toate acestea au fost exprimate dinainte aici, mai bine decât aș putea eu s-o fac. E vorba de *Stromate*, de Clement din Alexandria. El dovedește că măreția Romei, și înțelepciunea Elladei pregătesc învățătura lui Hristos. Profețiile, presimțirile, aluziile sunt trepte largi, propilee care duc la împărăția lui Dumnezeu. Platon este precursorul lui Iisus din Nazaret.

Aceste din urmă cuvinte, rostite atât de simplu, îl mișcară adânc pe Anatol. I se păru că-și amintește de faptul că toate acestea mai fuseseră cândva: insula luminoasă sub soarele ce asfințea, mirosul de rășină de la corabie, cuvintele simple ale lui Ammianus, despre Platon ca precursor al lui Iisus... I se păru că vede o scară largă, scăldată în lumina soarelui, străjuită de colonade asemenea Propileelor din Atena ducând drept către cerul albastru.

Între timp, trirema înconjura încet promontoriul. Pădurea de chiparoși aproape că dispăruse în spatele stâncilor. Anatol aruncă o ultimă privire către adolescentul care stătea, împreună cu tânăra fată, în fața statuii lui Pan.

Fata vărsa pe altar ofranda de seară – laptele de capră amestecat cu miere. Tânărul se pregătea să cânte din fluier.

Trirema pluti către larg și toate se făcură nevăzute. Doar fumul de la focul sacrificiului, de un albastru ușor, mai urca deasupra pădurii.

Răsună atunci, în liniștea solemnă, un cântec bisericesc grav; bătrânii călugări dinspre prora corabiei își cântau, la unison, rugăciunea de seară...

Peste marea nemișcată, își luară însă zborul cu totul alte sunete. Ciobănașul cânta din fluier imnul nocturn către zeul Pan, vechiul zeu al veseliei, al dragostei și al libertății.

Anatol își simți inima fremătându-i de uimire și de bucurie.

– Facă-se voia Ta, precum în ceruri așa și pe pământ, rosteau călugării.

Iar sub cerul înalt se ridicau sunetele curate ale fluierului ciobanului, împreunându-se cu vorbele rugăciunii creștine.

Ultima rază se stinse pe stâncile insulei fericite, care părea să fi murit, în mijlocul mării. Cele două imnuri încetară.

Vântul umflă pânzele vasului; valurile se înălțară. Galera gemu a plânset. Dinspre miazăzi, se adunau umbre, iar marea se întuneca. Norii se îngroșară și răsunară, de dincolo de zare, primele bubuituri ale tunetului.

Noaptea și furtuna se apropiau, mână-n mână.

Anexe

Iulian Apostatul,
portret după statuia aflată la Luvru

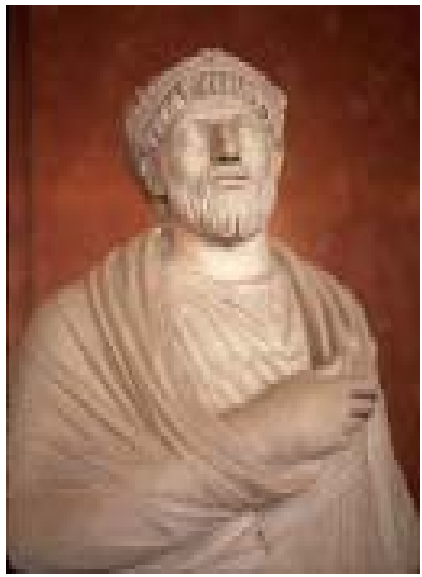

Statuia lui Iulian Apostatul,
aflată la Muzeul Luvru din Paris

Planșa A

Familia Flavia („Constantinienii”)
Descendența lui Constanțiu I Chlorus

Sf. Elena
(+328)

(1) =

Constanțiu I Chlorus
(305-306)

(2) = Flavia Maximiana Theodora

(1)

Constantin I cel Mare
(306-337)
= (1) Minervina
= (2) Fausta

(2)

Eutropia
=
Nepoțian

(2)

Constanția
(+ 330)
= 312
Licinius

(2)

Iulius Constanțiu
(+ 337)
= (1) Galla
= (2) Basilina (+ 331)

(2)

Dalmațiu Cenzorul
(+ 337)

vezi planșa B

Nepoțian
(350)
(împărat uzurpator)

Valerius
(+325)

(1) o fiică
=
Constanțiu al II-lea

(1)

Gallus
(+ 354)
=
Constantina

(2)

Iulian Apostatul
(361-363)
= 355
Elena „cea Tânără”

Planșa B

Familia Flavia („Constantinienii”)
Descendența lui Constantin cel Mare

Minervina (1) = Constantin I cel Mare (306-337) (2) = 307 Fausta (+327)

(1) Crispus (+ 326) = Elena — un fiu (n. 322)

(2) Constanția

(2) Constantina (+ 354) = Gallus

(2) Elena „cea Tânără” (+ 360) = Iulian Apostatul

(2) Constans (337-350) = Olimpia

(2) Constantin al II-lea cel Tânăr (337-340)

(2) Constanțiu al II-lea (337-361) = (1) Eusebia = (2) Maxima Faustina — Flavia Maxima Constanția = împ. Grațian

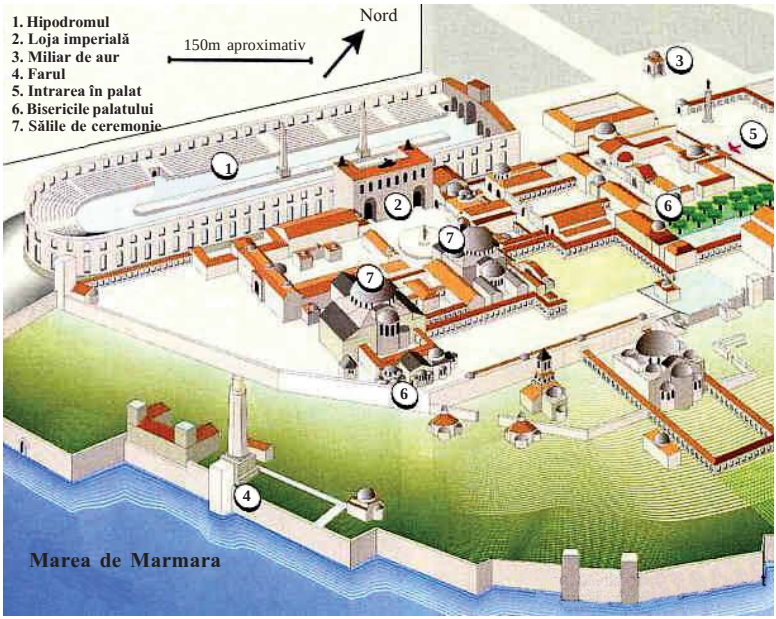

Hipodromul roman de la Constantinopol – reconstituire

Vechiul zid roman al Constantinopolului, ilustrată de la sfârșitul secolului al XIX-lea

Edward Armitage, *Iulian Apostatul prezidând un conciliu al ereticilor*, pictură din 1875

Columna ridicată de Iulian la Ankara, în Asia Mică, în anul 362

Icoană cu reprezentarea uciderii lui Iulian Apostatul de către Sf. Mercurie

Moartea lui Iulian Apostatul – miniatură din manuscrisul lucrării *Căderea Principilor* de Giovanni Boccacio.